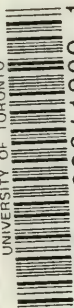

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00011809 1

Pannonia Books
2 Spadina Road
Toronto 4, Canada

PH
3132
M3
köt. 9

1088312

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát	Erődi Béla	Négyesy László
Angyal Dávid	Ferenczi Zoltán	Rákosi Jenő
Badics Ferencz	Fraknói Vilmos	Riedl Frigyes
Bánóczi József	Gyulai Pál	Széchy Károly
Bayer József	Heinrich Gusztáv	Váczy János
Beőthy Zsolt	Koroda Pál	Vadnay Károly
Berzeviczy Albert	Kossuth Ferencz	Voinovich Géza
Endrődi Sándor	Kozma Andor	Wlassics Gyula
Erdélyi Pál	Lévay József	Zoltvány Irén

9. KÖTET

KÁRMÁN JÓZSEF ÉS
BERZSENYI DÁNIEL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

Franklin D. Roosevelt

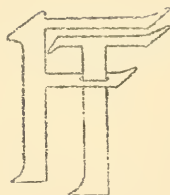
Katman J. H. N.

R. H. N. sec.

KÁRMÁN JÓZSEF
ÉS
BERZSENYI DÁNIEL

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

HEINRICH GUSZTÁV

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

KÁRMÁN JÓZSEF

1769—1795

BEVEZETÉS.

Irodalmunk homályos alakjai sorában Kármán József a leghomályosabbak egyike: sem életviszonyait nem ismerjük eléggé, sem emberi és írói jelleméről nincsen világos képünk, sem irodalmi munkásságát nem tudjuk kellően méltatni, mert máig is kétséges, hogy mit írt és mennyiben tekinthető minden egyes, neki tulajdonítható műve eredetinek. Innen a kutatók eltérő, részben ellentétes véleménye a fiatalon elhunyt, kétségtelenül nagy műveltségű és nagy tehetségű Kármánról, a kit némelyek korszakos lángésznek, mások a középszerűség színvonalán túl nem emelkedő hírlapírónak tekintenek, bizonyára mind a két fél egyoldalú túlzással. Kisértsük meg emberi és írói jellemének rajzát, szigorúan a rendelkezésünkre álló, teljesen biztos anyag, a források alapján.

Atyja, kit csak két hónappal élt túl, bizonyára nagy befolyással volt fia irányára. Idősb Kármán József, Kármán András tanár fia, 1738 szept. 29-én született Losonczon. Debreczenben és Bázelen tanult, mire 1762-ben losonczyi prédikátor lett, 1788-ban esperes, 1791-ben egyházkerületi főjegyző, 1794-ben püspök, de már a következő évben, április 5-én meghalt. Nagyrabecsült, érdemes férfit volt, a ki szerény irodalmi munkásságot is fejtett ki: német ájtatos könyveket dolgozott át magyarra; de inkább egyházának beléletében fejtett ki nagy buzgalmat, főleg az 1791-iki budai zsinaton, melynek kánonjait egy küldöttség mutatta be Bécsben II. Leopold király-

nak, a ki ez alkalommal, Teleki József és Ráday Pál grófok meleg ajánlatára, a lelkes ev. ref. prédikátornak a magyar nemességet adományozta. Ráday főkurátor már hathatósan támogatta Kármán József testvérbátyját, Andrást; utóbb, mint látni fogjuk, az ifj. Kármán József is pártfogoltja lesz. Az író anyjáról, Szalay Kláráról, nevén és egy levelén kívül semmit sem tudunk.

Ifj. Kármán József 1769 márczius 14-én (saját állítása szerint, az emléktábla szerint márczius 16-án, mely napon megkereszteltetett) született Losonczon, hol az elemi iskolát és a gymnasiumot végezte. Ez utóbbin megkedvelte a 'titkokat', t. i. benső viszonyba lépett a szellemekkel, kiket jobban ismert, mint szülővárosa embereit és utczáit. Sokat olvasott 'buzgalommal, sőt imádattal' e 'titkokról', de maga vállalja be utóbb, hogy lelkes tanulmányai végén annyit tudott, mint kezdetben. Hamar ki is gyógyult e divatos játékból, midőn 1785-ben Pestre ment jogásznak. Szorgalmasan tanult és igen jól vizsgázott; de az ifjú nem volt megelégedve a nyert osztályzatokkal, mert úgy volt meggyőződve, hogy jobbat érdemelt.

De a pesti egyetem, úgy látszik, egyebekben sem elégitette ki a törekvő ifjút, ki a 'kenyérkereső tanulmányokon' túl iparkodott magát kiképezni. Ezért, de talán azért is, mert azt hitte, hogy bécsi tanulmányok hamarább juttatják állami hivatalhoz, 1788 őszén mint IV. éves joghallgató, Bécsbe ment, hol jogi tanulmányait folytatta és egyúttal ügyvédi irodában gyakornokoskodott. Ez elfoglaltsága mellett politikával nem foglalkozó irott ujságot is szerkesztett és nem egészen világos ügynöki megbízásokat is teljesített, a mi szűköss anyagi helyzetén lényegesen lendített. Jogi tanulmányai mellett céltudat-

tosan gazdagította ismereteit és elsajátította a magyar és német nyelven kívül a francia, angol és olasz nyelvet is.

Bécsi tartózkodásának már második évébe esik Kármán szerelmi viszonya Spizai gróf Markovics Miklós (szül. 1751 december 5-én) nejével, Grünthalli Öffner Mária Annával, az olasz covolói vár parancsnokának leányával, a ki 17 éves kora óta Markovics gróf neje és tőle egy korán elhunyt leány- és egy kis fiúgyermek anyja volt. A gróf szárazföldi és tengeri kalandor volt, a ki többek közt orosz szolgálatban mint kapitány harczolt a törökök ellen és főleg azzal a kilátástalan tervvel foglalkozott, hogy a montenegróiakat a róm. kath. anyaszentegyháznak megnyerje. Azonfelül ismételve állított önkénytes csapatokat, saját költségén, a mi vagyonát fölemésztette. II. József valószínűen ezért adományozta neki 1787 nov. 16-án a Bánságban a Vizesdia ezer holdas uradalmat, melyet azonnal nagy erélylyel rendbe hozni és művelni kezdett. Ezalatt neje Bécsujhelyben lakott, melynek közelében, Theresienfelden, birtoka volt. Ez időbe esik Kármán viszonya a férjétől teljesen elhanyagolt kedves és szép asszonynyal, a ki akkor 25 éves lehetett és így könnyen elgondolható, hogy a 20 éves Kármánt annyira elbájolta, hogy ez komolyan nőül akarta venni. A viszony, melyet német levelezésöknek fönmaradt 78 darabjából ismerünk (magyar fordításban kiadta 43 levelöket Székely József, 1860, a teljes levelezést Abafi Lajos, 1880), 1789 márcziusától augusztus 29-ig tartott, tehát egy fél-évig, és a szerelmesek korát és vérmérsékletét tekintve, természetesen erősen érzéki volt. E viszony erkölcsi oldalát nem kell fejtegetnem; de kétségtelen, hogy a heves-vérű fiatalok mélyen és teljesen önzetlenül szerették egy-

mást, a mi nem zárja ki, hogy úgy Kármánnak, mint kedvesének előbb is lehetett és utóbb is volt viszonyuk másokkal is. A szenvedély multával őszinte barátság kapcsolta Kármánt és Markovicsnét egymáshoz, miről néhány adatunk maradt 1795-ig, tehát a költő haláláig.

A szép asszony mindenkép azon volt, hogy Kármánt örökre magához kösse és bizonyára e szempontból is ismételve buzdította tanulmányainak komoly folytatására és vizsgálataira. Kármán csakugyan nem hanyagolta el sem jogi tanulmányait, sem ügyvédi gyakornokságát és még 1789 május hóban letette szigorlatait, valamint a következő évben Pozsonyban az ügyvédi vizsgálatot is. Folytatott-e ez idő alatt irodalmi munkásságot is: nem tudjuk, de a szeretett nővel folytatott levelezésének egy-két halvány adata valószínűvé teszi, hogy folyton írogatott. Így írja, hogy csak egyet említsek, 1789 ápr. 3-án kelt bécsi levelében: «Esküszöm, hogy nem ismerek nagyobb gyönyörűséget, mint ha csendesen rólad gondolkozom. Melegen omlanak ilyenkor könnyeim, hevesen dobog szívem és leirhatatlan érzés, bánatos öröm ömlik el egész valómon. Egy papirdarabra teszem le aztán minden érzésemet és oly menyeileg érzem magamat ebben az állapotban.»

Utolsó nyoma Bécsben 1789 október 6-án kelt levele sógorához, Gálóss Gáborhoz. Azután Pozsonyba ment vizsgázni, meglátogatta sógorát Komáromban és 1791 vége felé mint ügyvéd Pesten telepedett meg. Itt családjának régi jóakarója, gróf Ráday Pál, volt az 1790-ben Erdélyből Budára jött Kelemen László-fele színtársulatnak igazgatója és Schedius Lajos egyetemi tanár dramaturgia. Ráday révén jutott Kármán 1792-ben e társulat-

hoz, melyet, mondja Endrődy János 1793-ban, «méltán egy dűlő építményhez lehetett hasonlítani, melyet hogy a végső omladéktól megmentsen, azt Kármán József válllaival támogatta. Ezen jószívű hazafi gyakorta a gróf igazgatónak, kit olykor házi kötelességei Pestről eltávoztattak, a társaságnál személyét viselte». Ráday fölszólítására szabályzatot is készített a társaság számára és «az igen szép elméjű és hasonló tehetségű nagy hazafi . . . részint a nevezetesebb német társaságoknak, úgymint a hamburgi, berlini, bécsi stb. törvényeiből, részint pedig, melyek a magyar nemzethez nem alkalmaztathatnának, önnönmagatálalmányából elkészítette a munkát, nemcsak az egész társaságnak, hanem azoknak is, kik azt olvasták, megelégedésére». De a társaság tagjai, ígéretök ellenére sem alkalmazkodtak e szabályokhoz, úgy hogy Kármán elkedvetlenedve megvált a társaságtól, mely azután 1795-ben feloszlott.

Most ismét homályossá válik az ifjú élete. A canceláriához vágyott már Bécsben, de siker nélkül; az ügyvédséghez, úgy látszik, nem volt kedve. Mit kezdjen? «Kiléptem (mondja németül írt „Sejtelmeiben“) az ifjúság korából és beléptem a nagy társadalmi világba. Minden reményeim, melyeket a tapasztalatlan ifjú oly rózsás színben tud magának ecsetelni; minden kilátásaim, melyekkel magamat kecsegtettem: mind feküdtek előttem — feldőlv, összezúzva! Hivatal után fohászkodtam, szoros rendeltetés után: és sehol sem volt segítség! Éreztem magamban ösztönt közreműködni, tevékenykedni egy végcélért, résztvenni a nagy polgári társadalomban és egyedül láttam magamat. Ekkor e szabadkőművesi rendet, e nagy baráti szövetséget buzgalommal kerestem és meg-

találtam, — már az első napon áldottam azt, a ki belé vezetett». Valószínűen a 'Hét csillaghoz' nevű szabadkőműves páholy tagjainak, esetleg Ráday grófnak ajánlótára is jutott be a feltűnően szép és megnyerő modorú ifjú, kit Toldy 'Pest Alcibiadesének' nevezett el, gróf Beleznay Miklósné, szül. báró Podmaniczky Anna Mária szalonjába is, melynek «ajtaja (mint Kazinczy írja), nyitva vala minden idegennek, minden magyarnak és nem magyarnak, ha születés vagy érdem ajánlotiák». E körből, talán a szabadkőműves páholy támogatásával és «egy hazafi summás adakozásával» indult ki Kármán folyóirata, az 'Uránia', amelyet ő Schedius Lajos egyetemi tanár (1768—1847) és Pajor Gáspár orvos közreműködésével szerkesztett: 1794—95-ben megjelent az «első esztendőnek» három évnegyedes kötete, 142 előfizetővel. Mivel a költségek fedezésére 289 előfizető kellett volna és ennyi nem jelentkezett, a folyóirat (a juniusra hirdetett IV. kötet nélkül) megszűnt, — pedig bevezető cikkükben azt ígérték a szerkesztők, hogy ha reménységeik ellenére az előfizetők száma nem emelkednék is és minden segítség nélkül maradnának, «magunk erejével az esztendőt kivisszük és jó szándékunkat félbe nem szakasztjuk». Azért valószínű, hogy az 'Uránia' nem az előfizetők csekély száma miatt szűnt meg, hanem első sorban azért, mert szerkesztője és lelke váratlanul elhunyt. Kármán ugyanis 1795. április 5-én meghalt édes atyjának temetésére sietett Losoncra — és nem tért többé vissza. Családi hagyomány szerint Martinovics lefejeztetése után 14 napra, tehát junius 3-án halt meg Losonczon, 26-ik évében. Ő is részese volt a Martinovics-féle összeesküvésnek, ismerte és bírta kátéját és társainak sorsa két-

szeresen szomorúakká tette utolsó napjait. 1896. május 25-én emlékoszlopot állítottak neki a losonczy gymnasium előtt és emléktáblával jelölték szülőházát, hantjai fölé pedig 1897. június 3-án emeltek díszes sírkövet.

Kármán írói egyéniségéről nehéz biztos képet rajzolni, mert nem tudjuk, hogy mit írt és munkái mennyiben eredetiek. Az «Uránia» három kötete tartalmazza összes munkáit, de e folyóirat tartalma nem mind az ő műve, hisz írtak ebbe Schedius, Pajor, Csokonai s bizonyára mások is. De az eszme az övé: az «Uránia» az első magyar folyóirat, mely Pesten jelent meg, és kétségtelen, hogy Kármán e vállalathoz merész reményeket fűzött: irodalmunk középpontjává Pest városát kívánta tenni, mert tapasztalhatta, hogy irodalmi életünk az írókat egyesítő központ nélkül mennyire nem tud fejlődni. Célját nem ő, kinek kezéből a végzet korán vette ki a tollat, hanem csak gróf Széchenyi István és Kisfaludy Károly valósították meg. Az Urániában megjelent dolgozatok közül legfontosabbak és nyelv meg tartalom tekintetében a legnagyobb valószínűséggel neki tulajdoníthatók: az «Uránia, 1794.» cz. előszó, a «Nemzet csinosodása» cz. értekezés és a «Fanni hagyományai» cz. elbeszélés. *A fejvesztesség* cz. történeti elbeszélés, melyen Veit Weber «Hajdankori mondáinak» (Sagen der Vorzeit, 1787 óta) hatása erősen érezhető, csak töredék, melynek költői értékéről azért bajos szólni. Hunyadi János korában játszik, és a szerző megkísérti a szereplők párbeszédeiben a régi magyar nyelv alkalmazását, azonban még jóval csekélyebb sikerrel, mint Veit Weber és követői a középkori német nyelvét.

Az «Uránia» cz. előszó kifejti, hogy «ily folytatott

írás (folyóirat) mind hasznos, mind pedig hogy most épen alkalmas ideje azt közrebozsátani,» mert «ott, a hol hosszú szunyadozásból a nemzet felébred, magát érzeni kezdi, érzeni a gondolkozásnak becsét és a szelid tudományok méltóságát, ott ezek az írások kiáltó szó a pusztában, mely az utakat egyengeti.» Miután a folyóiratok ellen felhozható gyenge ellenvetéseket megczáfolta, kijelenti, hogy egyik főczélja «a nemzeti akaratot fentartani, erősíteni és vezetni». Azért eredeti dolgozatokat akar közölni, mert «eredeti munkák vezetik a népet a jó formálására . . . A mennyire tehát kis erőnk ér (folytatja), feltételünk az is, hogy magunkból s körülünk merítsünk, elhithetvén magunkkal azt, hogy szebb a fülemile természeti erdei csacsogása a kanáriai madár kölcsönvett módos süvültésénél». Soha sem fogja e folyóirat elfelejteni «a tiszta gondolkozásnak, szép erkölcsöknek, hazájának és fejedelmének tartozó kötelességeit». Az egész nemzethez, férfiakhoz és nőkhöz fordul: «Kívánunk a bölcs stélőktől olvastatni, hogy jobbtassunk, a gyengébebebtől, hogy jobbítsunk Minthogy azonban «az ízlés a ó erkölcsök szülő anyja» és «az ízlés uralkodónéja a szépnem», azért «szánták ezen munkát különösen az asszonyi nemnek». Ez utóbbi czélt főleg két dolgozat szolgálja, mely tartalma és nyelve szerint Kármánnak tulajdonítható: *Egy új házass levelei barátjához*, mely a nemes házassélet boldogságát költői melegséggel és erős érzelgősséggel rajzolja, és ennek ellenképe: *A módi*, mely a divatos szellem és szokások romboló hatása alatt elfajúlt családi élet nyomorúságát kissé vastag reáлизмussal festi. A két dolgozat túlzásait magyarázza és menti a szerzőnek kézzelfogható tanító czélzata.

Az «Uránia» különben csak kis mértékben felelt meg e szép reményeket gerjesztő programnak: tartalmazna nagyrészt jelentéktelen és gyöngé és sok benne a fordítás vagy átdolgozás: ép csak Kármán dolgozatai válnak ki. A folyóirat «nem érdemli meg az Urania nevet,» írja Kazinczy Kisnek 1794. október 6-án. «Azonban (folytatja kissé sértődve) tiszteltem a szándékot és igyekezni fogok rajta, ha igyekeznem szabad lesz, hogy többet nyújtson Kármán, kitől sok fog kitelhetni, ha vezető barátjai lesznek.» A folyóiratnak és szerkesztőjének rövid élete nem engedte, hogy Kármán és Kazinczy közt valamelyes viszony támadjon.

Az előszó töredékes megjegyzéseit bővebben kifejti *A nemzet csinosodása* cz. értekezés, Kármán főműve, mely az 1790 után bekövetkezett politikai mozgalmak hatása alatt van írva, de mellőzi a politikát és csak a kornak társadalmi és irodalmi viszonyait tárgyalja — nagy melegséggel, kitűnő stílusban, magas szempontokból, bámulatos tárgyilagossággal. Helyesen mondja Gyulai, hogy nálunk Széchenyiig senki sem szólt nemzetéhez ily bátran és, tehetjük hozzá, ily okosan. Meg akarja «mutatni a nemzetnek kelevényét és vele megkívántatni az egészséget». Helyenként erős fölindulás fogja el lelkét, midőn az ország állapotát összeveti eszményeivel, melyekkel meglepően megelőzte korát. Igen elégedetlen a magyar irodalommal és helyteleníti (ezzel kezdi fejtegetéseit), hogy íróink kényeztetik a nemzetet, elhitetvén vele, hogy nemzetünk és műveltségünk virágzik. «Ártalmas ez a szédítés» és íróhoz, a ki hivatását tudja, nem méltó. Igaz és egyenes legyen, a ki felveszi pennáját. Minden mellékes tekintetek elolvadnak annak mellében, a kiből fel-

támad az érdeemes és valóságos szerzőnek melege. A ki ezt a kenetet nem érzi magában, ne nyúljon mosdatlan kézzel ahhoz a szent hivatalhoz . . . Szabadon írok (folytatja), mert ezt törvényemmé választottam. Szívem teljességéből írok, mert a szívre akarok munkálni.

Hazai viszonyaink nem kedveznek a tudománynak, pedig a magyar faj testileg erős és szellemileg tehetséges. De hibás a nevelése és egészségtelen a társadalom szelleme, főleg a vidéken, hol legjobb embereink elparlagiasodnak és csakhamar még azt a keveset is elfeledik, a mit ifjúkorukban tanultak; pedig «mind a csupa tudatlan, mind a féltudós annyival veszedelmesebbek, hogy makacsan megmaradnak setéségökben és hogy ezt a setéséget kedvelik, mint a bagoly az éjjelt». Van-e jövőnk? «Lesz-e Pannoniából valaha Albion? Támadnak-e Newton, Locke, Shakespere és Miltonok itt is mi közöttünk, a kik . . . Félre, vakmerő álom, a mely ámitó képeiddel csalogatsz! Itt ezen keskeny határit is szülötte földének, hány osztályosokkal kénytelen feldarabolni szegény nyelvünk. Nem vitta meg csak azt az egy diadalt is, hogy egy halotton (a latin nyelvet érti) diadalmat vett volna!»

Kármán komoly tudományt sürget. «Azon való törekedés miatt, hogy komorok, kedvetlenek ne legyünk, enyelgők, aprólékosak és gyermekeskedők lettünk. A versek és versecskék özöne elborította hazánkat», még pedig legnagyobbbrészt hivatatlanok a verselők, és ferde az ízlésök. Ő nem ellensége a költészetnek, de a nemzetnek nem költészet kell első sorban: «a féltudósságnak lehet tulajdonítani, hogy a nemzeti literatúrába félre vezető ösvényeken járunk: hátra hagyjuk a nyomos tudományokat és piperélünk». Ez áll nyelvészkedésünkről is. «Mennyi

szörnyű, idomtalan fajzásokat szült nálunk a grammaticalis epidemia! Elborította a korcs szók, idéetlen faragású, hangú, a nyelv természetével ellenkező és fület sértő korcs szók sáskaserege egész literaturánkat és ezt nyelvmívelésnek nevezzük. Ha üstökös őseink, a kik oly tiszta magyarsággal szólottak, közinkbe betoppannának, másként is sülyedt nemzetünkhöz, csak nyelvünkért sem hinnék el, hogy mi vagyunk az ő unokáik.

Hozzá az az örökös fordítás! Csak eredeti munkák gyarapítják a tudományokat, csinosítják a nemzetet és emelik fel a nagy nemzetek ragyogó sorába... A tolmácsolás nem haszon, kis érdem! ez még maga nem literatura, ez is csak út és útegyengetés». «Eredeti munkákban csinos lesz nyelvünk és velős minden szó, mert az magán fogja hordani az eredeti lélek és az öngondolkodás bélyegét.» Nem csoda, hogy nálunk hidegség uralkodik az olvasás iránt, hogy a könyv a háznál nálunk legutolsó jószág, mert az olvasó a lefordított könyvekben idegen, ösméretlen, járatlan világot talál, mely nem érdekli, melyet meg sem ért. Azonban itt is ellensége Kármán az egyoldalú túlzásnak: maga is fordít és fordíttat, de csak mellékesen, szükségből, súlyt nem fektetve az ilyen dolgozatokra.

Világos, hogy e fejtegetések jó része Kazinczy ellen fordul, a nyelvművelő és «tolmácsoló» ellen. Kármán is akart irodalmi nyelvet teremteni, de a «grammaticalis epidemiá»-val szemben önálló eredeti irodalmat sürget, a mely majd fejleszti a nyelvet. Ő is érezte a szóhiányt és képezett is több helyes szót; de lehetőleg kerülte az új szokat. «Az új szók előttünk nem igen kedvesek (írja 1795-ben Pajorral Arankának); ritkán és nagy tartózkó-

dással merészelünk csak néha-néha egyet alkotni; ezt a bátortalanságot okozza bennünk az a meggyőződés, hogy a ki philosopháló szemmel tudja megmérni a szónak erejét, mindegyik egy oly nyomós dolog, a melyről egy kis elmélkedést lehet írni. Ne az egyes ember önkénye alkotson új szókat, hanem a nemzet egésze. . . A ki bízik a maga erejében, próbálja meg és teremtsen; de bánjon úgy vele, mint a képművek, a kik remekjeiket kifüggesztik, nem azért, hogy azt mindenki csodálja, jóváhagyja, hanem hogy az értelmesebbek azoknak hibáikat felfedezzék s ők vagy megjobbítsák, vagy, ha jobbíthatatlanok, megsemmisítsék. Mily egészen más észjárás ez, mint a Kazinczyé, a ki nem tűrt bírálatot és kereken kimondta: «a hogy az író parancsolja, úgy lesz, s ha a nemzet nem érti meg, tanulja megérteni»; ellenben Kármán: «Az érthetőség az írásnak legelső, leggyökerebb törvénye. Mit nyerc avval az olvasó, ha a sok újonnan faragott szókat először neki deákul kell gondolni, hogy megértse?» Hiszen ha ez a tudós tévelygés nagyobb erőt vesz, nemsokára nyelvünket önön honunkban tanulni kell.» Ezért ellensége a túlzó purismusnak, mely «haszontalan és valóban csak akaratosság- és viselkedettségéből származott.» Hogy más oldalról az idegennek túlzó és ferde hajhászátát mennyire ellenezte, megírta «Módi» cz. cikkében.

Végül még a censurát említi, mert némelyek szerint a «penna és prés elzárt szabadsága a tudományoknak akadály.» Kármán természetesen nem mer sajtószabadságot követelni, nem ellenzi a censurát, de a bécsi Sonnenfelsre hivatkozva, okos és méltányos censurát óhajt. Ily censura nem lesz akadály, «sőt a valóságos kulturának

előmozdítója az a zár, mely csupán a hasznos és fogantatos munkákat ereszti szabadon és oda taszítja a veszedelmeseket és éretleneket, a hová valók: az örök sötétségbe.»

Kármán mindezen eszméivel, különösen az önálló és eredeti tudomány követelésével, erősen megelőzte korát. Nem tudjuk, hogy miképen érvényesítette volna törekvéseit az életben és az irodalomban, ha nem hagyja el oly korán és oly váratlanúl a működés terét. Halála egyelőre eltemette programját is, mely egymaga is kiváló helyet biztosít neki nemzeti műveltségünk történetében.

Legismertebb műve, mely ma is a nemzet kedves olvasmánya, szintén az «Urániában» megjelent kis regénye: *Fanni hagyományai*, költői lélekkel, finom érzékkel, szép stílusban megírt munka, a XVI. századnak egyetlen szép-prózai terméke, mely még ma is életben maradt és életben fog maradni jövőre is. Tárgya igen egyszerű: egy fiatal leány boldogtalan szerelme, mely lassú haldoklását és korai halálát okozza. Fanni egészen magára van hagyatva: atyja mogorva ember, ki második nejének befolyása alatt áll; szívtelen mostoha anyja üldözi, kényeztetett mostoha testvérei lenézik. Így megszereti a magányt, a természetet és szánalommal viseltetik a szerencsétlenek iránt: segít egy szegény nőt, ki szűkössé viszonyok közt van és rokonszenvét azzal hálálja meg, hogy elbeszéli neki szerelme történetét. Ez elbeszélés hatása alatt homályos érzések és vágyak támadnak a fiatal leány kebelében. Ekkor atyja elviszi Fannit is kivételesen egy szomszéd faluba bálba. Testvérei ékesen és divatosan fölczifrázva jelennek meg, Fanni a legegyszerűbben, de

e természetes egyszerűségében még feltűnőbb a leány bájos szépsége. Itt ismerkedik meg egy ifjúval, a ki iránt tapasztalatlan szíve gyors szerelemre gyúlad és az ifjú viszonozza ez érzelmeit. A szerelmesek Fanni otthonában is találkoznak, hol az ifjú látogatást tesz, húzamosabb ideig együtt vannak a leánynak egy barátnéjánál is, hol boldog napokat élnek, De boldogságuk rövid tartamú: Fanni szülei ellenzik a viszonyt, állítólag, mert az ifjúnak nincsen állása; a szomszédok elrágalmazzák a fiatal leányt, kitől mindenki visszavonúl: Fanni magára marad szenvedéseivel, megbántott szívével, reményszegetten, és lassú haldoklással fejezi be szomorú életét.

A cselekvény e kis regényben tehát igen egyszerű, a szerző leleménye nem nagy, indokoló ereje is gyenge. T-ai viselkedése érthetetlen, Fanni haldoklása nagyon erőltetett. De kitűnő a novella stílje és nyelve és igen sikerült voltaképi feladatának megoldása: egy fiatal leány szerelmének keletkezését, fejlődését és szomorú végét ecseteli nagy ízléssel, meleg érzéssel, minden túlzás elkerülésével. Csupán Fanni érzelgőssége erős egy kissé, de ez mélyen gyökerezik a szerencsétlen leány személyes viszonyaiban és részben a korabeli ízlésben is, mit Kármán saját szerelmes levelei eléggé bizonyítanak.

Az egész munka a legnagyobb természetesség és igazság hatását teszi az olvasóra, úgy hogy Toldy Ferencz, a ki első ízben adta ki újból (1843), Fanni művének tekintette és úgy volt meggyőződve, hogy a szerencsétlen leány naplóit és leveleit kedvese, Kármán, rendezte sajtó alá. Átdolgozó keze, Toldy szerint, minden lapon felismerhető: az összeállítás, a hézagok pótlása, az átmenetek, az előadás tisztázása az övéi; de a lélek, mely

melegítő, megindító erővel kap meg s fájdalmas kéjjel tapadt lelkünkbe, azé, kit imádója Fanninak nevezett.» De Toldynak magának is voltak már kételyei a Fanni szerzőségét illetőleg. Azért helyesen folytatja: ha pedig «mint némelyek, egészen Kármánnak tulajdonítjuk e hagyományokat, kénytelenek leszünk őt legjelesebb költőink, legkitűnőbb indulatfestőink közé számítani.» Fanni szerzőségéről ma nem beszél már senki, hisz elképzelhetetlen, hogy egy fiatal leány, bármily mély érzelmű és művelt legyen is, ily művészien tudjon írni a szenvedély és szenvedés rohamai közt. Székely József nézete is, hogy a regény alapját Kármán és Markovicsné szerelmi viszonya teszi, úgy hogy Fanni eredetije a bécsi grófné volna, teljességgel tarthatatlan és soha helyeslésre nem talált. Ma általában Gyulai Pál véleménye (1875) van elfogadva, a ki Fanniban Kármán kedvesét látja, a ki meghalt, mert nem lehetett Kármán nejévé; «így csak az emlékek benyomásai alatt lehet írni, midőn enyhül a fájdalom s a költői szellem szabadon alakíthat. Kármán ily hangulatban írhatta e beszélyt, a melyben mintegy visszaélte a múltat s örök emléket emelt kedvesének.»

De Gyulai véleményét sem tartom elfogadhatónak. *Fanni hagyományai* eredeti alkotás, oly értelemben, hogy nem valamely idegen munkának fordítása vagy «magyarítás»; de önállósága csekély, mert kétségtelen, hogy a Goethe Werther-regényének rendkívül hű utánzása. A cselekvény teljes lefolyása és egyes részletei föltűnően összevágának; a magyar író a Werther és Lotte egyéniségét és jellemét alkotó vonások nagy részét változatlanul vette át Fanni egyéniségének és jellemének megalkotásához. A magyar regény cselekvényének fölépítése, motiválása,

bonyolódása és megoldása (Fanni halála, mely tényleg nagyon gyengén van indokolva) ugyanoly módon és ugyanoly sorrendben történik, mint a Goethe művében. Tárnya vagy meséje és e tárgy földolgozása annyira utánzás, hogy a cselekvény semmi esetre sem alapúlhat átélt eseményen, tehát Fanni nem is élt soha és nem is lehetett soha Kármán kedvese.

De azért megnyilatkozik és érvényesül Kármán egyénisége is a magyar regényben. Szerencsés gondolat, hogy művének hősége nőt választott, a ki az érzelmesség és érzelgősség föltűntetésére rendkívül alkalmas (Wertherben a kornak egy dúló betegsége van megtestesítve), és hogy e nővel nemcsak leveleket írat, hanem naplót is, mert ebbe az ember csak a maga számára és így minden tartózkodás nélkül ír. Igen sikerült Kármánnál az özvegyasszony szereplése is, mely teljesen az ő műve, a mi abban is meglátszik, hogy ez a nő tetőtől talpig magyar asszony, míg Fanniban több a német érzelgősség, mint a magyar lélek. A regény irodalomtörténeti jelentősége kétségbevonhatatlan, ha eredetiségéről alkotott véleményünk erős módosulásra szorúl is. Nem mindennapi tehetség kellett ahhoz, hogy Kármán e művet a maga korában oly nyelven és oly stílusban megírhatta, hogy még ma is élvezetes olvasmány maradt. Mint elméleti fejtegetéseiben, úgy e költői alkotásában is tetemesen megelőzte korát, hisz Kisfaludy Károlyig nincs szép-prózai emlékün, mely e költői lélekkel és művészi érzékkel megírt szomorú történet mellé állítható volna. (A kis regényt németre fordította Rézsa Mór, szerb fordításban is megjelent.)

Kármán megelőzte korát műveltségben és tehetségben,

eszméivel és alkotásaival. Korai halála súlyos veszteség volt irodalmunkra, mely igen sokat várhatott e mély gondolkodású, eszmékben gazdag és mindenkép hivatott fiatal erőtől, a ki Kazinczy egyoldalú hatását további működésével bizonyára részben mérsékelte, részben ellensúlyozta volna.

Kármán munkáit (a mit t. i. neki tulajdonítottak) kiadták Toldy Ferencz 1843, 1853 és Abafi Lajos 1879—80. két kötetben; Fanni hagyományait Gyulai Pál 1875, Bánóczy József é. n. és mások. Kármánról, műveinek kiadóin kívül, írtak: Károly György Hugó 1872, Baráth Ferencz 1874, Halász Ignác 1878, Bodnár Zsigmond 1880, Prém József 1885, Werner Vilmos 1890 és Szabó Ferencz 1904. Kármánról mint nyelvművelőről értekezett Hajnal Dávid 1899.

Heinrich Gusztáv.

KÁRMÁN JÓZSEF MUNKÁIBÓL.

URÁNIA.

1794.

Kilépünk két hazának nézőpiaczára, elejébe a közönség ítélőszékeinek és benyújtjuk Urániánknak első szüleményét kedves olvasóinknak. Általlátjuk tökéletesen mind méltóságát azon közönségnek, mely által kívánunk olvastatni, mind azon tiszteletet, melylyel annak tartozunk; érezzük egész erejében azon kötelességeket, melyeket magunkra vállaltunk és mind ezeket öszszevévén indíttatunk arra, hogy itt, bővebben, mint sem köz jelentésinkben lehetett, lebeszéljük mind azt, a mi ezen munkát illeti és a melyek szerént kívánunk megítéltetni.

A ki hazánk literaturájának valóságos állapotját tudja, nem kételkedik az, hogy ily folytatott írás, mind hasznos, mind pedig hogy most van éppen alkalmas ideje azt közrebocsátani.

Hogy ezen állításunkat megbizonyítsuk, illő, hogy röviden előadjuk: mik? és mi végre valók a folytatott írások?

Minden írás, a mely többféle tárgyakat foglal és bizonyos időkben jelen meg, neveztetik folytatott (periodica) írásnak,

Különbőségét tehát foglalatja és ideje határozza... tudományos, országos dolgok, a kereskedés, a szép- és még a kézi mesterségek is lehetnek céljai és tárgyai... idejökre nézve lehetnek mindennapos vagy heti levelek, hónapos vagy féléves-estendei írások.

Méltó, hogy számot adjunk a felől, ha hasznos-e a min törekedünk és mire valók az ily írások?

Külömböznék ezeknek következései a szerént, a mint a nemzet és az olvasó közönség az esméretekben előlment vagy hátramaradt.

Ott, a hol hosszú szunnyadozásból a nemzet felébred, magát érzeni kezdi, érzeni a gondolkozásnak becsét és a szelíd tudományok méltóságát, ott ezek az írások kiáltó szó a pusztában, mely az utakat egyengeti. — Azon nemzetek, a melyek az erő, virágzó állapot és halhatatlanság ösvényén messze haladtak, az első polczon helyet fogtak, nem kevés részt tulajdoníthatnak az ily írásoknak. A Spectateur, melyre Popék és Addisonok nem általlották kezeiket tenni, az Encyclopaedia írói, melyeket csak a korcs tudós gyaláz — és az ily több, minden nemzeteknél elterjedt írások számatlan serege elég bizonyság ezen jegyzés erősítésére.

Minden halkkal és lépcsőnként tenyész a természetben; ez a nagy alkotó elkerül szorgosan minden hiányosságot, minden rést, minden ugrást a maga nagy művében. Nem lehet a vak egyszerre élesen látó, a tudatlan bölcs. Lassan, de annál bizonyosabban élesül az értelem, fényesedik az elme, lágyúl az érzés és tisztíttatik az ízlés. A sötétségből sebesen tett lépés a fényes és szűrő napfényre, vaksággal blüntette a vakmerőt vagy gondolatlant.

Bizonyos ideig fátyol alatt munkál mindenben ez a nagy mester; elfedi terhes méhében gyümölcsét és midőn eltűrheti a levegő terhét, akkor teszi ki azt annak. Tejfel táplálja a csecsemőt és gyenge emésztetű étkekkel a kisedő állatot. — Ártalmas a tudomány olyannak, a ki véle élni nem tud, — az értelem annak, a ki azt vezetni nem tudja.

Csendes, szelíd, okos s vigyázó készítésében a hasznos gondolkozásnak, követik az ily írások ezt a jóltévő anyát.

Nehéz a tudományok útja, kezdete darabos és unalmas, elrettenti a félénket és leveri az erőt is . . . Ezen írások röviden, kedveltető színbe' esmér-

tetnek magunkat magunkkal és a körülünk való tárgyakkal; édes formában elfogadtatják velünk azt, a mit az embernek tudni szükség, hogy — ember legyen, szoktatnak a mi belső tehetségeink gyakorlására, melyet vagy henyeségből, vagy butaságból félre vetünk . . .

Az értelem minden okos lélek örökös jussa. — Hol az a hatalom, mely ennek tüztét elfojthassa? . . . de ki is lenne az az irígy, a ki lételünk első díszét, ezt az igaz Isten képét, melyet pecsétül reánk nyomott, rólunk leragadni akarna? — Hasznosak az ily írások abban is, hogy nem zárják az értelmet a tudósok kevély kőfalai közé, nem szorítják a négy tudománybeli karok rostélyai közibe; . . . Minden, a ki érez és ért, elfogadhatja intéseit.

Setét és komor a mély tudományok tartománya és — a bölcsesség együgyű s kedves; fennen hágó a tudóság, az életbeli okosság kézzel fogható. Sikeretlen amaz, szépen gyümölcsöz ez . . . A sivatag tudósságot hasznavehető tudománynyá tenni, a képzelt és szórszálhasogató eszeskedéseket az élet, jó erkölcs és a köztársaság czéljaihoz alkalmaztatni, a bölcseséget, mint Socrates, az égből lehozni: ez is egy haszna az ily írásoknak.

Határ és végek közé szorítottatott az emberi elme. A tudni méltó dolgok egész széles vidékjeit nem hatja által egy tekintettel semmi szem . . . Az igazságok összefont lánczát tagonként lehet csak elfogni: eltévelyedel, ha azoknak csak egy szemét elejted! — Az ily írások azok a tárházak, a melyekbe az igazságok egyenként lerakatnak, a jó nagy hintetik, a materiálék letétetnek, melyekből lassan emelkedik fel a bölcseségnek szép palotája . . . Egyes részek, a melyekből egy nagy egész formáltatik.

Midőn már a nemzet kikél a járósíj alól és férfiúi erőbe lép, midőn többet elfogad és erősebbet megemészt, akkor az ily írások más formát öltöznek magukra.

Minden igazság jó, de azt a hely és idő teszi munkássá . . . Akkor az ily írások azon rakodó helyek, melyekbe sok jámbor hazafi jókívánásainak titkait leteszi, szívének egész teljességéből feleihez szól — szól és reá figyelmez a haza.

Minden igazság jó, de azt a szín és az ábrázat teszi kellemetessé . . . Minden igazság örökké való, maradandó — de köntöse változik . . . Az ily írások az időnek és századnak kedvét kísérik, az igazságokat, a mint minden időpont szereti, úgy adják elé, és így teszik a jót közjává, mert azt megszeretetik.

Azon, némely felhevülésében sok józan elmének szerzett apró munkák, melyek kisebbek, mintsem hogy könyvvé, de fontosabbak, mintsem hogy semmivé legyenek, ily írásokban záratnak és a semmivé lételtől megmentetnek.

Nehogy hosszas legyenek, elkerülöm minden hasznait egyenként elészámlálni: de nem lehet sokaknak bal vélekedéseket nem igazgatnom, kik az ily írásokat ártalmasaknak hiszik.

Nem lehet azt tagadni, hogy oly országokban, hol ezek szerfelett megsaporodtak, céljaikat és méltóságukat elvesztették, mocskolódások, személyes csaták piaczává, tudós ütközetek és alacsony indulatoskodások helyévé változtak, bérbe fogadott szolgákká lettek és magokat áruba bocsátották . . .

Sóhajt ezekre az igaz literátor és kéri az eget, hogy ójjon ezen tudományok mételeyétől. De általjában nem kárhoztatja a jót, mert rossz végre fordíthatik. A visszaélés nem tesz valamely magában jó s hasznos dolgot utálatossá és nem rontja el annak helyes élését.

Sokszor (azt mondják némelyek) az ily írások a bujaság és fajtalanság postái.

Megtörténik az is; . . . de itt, hazánk színe és oltára előtt hajtsa meg térdjét múzsánk, esküdjön így, szentül és megtörhetetlenül: «Minden jámbor hazafi-

nak örök gyűlölsége szálljon reá, minden józan szív és jó léleknek megutálása essen reá, a jövő nyomátka és pirongatása kövesse, ha elfelejti valaha a tiszta gondolkodásnak, szép erkölcsöknek, hazájának és fejedelmének tartozó kötelességeit . . . Önnön szerzői lesznek az elsők, kik porrá égetik leveleit, ha azok dögleletesekké lesznek ; gyalázattal bélyegzik nevét, ha valaha ez a gyenge és ártatlan mûsa méregkeverővé változik.»

Hátra van az egy, hogy megmutassuk, ha van-e az ily írásoknak helye és ideje nálunk?

Jó királyunk akarátja, mindnyájunknak kívánsága nemzeti nyelvünk virágozása . . . Ez az a palladium, mely fentartja alkotványunkat ; az a végvár, a mely az idegent, míg idegen, eltílt határinkról, vagy hazafiát általváltoztat ; az a mód, a mely nemzetünket lételeben megtartja, az a jegy, a mely megóji, hogy a többek között el ne olvadjunk . . . Egy ily írás nem mód-e a nyelv tisztítására és terjesztésére?

Hízelkedni mindig, de a közönség előtt épen nagy alacsonytság . . . Nem veszi balúl senki, ha azt állítjuk, hogy általjában vévén a tudományok nálunk csak bölcsőjökben fekszenek . . . A ki igen közel véli lenni magát a tudományok meredek hegyein azok tetejéhez, legmesszebb vagyon az attól . . . Ily írás nem tehet-e mégis valamit a szép és jó tudományok tökéletesítésében? — Kicsinyt ugyan, de annyit tenni, a mennyit lehet, szoros kötelesség.

Az erkölcsi romlottság ugyan, hála legyen hazánk őrzőangyalának, nem vert még nálunk mély gyökeret : de a virtusnak is van tulajdon kellemetessége ; ezt közzé tenni, erősíteni a gyengét, vezetni az indulót, alkalmas lehet talán írásunk.

Nem haszontalan kívánsága az a jó hazaszeretőnek, ha a régi szertartásokat, a mennyire azok egyezhetők az időnek szükségével, örökké tartóknak lenni akarja . . . Ez ád a nemzetnek tulajdon formát, ez ád álló erőt, ez ójja meg a zavarodástól.

«Míg nemzeti sarkalatos törvényeink lesznek talpkövei alkotványunknak, szertartásaink szentek, anyanyelvünk élő és az eredeti magyar vér főrésze characterünknek — addig és csak addig állunk.»

Ígértük és meg is álljuk, hogy egy lesz főcélunk közül ezt a nemzeti characteret fentartani, erősíteni és vezetni . . . Magunk szíve meggyőző a felől, hogy ebbe' a legkisebb törekedés is, hasznos törekedés.

Eredeti* munkák vezetik a népet a jó formálásra. Hidegen hagyjuk el a nézőpiacot Jason és Medea, Phaedra és Hippolytus történeteinek látása után — és könnyvel telik szemünk, ha azon a körülünk történt dolgokat látjuk és ha a magunk körülállását a játékszínben újra feltaláljuk . . . Úgy van alkotva az emberi szív, hogy semmi néki nem tetszik, a mely valamennyire reá nem tartozik. A közéletből való scénák, mindennap előforduló, hazánkat s magunkat illető dolgok ellenállhatatlanul vonsznak magukhoz . . . A mennyire tehát kis erőnk ér, feltételünk az is, hogy magunkból s körülünk merítsünk, — elhivatván magunkkal azt, hogy szebb a fülemile természeti erdei csacsogása a kanáriai madár kölcsön vett módos süvöltésénél.

Az ízlés a jó erkölcsök szülő anyja. A komor virtus elveszti e nélküli legszebb tulajdonságát, a szépséget, az élet édességét, a tudomány kedveltető használatosságát . . . Ezt terjeszteni szép hazánkban, a helyes ízlés által még szebbé tenni, boldogabbá az életet, kellemetesebbé a lételt — ez is, úgy véljük, nem ártalmas igyekezet . . .

Az, hogy ezen munkát különösen az asszonyi nemnek szántuk, nem zárja ki a férfiakat is. Kívánunk a bölcs ítélőktől olvastatni, hogy jobbíttassunk, a gyen-

* Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit
Dux regit uxorem —

Horat.

gébektől, hogy jobbitsunk. Talán lesz itt amott munkánkban, a mely kívánságunk mind két részének megfelel.

Nem bántjuk meg a férfiúi nemet, ha azt állítjuk, hogy a szépnem az ízlés uralkodónéja. Lány érzésök hatalmasabban elfogadja mind azt, a mi szép. Nem kételkedünk, hogy egy nemnek tökéletesítése által a másnak is szolgálunk, akár azért, mivel a házi tiszta örömet felemelni igyekeztünk, hahogy házastársakból érzékeny barátnékat és kellemetes társalkodónékat készíthetünk, akár azért, hogy ezen édes vehiculum által a férfiúi nem tökéletességeire is munkálunk, vagy annak vonszó természeti ereje által, vagy azon nemes vetekedés által, melyet annak pallérozása szülhet; akár legalább az olvasásnak megszerettetése által, a mely sok részeiben hazánknak csak a jó könyvek nem-léte által fojtatik el... Legszebb álmaink közül való az, ha egy kellemetes hazánk leányának unalmas óráját hasznosan rövidíthetjük.

Ezen czéljaink elérésére minden erőnket feláldozzuk. Kevés száma előfizetőinknek, a kiket itt háládóan s dicsekedve nevezünk, nem rettentett el intézetünk folytatásától és ámbár mely nagy és terhes legyen is költségünk, de elhitetvén velünk szándékunk tisztasága, hogy a hasznost hasznosnak meg nem esmérni lehetetlen, bizonyossá teszszük a közönséget az iránt, hogy ha minden reménységeink ellen, több előfizetőink nem jönnének is és minden segítség nélkül hagyatnánk is, magunk erejével az esztendőt kiviszszük és jó szándékunkat félbe nem szakasztjuk.

Egy édes kötelesség fekszik rajtunk, melyet itt közönségesen teljesítünk. Egy hazafi, a ki titkosan és rejtekbe summás adakozásával lételét csecsemő Urániánknak feltartotta, elvonta magát háládatosságunk elől és rajtunk azt az édes terhet hagyta, hogy egyenesen néki véle nem adózhatunk. Nem hallgathatjuk el azt mindazáltal egészen és itt a közönség előtt azt háládóan említjük. Az a gondolat, hogy egy

jó intézet fennállása az ő kezei munkája, és a maga nagy szívének megelégedése, épen szívélhez illő jutalom . . . Azon kezet, mely által hozzánk jutott jótétele, öleljük, nem azért csupán, de leginkább hogy bölcs vezetésével, támogatásával ugyan az volt fő megtartója igyekezetünknek. Kívánnánk mindkettőt az egész világnak nevezni: szívünk háládatos tisztelettel nevezi mindig!

Gyenge leányka! indulj el immár kimért útadon, emlékezzél meg mennyei származásodról. Taníts! és igyekezz tetszeni! Légy tiszta és kellemetes! Légy hasznos társalkodónéja hazánk szerelmes leányinak, a kik közé most kibocsátunk.

A NEMZET CSÍNOSODÁSA.

Megbocsáthatatlan hibája az nemzeti fróinknak, hogy kényeztetik nemzetünket. Ezek, a kik felhágnak a tanítószékre, felemelik szavokat, hogy oktassanak!... oh! mely illetlen ezeknek szájukban a hízelkedés. — Ez az alázatos supplicatiója az frónak, melylyel elméje szülöttjének jóváhagyást koldúl, alacsonyítja azt a díszes hivatalt, melyet magára vállalt.

Zeng az egész haza környéke literaturánk divatjáról. Nincs vége se hossza az öröm-ujongatásoknak tudományaink felderült egéről, a világosság hasadó hajnaláról, a felébrecht józan értelemről és az édes anyai, hazai, nemzeti nyelv, literatura s tudományok szerencsés megérkezéséről. — Az élesen látó szemlélő boszorkodik ezen sarcasmuson, melyet alattomos gonoszsággal időnkre készítenek ezek a tudós parasytusok, és a legjobb szándék, melyet ezen tömjénezések mellett gondolhat, csak az, hogy ezen dicséretetek által reá vegyék a nemzetet azoknak megérdemlésére.

Ártalmas ez a szédítés. A dicséret csiklandozása álmító Syrén. A mit sokszor hallunk, a szokás végre elhiteti velünk, és a habituált hazug végre önnön fillentéseit is elhiszi. A magaszeretet erőt vesz ott, a hol önnön belső titkos ítéletünket sok csalfa száj visszahangoztatja.

Nem érzi felséges voltát annak a polcznak, melyre

méltó az igaz literátor, a ki elég szemtelen két ország hallatára csapodárkodni. Igaz és egyenes legyen, a ki felveszi pennáját. Minden mellékes tekintetek elolvadnak annak mellében, a kiből feltámad az érdemes és valóságos szerzőnek melege. A ki ezt a kenetet nem érzi magában, ne nyúljon mosdatlan kézzel ehhez a szent hivatalhoz. Mérészt legyen — vijjon meg bátran a tudatlansággal és az erőszakkal; hagyja az örökkévaló: «úgy van! igenis» mondást a tányérnyaló sycophantáknak. — Sisegjenek bár a kígyók és köpködjék fekete mérgeiket, huhogjanak a setétség madarai, károogjanak a varjak és körülte ordítsanak a hold felé az éjféli ebek, — ő szóljon igazat vagy — hallgasson.

Ne palástoljátok tehát, társaim! hogy messze-messze vagyunk a tökéletességtől, hogy a tudományok dicső halmának derekán még nem járunk, hogy azoknak szeretete még nálunk fel nem ébredett, hogy azok a nemzetek, melyek ezen az ösvényen messze elhaladtak, minket a durva nemzetek rangjába vetettek; esmértessétek meg a beteggel kelevényét és kívántassátok meg véle az egészséget! verjétek fel a nemzetet vakmerő veternumából és így töltsétek be azt a polcot, melyre ültetek.

Valljunk igazat! ott megállapodtunk, a hol elkezdtünk. Egy kis zsibongás, egy kis felforrás az egész dolog summája! Augustus és XIV. Lajos századjai nálunk egy esztendőben be is állottak, el is múltak.

De takarjuk el a jövő nyom előtt ezt a képet, hogy kevesebb legyen az ok nekünk a szeméremre, és nekik a szánakozásra... Midőn ők a tudományok feltisztult ege alatt azoknak boldog sugárinál melegítik magokat, mikor a józan értelem és szép ízlés kedves gyümölcsei mellett áldják őseiket, a kik haszonkeresés nélkül plántálták ennek fáit — ne tudják, ne higgyék ők, hogy oly hideg, oly mord volt akkor az ég, mikor azok csírádztak.

Azonban legyen nekem szabad reá mutatni arra a féregre, mely fiatal plántáscskáink növést akadályozza, felfedezni ezen akadályokat és figyelmetessé tenni mind azokat, a kiknek ezen nemzetek áldásai, a tudományok, szíveiken feküsznek.

Nem viszketegség veteti fel velem tollamat: azzal a szándékkal, melynek minden íróénak kellene lenni, ülök le, hogy — jobbítsak. Szabadon írok, mert ezt törvényemmé választottam. Szívem teljességéből írok, mert a szívre akarok munkálni. Nincs epe, sem méreg ártatlan pennámban és a satirának ostorát csak az ellen fordítom, a ki kaczajt érdemel.

*

Minden szempillantás, melyben literaturánkról ábrándozom, emlékeztet egy, valóban nagy, és hazáját melegen szerető hazafi mondására: «A mi klimánk, úgy mond, ellenséges a tudományoknak.» . . . Nem értette ő és én sem állítom, hogy valamely dögleletes miasma terjedett légyen el hazánk atmosphaerájában, mely nálunk ezt a plántácskát, a culturát, megemésztí.

Ha bár sokszor hízelkedés volt is már az, de valósággal igaz, hogy valamint határink termékenyek, hazánk gazdag, úgy alkalmas is a nagy lelkek nemzésére . . . Az a teljes erő, az a physica tökéletesség, az a nemes testalkotás, mely az eredeti magyart ékesíti, az a józan okosság (sens commun), az a természeti ítéllettel (bon sens), úgy látszik, mint ha ebbe a szép tájékba választotta volna lakhelyét. — A hasonlítás gyűlölséges, de nem nemzeti büszkeség, nem is más nemzetek ócsárlása mondatja velem, hanem megfontolt tapasztalás, hogy a bárdolatlan magyar véghetetlen pusztáinkon egészségesebb ítéllettel van felruházva, mint amott a csinos külföldi az ő kevély városaiban. Nagy elsőse az nemzetünknek, a mit egy nagy tapasztalású és hívatalú

férfiú egy alkalmatossággal előttem állított: hogy az együgyű, kába* személyek a magyar drámákban azért hasznavehetetlenek, mert ez a character nincsen magyarban.

Van tehát erő, van tehetség a mi klimánk alatt is, és talán szebb, magasabb, elevenebb, mint akárhol, de az a jegyzés igaz, fontos és mély tapasztalásból merített, hogy a mi klimánk ellenséges a tudományoknak.

Szemeim előtt láttam én felnőni sok ifjakat, a kik hirtelen gyarapodással a tudományok útján elélhaladtak; meleg szeretetök mind annak, a mi felséges, a mi szép, a mi tökéletes, gyúlt fel náluk. Nemes szomjúsággal feküdtek neki az esméretek kútfejének. A hazának nagy reménységeit láttam benne felnevekedni... Bizonsága voltam sok külföldi főoskolákat megjárt ifjak rakott és széles esméreteiknek. — De alig hogy haza tértek amazok ősi mezejekre, nem tudom, micsoda kimagyarázhatatlan elalélás foglalta el őket. A könyvtárt fegyverek tölték ki, a széptudományokat a vadkergetés, — az elméikedést agarászat. — Alig hogy kiérték emezek csendes parochiájokra és elvadultak mint az erdei apró marhák, megtompult elméjük, erkölcsök oly hozzá egyenesedett a hallgatók erkölcséhez, hogy azt csak a viselet különböztette, és hogy a külföldi formájokból egészen kivetkezzenek, karcuságukat felcserélték potrohossággal. — Erre szemeim tanítottak! nem lehet nem kérdezni ennek okát, és ezt ha nem épen hazánk a polus 48-dik grádusa alatt való fekvésében kell is keresni, de csakugyan a hely környülállásiban lehet feltalálni.

Nagy és emberinél feljebb való érdem az, a mely magányosan mint a magas cserfa a széles téren, fel-

* Szájatátott, bamba — a mint némely tájékon nevezik. Csak az is, hogy magyarúl ki nem tudjuk jól tenni, bizonsága lehet, hogy ezek nálunk ritkák, vagy talán nincsenek is.

ségesen mint a sugár kőszirt a tenger közepében tud állani. Ritka érdem az, a mely a maga becsében beborítva, csupán magában találja jutalmát. Democrit Abderában — nem nündennapi jelenés . . . Nagy, de igen ritka az a tudós, a mely mint a filemile magános völgybe rejtezzon és a hallgatók elől elfusson, hogy a torka vérzéséig énekeljen.

Ellankad a legtörekedőbb és munkát kedvelő érdem is, ha azt örökké porba tapossák. A hol a hang varázsló édességét nem érzik, az akaratos mesterség visszavonja magát és vagy a pusztá hasadékokban huhog, vagy a varjakkal együtt károg, vagy, a mi legfájdalmasabb, rejtekbe' sóhajt. És egy ily sóhajtás, higyjétek el, égre kiáltó . . .

A mi telekjeinken vegetáló, czímmel és czím nélkül való földművelők nem érzik becsét az ily érdemnek. Nem régi dolog, a hol az egész könyvtár egy házi és úti kalendáriumból állott sok mezei üléseken.

Nem lehet eltitkolni, hogy a res augusta domi . . . sokszor és talán főoka ennek. Igaz az, hogy a lélek szükségei mindig a második rangba tevődnek, mert nem oly erősek, mint a testé. A hol a mindennapi kenyér, a házi szükség, a háznép éelme egynehány quadratólnyi földből pótoltatik, ott nem marad sem idő, sem tehetség a múzsák szállásfogadására.

Res sacra miser! pirongás kövesse azt, a ki ezer gúnyolódik. — De nem háladatlanok a múzsák, bőven megfizetik szállástartásukat. A szegény keresse ezeket a jóltévő szűzeket haszonért, ha szeretetből nem követi. A kit keskeny telekje nem táplál, vagy alig táplál véres veritékje után, ne engedje, hogy számos gyermekei ugyan azon emlőkre támaszkodjanak, melyet már ő maga megapasztott. A tudományok nem csak gyönyörködtetnek, hanem táplálnak is. Nyitva áll a becsület útja a mérésznek, nyitva a kereskedés, a nemes mesterségek műhelyei; és nem méltóbb-e hozzájok, jó birtokos és tehetős polgárokká lenni, mint ha azok maradnak, a mik: nemzeti betyárok.

Az ilyeket vetik szemünkre kártörülő gúnyolással szomszédink. És sóhajtva vallom meg, hogy méltán vethetik.

Et in Arcadia ego. A természet együgyű és ízes örömeit szoptam én is jóltévő emlőiből. Háladatlan lennék ezen jó anya iránt, ha a mezei életnek minden határozás nélkül csak rossz következtetéseket tulajdonítanék. De hogy a mezei élet nagy részben a tudományok terjesztésében akadály, azt nem lehet meg nem vallanom.

A magányos, félre való élet, az elzárkozás a világtól, elzár a gondolkozástól is. Az a kis darab föld, a melyen lakik a mezei ember, az ő egész horizonja. Nem tudja, mi történik faluján kívül és azt hiszi, hogy megyéjének határdombján túl már ott kezdődik a Fekete-tenger. Minden figyelmetessége abban az egy ujjnyi peripheriában szorúl, a melyen született és a melyben él. Minden törekedése itt határozódik. — A mindennapi történetek, melyek épen azért figyelmetességet nem érdemlenek, mivel mindennap előfordúlnak, minden újságkívánását betöltik. Sokaknak szólásformájokat, ha megmagyaráztatnánk velők, az alatt: az egész világ, meg fogjuk látni, hogy nem értenek egyebet, hanem legfeljebb a vármegyét, a melyben élnek.

Sivatag üresség uralkodik az ily fejekben. A gondolatok kiapadnak az ily koponyákban, melyeket az aszály megcsapott, vagy stagnálnak, mint a mocsárban a poshadt víz. Nem rázza meg kemény fibrájakat semmi egyéb a jégeső félelménél, a mely lábon álló gabonájokat fenyegeti, vagy a deliberatum előtt való rettegésnél, mely fél mérőnyi ugarjának elvesztését ne talán adinveniálhatja.

A tehetségek halva fekszenek. Meggátolja a henye és vad életmódja azoknak kifejlődésüket. Nincs alkalmazhatóság, mely csomójából kioldozza, nincs indítók, mely mozgásba hozza, nincs fermentum, mely azokat felforralja.

Balítéletek, tudatlanság és vakság ezeknek követ-

kezései. Vénasszonyi mível, mint a régiség hagyományai, ájtatos hiedelemmel hirdettetnek és terjesztetnek. A képzelődés, mely akkor ragadja az uralkodást leginkább magához, midőn az értelmet számkivetette, csúfjaivá és játékaivá teszi az ily nyomorúltakat.

Eltikkad az öngondolkozás ereje nálok. Nem merik felemelni magokat — és gondolkozni. Vannak szemeik és nem látnak, füleik és nem hallanak. A mások tekintete és felsőbbbsége az a rabszír, mely őket orroknál fogva hurczolja. Az az úgy hitt derék ember, a ki el tudta hitetni a környékkel, hogy mélyen látó, tanúlt ember, az ily helyeken nagyobb, mélyebb és vakabb hiedelmet talál, mint Dalai Láma Japonban. A mit ő kiejt, törvény és igazság. Szemölőke hunyorításával kideríti és bevonja az eget mint Zevs; ha ő nevet, az egész környék vígan van és ha ő elszomorodik, mély sóhajtásokkal várják az egész megyében azt a nagy országos jelenést, a melyet ők nem tudnak, de a mitől ők félnek. Így követ sokszor egy egész tájék egy közepszerű embert, mint a gyáva juhok a bakot.

Egyiptomi stétség borítja az ily rablelkeket. Tudatlanság pedig és vakság a tudományok legfenébb ellenségei. Nem gyarapodnak ezek a szelíd plánták, a hol jó földet nem találnak; mint a sovány iszapban csak sínlódnak és hogy virágjokba mehessenek, szükség, hogy az elmék, melybe beoltatnak, valamennyire elkészülve legyenek.

A falusi élet melengeti a magunk szeretetét és elkenyeztet bennünket. Midőn valaki mindég egyedül beszél és senki ellene nem szól, elhiszi végre, hogy mindig okosan beszél és hogy ellene nem is lehetne szólni. A ki házanépe által minden szavát mint oraculumot látja tiszteltetni, könnyen elhitei magával, hogy oraculum. Mivel egynehány béreseket és gyáva szántóvetőket el tud igazítani, azt véli, hogy Montesquieu és Calonne hozzá csak árnyékok.

Nagy kérdés, ha nevéssen-e, vagy szánakozzon itt az értelmes szemlélő. Az a magahittség, az a maga személyével és tudományával való hibás megelégedés nem oly aprólékos dolog, a mint talán első tekintettel látszik. Legyen bár csálhatatlan kiki négy köfalai között, legyen vagy hitessen egynek a hét bölcsék közül, az talán a ház igazgatására szükséges. De ha azt hiszi, hogy ő a tudományok kútfejét már az utolsó cseppig kimerítette, hogy a bölcseségnek minden teljessége egyedül az ő mellében nyugoszik, hogy mind az, a mit más szól, ítélt és tanít, felesleg való dolog és az ő mindentudóságának szükségtelen; ha minden tudományokra magas megvetéssel vállvonítva néz és azokat szentségtelen lábaival tapodja, — akkor engedje meg, hogy egyenesen azt mondjuk, hogy az ilyen dagályos felfuvalkodóság szomorú akadálya a tudományoknak . . .

A féltudósság veszedelmesebb a csupa tiszta ostobaságnál. A makacs és megátalkodott szív, a negédes maga megbízás az ilyeneknél fészkelte meg magát. És oh! nincs száma a féltudósoknak közöttünk. Hányan vagynak azok a ritka lelkek, a kik a tudományokat ifjú korukban nem csak azért tanúlták, mert szülői úgy akarták és niivel mesterei azt beléjük verték? — Hol az a szomjú kívánása az igaz bölcseségnek és az a törekedés esméretünk kiterjesztésén? — Azok az egy pár homályos ideák, melyek tökéletlen s száraz compendiumjainkból nálunk megragadtak, valljon nem nagyobb részen-e és sokaknál az egész bölcseségnek summája-e?

Azt, hogy éljünk, hogy az éh gyomrot betöltsük, hogy mezítelenségünket eltakarjuk, könnyen eléri a szántóvető, a kit telekje táplál. — Könnyebbnek véli ennél a tudománynál megállapodni, melyet minden erőltetés nélkül majorosától megtanúl, mint fej-töréssel és elmefárasztással azt megfontolni, ha jó-e a mind úgy, a mint van? A tudományok meredek útal visszarettenének. — «Minek nékem az?» azt

kérdik minden lépten, és megavúlt szokásaik mellett maradnak és tűzzel-vassal kergetik azt, a ki nekik megintutja, hogy másként jobb volna, mint úgy a mint van.

Mind a csupa tudatlan, mind a féltudós annyival veszedelmesebbek, hogy makacsan megmaradnak setéségekben és hogy ezt a setéséget kedvelik mint a bagoly az éjjelt... Életét oda adja az ilyen magával elhitetett ágazatiért. Mozdúlhatatlan állításiban, mert azokat csak más után hiszi, nem erős, eleven, tiszta győződésből. Átalkodva bedugja fülét minden más jobb és igazabb ítélet előtt. Legördül szívéből minden ok, minden jobb esméret, mert az, — ok által nem vezéreltetik.

Az animalis élet, mely a mezei élettel összepárosodott, elállja a tudományok sugárinak behatását. A vastag organumok, sűrű vér és nehéz képzelő elme álmodossá és tunyává tesznek. Lágy-melegség vagy inkább hidegség, megmerevedett indolentia, érzéketlenség önti ki elalélást hozó opiumát. Nincs oly tárgy, a mely erős benyomást szerezzen ezen lethargiában szenvedőkre. Az értelem, ez a másként munkás értelem műve megakad. Kételkedni, vizsgálódni, fontolni, tanulni kell annak, a ki meg akar világosodni. Oh de hogy ereszsze magát ezen értelem nagy munkáira az eltunyúlt, megkeményedett és örök halálos álomba borúlt értelem? —

A szív az értelmet követi. Durva héj borítja be a szívet, a hol az értelem erői tompa merevedésben fekszenek. Azok az apró és alig érezhető, de mégis oly éles, oly édes érzései a szívnek nem rezegtetik azt meg. A szépnek érzése nála idegen érzés. Vad bacchanáliák és thraciai dühösködések csak elég hatásosak, hogy azt apathiájából felverjék. Oh ezek a szelíd, gyengélkedő múzsák, a kik boldog tűzökkel csak az éles érzésű felkenteket szokták beárnyékozni, a kik a szívben nem szélvészt, hanem csak csendes habokat okoznak, hogy lakhatnának azok ily szívek-

nél? A széptudományok elfutnak az ily vidékről, a hol az erdők s hegyek hiába kékelnek, a csergetegek hiába hívogatnak az édes ábrándozásra, a mezők hiába terítik ki gazdag zománcaikat és a hol az egész szép természet hiába kiált a tompa, érzéketlen szíveknek.

Összefoglalván már mind ezen apró környülállásait helyheztesítésünknek, a nevelést, élet módját és abból következő temperamentumot, szokást és testalkotást, sok akadályait látjuk bennök a tudományoknak, melyek épen s egyedül csak itt találhatók és a melyekre szükség, hogy ügyeljen minden, a ki azokat elhárítani vagy akarja vagy kívánja.

Idő előtt való beszéd az, ha valaki mindjárt elindulásakor megakad és még arról is panaszkodik, hogy három országot be nem járhat. Ha literaturánk alig tud egy kis mozdulást tenni, talán szükségtelen azt meg is említeni, hogy igen nagyra aligha mehet valaha. Hazai nyelvünkön készült tudományainknak csak a két haza lehet piacza, és mely keskeny mező ez a telhetetlen becsület szomjuságának. Minden nagyra született író egy Sándor, a ki világokat szeretne hódolni, és sír, hogy a holdba fel nem viheti győzedelmes zászlóit. Elvész az a magas repülése az enthusiasmusnak, ha nevének egy tenyérvnyi hely jutalma s piacza. Aligha mi is oly alázatos candidátusi nem látszatunk lenni a becsületnek (hogy egy híres író szavával éljek) mint a kik neveiket az ablakokra vágják.

Vagy lesz-e Pannoniából valaha Albion? támadnak-e Newton, Locke, Shakespear és Miltonok itt is mi közöttünk — a kik... Félre vakmerő álom, a mely ámitó képeiddel csalogatsz.

Itt — ezen keskeny határit is szülötte földének hány osztályosokkal kénytelen feldarabolni szegény nyelvünk. Nem vitta meg csak azt a nagy viadalt is, hogy egy halotton diadalmat vett volna. és ti csalfa képzeletek annyira ragadtok! Ha szép téreinkről

felhat édes nyelvünk a havasok tetőire és a völgyekbe, melyeket azok fedeznek, ha népes utcáin és magas palotáiban városainknak ez a hang fog hallatni; ha az élet a halálon győz és a köz országlószékek a hazának nyelvén szólnak, akkor, a kik azt érik, álmódjanak oly szépen, mint én kezdettem, én addig — ébren szomorkodom!

★

Általlátom én, micsoda szövevényes munkához fogtam, midőn feltettem magamban az akadályoknak élészámlálását, melyek a tudományok előmentét meggátolják nálunk; és hogyha ezt a képet tökéletesen akarnám kifesteni, oly véghetetlennek kellene lenni munkámnak, mint szomorú lenne foglalatlja. Az eddig elészámláltak annyira közönségesek és messziről valók, a melyeket csak az idő és talán bizonyos szerencsés összetalálkozása némely kedvező környüliállásoknak háríthat el. Hozzá adom még azt is, hogy nem annyira okok ezek, a miért nem gyarapodhatnak tudományink, hanem inkább, mivel tudományink nem gyarapodnak, azért vannak ezek az akadályok. De mivel azok, el nem mellőzhettem. Így adja egy dolog a másnak a természetben kezét, és így lesz némely dolog ok és következés egyszersmind.

Azt, hogy valami dolog tessen, csak úgy érjük el, ha azt kedveltetővé, hasznossá vagy szükségessé tenni tudjuk. A mord ábrázat, melyet a tudományokra ruháztunk, sok jó igyekezetet visszaijesztett. A múzsák szeretik a Grátiáktó kísértetni magokat. A kellemetesség egy a legelső tulajdonságai közül a tudományoknak. E nélkül elvesztik azt, a mi által lehetnek közönségesek, és csupán egy néhány setét czellákban és komor odúkban vonják meg magokat, és vagy némely kevés bölcselkedők elzárt kincsvé, vagy a mi rosszabb, egy rend monopoliumává változnak. A nyájas popularitás, a mely oly csudákat szül és egy vad nemzetből egy csinos és kiformált népet készít, csak

akkor párosodik össze a tudományokkal, ha ezek a Grátiáktól rózsaköteleiket kölcsönözik. Azok a fellegetes idők, melyekben oly szomorú volt hazai tudományaink állapotja, már széjjel kezdenek verődni, ámbár Wieland, a ki a Grátiákat hozzánk lehozni tudta volna, még köztünk nem született.

De a közép utat megtalálni nem a mi szokásunk. Azon való törekedés miatt, hogy komorok, kedvetlenek ne legyünk, enyelgők, aprólékosak és gyermekeskedők lettünk. A versek és versecskék özöne elborította hazánkat.

Szükséges itt megállapodnom, nehogy balúl érttettem, és megmondanom, hogy nem gyűlölöm én a poesist. Sok boldog örömeimet bájoló kezeiből vettem. Nem is alacsonyítom! Megesmérem én, hogy ehhez nagy elme, ritka képzelődés és szerencsés szív és ész formálása szükséges — megcsémérem, hogy az az édes hatalom a szíveken, azok a boldogító felindulások, az az elolvasztó és elragadó erő, csak az isteni poesis tündér vidékjein teremnek, és hogy a próza száraz és lankadt léptetése nem is hasonlíttathat amannak dicsőséges és magas repüléséhez.

Több az, megcsémérem, hogy ez a mód, ez a leg-hathatósabb mód, mely által egy nemzetet, mely addig a szelíd tudományoknak nem áldozott, vissza lehet vezetni azoknak tiszteletére. Nem ok nélkül költötték a régiség nézői Orpheus lantjának varázslásait, mely által a vadakat megszelídítette. Az emberiség történetkönyvei mindenütt a poesisen kezdődnek és a vadságból kivetkező nemzeteknek szelidülését mindég a költés eszközölte. A hajdani arany idők azért viselnek lantot és sípot főattributumul. Az első bölcsék, a nép első tanítói minden nemzeteknél a költők valának. A bardusok és druidák az északi vad fajzatoknál azok voltak, a mik lehettek első Görögországban Orpheus és Homer.

Minden példa helyett kifrom, a mit Arcadiának első átváltoztatásáról a régi írók után feljegyezve ta-

lállok*: «Vad és durva elméjüket (Arcadia első lakosainak) hogy megszelídítsék, leghathatósabbnak vélték a felső értelmű bölcssek, az új és gyenge érzéseknek felindítását és kedvet szerzettek náluk a poesishez, énekekhez, tánczhoz és innepekhez. Soha az értelem sugári ily szapora és közönséges fordulást az erkölcsökben nem szerzettek! Azoknak szép következményei mind e mai napig (a 4-dik százban szól az író) megmaradtak, mert az arcadiaiak soha félbe nem hagyták azon mesterségek művelését, a melyeket tiszteltek őseik. Az előljárók elhitetvén magokkal, hogy csak ezen igéző mesterségek által tehetik bátorságba a nemzetet a klímának ellenséges befolyása ellen, összegyűjtik esztendőnként az ifjakat, gyakorolják őket akkor és megjutalmaztatják azokat, kik azokban előmentek. A cynetheusok példája igazságossá teszi ezen ő vigyázásokat; ez a kis nép Arcadiának északi szomszédja, a hegyek közepében durva és vad ég alatt lakik, futott ezen romlottság elől és oly fenévé, oly kegyetlenné lett, hogy nevek sem neveztetik irtódzás nélkül. Az arcadiaiak ellenbe szelídek, jóltévék, tisztelik a gazdálkodás törvényeit, túrik a munkát, erősek szándékjaikban és az akadályokat s veszedelmeket megvetik.»

Nem ócsárlom tehát én, hazám költőit szép törekedéseket. A halhatatlanság fűzi borostyánját azoknak, a kik arra méltók. Az idő egy nagy folyó, a mely kihányja kebeléből a gazt és — hogy egy kedves írónak szavát itt is kölcsönözzem, — csak azt tartja meg az örökkévalóságnak, a mi megérdemli az örökkévalóságot. Azok a sok ephemerisek, a melyek reggel születnek és estvére elhalnak, azok az apró vaktüzek, a melyek halvány szikrájokkal az atmosphaerán játszottak és egyszerre elenyésznek, azok a versfaragók és rhythmuskoholók a feledékenység örvé-

* Voyage du jeune Anacharsis en Grèce. 5-me Volume Chap. 52.

nyében feküsznek majd nevezetlenül, midőn az igaz költőt a késő nyom nevezi. Ez legyen bíró, én nem bírálók!

Mint szíveket készítő, légytő és szelidítő, áldása tehát a nemzeteknek a poesis. De ha mindig játszunk, ha mindig csak a virágok után kapdosunk, ha a szép fedelet, a tarka borítékot szeretjük, nem emeljük nagyra soha nemzetünket. Ne hagyjuk abba, de ne csak ezt műveljük. Tegyük az egyet és ne múlassuk el a mást. A természeti mindég egy tökéletes egészet formál; nem tagonként készíti az embert, nem szá-lanként a virágot, mindég egész embert, egész virágot készít: kövessük ezt a nagy mestert. Ne járjunk a tudományoknak csak virágos rétjein, hogy addig ugaron maradjanak tápláló és éltető szántóföldjei.

A felséges és érdeemes költők nem akadályok, sőt szövétnekei a tudományoknak. Ezeknek hatalmas szava a pusztá vadonokat megnépesíti, lelket önt az érzéketlenekbe, a költemény, szép színei által elragad a tündérvilágokba, a hol a földet elfelejtjük és az Istennek társaivá leszünk. Ezek szaggatják verseiket a múzsák kertjeiben, azt mondja az isteni Plátó, ezeknek folynak a csendes csergetegek tej és méz habokkal; Apolló leszáll az egekből és lantját neki kölcsönözi, az ő fuvallása felgyúlasztja őket, szent dühödéssel betölti és szájokba adja beszédét az isteneknek. Ez a tűz az igaz költők esmértető bélyege. Nem a kiszabdalt mérték, nem a lebéközött rhythmus, nem a megszámlált hang tesz a poétát. A mérész képek, az eleven költés, az ábrázatok külömbfélesége és szépsége, az az enthusiasmus, tűz, sebes rohanás és erő és az a nem tudom mi a szóokban és gondolatokban, a melyet csak önként ajándékozhat a természet. Lehet írni verset poesis nélkül és poeta lehetsz verselés nélkül.*

* On peut faire des Vers sans Poesie, et être tout poetique sans faire des Vers. de Sacy.

Ártott-e vagy használt a poesis a hazai csinosodásnak, ezen képből, melyet itt felfüggesztettem, meg lehet esmérni.

Hányan vagynak, a kiket a természet felkent és meghittjévé választottak a kilencz szűzek? hányan nyúlhak Minerva ellenére a húrok pengetéséhez? hányan korcsosították szép nyelvünket erőltetett szó-lások formájával? hányan kódultak gondolatot a hang-tól és a cadentiától, vagy inkább hányan áldozták fel a dolgot a hangnak; a szónak, formának és héjnak a dolog velejét és belsejét? Homály és temérdek fel-leg fekszik némelyeknek írásain. Visszás, a nyelv és értelem szent törvényeivel ellenkező, idétlen és erőltetett faragás volt sokaknak szüleménye; elrontották, megszeplőstették szűz nyelvünket, és mivel mindég csak követtek, mindég csak emlékeztek, soha se formáltak, soha se gondolkoztak, kivették eredeti erejéből, szívós és velős természetéből nyelvünk egész alkotását, és ha így új, megcsonkított vagy megrútított szóból összeraktak egy visszásan hangzó értetlen korcs verset, azt hitték, hogy a Helicontól egyenesen szakadtak és a Pegasus habjaitól részegek.

Menjünk be mélyebben bajainkba és panaszoljuk meg egymásnak sérelmeinket. Minden tudományoknak ez volt nyavalyája, hogy készületlen nyúltak sokan ezekhez; a port, mely még sokat meglepett, a tejt, mely még száján ragadt soknak, le sem törölték, és nemzet csillagjainak vélték magokat. A tudományok atyafias lánczczal vagynak összekapcsolva; nincs itt, vagy nem kell lenni hézagnak, résnek. Veszedelemesebb, még egyszer mondom, a féltudósság az ostobaságnál.

Izzadsággal árulják az istenek a tudományt. A ki nek körme viszket, nem belső hívatal még az az írók méltóságára. Nem egy két félig megemésztett sovány ideákból áll a bölcsesség, és a ki annak hirdetőjévé akarja magát felszentelni, bölcs legyen maga is.

Ilyen emésztetlen, meg nem kérődzött gondolkozás

módjának lehet sok veszélyt tulajdonítani, mely mint egy dögleleles páradzás beborította a hazát. Titkon, mint az öldöklő angyal éjfélnél, csúszott a hitetlenség és erkölcstelenség. Szabad léleknek vélte magát minden iskolagyermek, a ki a vessző elől elszökött, mert mindent arcátlan lábbal tapodott, a mi szent és tiszteletes. Nevetségessé lett előtte a virtus és kötelesség szent nevezetel és hogy elfojtsa a sokaságban belső józanabb érzéseit, avagy viszketeg elméjének és hiú becsület szeretetének áldozzon, terjesztette és hangosan prédikállotta éretlen értelmeit.

A féltudósságnak lehet tulajdonítani nagyobb részint megvesztegetett ízlésünket is. Azt hitték sokan, hogy nem kell egyéb az íráshoz, hanem egy két gondolat, és penna, és tinta, és papiros. A szépnek első lineáival is eszméretlenek lévén, nagy képiráshoz fogtak és mázoltak csupán. Teljesek könyveink az illetlen tropusokkal, mocskos allusiókkal, melyeket mi szépségeknek gondoltunk; némelyek befogadták a példabeszédeket, minden különbség nélkül és azokat mind ugyan annyi gyöngyszemeknek lenni állították, ha szinte mely idétlenek, illetlenek és jelentés nélkül valók voltak is. A száraz, életlen elmésség, a mely sokaknál uralkodik, a sok provincialismusok, localismusok, mind ugyan annyi bizonyági még nem csínosodott ízlésünknek. Nem kívánom, hogy ezeknek nyomdokait olvassa a maradék és azért eltakarom ezeknek neveiket előtte, másként könnyű volna íróink munkáiból ide azomorú példákat előhordanom.

A féltudósságnak lehet tulajdonítani, hogy a nemzeti literatúrába' félre vezető ösvényeken járunk. Hátra hagyjuk a nyomos tudományokat, és pepécselünk.

Szent, áldott és jó dolog a nyelven magán dolgozni. Nagy foganatú munka azt művelni. Ha szép nyelvünk eléri azt a tökéletességet, melyen mindnyájan látni kívánnánk, nem fog elfelejtettri sok hazafiak munkálkodása, a kik azt, mint nyelvet, csínosgat-

ták, egyengették és a beszéd törvényeihez szabogatták; neml nem felejtetnek el ezek a Priscianok; és ha eljut állapotására a felállott nyelvmívelő társaság, melynek szép hasznaival előre hízelkedünk magunknak, ezen törekedéseknek ki ne tapsolna elejében? ki ne óhajtana, hogy támadjon köztünk egy Adelung, a ki egy tökéletes, a nyelv belső állatjából folyó *criticum lexicon*nal ajándékozza meg hazánkat?

De még ez nem elég! a nyelv nem tudomány, a szó, beszéd nem bölcsesség. Kulcsa a tudományoknak, út, mód, eszköz a bölcselkedésre. Örömeztöbb tanuljuk a nyelvet együtt a dologgal; mélyebben benyomódnak a jelek a jelentetett ideákkal emlékezetünkben. A száraz, velőtlen és ízetlen *grammaticalis regulák* nem vernek gyökeret; tudják, a kik idegen nyelveket tanultak, hogy az inkább megragad a hosszas, gyakori olvasás, beszéd és gyakorlás által, mint a kízó memorizálással.

És kinek írunk *grammaticákat*? el fogja-e hinni a született magyar, hogy anyai tejével beszopott nyelvét nem tudja? reá fogja-e venni magát, hogy betekintsen előbb a *grammaticában*, minekelőtte írni és beszélni akar?

Külföldieknek? oh elébb nagy, hasznos és eredeti munkák által kellene szükségessé tenni és elmúlhatatlanná előttök nyelvünk megtanulását! Indít'ok nélkül ki veszi reá magát, hogy egy nyelvet nagy munkával megtanuljon, melyet egy félre való szegletében Európának beszélnek, és a melyben új találmányokat nem szülnek sem a mesterségekben, sem a tudományokban és a melylyel annyi szövetkezéseik sincsenek, mint az Astrakán vagy Indostán lakosaival.

Mennyi szörnyű, idomtalan fajzásokat szült ez a *grammaticalis epidemia*! Elborította a sok korcszók, idétlen faragású, hangú, a nyelv természetével ellenkező és fület sértő korcs szók sáskaserege egész literaturánkat, — és ezt nyelvmívelésnek neveztük! Ha üstökös őseink, a kik oly tiszta magyarsággal szólot-

tak, közinkbe betoppannának, másként is sülyedt nemzetünkhöz, csak nyelvünkért sem hinnék el, hogy mi vagyunk az ő unokáik.

Haszontalan és valóban csak akaratosság és viselkedéségből származott ez a puritanismus. Nincs nyelv, a mely ne kölcsönözött volna mástól. A Rómának hajdani világbíró nyelve telve van a sok görög szólások módjával. A deákkal sógoros nyelveket nem is említsem, a melyek akkor élnek a deák és egyéb idegen szókkal, mikor azokat szükségesnek látják. De most, midőn a német literatura a legfelsőbb tetőn lenni látszik, legderekabb íróik minden tartalék nélkül nem élnek-e vajjon a deák, francia és egyéb szókkal, ha azokat épen oly jelentőleg, oly hathatósan kitenni nem tudják? És miért kerülnénk mi oly nevetséges idegenséggel a külföldi szókat, mi, a kik a nyelvmívelésnek első kezdetében vagyunk, a kik a köz beszédben annyi minden népből s nemzetiségből credő szókat hazafúszással már megajándékoztunk, a kik, ha kevélyek lenni nem akarunk, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy nyelvünk ezen tekintetben szűk és szegény! Ha ez a tudós tévelygés nagyobb erőt vesz, nem sokára nyelvünket önnön honunkban tanulni kell. Nem azért írunk, nem azért beszélünk-e, hogy megértettessünk? Az érthetőség az írásnak legelső, leggyökeresebb törvénye. Mit nyer avval az olvasó, ha a sok újonnan faragott szókat először neki deákiul kell gondolni, hogy megértse?

Egyező lépéssel jár a nyelv a tudományokkal. Összeséggel kell mind kettőt mívelnünk.* A szó magában semmi; hamis pérz, a melynek folyása változó és belső becse nem magában van. Ne szót vegyünk az ülő alá, ne szót kovácsoljunk; dolgot, ne héjt, velőt, ne formát, de valóságot:

Verbaque provisam rem non invita sequentur. Horat.

* Cum rem animus occupavit, verba ambiunt. — Nunquam se torquet, quomodo dicat, nec haesitat in electione verborum. Seneca.

Eredeti munkák gyarapítják a tudományokat, csinosítják a nemzetet és emelik fel a nagy nemzetek ragyogó sorába. Nagy akadály a nálunk a tudományoknak, hogy nálunk termett eredeti munkák még eddig nincsenek. — Nincsenek! még egyszer jól megfontolva mondom. Avagy lehet-e munkáknak nevezni azokat a kis munkácskákat, melyek vidékein termettek, vagy azokat a munkákat, melyeknek nincs egyéb nevöknél a mi eredeti, és a melyeket csakugyan idegen hulladékokból kapargattunk össze?

Aude, incipe! — Ezt szeretném hangoztatni minden írónak a fülébe, a ki érzi, hogy méltó ezen nevezetre. A tolmácsolás nem haszon, kis érdem!

Elmellőzőm azt, hogy hányszor sohajtott sok szentségtörő kéz alatt némely nagy szerzőknek árnyéka, midőn azt levetkeztették tulajdon érdemeiből és rongyaikkal ruházták fel: hogy önnön saját ereje s nagy lelke az írónak elveszett gyakran és lett belőle egy idétlen habarékja a józan okosságnak és eszelősségnek; elmellőzőm ezt, mert ha én hallgatok is, azoknak boszúért kiáltó árnyékai vagy elcsúfított munkái eléggé siralmasan beszélnek; és azért is, mert ez csakugyan nem mindenkor történt, sőt van egy két példa, a melyben nyert az író a fordító által. Csak azt említem, hogy ez még maga nem literatura, és ez is csak út és útegyengetés.

Azok az apró készítő munkák, melyek által valamely már megélemedett csinosodású nemzet oda lépett, a hol van, már többé nincsenek, és az ilyeket könnyebb is, hasznosabb is készíteni, mint fordítani.

Nem ilyeket tehát, hanem nevezetes, nagy és remekmunkákat fordítunk nagyobb részent. És ezek által nem érjük el azt a célt, melyet láttatunk és igyekeznünk elérni. Előre felteszem, hogy fordítani csak azokért kell, a kik az eredeti nyelvet nem értik, mert bizonyos az, hogy a ki a forrásból meríthet, nem merít a folyamatból. Már pedig az ilyekre nézve az ily munkáknak nem sok haszna van.

Vegye magát az oly fordító például, míg a maga originalisának méltóságát vagy édességét megtanulta érzeni, nem kellett-e ahhoz idő és szorgalmatosság? Egyszerre nem látunk élesen a tudományokban, olyat a kinél a praemissák és praecogniták nem találhatnak, bevezetni a tudományok palotájába haszontalan és az ilyen előtt a fő és sarkalatos igazságokat megmezteleníteni nem bátorságos. Visszafordul itt újra az a jegyzés, melyet már illetem, hogy nem bölcseseket, hanem emésztetlen féltudósokat és veszedelmes eszelőöket nemz.

Elvesz nagyobb részent ezen praecogniták nemléte miatt sok szép munkának érdeme az olvasó közönség előtt. Minden írónak van maga világa, maga atmosphaerája, a melyben él és a melyből ír, van maga publicuma, a melynek ír. Az a sok kicsiny tekintet, az a számlálhatatlan körülállás teszi az író nagyobb részent kedvessé — és hasznossá. Nem akarom én azt mondani, hogy valamely író nem lehet jónak mondani Magyarországon, a ki Angliában írt. De igaz az, hogy ott, a hol minden allusióit, minden mellékes ideáit, minden szavának élet és savát elértik, kedvesebb, mint a hol ezt mind nem tudják. Aluszkonyan leteszi az olyan, a ki ezeket nem tudja, a legkellemetesebb író is.

Kegyetlenség nélkül talán nem is lehet tehát szemére vetni hazánknak az olvasás iránt való hidegségét. Hogy ez a hidegség nagy, hogy a könyv a háznál nálunk legutolsó jószág és ennél kedvesebb egy játék kártya vagy egy üsző, azt fájdalmasan látjuk, a kik hazánkat esmérjük. De idegen, esméretlen, járatlan világot talál az olvasó lefordított könyveinkben. Örök igazság az, hogy nem szereti az ember, a mi reá nem tartozik; a mi közelébb illető, az vonsza magához; a reá illő, néki használó igazságokat keresi. Kicsínosodott ész kell ahhoz, hogy a közönséges s széles terjedésű igazságokat kedveljük; a gyermek olvasónak és gyermekded nemzetnek közel

kell találni az igazságok mellett az utilét vagy dulcét, mert azokat messze nem tudja keresni.

Szóljon helyettem Seneca; ezen nagy tanítótól nem lesz oly kemény, oly szűrő a tanúság! «Viro captare flosculos turpe est, et memoria stare. Sibi iam innitatur, dicat ista, non teneat. Turpe est enim ex Commentario sapere. Hoc Zeno dicit. Tu quid? Hoc Cleanthes; Tu quid? Quousque sub alio move-
ris? Et impera, et dic quod memoriae tradatur, aliquid et de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam autores, semper interpretes, sub aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, nunquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud est meminisse, aliud scire. Scire est, et sua facere quaeque, nec ab Exemplari pendere, et toties ad Magistrum respicere, hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te et Librum. Quousque discas, jam et praecipe! Nunquam invenietur, si contenti fuerimus inventis; qui alium sequitur, nihil sequitur, nihil invenit, imo nec quaerit. Ep. XXXIII.»

Itt a termesző! itt fusson pályát, a ki magát érzi. Az öngondolkodás síkján állanak le nem szedve sok szép virágok, ezekből fűzzünk bokrétát, melyet hazánknak ajánljunk. Erőltetett minden gyümölcs, minden plánta, melyet messze világról nálunk ültetünk és ízetlen vagy szagatlan terméssel bünteti meg ragadozóját, a ki anyai földjéből kitépvén, azt idegen ég alá szorította s számkivetette.

Így teszszük méltókká magunkat, hogy olvastassunk; így fordítja a negédes külföld mireánk is szemeit és észrevesz majd bennünket.

Nagy lesz majd és méltóságos a literator nevezete, mert rettegni fog egy oly munkától a napszámos író és viszketeg gyermek, mely alatt ereje lerogy, és nem fogja majd egy is ezek közül hinni, hogy egy tudós gyilkosság vagy egy írónak munkáján tett erőszak által lehet beiratni a tudósok karai közé.

«Kevesebbek lesznek munkáink.» De mit árt az! csak jók legyenek. Csinos lesz nyelvünk és velős minden szó, mert az magán fogja hordani az eredeti lélek és az öngondolkodás bélyegét.

A közönség örömet fogja olvasni azt az író, a ki neki hasznavehető tanúságokat terjeszt és a szívhez beszél, nem a papiroshoz.

A megfontolt, megkérődzett, új és hasznos igazságok forgásba jönnek, mert interessáznak. Az emberek esmérete, hazánk s állapotunk esmérete terjedni fog, mert a magunk világát fogjuk könyveinkben találni. A gondolkodás, a meggyőződés és gyökeres tudományok veszik fel az uralkodó pálczát és mivel ezek nélkül nem csak haszontalan, de valóban ártalmas és nemzeteket részegítő minden világosodás, ez lesz nálunk az igaz és józan világosodás boldog időnyílása.

Oh ha én azt az ábrázolást oly elevenen, oly tüzesen tudnám lefesteni, a mint érzem, oly hathatósan, hogy azt velem együtt mások is érzék; ha én fel tudnám serkenteni szép tehetségeit hazámfiainak, fel tudnék ébresztetni sok szemérmes és félénk lelket, a kiből az öngondolkodás széket foglalt; elvonhatnám az alól a rabság alól, mely miatt nem mernek soha magok költeni és mindég csak tolmácsolnak, mindég csak magyaráznak; feléleszthetném nálok azt a szép tüzet, a mely őket nemzeti szerzőkké tisztítaná és formálná! Örömet lennék én az a fenkő, a mely tompa maga és élesít, az a tűzkő, a mely maga nem meleg, de tüzet át. De ellenben, a ki mosdatlan kézzel, szentségtörő lábakkal és készületlen fővel járulna s közelítene a nemzeti szerzők templomának ajtajához, akkor örömet lennék az ajtónálló angyal és lángoló karddal rettenteném azt vissza s azt kiáltanám elejébe:

«Odi profarum vulgus et arceo.»

Megemlítem még mintegy mentemben azon ártalmat is, melyet a kenyérkereső tudományok okoznak. Nem minden tudomány fizet készpénzen, sok törekedésinknek gyakran megtisztított gondolkozásnál és érzékeny szívnél nincs egyéb jutalma és ez elég bő, sőt igen bő jutalom magában is. De sokaknak még sem elég! Pengő pénzért és a mindennapi kenyérért nyomják sokan, sőt a nagyobb rész a tudományok küszöbét. És ezek a tudományok ámbár mely szükségesek, sőt elmúlhatatlanok is a köz boldogságra, de a ki ezeknél feljebb nem emelkedik, a kinél nincs elég forró szeretet, hogy durva haszonkeresés nélkül, csupa maga belső megnyugovásáért fáradjon, sőt ha szükség, áldozatot is tudjon vinni önnön hasznával is, oh ott száraz, erő nélkül való és mindennapi eseménytekből áll az egész tudományok kerülete. *Transfertur omne certamen ad multo quaestu vigentia. Seneca.* A szép és magas tudományok elfelejtve fekszenek és a közönségesek gyakoroltatnak.* Nem szükség, hogy közelébb fejtegessem ezen feltételek alkalmaztatását nálunk. Tribonian udvara tömve áll, imádja őt az ősz és fiatal sereg, és Socrates, Newton és a Gráciák képeire itt amott aggat, csak rejtezve, titkos becsülők egy két zöld levelecskét.

Az a panasz, hogy a penna és prés elzárt szabadsága a tudományoknak akadály, elmélkedésembe egy részről bele tartozik. Nem állítom én azt s nem is tudom elhíttetni magammal, hogy a zabolátlan írás szabadsága hasznos legyen akármely országban s igazgatásban is. Jótéteménynek tartom azt, ha kiragadják kezéből az üszköt, melyet hurczol a lakosoknak csendes hajlékai között valamely éretlen pajkos. Nem akadály tehát, sőt a valóságos culturának elő-

* — — haec animos aerugo, et cura peculi
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse, linenda cedro et levi servanda cupresso?

Horat.

mozdítója az a zár, mely csupán a hasznos és fogatos munkákat ereszti szabadon és oda taszítja a veszedelmeseket és éretleneket, a hová valók, az örök sötétségbe.

Élek itt egy író szavaival, a ki minden tekintetben ezen kérdésben legigazságosabb s leghelyesebb bíró, Sonnenfels úrnak szavaival.* Önként szembe tűn azokból, mikor és mely részben lesz az írásnak megtiltott szabadsága a tudományoknak ártalmassá.

«Az legyen tehát a könyvvizsgálás meghatározása, hogy a nélkül, hogy valamely hasznos könyvnek útját megnehezítse, kizárja mind azokat, melyek tévelygő, botránkoztató és veszedelmes gondolatokat terjesztenek.»

«Egyébiránt elrendelésére nézve egyre megy, akár egyes személyeknek, akár egy egész arra kinevezett széknek legyen általadva, csak ne adódjon az könnyen egy közönség vagy rend hatalmába. Minden esetben szükség, hogy oly férfiakból álljon, a kik a tudományoknak minden részeiben járatosak. De valamint az olvasás és présnek igen nagy szabadsága, a mely minden külömbség nélkül mindennek mindent olvasni megenged, annyja a hitetlenségnek és a zűrzavarnak és a legrútább feslettségnek: úgy a könyvvizsgálás határozatlan keménysége, a mely az értelmén és a gondolkozás módján kegyetlenkedik, a mely az illendő egyenes kimondást az írásban a vakmerőséggel összeelegyíti és külömböztetés nélkül mindentől mindent eltűlt, a nép világosodásának ellent áll és azt mind a tudományokban, mind ez eszméreteken, mind az ízlésben sok századokkal visszataszítja. Szükség tehát, hogy itt a szabad kényén való járás elkerültessen stb.»

Utoljára halasztottam azt az akadályt, melynek ott fenn is helyet találhattam volna és a melylyel most bezárom azoknak elszámolását — a literátorok kevés

* Sonnenfels, Polizeil. §. 96 und 98.

becsülete. Igaz, hogy az egyező lépésekkel szokott járni a tudományok becsülésével és igaz az is, hogy nem szokott mindenkor elmaradni a becsület az érdemtől. De ki lesz hazánkfia közül, a ki reá vegye magát arra, hogy a tudományoknak életét és egész erejét felszentelje, ha arra reá sem látszatik ügyelni a haza. Ha meggondolja, hogy a háladatos Anglia királyai mellé teszi tudósainak hamvait, piacza in a nagy vitézek állóképei erányában fénylenek literatoraiknak monumentomi, és mi itt — nem is olvas-tatunk.

Mi légyen a valóságos literator, ezen elmélkedésünkbe sokszor széjjelhányt jegyzéseim eléggé muto-gatták. Nem kíván az külső és hangból vagy apróságból való becsülést, a mely felett nagy lelke fel-emelkedett, hanem a mi ennél ezerszer többet ér: a szívnek becsülését, a melyet könnyen adhatjátok és örömost adhattatok.

Az igaz literator hozza le, mint egy második Prometheus, az égből a bölcseség szép világát; a terjeszt a nemzetekre dicsőséget és virágozást és köz boldogságot, a teszi a jobbágyot meggyőződés-ből való kész engedelmű jobbágygyá, az uralkodót a szívek uralkodójává, az embert emberré. A vezeti végre a népet a józan értelem kötelein a maga kö-telességeire és a szív édes láncza in a maga boldog-ságára.

FANNI HAGYOMÁNYAI.

FANNI.

Az Urania szerzőjének boldogságot.

Áldott legyen az a gondolat, a melylyel nemesebb hazánk leányainak életeket és cselekedeteket felmaradandó emlékezetül s például akarjátok feljegyezni.

Élek ezen alkalmatossággal arra a végre, hogy közöljem a világgal egy ifjú személynek életét, a kinek emlékezetét én örömetst feltartanám, mivel én elmondhatom ő felőle, a mit Petrarca mondott Laurájáról: «A világ őtet nem esmérte, valamig véle birt, és csak azoknál esméretes, a kik itt maradtak, hogy őtet sirassák.»

Nem arra született ugyan ő, hogy csudálkozást indítson, de arra termett, hogy szeretetre buzdítsa fel azt, a ki látta. Csendes és jó, teljes szeretettel, melyet mindig magában elzárt, félénk és kellemetes volt az az asszonyi angyal, a kiről itt beszélek.

Egy kis alacsony falucska volt születésének s nevelésének helye, mégis gondolkozása módja szép volt, józan ítélettétele és szíve világokat ért; mert a legnagyobb iskolába' tanult — a szenvedések iskolájában.

Édes anyját még ifju gyenge korában, dajkája karjain késérte az elmulás helyére. Édes atyja nem édes atyja volt. Elfelejtett minden emberi és atyai érzékenységet, mert azt hitte, hogy a gyermek csak keménységgel neveltethetik jól, és nem tudta, hogy

ez az áldott lélek úgy jött ki, mint legjobb a természet kezéből.

Szaporította az ő szenvedéseit még mostoh' anyja is, a ki azon felül, hogy atyja nem úgy tartotta mint leányát, még testvéreinek szolgálójává tette. Soha jó szót nem hallott ő, a ki mindennek jó szót adott. Parancsoló és rettentő dörgő hang volt atyjának hangja, a melynek hallására is reszketett. És ezért maradt magaviseletében valamely félénkség és maga visszahúzása. Ezen feljül valamely kedves melancholia és szomorú hallgatás, melyet csak némely jobb barátnői előtt tett le.

Ennyi szenvedések megtanították mindazáltal, mint kell magát az ég rendelésinek alá adni. A nyomorúságok soha le nem nyomták, még erősítették. Soha sem panaszkodott, csak néha a magánosságba' folytak keservesen könnyei, csak néha kívánczozott megboldogult anyjához.

Ezt a kedves lelket hozta előmbe egy szerencsés történet, tizenhatodik esztendejében. Ő és én egyszerre éreztük a szeretetnek boldog felindulását. Hogy is ne örült volna ez a szánakozásra méltó kedves lélek azon, hogy van még teremtés a nap alatt, a ki őt szereti?

De kevés ideig való nyájasságunkat is megkeserítette kegyetlen atyja. Ez a tyrannus, a kinél esmeretlen volt minden érzékenység, hogy láthatta volna azt, hogy leánya boldog egy őtet szerető ifjúnak karjai között, és el ne rontotta volna boldogságát, ő, a ki a szeretetet csak úgy esmérte, mint minden állat.

Ezt az egyelített boldogságot is nem soká éreztük. A fátum minket egymástól elszakasztott. Ezt egyedül el nem viselhette; ő, a kit a szeretetlenség hidege meg nem emésztett, elhervadt a szeretet édes melege alatt.

Az elválás után minden hú kettős erővel nyomta, mert nem volt, a ki azt véle osztotta volna. Végre egy sebes forró hideg ágyba ejtette.

Közel a kétségbe-eséshez mentem, hogy legalább utolsó óráiban vele lehessenek, és tanúja vagyok én halálának, a mely őtet én előttem örökké elfelejthetlenné teszi.

Halálos ágyában mutatta meg heroismusa magát egész méltóságába'. Csendes szenvedéssel töltötte ki egész betegségét. Sőt, minthogy atyja, a kinek fájt, hogy leánya soha sem érzette azt, hogy ő atyja, és a ki szorgalmatos ápolgatással akarta az életre visszahívni és ez által helyrehozni vétkét, hogy atyját vigasztalja, ez a szelid lélek mosolygott, ha atyja bejött, mosolygott, ha elment, holott szörnyű kint szenvedett. — Egész betegségébe' soha sem panaszkodott. — Néha én reám nézett nedves szemekkel és — csak énértem kívánt volna még élni. Így égett teste és tekénete vígságot mutatott. Mosolygott, mikor a halál közelgett, mosolygott, mikor meghalt, az én karjaim között!

FANNI HAGYOMÁNYAI.

Az *Urania* szerzőinek boldogságot!

Forróan köszönöm, hogy ti is Fannimat kedveltetek, . . . hogy azt *Uraniátokba* befogadtátok s így fentartottátok emlékezetét, onnan feljül hál'adó mosolygással köszöni ő . . . Oh mely meglepéssel láttam érette már egynéhány könnyecseppeket hullani. Mivel ezek reményeltetik velem az olvasó közönség részvételét, hátramaradt írásait, melyek, mint szent hagyományok, holta után nálam letéve voltak, ime itt küldöm . . . Ha jónak állítjátok, tegyétek közönséggé. Elszakadozott töredékek, apró gondolatok, de a melyekből egy szép egészet összerakhat — a gondolkozó. Isten veletek és munkátokkal.

I.

Oh be jó itt! . . . veteményes kertünk ajtaja megett, melyen a gyümölcsösbe járnak, a sövényt vastagon befutotta a komló, a mely átfalponódik egy szép kökényfácskára és ezen nyájas boltozat alatt áll az én kis asztalkám, a melynél oly jó ízű az olvasás. Ide lopom ki magamat sok vasárnap délutánján és sok korán reggelen, mikor senki sem lát, senki sem bánt. Itt olvasok orozva, itt írok, itt sírok orozva.

Oh te kedves zöld setétség, titkaim meghittje! mely édes alattad az ábrándozás, szabadabb alattad a pihedés és midőn alád érek, malomkönyi nehéz teher esik le melyemről. A napsugárok csak helylyel-helylyel sütnék papirosomra és barátságos csalfasággal látszatnak hozzám beleselkedni . . . egy komlószár nyájasan és hízelkedve nyúlik által hozzám vállamon keresztül s látszatik esmért barátneját általölelni . . . Oh be jó itt! Ez a hely engem oly jó szívvel fogad, mások — tőlem mind idegenek . . . Kedves szomorúságú dongása hallik a méhecskéknél, melyeknek kasai túl a sövény mellett vagynak kirakva; barátságos mormolások olyan, mint a forrás álomhozó csergedezése . . . Néha egy eltévelyedett, lézengő méh rövid látogatást ad hajlékomba . . . Kedves kis vendégem, örömmel látlak. Állapodj meg itt, nyugodj itt ki nálam. Nem félek én fúlánkodtól . . . oh mérgesebb annál az embereké. Te azzal csak a bántót bünteted, egyező társaságokban közszerelemmel munkáltok . . . Az ember pedig az embernek teszi napjait keserűkké . . . Itt távol vagyok tőlök . . . Azért, oh azért oly igen jó itt!

II.

Amott, titkos rejtekemmel általellenben nyugoszik le a világ királynéja pompás felséggel és veres lán-

got gerjeszt setét magánosságomba. Az én orcám is, mind tüze visszaverésétől, mind a gyönyörűségtől gyúladt. Jövel édes borzadások órája! estvéli szürkület, mikor az én elmém oly mélyen elandalodik és képzelődésem a véghetetlennek tartományait járja!... A nap tüzes kereke lesüllyedt a heggyen túl. A szelők hivesebben lengenek. Csak egy-két magános szállongó bogárka repül fülem mellett el és annál jobban neveli az esthajnal dicső csendességét.... A képzeletek országlása kezdődik...

Suhog az estszél a falevelek között. A magas tölt hold függ a levegőben. Csípő hivességet harmatoz le... Minden homályos szegletéből a bokroknak csuda árnyékformák ballagnak elé!... Az én szívem megtelik szomorú emlékezetekkel szerelmes halottaimról!... Ott a hold felett, dicsőült anyám! ott vagy te; egyetlen leányodat itt hagytad az emberek keménységének. Nézz le reám, kísérj mindenütt, légy őrző angyalom. Ha békételenkedik ez a szív, nyugtasd meg. Oh, ha a szomorúság rágja, jelenj meg egy gyenge estszellőbe, fúvalj orcámra jelenlétedül és vidám leszek. De ha lehet — anyám, én édes anyám, végy fel hamar magadhoz...

III.

Telhetetlen szív; mikor lesz vége vágyódásidnak, melyek oly akaratosak, mint a makacs gyermek kedve. Mit kívánsz, mit óhajtasz?

Valamely édes, nehéz, titkos, nem tudom mely érzés fekszik kifejtetlen, homályosan melyem rejtekében! Ha az éj titkokkal teljes árnyékba beteríti a földet, midőn a természet elszenderedett és ünnepel, — akkor támadnak fel leghatalmasabbán érzései... Oly édes, bájoló érzés — és mégis fájdalmas. Az örömtől dobog szívem — és mégis könnyel telik szemem.

Megfoghatatlan magának is az ember! Ha a távol

levő kék hegyekre nézek — oh mely óhajtanék túl rajtok reppenni . . . Ha az erdők temérdek bükkfái közül a kakuk barátságosan kibeszél — oh mint kívánnám árnyékai ölébe magamat . . . Mikor a kis pataknak, mely gyümölcsösünket elzárja, apró habjai eltűnnek — oh mily örömet rajtok én is elcsuszamlanék . . . Ilyeneket kívánok és mégis, ha mindezeket megtenném is magamnak, hija volna boldogságomnak . . . és mi ez? azt újra nem tudom. — Makacs, akaratos szív! ki gázol keresztül érzéseid zürzavarján? . . .

IV.

Mint csudálkoznak kisírt szemeimen! Nem tudják, a boldogok! mi szorongat belől, mi fojt el sokszor, mintha a levegő kiapadt volna körültem . . . Híjamat érzem, egy része szívemnek nincs betöltve . . . Én mindenhez olyan jó vagyok és engem senki sem szeret! Szeretlenség! a te hideged kínzóbb az el-kárhoztak kénköveinél . . . Ott fenn — ott a szerelem boldog hajlékiban, ott majd szeretnek: ott találom majd azt a jó anyát, a kinek képe előtt annyit sírok; ott az angyali ifjak között bátyámat . . .

Oh ha még ő élne! Itt ülne majd gyakran velem, itt beszélgetnénk elköltözött édes anyánkról, egymásnak könnyeznénk ki, hogy ellopták tőlünk édes atyánk szívét . . . Ő benne tenném le minden reménységeimet, ő nála minden panaszimat. Ő volna oltalmam, ő volna boldogítóm; az ő boldogulása az enyém is lenne; volna kinek örülnöm, kin és kivel szomorkodnom. Ő! — talán ő betöltené szívem hiányosságát. Szeretne ő engem, én őtet! és a mi boldogultunk mennyei vidámsággal mosolyogna le a felhőkből . . . De így — egyedül! . . .

V.

Miért nincs annyim, a mennyi elég lenne jól tehetni másokkal? Miért fogy ki tehetségem előbb, mint a jótételre való kívánságom? Oh atyám ott fenn! köszönöm néked ezeket a szenvedéseket, a melyek szívem' érzékenynyé teszik a mások nyomorúsága iránt. A jó állapot öszveszorítja az érzést, bebőrödzik a szívet. — Csak magát szereti a gazdag, fut látása elől is a nyavalyásnak, mint a kényeztetett gyermek. Ezek énkörüitem mind olyan kőszívűek...

Egy özvegy vontja meg magát, két szép gyermekeivel, egy alacsony zsellér-kunyhóban falunk végén... Senki sem tudja, honnan jött... Állásában s viseletében hajdani jó állapotjának maradványai jelentik magokat. Beszédje jó nevelést mutat. A szomorúság s bánat könnyörögnek a szánakozásért lefüggesztett tekintetéből. Szerettem első látásra ezt a szenvedő anyát. Gyermekei testvéreim lettek... A boldogtalan oly örömet csatolja magát a boldogtalanhoz; itt talál egyetértő szívet, melyet a balsors csapdosásai meglágyítottak. A boldog hideg tekintettel megy el mellette és szalad azon kedvetlen érzéstől, mely belső részében titkosan mozog: Neked is így eshet! — Senkinek sem alkalmatlankodik. Gyermekei s bánatja társaságában egyedül él.

Mi az, hogy engem kerül? Midőn találkozunk, miérthogy egy csendes »jó nap« mondással odább megy! Engem is olyannak vél, mint a többek... vagy talán kevély? még nyomorúságában is felemelt szívű?... Oh ha az, szeretlek, nagylelkű asszony! ezen nemes kevélységedért is. Ne építs az emberekre; semmit se remélj. A szerencsétlenség elveszti fulánkja leghegyesebb éleit azokon, a kik elfelejtették a szemfényvesztő reménységeket... De talán szégyenled, — hogy nyomorult vagy. Jer karjaim közé, kedves boldogtalan! én is a' vagyok.

VI.

Szomszédságunkban gyermekségem társait ma, sok idő múlva meglátogattam. Közel egy időben vannak velem, együtt laktunk egy tanítónénál . . . Kellemes tavasza az első emberi életnek, mint a reggeli álom eltűnsz! Ártatlanul éltünk, nem vájta kívánság szívünket, nem szédítettek a reménységek. Szorgoskodás nélkül láttuk felkelni s lenyugodni a napot; a jelenvaló betöltötte kis szívünket könnyen szerezhető ohajtásaival. Egy báb volt legbecsesb jószágunk, egy szabad óra legboldogabb időnk és egy czifra csekélység legnagyobb örömünk . . . Feltámadtak ezek az emlékezetek szívembe', midőn hozzájuk készültem. A nyájaskodó barátkozás képzelései kísérték hozzájuk . . .

Módos, de hideg volt a fogadás. Az emberség szoros köteleivel lebékózva minden szó. A mesterség erőszakos törvényei szerint minden mozdulás. Buzgott a száj a szép üres hangoktól, a szív — hallgatott. Akkor nem régen jöttek vissza a városból. Tele voltak annak boldogságaival. Unalmas volt itt kinn nekik minden. Nem volt játékszin, nem bál, nem körültek sürgölődő s enyelgő ifjak . . . A ruhatartóból minden módikat elészédtek és belső kevélységgel mutogatták . . . Hívtak a farsangra, a mikorra atyjok kedvéért bált ígért tartani . . . Újonnan megtréfáltak képzelődéseim, én gyermektársaimat nem találtam.

VII.

A hiba az enyim, én vagyok rossz és igazságtalan. Az atyák szeretik gyermekeiket. Társaimat tetézi atyjok sok ajándékkal, minden vágyódásaikat betölti, még mikor azok ki sem fejlődtek. Azok kedveltek — én, látom, komor, kedvetlen, békételen va-

gyok. Nem közitekbe illem, én azt magam is lá-
tom... Miért, oh miért öntött belém a természet
oly visszás indulatokat?

Lám én titkon sírok. Ha atyám éjféli álmomból
mennydörgő szavaival felrezzent, vagy általverő te-
kintettel mordan néz, én hallgatok, készen teszlek
mindent. Ha testvéreim fennyen parancsolnak, mert
van pártfogójok, én ellenszóllás nélkül legmakacsabb
akaratjokban szolgállok. De ki lenne az a gondolat-
lan, a ki ily állapotban vagy buta ne lenne, vagy
szomorú?

VIII.

Szép volt a reggel. A hajnal könnyező szemmel
költ fel. Frissítő szellők lehellestek. Az illatok fellegei
széjjel haboztak a nedvesített mezőkön. A megvidí-
tott egész teremtség mosolygott. Vig volt az én szí-
vem is. Határos a mezőkkel, melyek kertünk mellett
elterülnek, egy kedves fiatalas. Az alja puha zöld
hanttal kipárnázott és tiszta. Az én sok reggeli za-
rándokságim helye. Egy könyvvel kezembe' lépeget-
tem elé a gyöngygyel kirakott téren, míg az erdőcs-
kének boltozatjai alá jutottam.

Szívet felemelő jelenés! az özvegy két gyermekei-
vel itt térdepelt egy hanthalmocskán; kezeiket az
égre emelték ezen kisdetek és végezték anyjuk után
reggeli áldozatjokat. — Ott, a hol állottam, lestem én
is és imádtam az Örökkévalót...

Egy fának árnyékában ült le ez a jó anya; kisebb
gyermeke fejét ölébe eresztette, a nagyobb fenszó-
val olvasott... Leszegezett bús tekintetét függesz-
tette kis gyermekére, egy könny reszketett szemében
és egy sohajtás mellett kérlelő tekintettel az egekre
nézett...

Gyönyörű csevegéssel megállította a kisebb a na-
gyobbat... «Mért sírsz, édes mámi! majd megjön
atyuska! úgy-e megjön? Én cimegyek a kis kertecs-

kénkbe és neki bokrétát kötök, ő pedig nekem hoz sok — sok holmit.» A nagyobb, a ki tudta valamennyire érzeni, mit vesztett el: «Nem jön meg atyuska többet, szegény! Bezárták egy sötét boltban és a fekete emberek elvitték.» Szívét szaggatták ezek és szemét keszkenőjével eltakarván, felállott.

Az én szívem majd megrepedett. Sűrűn szakadnak könnyeim és a nélkül, hogy tudtam volna, közelítettem és egyszerre sírva, zokogva egymás karjai között találtuk egymást.

IX.

Esméretségünk egyetlen a maga nemében. Házacskájához kísértem. Szívemet hasogatta, midőn láttam házi eszközeiben azt a szomorú elegyítést a városi tisztaságnak a falusi szegénységgel... Itt egy tükör állott, nagy és gazdag, előtte egy fejrő rossz asztal... amott egy selyem kanapé és körölte szalmaszékek... Halvány szép orcáját gyenge pirulás futotta el... Ágya felett függött egy szép férfiú képe... Mindezeket én felejteti s egyeztetni nem tudtam.

X.

A szánakozó irgalmasság számkivetetett. Miért meresztenék szemeiket az emberek, midőn látják, hogy valaki áldozik az emberiségnek? Ritkaságának ez a bámulás bizonyága. A paloták rézzárjai a nyomorult előtt legerősebbek. Az együgyű egyenes lelkével — nem siránkozik, de segít.

Alattomba' varrtam egynéhány apró ruhácskát bárátném kicsinyeinek. Sok éjjel, midőn mélyen horkogott a háznál minden és egymást felváltva hangzott a kakasszó egy végtől a más végig, szorgalmasan öltögettem; előre képzeltem azon kis lelkek repesését, mint fognak benne magoknak tetszeni...

Oh ez a képzelődés szebb volt egy szép álomnál, jobban megnyugtató egy éjféli hortyogásnál... Készen volt ajándékom. Lopva felöltöztettem a kicsinyeket, kik azalatt is nehezen tarthatták vissza lármás kis örömeiket és nagy szorgosan titkoskodtak. Én előre bementem és meghagytam, hogy nem sokára utánam jöjenek be új köntösökben...

Én barátnémmal beszélgettem, várván őket. Egy jó lelkű öreg, falubeli tehetős gazda belép és engem ott látván, kevésbé megháborodott, de magát összeszedvén, «feleségem, úgy mond, szerencsés volt a lenyomtatásban; az ifju asszony ez idén nem vetett: a kis cselédek sokat elnőnek, ne utálja meg szegény ajándékomat; ha pedig ideje nincs megfogni, az én Erzsime azt is megteszi»... Zavarodva volt az asszony, egy könny görgött le orcáján, kezét az öregnek megfogta: «köszönöm, édes szomszédom,» ennyit mondhatott. Ekkor —

A kicsinyek kiáltozó örömmel berohantak. «Nézd mámi! nézd, be szépet hozott nénink!»... Szótalan állott, átalölelt és ábrázatát kebelembé takarta. «Barátném, ez az én szívem rossz, nem tanulta még meg a jótételt pirulás nélkül elfogadni.»

XI.

Ez az epesztő egyformaság kiemészt unalmával. Egy nap olyan, mint a más... Azon baj, azon kínzás, azon reménytelenség... Az idő szakasza felváltja a mást. A nyári hő-meleg összeolvad már a hivességgel, mely az őszi közellétét jelenti. A szürke napok sokasodnak. A gyenge felhőkkel bevont ég gyakrabban meglátogat édes melancholiájával... Az én állapotom mindig ugyanegy. Így kell-e nekem vajjon mindég élnem?

XII.

Szükséges az embernek az ember. Ki rontja össze azt a hatalmas kívánczóságot, hogy egynemű valóságokkal élhessünk? Ez a kőszirt visszahangzja panaszimat, de nem érti, az estvéli szél széjjelhordja szárnyain sóhajtásimat, de nem érzi; az én lelkem atyafias lélek után vágyódik, szívem keres véle egyező szívet . . .

Oh mind ily fagyos és gyémántszívűek-e az emberek? . . . Hol az a szerető teremtés, a melyhez mindig közelébb és közelébb szorulhatnék, a mely mégis szívesebben reám hallgatna mint mások, és oh — a mely mégis sokban jobban megértene mint ezek, a mely követné érzésimet és elfogadná, és a mely minden mások felett énhozzám és csak énhozzám, és őhosszá én lennék kapcsolva? . . .

XIII.

Az ember nyomorúságai véghetetlenek! — Szegény szenvedő barátném! Most már eíhiszem, hogy vég nélkül nyomorult vagy. Még most is hallom szavaidat, midőn történetedet lebeszélted.

«Az atyám (úgy mond) ** gróf jószágainak főtisztje volt. Nagy fizetése mellett nagy volt jövedelme is. A pompa és az egész városi bujaságok véghetetlen serege nálunk tartottak szállást. Sok gyermekei közül a legifjabb én voltam.

Fennyen láttam, bízván atyám nagy értékében; gondolatlan képzeleteim a lehetetlenségekkel hízelkedtek magamszeretetének. Vidékünk legszebb, legtehetősebb ifjai körültem udvaroltak. Az én szívem gyermekes képzelődéseimtől vezettetvén, nem érzett egyebet a szilaj multságok kedvellésénél. Nevettem az indulatot, és a szerelmet csak nevéből esmértem.

Az anyám nagy születésű volt, erántam való szere-

tete nálam is oly házasságot kívánt. A középrend még csak igen nyájas tekintetet sem érdemelhetett tőle. Az ő magas képzeletei az enyimeket is elragadták s elszédítettek engem teljességgel. Minden boldogságom a külső fény, a rang és a névtől függött. Az ember nálam gondolóba sem jött . . . Úgy rendelte a jó ég, hogy a kettőt egybe megtaláljam.

Báró ** csekély értékű lévén, először talán a hasznos házasodásnak reménysége alatt jött hozzánk, de azután indulatosan megszeretett. Az ő leírhatatlan kedves, okos módja, szép vezetése és érzelt bánása, de leginkább eránta égő szerelmem a szeles gondolatlanból, egy jó s tisztán szerető leánykát és végre egy hív feleséget formáltak . . . Mennyei boldogság volt öt esztendei házasságom. Ezek a könnyek az ő emlékezetének folynak és korántsem panaszok az ég ellen. A ki szerfelett boldognak engedett lennem öt esztendeig, nincs jussom ellene zúgnom, ha most nem a vagyok.

Megholt nem sokára az atyám; nagynak vélt értéke adósságai kifizetése után kevés volt. Számos gyermekei között ez a maradék felosztatván, igen-igen csekély lett. Férjem, hogy haszonkeresés nélkül is szeretett és hogy nem ez indít' okból vett el, azt tudom; nem várta ugyan ezen véletlen kimenetelt, de túrté és szememre soha sem vetette.

Királyi tisztsége, melyet viselt, csekélyebben táplált a középszerűségénél. A nagy világ értetlen és véghetetlen prætensióinak eleget nem tehettünk, sokszor kellett apró adósságszerzéshez folyamodnunk. Várta, munkálta ez a jó férj előmenetelét, melyet oly példásan megérdemlett, de ezen reménységek közepette elragadta tőlem s gyermekitől egy sebes forró hideg.

Nyomtak kéméletlenül kölcsönözőink. Kevés értékem azoknak kemény kezeiknél hagytam. Első időm-kori érzéseim egészen el nem hagytak, a külső fényhez hozzá szoktatott szívem a szegénység pirulását a városban ki nem állhatta, és ide jöttem gyalázatomat

eltemetni, és szegény lenni legalább esméretlenül. De, kedves barátném! ez még nem mind, a mi bánt . . . Nevelésem magas és pomázás volt, az örökkétartó boldogsághoz szabott és kézímunkával magam s ártatlan árváim nem tarthatom; szolgálni — oh barátném! nem vehetek annyi erőt ezen kevély szíven, hogy azt tudnám . . . A legszükségesebb dolgok maholnap nálam kifogynak. Én! . . . de gyermekeim éhen nem láthatom, halálos fájdalom nélkül . . . Oh én vagyok szegény gyermekeimmel a legnyomorultabb teremtés!»

Miért nem vagyok én gazdag? . . . Istenem, miért nem áldottál meg tehetséggel, én oda adnám néki mindenemet . . . Mit kívánok? Ha szabad kívánnom: isten! segíts te ő rajta! . . . így elkerüli a jótétel elfogadásánál a felpirulást.

XIV.

Ily édesen szenvedni, szomorkodni a nélkül, hogy tudnád — miért? . . . az egyedülvalóságot jobban kedvelni minden mulatságnál! örömet magányosar lenni a virágcs tavaknál, a kőszalakon és a homályos erdőségben, minden gyönyörűséget csak a kies természetből szívni; vagy csak egyetlen léleknek társaságát kívánni, a kinek ezt mind megmondhatnád és a ki azt mind elfogadná . . . Micsoda, oh micsoda állapot ez? Itt olvadnak egybe a menny gyönyörűségei a kínok' helye' gyötrelmeivel . . .

XV.

Mi könnyebbek azóta a szenvedések, hogy azokat kiönthettem. Barátnémmal együtt sírunk, együtt panaszkodunk. Oh ha visszateszem magamat hajdani állapotjában, mely boldog volt ő akkor és mely boldogtalan most . . . De mégis, lám én soha jó napck-

ról semmit nem tudok. — Az ő Károlya (így nevezi volt férjét legörömbesebb), ha ő azt festi, eleven s szinte látható színekkel rajzolja, látom, esmérem s szeretem én őt! . . . ha lebeszéli azt az egyességet, azt az egymás lelkébe s gondolkozásába való általoldást, azokat az apró és mégis oly igen-igen édes házi örömöket, az ő határozhatatlan érzéseiket, azokat az alig tapogatható és mégis oly igen hatalmas érzéseket — velök élek, velök vagyok. Boldognak mondom barátnémat, mert tapasztalta a boldogságot, és boldogtalannak magamat, mert lám, én soha jó napokról semmit sem tudok.

XVI.

Epét öntenek még ezen kis örömömbé is. «Nem kell a csinos társaság neked, azt mondják, már a koldusokhoz kapcsolod magad.» — Istenem! bocsásd meg ezt a káromlást nekik, azt a mérész rövidlátást, a mely a te útaidat keresztülhatni akarja és a nyomorúságot a megvetés méltó okának teszi. Nem ver olyan szív sok drága fedél alatt, mint ennél az aszszonynál, és vajjon oly igazán verne-é ez a szív a drága fedél alatt? . . . Ez a melegen érző koldus kedvesebb nekem a ti hideg, csinos kevélységteknél . . .

XVII.

Bocsáss meg, természet, hogy kis ideig elfelejtettelek. Hiszen a barátság érzése oly igen közel van a te szépségeid érzéséhez! Szép vagy te, midőn kellemeidet elhányod is. Az én kis hajlékom temérdek-sége ritkul, lassanként elveszti már zöld koronáját, és midőn így írok, egy összefonnyadt sárga levél panaszolva s búcsúzva esik pennám alá. A puha sétáló úton hallik a lehullt száraz levelek szomorú zör-

gése, melyet a sivatag őszi szél összeráz . . . Magános csevegéssel repdes a madár a pusztá s lefosztott ágon, melynek titkos barlangjai alatt a boldog tavaszkor párjával a szerelmet érzette s éneklette. A természet szünnapja beállt.

Nehéz szívvel vál el tőled barátnéd és nehezebb szívvel engedi magát bezáratni az emberek szorosabb társaságába. A te édes örömeidnek emlékezte, szép természet, vigasztaljon meg, mikor te nyugszol: azoknak megérkezésének reménysége vidámítson meg, ha az emberek keserítnek!

XVIII.

Barátnémban tanítónét találtam. Mely sok új és esméretlen igazságokat hallok szájából. Láttá az emberek cselekedeteit, esméri a világ ítéleteit és szokásait. Az ő széles tapasztalása fő iskola nekem itt az én félrevaló szegletembe . . . Az én vágyódásaim teljesedni kezdenek! Mi történik túl a mi határinkon, azt tőle hallok. Milyek az emberek más környülállásokban, azt ő tőle tanulom . . . Sőt magamat is, ki magammal egyező nem voltam, magamat — ezt a nagy mesét — magamnak felfejteni nem tudtam, jobban esmérem, jobban megfogom. Új világ, új játékszín nyílt meg szemeim előtt, és én — oh mely jól érzem magamat ebben az újban, mivel az eddigvaló oly türehetetlen volt.

XIX.

Mint omlik a zápor kívül, mint csapdossa az üveget. Vak sötétség fekszik a falun. — Mely édesdeden esik ezen keskeny kamarácskában a pislogó gyenge világnál a beszélgetés, mely jó izűn esik itten belülről hallgatni az eső zuhogását és közel összeszorulni jó barátnémmal . . . Gyermekkoromba' ily estvén, ha

a rokka kerekei zörgöttek és dajkám isszonyuságokat mesélt, én pedig félénken hozzáragaszkodva hátra tekinteni is rettegtem és mégis örömet hallgattam; ily formán érzem most magamat! Különösen emelkedik melyem; homályosan érzett képei a jövődönék lebegnek előttem. A kicsinyek alusznak; barátném Károlyának képére függeszti szemét, s lassu sohajtással szenteli emlékezetét.

«Oh barátném (megfogá egyszerre nagy indulattal kezemet), a gyötrelmem és gyönyörűség határosak és minden szempillantásban összetalálkoznak. A szerelem legmagasabb tetője a boldogságnak, de változhat a boldogtalanság legmélyebb örvényévé.»

Legelső volt ez a szó, melyet a szerelemről hallottam. Ez az indulat, melyet magamnak kifejezni nem tudtam, éreztem, hogy bennem lakik. Figyelmetes lettem.

«Közelit ahoz az időhöz, a hol ezt a szív felindulását tapasztalni fogja. Hagyja magát jókorán tapasztaltabb barátnéjától megintetni. Nem vagyok én sem oly érzéketlen, sem oly irigy, hogy tiltsam azt, a mi életemnek legszebb részét boldoggá tette. De — esmérje meg azt! A titkolás itt helytelen, és annak rejtegetése csak egy indít' okkal több annak kívánsására.»

Szemérmesen lesütöttem szememet és belső kívánnással vártam, hogy folytassa beszédét.

«Ha kérdi tőlem, mi a szerelem? aligha azt megmondhatom, holott azt oly elevenen éreztem. Sokat mondok róla majd, de nem fogadnám fel, hogy azt megérise, míg magát benne nem érzi. Sok részben megfoghatatlan leszek most, a mit annak idejében oly világosan meg fog érteni. De a messziről villámló dörgés előtt nem hasztalan az idején való oltalomkeresés. Érkezése bizonytalan, de jövőtele bizonyos. Fegyverkezzen fel, édesem! az értelem jó elszántsával, hogy azt veszedelem nélkül várhassa.»

«Ne rettegjen előtte, ne szaladjon előle — de

vigyázzon. Ittlételének egy fő célja a szerelem, de boldogtalanságának legfőbb eszköze is lehet a szerelem.»

«Nem kárhozatos indulat az; a jó természet oltotta azt szívébe. Szeressen! de a természet és a józan értelem törvényei szerint; a szerelem jó! — de a vak szerelem veszedelmes.»

«Ez az édes szédelgés, ez a szemfényvesztő elbódulása a szívnek, nem a mi hatalmunkban áll. Nem akarunktól függ, hogy szeressünk, — de az okosság azt megelőzheti, hogy azt ne szeressük, a ki arra nem érdemes.»

«Jobb formálást és helyesebb gondolkozást találok benne, édes jó barátném! mintsem hogy azon leánykák száma közé elegyítsem, a kik ezt az indulatot nemesebb részéről nem esméri; a kiknek minden kíváncságok a férj és minden félelmek a hosszú és megvénült szüzesség; a kik minden megfontolás nélkül a legelsőknek, a kinél élelmeket találják és a ki által szüleinek hatalmokat lerázhatják, karjai közé vetik magokat. Azok a gondatlanok, a kik férjeiket minden előre nézés nélkül választják, és azt a lakodalom után kezdik esmérni. Megbocsáthatatlan gondatlanság! egész életük boldogságát egy órának vak rendelése alá vetni . . . Oh barátném! ne szégyenljen erről az élet nyomós pontjáról magában gondolkozni, ne szégyenljen vélem róla értekezni . . .»

«Fontolgassa meg, mely férfúval gondolja magát legboldogabbnak; melyet képzel olyannak, a ki vágyódásainak minden részének megfelel. Csináljon magának egy eleven képet és — most, midőn az indulat vakító fellege nem tévelyíti, hidegen, egyenes szívvel húzza próbára ezt a képet; vesse, ha bízik értelmembe s egyenességembe, az én próbakövem alá is; legyen hozzám bizodalommal és ne titkoljon el semmit . . . Így, ha ez a kép áll, így negmarad — ne bocsásson meg egy kisebb vonást is, a mely ettől eltávoz. Keressen ehhez a képhez hasonló valóságot — keressen és megtalálja! . . .»

XX.

Nyughatatlanság volt az éj, mely ezt az estvét követte. Összeszorította szívemet barátném tanítása. Vágyódásaimnak sok érthetetlen mozgásait láttam felébredni. Sok homályos érzéseimet egyszerre, mint a semmiségből előmbe toppanni . . . Sok álmaimból összeszövött kép lebegett előttem, melynek valóságos mását az emberek fiai között még nem találtam, mely szívem rejtekébe volt edzve, és melyet csak halkkal érzettem és magamnak csak vakon tudtam kifesteni . . . A reggel ébren lepott meg . . . A keskeny és magános völgy lakosa, mikor a hegynek, mely lakhelyét keríti, tetejére legelőször felhág, látja a térséget, mely lábai alatt elnyúlik, a messzeség homályába beborított vidéket, és a tárgyakat mint árnyékokat szemléli, egy nagy véghetetlenség és zürzavar nyil meg előtte, néz, lát, de semmit meg nem különböztet: — Így vagyok én most!

XXI.

Fagyosan fújt az eső után a reggeli szél. A dér lepusztította a vetemények és a virágok leveleit, szomorú feketével vont a be lemart áldozatjait . . . Fris volt a levegő; vidámságot szívott bé minden lehellet. — Vig orczával tértem meg atyám házához; még minekelőtte ideje lett volna a pirongatásra, hogy házán kívül töltöttem el az éjjelt, kezét csókolván a leszaladó záport okoztam kimaradásomért.

«Mi asszony az, a kit mindnyájan nem esmérünk és a kivel barátkozol! vagy te sem esméred, vagy mi is?»

Ha megengedi kedves uram atyám, örömet. Meg fogja tapasztalni, hogy megérdemli a becsülést.

«Miféle hát? ki volt az ura? miből él? micsoda nemből származott? . . .»

Maradj a te magánosságodban, becsülhetetlen asszony, itt a te szívedet nem fogják nézni.

XXII.

«Ne fusson a társaságtól, édes barátném, de ne is helyheztesse minden boldogságát a társalkodás mulatságaiban. Éljen magának — de másoknak is. Oh tudom én, mely édesek a magánosság örömei. Ellensége volnék, nem barátnéja, ha ezektől, melyek oly kedvesek minden érző, minden szép szívnek, megfosztani akarnám. De oly igen elszoktatjuk az egyedülvalóságba a szívet, elkényeztetjük és fajtalanná tesszük magunknak a társalkodás örömeit. Vannak még sok jó lelkék, a kikkel az élet útjain összeakadunk, oh! mely szép azokkal barátságosan kezét fogva keresztül vándorolni az életen . . . Vannak, a kikkel ha nem napokat, de órákat kieszen eltölthetünk. A magánosságba összeszorul a szív és megakarotosodik . . . holott lelkem barátném! mi szegény asszonyemberek akarat nélkül vagyunk, legalább a nélkül kell lennünk, ha szeretjük a magunk nyugodalmát; másért vagyunk teremtvé, nem magunkért, mások által, és magunkba semmik vagyunk. Fogadja el örömet társai hívogatását. Örüljön, míg ideje van. Nézzen körül és higgye el, mindenütt talál olyanokat, a kiknek találásán örülni fog».

Igy bátorított barátném, midőn társaim közül egy nevenapját ünnepelte és bálba engem is hívogata . . . Kimondhatatlanul kedves tréfával és mosolyodva így ereszte el magától: «Keressen és feltalálja! Isten hozzá! (megcsókolva és tréfás fenyegetéssel) megharagszom, kedves Fannim! ha szívét épen haza nem hozza.»

XXIII.

A nap eltölt a készülétekben. Testvéreimre minden drágaságait felrakta anyjok. En ő körültek szolgáltam; az ő csinosgatásuk úgy elvette az időt, hogy magamra kevés maradt, s minthogy nyughatatlankodtak, abból örömet semmit sem engedtek volna Nem tagadom, itt felbuzdult magam szeretete: miért álljak én hátra? miért csak azoknak mindent és nekem semmit sem? — Oh képzelődés, a te írod mindenkor gyógyító. Nemcsak egy módja van a tetszésnek, gondolám alattomos ravaszsággal magamba', legyen tiétek az egy út: vakítsatok! a fény nem kellemetesség. a czifra nem szépség. Én az együgyűséget választom . . . fehér tiszta ruhát vettem ki, hajam természetes színében, szorgalom nélkül rendbe szedve, egy rózsa minden más ékesség helyett belé szúrva, derekamon egy öv pántlika — s így kész voltam . . .

XXIV.

Alkonyodott, midőn a kastélyhoz közelgettünk. A számtalan gyertyák világa előnkbe lobogott. A muzsika csendes és alacsony zengése, mint a reggeli álom árnyéka, messziről hangzott előnkbe. Rendkívül érzettem magamat. Szívem akaratom ellen dobogott. Rettegés és valamely nem tudom mi? elfojtott. Férlénkségemet s parasztos szemérmemet dorgáltam magamba'. Azt véltem a sokaság irtództatott és bátorítottam magamat . . .

Megérkeztünk. Előnkbe futottak társaim, a kik az öröm miatt magokon kívül voltak: Lám, uram atyám farsang előtt betöltötte szavát! vígan leszünk; úgy-e Fanni kisasszony, víg lesz velünk? Vannak itt sokan, sokan! a városhól is jöttek ki egynéhányan . . . Így csevegtek nyájasan és én miattam elfelejtették a mostoh'

anyámat s leányait. Már is egy megbocsáthatatlan véték!

Kedvetlen orczával lépett be a palotában. En erőszakoskodtam magamon, hogy vidám legyek. Minek tulajdonítsam, nem tudom, megjelenésünk figyelmetességet okozott. Társaimtól és más sokaktól körülkerítve, mindjárt az ajtónál elszakadtam az anyámtól... Még össze sem szedhettem magamat, midőn felső ruhám rólam lefosztva volt és tánczolnom kellett.

A táncz mozgása, a vér sebesebb kerengése, a sokféle tárgyak, a ritkaság, újság és a muzs'ka megvidámítottak. A közörm engem is elragadt és a mi régen nem voltam, víg lettem. Enyelgöttem, szökéllettem társaimmal. Nevettem, a mit ritkán teszek, egész szívemből. Hány megbocsáthatatlan véték, melyekért magánál a lakoltatást feltette mostoh' anyám...

XXV.

Kifáradtam. A személyek és tárgyak sokasága széjjel ragadozták képzelődésem', a mely még eddig nyugvó helyet nem talált. Leültem és itt volt egy kis időm magamat körülnézni.

De — oh! látás, a mely minden inaimon mint láng keresztül csapott, látás, a mely élettem minden pontjait betöltötte... Egy ifjú! oh — milyen ifjú! — háttal az ablakhoz támaszkodott, két karját összekapcsolta és gondolatokba merült. Tévelygett tekintetem, mindenfelé nézett, tántorgott és újra — hatalmasan, minden erőn felül visszarántódott hozzá — a hasonlíthatatlanhoz. Orczám veres tűzzel égett és szívem rettenetesen vert...

Reám tekintett... Mi az, a mit a teremő egy tekintetben helyezett? Ez a szó minden hang nélkül, ez a beható, értelmes és minden hangot haladó beszéd, a mi egy tekintetben fekszik... Oh ez a

tekintet, úgy érzem, úgy! minden tetemimben, mit mondott ez a tekintet, és ki nem mondhatom . . .

Az én szívem repdesett elejébe annak, a kit nem láttam és most első látásra enyimnek esmértem, a kit szívem hangosan, érthetően kiáltott: Ez az! Eltűnt előlem minden, az egész világ körültem semmivé lett, őt láttam, őt éreztem csupán csak, ezt a kívánva kívántat.

Bátortalanul, orczája gyenge pirulással bevonva, mintegy magán erőszakot téve, felém jő . . . Oh Isten! az ég és a föld feküdt rajtam. Az öröm, a félelem, boldogság, rettegés, — minden, minden indulat tolongott melyemben. Mit szólt, nem tudom. Én mit szóltam, azt sem tudom . . . A tánczba ezer hibákat, ezer zavart tettem — míg magamhoz jöhettem.

XXVI.

Ki ez az idegen, a ki mint felső valóság megjelen sebesen és szívem' meglepi ez az esméretlen, a ki oly egészen — egészen elfoglal. Ifjak akadtak előmbé szebbnél szebbek, elmémbe sem ötlöttek, számtalanok hízelkedve kedvem' keresték, én meg nem indultam . . . erem nyugodalmasan vert, szívem hallgatott, mint soha nem éltek, emlékezetemben nyomot sem hagytak . . . Ez a csudálatos esméretlen előmbé tűn és bájló titkos erővel magához ragad. Tekintete összeolvaszt, tapintása tüzet önt orczára — s szegény szívembe. Félénken tekintek mindenfelé, mert rettegek, hogy már talán magamat el is árultam. Szemébe nézni senkinek sem merek, mert tartok, hogy titkomat szemembe olvassa . . . Kérdezni sem merészkül — mert okát eltalálnák . . . oh ki az az idegen?

XXVII.

Teréz, kinek névnapján itt vígadtunk, mellém érkezik.

«Megint szomorkodik. Már is oda kedve?»

«Fáradt vagyok, lelkem Tercsáml nem szomorú.»

«Dicsőségesen tánczol az a T—ai Józsi. Úgy-é? Úgy száll mint a gondolat. A tactust úgy tartja mint mester. Lám, bezzeg a ki a városból jön... Ezek itt csak úgy tántorognak, hol a sleppem szaggatják sarkantyujokkal, hol a lábujjamra hágnak mint részek, hol a térdemet koppantják, hol a más párhoz csapnak, majd kiugrik az agyvelőm... De ő a levegőbe viszi tánczosnáját, azt hinné az ember, hogy úszik? úgy-é?»

«De ki az a T—ai?»

«A kivel csak most tánczolt. Az atyja kapitány. Minket jól esmér a városból, azért jött ki a többekkel.»

Itt tánczba hívták.

Én gyermekes teremtés én! — kivallom gyengeségem... A könnyek fojtogattak, szívem ólommal változott s majd leszakadt, mert láttam, hogy — Teréz is kedvelli. Oh ha más vele nyájasan beszélt, mint nyilamlott melyembe, ha ő mással egyet szólt, mint hasította szívemet!...

XXVIII.

Az éj sebes és enyelgő szárnyakon elröppent. A gyertyák lassanként kialudoztak; gyenge és pislogó lángjaik mintegy erőlködve kapdosták utolsó világocskájokat. Nehezedtek a szemek, a párok ritkulnak, a palota tágasodott... Oh rövid, igen rövid éj! miért nem kötötted fel most ónlábaidat, melyekkel sokszor körültem resten hevertél és a hajnalt átal kodva letartóztattad!...

Mint halálos sententia úgy hangzott fülembre a — készülj! Vontatva szedtem össze felső ruháimat, és ebben a foglalatosságomban hűséges és kedveltető segítőm volt T—ai . . .

«Mint a test a lélektől, úgy esik megválnom a kisasszonytól» azt mondá, és a bánat láthatóképen festette magát kékelő magas szemeiben.

Vidámságot vontam orczámra nagy erőltetéssel s ha szinte kelletlen is, mosolygást húztam számra és tréfálva azt feleltem: «Hiszi az úr a feltámadást? . . .»

Kevéssé meghökkenve, de magát összeszedve s kezem indulatosan megcsókolván: «Ha a kisasszony reménylenem engedi — hiszem.»

Karja alá öltöttem karomat és barátságosan elhúztam s mondám: «A ki hiszen, idvezül . . . Menjünk!»

XXIX.

A kocsi zörgött a kapu alatt és az én szívem reszketett . . . Mindent elnyomott kevés idő múlva a kocsiiban az álom, egyedül én valék ébren. Elöttem mindenkor az ő árnyéka lebegett, fülembre a muzsika zengése csengett. Minden mozdulása, hangja, fordulása szemem előtt állott. Nehéz volt keblem és vérem járása nyughatatlan. A reggel harmatja egyaránt borzongatott, mint indulatom belső hánykódása . . . Már ágyamban feküdtem és mindég ezen egy állapotba' hevertem; előtttem tolongott a képzeletek temérdeksége és ily állapotban nyomott el a szunnyadás, a melyben meg újra mindig csak T—ait láttam . . .

XXX.

Az egész nap rendetlenül foly. Fejem nehéz az álmatlanságtól, összetörött minden tetemem a lankadt-

ságtól és szívem össze meg összeroncsolt. Mi lesz belőlem? . . . Ő talán felét sem érzi annak, a mi engem úgy magamon kívül ragad . . . Ha ő — csak szokásból, csupa hízelkedésből, csak mutatta, a mit nem érzett . . . vagy oh talán csak tréfált velem szegény próbálatlannal . . . vad lángot gerjesztett belső részemben, hogy kínjaimon nevéssen; hízelkedett, hogy magaszertetét tömjénezzze; szerelmemmel kendőzte orcáját, hogy — egy éjjelt unalom nélkül tölthessen; és most, talán most, midőn én itt törődöm, midőn magammal vesződöm, másnak ugyanazon ajánlásokat fogadja . . . Távol tőlem, távol rettenetes félelmek! Ha megigazodtok, — oh akkor bizonyosnál bizonyosabb halálom . . .

XXXI.

Nem! a tettetés nem hazudhat oly mesterségesen . . . Mely édes tűz fénylett szemébe', mely erő, mely éles behatás volt szakadozott szavaiban, indulatos felkiáltásiban, mely gyönyörű zavarodás bátor-talan rebegésében, mely kibeszélhetetlen vonzó gerjedelem mély sohajtásiban, mely titkos és rábeszélő láng szemérmes felpirulásában! mely győzedelmes könny reszketett szemében, midőn elvált, mely ragaszkodó volt a kéznyomás, midőn a kocsiba felemelt — nem! a színlelés nem majmol ily természetesen; és — ha ez álorcza volt, úgy micsoda köntösbe' mutatod magad, dicső igazság? . . .

XXXII.

Sűrű kinn a levegő, a pelyhek szaporábban hullnak és nevelik a havat, mely az éjjel beterítette a földet . . . Én ablakomnál ábrándozom és késérik szemeim a leeső hópelyheket . . . A gondolatok ki-

fogytak tőlem, mert csak egy gondolat, hatalmas mint a halálos fájdalom, elfoglaló mint a kívánczós reménység, erős mint az ércz és édes mint a mennyei gyönyörűség, egy gondolat maradt meg nekem és ez a gondolat — ő.

XXXIII.

Vendég jön, Fanni! bekiált az öcsém. Sok szán áll tele emberekkel a kapu előtt.

Már az ujságkivánás is elhagyott. Mintha taszítottak volna s alig hogy tudtam, úgy mentem én is a többiek után, de gondolatim másutt kovályogtak. Az ebédlőszobán kiléptem, hogy a vendégeket elfogadjam, hát — mint a villám és mint az éjféli jelenés, váratlanul és megfoghatatlanul állott előttem T—ai. Szinte elárultam magamat és az éjjeli álmatlanságot kellett okoznom fejem szédelgésének.

XXXIV.

Itt vette kezdetét eszmérettsége házunkkal. Mindennek szívét elfoglalta, mindeneket magához kapcsolt. Igyekezett az anyámnak tetszeni s megtetszett. Testvéreimet megelőző udvariassággal tetézte és reménységeket indított; mert engem elfelejteni látszott és csak azoknak kedvüket keresni... Engem eleinte ugyan megbántott ez a hátravetés, de győzött végtére nálam az okosság... mert oh! jól láttam én azt magamról, hogy szorgosan kerüljük azt az emberek előtt, a kit szeretünk... Az atyámmal országos dolgokról beszélt, egy-két anekdotát titokban megsugott és nyomos ábrázattal, az ország nagyjainak házi állapotait, melyeket a városban minden cipővarga tud, nagy szorgalmatossággal és szinte oly nyomos ábrázattal elészámlálta — és midőn elment, mindnyájan meghasonlottak dicséretében... Test-

véreim háta megett kaczagva dicsekedtek tréfáival és pírulva mondták: «Szép legény az!» Az anyám bizakodó s bíráló hanggal s ábrázattal ítelt: «Tud emberséget!» — Az atyám épen oly nyomos ábrázattal, mint a milyennel ő beszélt, azt állította: «Tanult egy ifju és nem alávaló esméretisége van!» — Az én szívem kevély megelégedéssel azt dobogta: «Az én T—aimnak nincs párja!»

XXXV.

Az unalom bántotta társaimat. A lármás városi örömhöz szoktatott képzelődésök sírt és tömlöczőt ábrázolt a mezei csendességben. Ezért szaporították, a mint tőlök lehetett, maguk körül a sokaságot. Ha az udvar tele állott kocsikkal, akkor voltak a vígság legnagyobb tetőjén. Megfogadtatták azokkal, a kik a városhoz hozzájuk kijöttek, hogy egynéhány hetet náluk kívül töltenek. Engemet is beírtak a vendégek lajstromába. Addig esdeklettek az atyám körül, míg megengedte, hogy én is velük és náluk töltssek egy kis időt oh szegény, magánosságot kedvelő lányka, mit csinálsz te ott a tolongó zivatarba! Az én örömeim nem olyak mint a tiéitek . . . De hiszen én ő vele, ő körülte töltök majd egy kis időt! T—ai is ott lesz.

XXXVI.

Még egy napot! meg még egyet! azután értem jön Teréz, azután — meglátom őtet . . . Rest örökkévalóság! miért mászol oly szenvedhetetlenül lassan!

XXXVII.

Tele, rakottan ezen egynéhány napok történeteivel futottam barátnémhoz . . . Aprólékos szorgalmatossággal lebeszéltem azokat. Szemre vettem . . . Lángoló ecsettel festettem T—ait. Elmosolyodott . . . tréfás dorgálással rázogatta fejét — én elpirultam . . . ujjával fenyegetett — megzavarodtam. De midőn kezét pajkos vizsgálódással szívemre tette, ha dobog-e? — szememet eltakartam.

«El vagy árulva, jó lányka! úgy-e, elvesztetted szívedet?»

Karjai közé estem és kebelébe rejtettem orczámat.

«A mi megesett, azt ki változtatja meg? — Forr már az édes tűz ereidben, azt az én hideg okoskodásaim többé el nem fojtják . . . De nem — édes Fannim! nem is akarom én azt elfojtani. Egyet, egyet kér tőled barátnéd, fogadd meg azt nekem!»

«Mindent! mindent!»

«Elmégy most majd oda, a hol ő van. Vele leszel, vele társalkodol. Légy szemes! — vagy inkább én vigyázok helyetted. Ne titkolj el tőlem semmit; szabadon írj és írd meg szíved állapotját. Én leszek az a vezérlő kéz, a ki a botlástól megmentelek. Légy hozzám egyenes!»

«Oly egyenes, fogadom szentül, mint Istenemhez, midőn az éjfél óráiban szívemelőtte kiöntöm. Vezessen! tanítgasson! én szófogadó leszek!»

«Ez a csók legyen pecsétje barátságunknak és fogadásunknak. Írj gyakran, szabadon és egyenesen. T—aidat szeretem, mert te is szereted.»

XXXVIII.

Teréz elérkezett, de jaj! ő nem jött velem . . . Hallgassatok, kétségek! El innen! el! mennél előbb, hogy őtet megláthassam . . .

XXXIX.

Fanni Báró L—néhez.

R—czról decz. 28-kán 17—.

Szokatlan, új játékpiaç van körülöttem, édes barát-ném! Az én házi magános csendességem, mint a könnyű reggeli álmom elszállott . . . és én egy lármás, tolongó sokaság között ébredtem fel. Nem tagadom, hogy ezen változásba nehezen egyengethetem magamat. Az én félénk szemeim azt a szabad és zavarodás nélkül való forgást meg nem tanulhatják. Az én orczám a pirulást el nem felejtheti. Titkos hallgatásra szoktatott nyelvem arra a kedves fecsegésre, arra az üres hangverésre, melyet mint tulajdonságát a kellemetes társalkodásnak kíván tőlünk a nagyvilág, hiábál csak nem tud indulni . . . Mintha be volnék szorítva, úgy érzem magam. Nekem itt minden szempillantásom nagy áldozat!

Tudom én, szerelmes barátném! hogy az emberekért élünk és velük keli élnünk . . . hogy az egész körülünk élő világot a mi mértékünkre húzni akarni nagy balgatagság és kegyetlenség. Ezerszer mondom magamnak, hogy mindent mindeneknél ne keressek. És mégis, mit tehetek róla, hogy azt a szorongatást, mely a társaságban körülvesz, le nem vehetsem?

Oh mely más vagyok én különösen. Mint valami erős zár, úgy esik le szívemről, ha azokkal vagyok, a kiket szeretek. Megnyílik szívem és ajakam . . . Ime itt egy vallástételem hibámról. Oh! ha csak e' volna a legnagyobb! . . .

De tele vagyok szemrehányásokkal magam iránt. Ő, a kit nevezni átallok, T—ai egészen elfoglalt . . . Vigyázzak, szemes legyenek, próbáljam meg őtet! — Oh lelkem barátném, hol vegyem én azt az erőt, ezen indulatok szélvészében, a melyben vergődöm? —

Hányszor elárultam már magamat. Egy ohajtozó tekintetét sem hagytam viszonzatlanul. Egy sohajtását sem vigasztalatlanul . . .

Ha rajta értem magamat s vissza akartam vonni vigyázatlanságom, hideg tekintetet facsartam ki, haragos lett — és ezt újra megbántam s annál engedelmesebbet tettem, a melyen megzavarodtam — elpirultam — helyem sem találtam . . . Jaj! tudja ő bizonyosnál bizonyosabban, hogy én őtet — vér futja el orczámat, midőn ezt írom! tudja ő, hogy én őtet — szeretem.

De mely tisztelettel, mely tartózkodó indulattal viseli magát! . . . Ez, csak ez megérdemli, hogy én őtet becsüljem. Minden mozdulásában festve van a szerelem; minden tekintetéből sugárzik ez az édes veszedelmű szikra — és ő hallgat, szemérmes tisztelő és szenvedő hallgatással.

Én ezt a hallgatást kedvellem! — De, kedves barát-ném! imhol egy hibám újra. Ezen hallgatás nekem ezer gyanút, ezer kétséget okoz. Becsülöm ezen viselkedéért, de — mi tagadás benne! szívem kívánná, hogy felbontsa ezt a hallgatást . . .

Most belépett . . . látván engem foglalatosan, megállapodott és fejét hajtva akarta magát visszavonni.

«Háborítom talán?»

Egy barátnémnak írok, a ki megbocsátja, ha egy-néhány szempillantással később veszi irásomat . . . és megbocsáss, engedelmes lelkű asszony! — én a levelet félretettem.

XL.

Fanni B. L—néhez.

— Január 3-án, 17—.

Együtt hagytál minap vele; a T—ai társaságáért elhagytam a tiédet . . . Oh mely külömböző ez a két társaság egymástól! — özőnnel ömlik a szó számon,

ha veled vagyok, jó asszony! . . . És ha éjfélig a fáradásig csevegetem is nálad, még sem beszéltem az elégedésig. — De nézd el, milyen voltam vele!

Székre intettem, hogy fogna rajta helyet. Az az ő kedves bátortalansága, az a magával való küszködése, az az erőszak, melyet elárult orczája, lclánczolta a szokat . . . némák lettünk . . . kerestem én is a gondolatot és az előlem elsuhan, a hangot és az torkomon akadt. Csak hogy az időről nem kezdtem beszélni.

Készakarva való késedelmeskedéssel hajtogattam a hozzád írt levelet, csak hogy valamit tegyek . . . azután munkám vettem elő — és még sem jutott semmi eszembe.

Az asztalkán, mely mellé ült, Geszner *Idyllái* feküdtek. Forgatta levelenként és szeme néhol megakadt . . . Épen csak hogy az ürességet betöltsen, kértem, hogy olvasson belőle.

Ha te őt hallanád olvasni — életet és hathatóságot nyer minden szó szájában. Az a tűz — az a jól alkalmazott hangadás, — chez az ő rezzegő férfiúi szava — oh hallanod kellene őtet, hogy ezt jól képviselhesd.

És mely alkalmatosan választott!

«Sápadt csendes hold! légy bizonyosága sohajtásimnak! — Ti pedig csendes árnyékok, hányszor sohajtottátok ezt: Dafne! Dafne! utánam! . . . Édes illatu virágocskák! Harmatcsepp fénylik leveleiteken, mint az én orczámon a szerelem cseppje . . . Oh bár — bár csak megvallhatnám neki, hogy inkább szeretem mint a méh a tavaszt. . . A minap a kút mellett összeakadtam vele, egy nehéz korsót merített meg vízzel. «Engedd, hadd vigyem kunyhódhoz ezt a nehéz korsót!» Így szólék adakozva. — Igen is jó vagy, felelé. Reszketve vettem fel a korsót s némán sohajtozva, földre süített szemmel mentem mellette s nem mertem neki megvallani, hogy inkább szeretem mint a méh a tavaszt.»

Reszketni kezdett itt szava és szeme zugolyában egy köny reszketett.

«Be szomorúan hanyatlasz te kis narcisz előtttem; délbe még virágoztál, már el vagy fonnyadva. Így, ah majd így fogok én is elfonnyadni, én fiatal pásztor, ha megveti szerelmemet.»

Akadozott s erőltetve és zokogó szóval mondhatta ezt ki. Megállapodott és úgy folytatta...

«Ha megveti azt, kis virágok, ezer nemű füveim, eddig való gyönyörűségem, fő gondom! majd orvosló kéz nélkül fogtok elfonnyadni, mert nekem nem virít semmi gyönyörűség...»

Titkosan kapott keszkenőjéhez és orozva törülte ki nedves szemét.

«Megfojt a vad gyom, s dögleletes árnyékkal borít a dudva bé. Te is oda leszel szép gyümölcsös, kezem ültetése, mely eddig a legédesebb gyümölcsöt termelted; szomorúan állanak majd ki, levél és gyümölcs nélkül, kiholt törzsökeid a gazból; én pedig alattatok fogom hátra lévő napjaimat sohajtások között eltölteni... Te az alatt, míg hamvam itt nyugszik, érdekesebb férj ölelései között élj a legtökéletesebb boldogsággal...»

Szörnyű felháborodással olvashatta ezt, alig mondhatta ki már az utolsó szókat a zokogás miatt. Elvetette a könyvet, sűrűen folytak le könnyei; megragadta kezemet és homlokát reá eresztette.

Én kimondhatatlan kínosan gyötrettem. A szánakozás ő iránta, az én belső iránta való hajlandóságom, ezen váratlan fordulás, ez az új és kedves meglepés magamon kívül ragadtak. Én is zokogni kezdtem... Segíteni magamon nem tudtam, felugrottam és sebesen kiszaladtam az ajtón.

Oh de mihelyt kívül voltam, mely rettegések fogtak körül, mely ohajtások!... Ő kínlódni fog akaratoságomon!... Ő meg fog boszorkodni ily megvetésem... Ő kétségbeesvén szeretetem megnyeréséről, nem fog többet merni szólni is a szerelemről...

A szemérem visszatartóztatott, másként meg ne ítélj szívem barátném! kívántam volna ebben a szempillantásban kinyitni az ajtót; berohanni, nyakába esni és tőle engedelmet kérni, hogy az elébb tőle kiszaladtam.

Oh szív! szív! a te ellenkező érzéseidet ki fesheti le!

Beszaladtam Teréz szobájába. Azt véltem, hogy a társaság helyrehoz. De mint a kísértet ide is kergett az ő szenvedő, kétségbeeső vagy boszus ábrázata... Vad zürzavar és háborodás volt festve orczámon, melyet szerencsémre észre nem vett, mert mélyen be volt merülve egy új fejrevaló összetűzésében... Beszélt szakadatlanul, én semmit sem halottam. Ledőlve a kanapén, fejem karomra támasztva, merő szemmel itt ültem és — nála voltam lelkeimmel.

Hátra tekint Teréz; látja mély andalodásimat... Gonosz tréfával, melyet soha neki meg nem bocsátok, egyszerre sebesen elrikoltja magát: Itt jön T—ai!

Ijedt és hangos sikoltással felugrottam. Ő kinevetett, és én elárult, kinevetett lyányka nem tudtam mit tegyek zavarodásomban.

Ekkor kitekinték az ablakon, hát ő lovon ül és erős nyargalással vágat ki a kapun.

Oh szerettél valaha te is, úgy-e barátném! tudod, hogy nem sokat mondok, ha azt állítom, hogy az ájuláshoz közel voltam... Visszatántorogtam szobámba; lecsaptam magam ágyamba és keserves zokogással sírtam.

Elment! gondolám magamban. Talán igen érzékeny kevélységét megbántotta kemény, sebes, hirtelenkedő magamviselete és ezt ki nem állhatván, a szégyen elűzte... Vagy talán nem reménylően szeretetemet, meg akar kimélleni és nem akar üldözni szerelmével, melyet nekem kedvetlennek lenni gondol. — Talán, hogy a távozás által szívét meggyógyítsa, elment. — Oh boldogtalan én! én magam kergettem el őtet gondolatlanságommal.

Lassan jövök magamhoz; felveszem könyves sze-

mekkel Gesznert és olvasom és ismét olvasom azt az elfelejithetetlen helyet, melyet ő olvasott, és újra sírok... Oh barátném, segélj! most segélj tanácsoddal
szegény Fannidon.

Az nap késő estve.

A fagyos eső vág oda kinn, a szél rettenetesen sűrült. Egy óránál tovább várakoztunk reá a vacsorával. És ő meg nem jött. Már itt vesződöm magam több két órájánál és még sem jött meg... Oh talán, talán soha meg nem jön!

XLI.

Fanni B. L—néhez.

Január 5-én 17—.

Minden rossz éjjelim félelmeit összeolvasztva, minden kínok gyötrelmeit összeragasztva, sem találom képét az éjnek, mely azt az estvét követte, melyen levelezimet írtam... Rettenetes álmok, rút ijesztő képek terjesztették ki felettem denevér szárnyaikat... Hideglelős volt erem járása, sejem nehéz és forró, minden rettenetes álmaimnak foglalatra — ő... Elíjédtem magamtól, midőn a tükör elejébe léptem. Szemem beesett, orcám sárgás halvánnyal betérítve, s lépésem tántorgó és erőtlens... Hivattak fölöstökömhöz; én engedelmet kértem, s a szobámban maradtam. Fellármázódott a ház, mindnyájan hozzám tódultak és okát kérdezték változásomnak. A többek között belépett T—ai is... és kezem csókolván, megilletődött tekintettel kiáltá: «Istenem! mi oka ezen hirtelen változásnak?»

«Aprólékság! a mely sebesen jó és sebesen elmegy.»

Mozdulás nélkül felettem állott és látszott magá-

nak szemrehányásokat csinálni... Én pedig — mit mondjak egyebet? — elevenedtem; kiszéledtek a látogatók. Hálóruhámban a kanapéra heveredtem.

Melyjén karjait összekapcsolva, lefüggesztett szemmel, mint egy márvány-oszlop, úgy állott előttem.

Nem akartam kérdezni, hol járt? nehogy eláruljam magamat — és tudni mely igen kívántam.

«Az Istenért, kedves kisasszonykám, mi baja?»

«Kicsiny változás, a mely mindössze sem sokat tesz.»

«Ez a halvány orcza — nekem sokat tesz.»

«Rút ideje volt a lovaglásra tegnap?»

«Igazán megvallván, én jóformán nem is tudom. Az én szívemben nagyobb volt a szélvész és nem is ügyeltem a másra, mely körültem zuhogott...»

«Játszik az úr az egészséggel, pedig azt könnyebb elveszteni, mintsem gondolná.»

«A hol a nyugalom elveszett, minek ott az egészség is?»

Ezzel az ablak felé fordult és a könyöklőre borulva egy székre vetette magát.

A szánakozás — ellenállhatatlanul vonszott... Az a gondolat, hogy ez a hasonlíthatatlan ifjú én értem szenved... miattam kínlódik, elfelejtetett velem minden apró gondoskodást, úgy éreztem, hogy szoros tartozásom enyhíteni szenvedését, melynek oka én vagyok...

Vállánál gyengén megrántván, elkezdém: «T—ai! mi baja?»

Minden felelet nélkül megfogja kezemet, indulatos ragadással szájához kapta, érzettem reá hullani meleg könnycseppjeit... Nem bírtam többé magammal, semmit többé nem éreztem... hanem erős, édes és talpamtól fejemig véretem pezsegető ölelését karjának derekam körül, száját, forró csókját ajkamon — a melyet — oh lehetetlen volt másképp! — én is viszonztam.

XLII.

Ugyanaz ugyanakoz.

Január 10-kén, 17—.

Szerettetni — egy szívvel, mely a mienkkel egyező hangon ver, összeolvadni: minden érütését, minden gondolatját egy atyafias lélekhez kötni, magát avval összekapcsolni, oly édesen! oly bonthatatlanul! magát más teremtésben egészen általöntve érezni — szerettetni! magyarázhatatlan, megfoghatatlan és mégis oly tüzes elevenséggel érzett szó... szó, a mely oly sokat jelent! oly sokat, hogy azt szó ki nem beszélheti... Bocsásd meg ezen édes tébolyodásom. Érthetetlen voltál te én nekem egykor — érthetetlen minden szerelmes annak, a ki hidegen a szerelem ígésző vidékein kívül, csak természetesen lát és hall... Unalmas, tudom! a szerelmesek csevegése. Túrd el az enyimet, jó lelkű barátném. Megreped melyem, ha azt ki nem üresíthetem...

Változhat-e annyit vajon oly kevés idő alatt az ember, mint én változtam? Mi lett belőlem? Ha engem most látnál, nem vagyok, a ki voltam! magam magamat nem esmérem.

Az egész világ vidám formát öltött magára... Leesett a homályos fátyol, az a kedvetlen fedél, mely eddig minden dolgot heborított... A föld, ezelőtt egy tágas irtóztatóságok barlangja, most az édes örömek — nem! a gyönyörű elragadtatások lakhelye lett... A zuzmarával beterített fa, a fagytól csikorgó hó — szebb mint azelőtt a virító rózsabokor. A hideg szeretetlenség, mely azelőtt szívemet oly keserűen nyomta, elmult! Szeretet, forró édes szeretet akad előmbe minden lépten... Minden élő állat barátom! — minden ember testvérem — által ölelhetném mindazt, a mi él, megcsókolnám most és szívesen

megcsókolnám még mostoha testvérimet is, és még abban a szempillantásban is, melybe' kínoznak.

Nem talállok ezen indulatnak elég helyet szívemben; szoros az egy ily hatalmas indulat elfogadására!

Mivé lettem... Az én szívem — oh barátném, nem esmérjük mi a magunk szívét!... Azok az érzések, azok a leírhatatlan érzések, melyek benne minden óraperczen teremnek, — sejdíteni sem mertem volna, hogy azok benne lehetnek... Mint a szép arany a földrögben, eltakarva, befojtva, összeelegyítve, úgy feküdtek azok eddig benne. Rajjal zúdulnak most elé, kifejtődnek zürzavarjokból és engem minden pillanatban boldogabbá és boldogabbá tesznek.

Mi ez? — mi a szerelem? — nem fogok hozzá leírásához! A szó csak üres, jelentés nélkül való hang. Hideg mint a réz, a mely cseng, de nem érez; holt, megmerevedett állat. Elégtelen a szív véghetetlen, eleven, erős, meleg érzésinek lefestésére. — Oh mi az élet szeretet nélkül? Iszonyú, mint a tágas vadon, a melyben nem járt embernyom. Borzasztó, mint az éjfél hasgató hidege... Nem élt az, a ki szeretet nélkül élt!

Nem emberekért, nem romlandó emberekért való az a véghetetlen érzés. Összeroskad ez a test a lélek édes erőszakja alatt... Ilyen szerelem, mint a mely engem magamon kívül ragad, a menny világos palotájában a boldogultak dicső karjai között tarthat csak örökké. Itt alatt rövidnek kell neki lenni, mert az elegyítés és keserűség nélkül való öröm és tartós boldogság nem e világ örökségrésze.

Eltévelyedtem! boszús vagyok, hogy pennám nem ír oly tüzes vonásokkal, mint a milyekkel ezen érzések szívembe írva vannak. Szűk, néma, bágyadt a nyelv, a midőn gazdag és teljes érzéseket kell neki magyarázni... Nem ítélsz meg, oh szeretettel teljes lélek, ezen szabadon festett szívem állapotjáért... oh oly emberi — oly édes — oly jó így szeretni. — Jól aludj'!

XLIII.

Ugyanaz ugyanahoz.

Ez az állapotom rendkívül való állapot, oh de — boldog — boldog állapot. Az én Józsim tekintete nekem egy tágas nézősín, a melyben számlálhatatlan jelenéseket látok. Egy szava — egy egész világ, egy egész gondolatok világa, a melybe' bolyongok és édes tévelyedéssel bolyongok... Minden kicsinység becset nyer, ha arra tartozik, a kit szeretünk. Egy kéznyomás, nagy és nyomos történet... egy mosolygás, szívet rezegetető látás... egy csók, mennyei gyönyörűség...

Ha mellettem lopva elsuhan és orozva karomat vagy kezemet szorítja, és tapintásának édes melege keresztülcsap egész testemen, — ha lábam feje történetből az övével összeakad és én azt hirtelen hábrodással visszarántom, és ő csendes elpirulással félremosolyodik... ha kezemen ajakit érzem, és szívem megrázódik, vagy ha zálogát a játékban egy csókkal kiváltani tartozik, és én — elolvadok... Oh ezeket nem festi le emberi penna.

Vagy ha estvéneként szobámba' meglátogat. Szemeiben olvasom számlálhatatlan érzéseit, midőn egész órákat némán töltünk el, és a szoba csendes mint a siralmas ház, és mégis oly tele van szívünk; a gyertya magas lángja közepében homályosan nevelkedik meg hosszú hamva — és magunkról elfelejtkezünk... oh lelkem! mit hasonlítsak ehhez a boldogsághoz?

Minden szó fontossá lesz, minden mozdulás sokat jelentővé, a hol a szíved verését egyező szívverés viszonozza, érzésedet kölcsönös érzés, szeretet szeretetedet...

Hát az az édes nyughatatlanság, mikor szemem elől egy kis időre elvész, midőn a társaság ötlet tőlem, engem ő tőle elvon, az a repesése az ismétlésnek, a mely ennél újra édesebb!

Azok a képzeletek, melyeket a reménység a jövőről előmbe pepécsel!... Az a nyughatatlan várakozás, midőn szobámban ülök és minden zördülést övének lenni gondolok, minden ajtónyíláson őt belépni vélem, és alig tűröm — midőn osztán esmért járását, lépésének dobogását vagy szavát kívül rezegni hallom, és szívem repes elejébe, én karjai közé szállok — Itt jön édesem! itt jön!... Isten veled!

XLIV.

Atyám ott fenn! a te ujjaid nyomták az emberi szívbe a szerelem édes törvényét! Te, a ki a te teremtetésidet az ő boldogságokért teremtetted és a ki örülsz az ő örömeiken, kimondhatatlanul jó és mérték nélkül kegyes atyám ott fenn! látod az én szívem minden mozdulásait, látod, mint és mit érez az!... Oh nem — nem kárhoztatod te azt, te, a ki magad is szeretet vagy! Káromol a téged, a ki azt hiszi, hogy te az emberek szívét érzékenynyé alkottad a tiszta szerelemre, és annak mozdulásain kegyetlenkednél és annak élését tiltanád. Szidalom ez, iszonyú szidalom eliened, te csupa jóság! — Légy bírāja te az én szeretetemnek. Őrizz a tévelyedéstől és botlástól! Tiszta minden szívverés, melylyel én őtet szeretem, üres minden salakjától a testiségnek! Légy segítője, légy vezére tiszta szeretetemnek — oh az erőtelen, a vigyázatlan ártatlanság oly közel van az eleséshez!... Te tartsd fenn karomat, ha rogyni akarok. Az ő szívébe is fuvalj tiszta érzéseket és tartsd meg azokat állandóan... Isten! Isten! mindenek felett add boldog végét szeretetemnek...

XLV.

Fanni B. L—néhez.

Az ember az embernek legfőbb ellensége... Nincs oly tiszta öröm, melyet keserűvé nem tesznek. Mint a pók az édes gyümölcsöt, megmászszák undok lábaikkal és csúf mérgeikkel béköpi... Eredjen bár hajlandóság nálad, és légy bizonyos, hogy egy idegen, egy ellenséges ábrázat közibe hág szívednek és azt széjjel marczangolja. Oh miért van az a kegyetlen részvétel az emberek között, mások szíve állapotja eránt! Sokat ábrándoztam én ezen, édes barátném! és soha ki nem találhattam valóságos okát!

Ha két szerető szív egymáshoz közelít és esméretségük melegebb társalkodássá által változik, ezer aszszonyi ajkak hirdetik, bírálják és ócsárolják szívednek csendes indulásait... ezer czirkálók szemfüleskednek minden mozdulásaid körül és irgalmatlanul bánnak veled a szeretetlenek!... Oly csuda látomány lett-e a szeretet, hogy az ily zendülést okoz?... Oly ritka, oly természetlen dolog-e az, hogy az ember szeressen?... Oly mód nélkül hibás tett-e az, ha szeretsz, hogy arról mint híres gonosztételről csevegjen az egész környék?... Oly kevés bajjal rakta-e őket meg az ég, hogy a magokén felül a másokét is magokra vállalják?... Tudja Isten, édes jó barátném! de azt látom, hogy én rólam és T—airól mindenütt beszélnek... Uh! micsoda szemeket vetnek reám! Micsoda intézeteket gondolnak! micsoda hazugságokat terjesztenek rólunk, oly iszonyú hazugságokat, a melyhez nincs más mit hasonlítsak, hanem az ő könnyen-hívőségüket... Mely mohón kapnak rajta, ha jó nevemet letapodhatják?... Mely gonosz, kártékony örömmel adja a hazugságot egy fecsegő által a másnak!... Oh szívem! talán nem is méltó az emberek között élni, ha ennyi jelenségét tapasztal

taljuk rosszszívűségüknek!... Rosszabb lettem-e én az által, hogy érzékeny vagyok egy férfiúnak érdemei iránt, a kit ők nekem alattomban mind irigyelnek és sok locska leánya magának, sok sopánkodó anya leányának kívánná!... Többet ne erről! mert hidd el, a betűt alig látom könnyeim miatt, melyeket nem tartóztathatok az igazságtalanság meggondolása mellett, melyet méltatlanul szenvedek... Beállott, be, a szenvedések ideje; a rövid és kedves örömeket, itt az idő, hogy hosszú és keserves gyötrelmek kövessék! — Semmi az! ő érte szenvedem és ez a gondolat legyen minden vigasztalásom...

Mint élsz te, szerelmes barátném? Mint vannak kicsinyeid? Rólatok sokat gondolkozom és megvallom, sokat beszélek. Tudom én, hogy magadat fedezed; nem is árulom én el titkodat, de hogy ne örüljek azon, ha velem együtt más is szán, elrejtett módon ne beszéljem el történetedet — tégy velem, a mit akarsz, azt nem tagadom.

Keresztülutazott e napokon itt nálunk gróf E—né és hozzánk beszállott. Örömmel fogadtuk ezt a minden tekintetben érdemes dámát... és még ma is itt múlat kérésünkre. Azon kevés személyek közzé, a kik első látásokra elragadnak, ezt is beírom... Nem az a megalázó felfuvalkodottság, a melybe sokan nagy rangjokat helyezik; nem is az a még jobban lenyomó és megalázó leereszkedés, mely a tisztas alacsonyagnak inkább fáj, mint a kevély megvetés; nem az az erőszakos és természet ellen való viselet, az a csömöröltető gyermekeskedés — nem! mindezt benne nem találod. Mely nyájas magatartása; hozzá vonszó, mert szívétől veszi eredetét. Okos és méltóságos minden külseje, érett és természetes minden szava... fél óra alatt tele voltam hozzá tisztelettel... Erántam is benne némely hajlandóságot tapasztaltam. Örömet látszott velem lenni és én úgy hozzá szoktam kis idő alatt, mintha régtől fogva esmértem volna. Tartalék nélkül beszéltem mindent, a mire szívem késztetett. Ebbe'

a helyheztetésbe' nem tudom micsoda alkalmatossággal kiszaladt számból — a te történeted is. A barátság és szánakozás elevenen festette velem érdemed és attól oly igen különböző állapotod. Sokszor nedves lett szeme a grófnénak, és mivel nem neveztelek, nagy bajba voltam vele, míg megtagadhattam tőle, hogy ne nevezzelek.

«Ha titok (úgymond sokszor ez a nagy lélek) és annak is kell neki maradni, én nem kényszerítem a kisasszonyt, hogy elárulja barátnéját. De ha szereti őt, talán használna neki ezen kis hűségtelenségével... Nem csupa újságkívánság a miért kérdezősködem! én segíthetek és örömet segítenék! — gondolja meg ezt lelkem! és ha meggyőződik felőle, hogy nem sérti meg a barátságot, akkor bizzon meg titkában...»

Meg nem tudom magamat állítani... Megtörjem-e szavam? avagy elereszszem ezen alkalmatosságot, mely talán soha többé vissza nem jó? Szabad bánására bizzam-e a grófnénak, a mit te csak az én keblemben rejtettél? Te futsz, te elrejtezel és én — felfedezzelek, megpirítsalak?... Ha ő talán csak csupa — nem! nem mondom ki ezt a szidalmat ezen igazán tiszteletet érdemlő dámáról — nem él ő vissza a mi titkunkkal!... Kérjem-e engedelmedet, melyet bizonyos vagyok, hogy gyenge és kényes érzésedtől meg nem nyerek... vagy engedelmed ellen erőltesselek arra, hogy boldog légy — és legalább avval is kevesítsem hibámat, hogy engedelmed ellen nem vétettem... Ezen zavarba' szívemet választom vezérnek, ezen kötelességek csatájában ő a legbizonyosabb bíró... hogy az nem erős, azt tudod — de hogy nem rossz, azt is esméred... ha tehát elárulak, gyengeségből esik, de tudom azt is el fogod hinni, hogy azt csak jó szívből cselekedtem.

XLVI.

Fanni B. L—néhez.

Bár bűnös legyek — elszenvedem haragodat, csak te boldog légy. Megtörtem szavamat! — elárultalak. Esmérted te gróf É—nét és mégis hallgattál. Esmér ő téged, szeret és szán... Kocsija, melyet éretted küld, viszi ezen levélkémet. T—ai pedig felvállalta éretted a követséget. Látni kívánunk mindnyájan, de senki oly szívszakadva nem vár mint *Fannid.*

XLVII.

Gróf É—né B. L—néhez.

Kedves Báróném!

Miért kellett ily szörnyű elszánásra vetemedni? — miért nem ismert engemet jobban és miért nem bízta meg azt, a ki nem csupán csak társalkodását kedvelte egykor, de mint barátnéját is szerette?... Én szekeremet küldöm és kérem, ne tagadja meg tőlem ide általjönni, s velem egyenesen és minden tartalék nélkül jövőendő állapotjának meghatározásáról értekezni és megliinni igaz barátságomat, melylyel vagyok tökéletes barátnéja
Gróf É—.

XLVIII.

Fanni Bárá L—néhez B . . . ra.

R—ól, febr. 17.

Elmentél és itt hagytál engem, egyetlen barátném! — elvesztettem benned meghittemet, tanítónémat — minderemet!... Nem panaszkodom! Keve-

sebbé kellene téged szeretnem, ha a magam gyönyörűségét a te boldogságodnak áldozatul vinni nem tudnám. Légy boldog! — én szenvedni fogok... Nem kérem barátságodat! A ki úgy szeret mint te, nem tud elfelejtkezni. Retteghetnék, mert a nagy világ tolongó vígsági között könnyen elrepül a távollévők csendes emlékezete; de te tudsz szeretni — azért tudom, hogy megtartom szívedet...

Ok kedvesem! nem tudod te, mely nagy szükségem lesz neked távollétedben is vígasztalásodra... A szeretetnek zavar nélkül való arany órái elmúltak, a szerelem kínjai várnak... A kártörülő hír, megrútítva és hazug nagyításaival megbővítve vitte eszméretségemet atyám elejébe... Tudod, mely hallatlan jelenés e tájon kettőnek tiszta szerelme, tudod, mely tele vannak előítéletekkel azok eránt, a kik szeretnek, mert a szerelem náluk vad tűz — és a házasság haszonvadászó alku; amaz nagy gonosztétel, ez szabados, illendő mód... képzeld innen atyám felindulását! Itt termett és kegyetlén szemrevetéseket tett. Egyedül voltam szobámban, hová ebéd után bejött...

Ránczos szemöldökkel, melyeken komor szemrehányás feküdt, szembe fogván engem, azt kérdé sebesen:

«Ki az a T—ai? he...»

«Az atyja kapitány — ennél a háznál kedvelik.»

«Te is, úgy-e?»

Lesütöttem szemeim.

«He — hallottam szép híred... Nézd el őtet. Alamusz macska nagyot ugrik, egeret fog... Azi tudtam, hogy vizet sem tud zavarni... Szerelmeskedni! várj rá! — Szedd össze magad, mert eljősz velem.»

«A mint parancsolja, uram atyám.»

«Úgyis — itt nekem nem maradsz... Hát mi ember már ő? Ingyenélő, kóborló, se kenyere, se háza... Majd bizony! most pelyhesedik, máris a szoknyák után futos. Már abból mi lesz... Azt se

tudja az ember, micsoda, kicsoda? — Ej — virgás neki, nem szerető . . .»

«Nem oly alacsony ő, mint gondolja uramatyám!»

«No — s hadd halljuk hát? Hol fekszik a jószága? neme? hát hol a familiája? Nem hallottam én se hírét, se nyomát . . . Nem oly alacsony? hát, mi hát, micsoda tisztséget visel, hogy hónap számra csak a bálók után jár . . . Nekem nem maradsz egy szempillantásig is . . . Készülj!»

Reám csapta az ajtót és én . . . oh barátném! elfogyott a könny szemeimből . . . a csak az apró bajok enyhítése, az iszonyú gyötoremnek az a boldogsága sincs, hogy sírni tudna . . . Szívem összeszorult, és mozdulatlanná lettem.

Bejött Teréz, látta nagy zavarodásomat. Ekkor nyakába estem, zokogó szóval köszöntem szívességeiket, melyeket ennél az elfelejthetetlen háznál vettem.

«Nem még oda egy tapodtat is! Hol az öreg? — (Itt belépett T—ai.) Tudja-e T—ai? E'megy Fanni, nem akarja itt hagyni tovább az öreg» . . .

Elhalványodott és ajkai reszkettek.

«Menjünk mindnyájan, essünk az öregre, itt hagyja, ha csak két hétig is. Mit csináljunk itt mi magunk. Abból bizony semmi sem lesz.»

Elfutott . . . Szegény Józsi! most láttam, mennyire szeret. Szólni sem tudott, mint a kő merően úgy állott és a legszörnyűbb fájdalom festette magát egész arczatján.

«Istenem, felkiáltott, ily véletlen, ily hamar. Lehetetlen! én nem élhetek nálad nélkül» . . .

«No ne szomorkodjatok! — berohant Teréz. Rá vettük már az öreget. Itt marad Fanni még két hétig» . . .

Tehát még egy kis időt — még két hetet, csak két hetet lcszek vele. Mint a halálra kárhoztatottnak azok a kegyetlen napjai, melyeket bírái irgalmatlan szánakozással halála előtt engednek, oly két hét ez . . . Mit nyerek vele? azután csakugyan elválunk . . . Nem

ütik a kést egyszerre szívembe, csak lassan összeszorogatják, összekínózzák... Ez is irgalmasság — nem panaszkodom, — oh de ha ezek elmúlnak, ezek az igen kevés, igen rövid napok, akkor örökre — örökre elválunk! Istenem! azért voltam-e ily kevés ideig boldog, hogy örökre boldogtalan legyek?

XLIX.

Ugyanahoz.

Fenyegető veszedelme elválásunknak felvert bátor szunnyadozásunkból... Eddig, mint a boldog gyermekek, nem is gondoltuk lehetőségét annak, hogy elválasszon bennünket valamely történet. Minden gondjainkat eloszlatta egy látás, egy tekintet... a boldog jelenvaló nem is engedte sejdítenünk a lehető boldogtalan jövőt... Ez a mérész gondatlanság elenyészett; irtóztató ábrázatai a következő időknek elszélesztették szép álmainkat. Látjuk, bizonyosan látjuk mindketten azt a szerencsétlen kénytelenséget, hogy egymást elhagyjuk... Könny és siralommal változott a mosolygás, a tréfa gyötrelmévé... Nem lehetünk együtt soká! minden este ezzel a gondolatmal fekszem le: egy nappal kevesebb a kirendelt idő, melybe' véle lehetsz. — És álmatlan töltöm jajjal és zokogással az éjjelt.

Messze, messze van T—ai elrendelésétől és most sirással panaszkolt, hogy atyja a tábori életre szánta. Kedves remények, melyekkel magamat kecsegtettem és a melyekkel könnyen hívő szerelmem oly mohón elfogadott, nem — nem látom én soha teljesedéseket!

Oh mely kevéssel megelégednék én! egy csendes telek, melynek termése mezei asztalomnak szolgálna, egy alacsony házacska, a mely engem és őt befedné, elég volna nekem, csak ő vele élhetnék. Minek ne-

kem bőség, a ki pazarolni nem tudok; minek fény és cifra, a ki az előtt mindig futottam! . . . Másként akarja az ég! így a mint ő van, rendes állapot és jövedelem nélkül, soha sem remélhetjük szüleink megegyezését . . .

Azt mondja ő: hogy az ő atyja oly jó! hogy őtet szereti; fogja őt kérni megegyezéseért, és ha azt megnyeri, aztán az enyémeiktől is fogja azt kinyerni igyekezni . . .

Oh hiszem én, hogy ő engemet szeret . . . de mégis borzasztó érzések fojtogatják melyemet. Ugy látszik az a nap, a mely minket elválaszt, mint a mely el fog választani életemtől. Barátném! örökké boldogtalan lesz

Fannid.

L.

Ugyanaz ugyanaboz.

Hazuról, febr. 17.

Sirass engem, szerelmes barátném! az én örömeim eltemettettek. Itt vagyok egyedül, elhagyatva, magam kínzásinak és siralmimnak kitéve . . .

Oh az este, az éjjel, mely elválásunk reggelét megelőzte, mint a haldoklók bús éjjele, rettenetes volt. Az a nyájas ház, a melybe' a barátságos szívesség, a szokás és a boldogság otthonivá tetted, a melynek ölébe' éltem egyedül boldog napokat, mint szomorított most! minden szöglet, minden házieszköz kedves emlékezeteket ébresztett fel. Mindeniket által kívántam volna ölelni — sokra közzülök reá borultam, s keservesen sírtam felettek.

A cseléd, a mely annyira szeretett és minden kívánságimat szememből eltalálta — ha reám nézett, szomorú lett, nehezen vesztett el — és ez az együgyű, egyenes szeretet nehéz könnyeket nyomott ki szememből. Itt engem minden szeretett — ott majd minden kínoz és gyötör . . .

Ő vele — féltem összetalálkozni. Ő is magát előlem elrejtette. A hóval beterített kertben bolyongott, magánkívül és közel a kétségbeeséshez. Bezárkoztam és vigasztalás nélkül ágyamban fetrengettem; a sok siralomtól kiveresült szemeimből a könnyek kiapadtak.

Így ért az estve. Besötétedett már, én bús merevedésemben így feküdtem, a midőn kopogás esett ajtómon és T—ai megszólalt; szava, mely elgyengült és olyan volt, mint a hosszas betegségből felkelté, áthasította szívemet. Felnyitottam az ajtót, belépett, némán dült egy székre és keservesen zokogott. A gyertyánál, melyet épen behoztak, egymást meglátván, mindketten visszahökkentünk. Halvány orcája, a sírástól felpuffadt szemei, egész formája szánakozást indított... Én kezemet törtem és magamon kívül voltam.

«Ne gyötörd magad, egyetlenem!» — elkezdé és vigasztalást akart adni, ő a ki maga is a nélkül szűkölködött. — «Irgalmas az ég, boldoggá teszi szerelmünket... Légy — hozzám — hív!»

Nyakára borultam, egymás könnyei közé elegyedtek könnyeink, és tőle elszakadni nem tudtam...

Miért — oh miért nem halhatok itt meg! itt a te öleléseid között... Erőtlen lettem, minden tetemem elesett. Torkomat, mint a fojtó mérge, elállotta; melyem elszorult és a levegő után kapdostam... egyszerre minden eltűnt előlem és magamról semmit sem tudtam.

Egy ágyon eszméltem fel, melyet körülállott ez a kedves háznép és éleszgetett. T—ai mint a megtestesült kétségbeesés összekulcsolt karokkal ágyam lábánál állott...

«Fanni! az Istenért jöjj magadhoz. Ne engedd magad annyira elragadni a fájdalomtól»... Így kiáltozott Teréz — és kiküldte T—ait, a kit többé látnom nem engedtek ezek a kegyetlen szánakozók... Végre az erőtlenség elszunnyasztott. Zavartak voltak álmaim, magamat láttam árnyékká változva, halotti

köntösbe, néha T—ait öleléseim alól elhúzni tetszetek irtóztató képek és félrevonult ábrázatok, minden szempillantásban felrezzentem.

A reggel — ez a keservek reggele, elérkezett. Sűrű, temérdek köd nyomta a földet, a lehellet nehéz volt, mint a fojtogató fájdalom lehellete. Gyászolt még a természet is két szerető szív elszakadásán. Oh reggel! illetlél te ezen elválás napjához.

Magamon kívül voltam és így érkeztem meg anyám házához, a hol minden szem, a mely reám nézett, csúfolódó volt, vagy — annak látszott. Leszállani a kocsiról alig tudtam, annyira el voltam erőtlenedve.

«Nézd a megszorodott lelket! Nem szégyenled annyira kimutatni azt, a mit titkolnod kellene. A kedves bánt, úgy-e? szép vagy — —» Ily köszöntésekkel fogadott az anyám, és gúnyoló nevetése testvéreimnek követte.

Tántorogva, lerogyó lépésekkel mentem szobámba és betegségemet alig tudtam elhitetni velök. Még midőn ágyamba feküdtem is, és fejem égett, érverésem iszonyú volt, akkor dörgő szóval anyám — oh ez igen kemény anyám — felettem szemrehányásokat mondott és meg nem kiméllett.

Távozzatok, távozzatok tőlem, édes képzeletek, a melyek csak azért jelentek meg emlékezetembe' oly kedves, oly bájos színben, hogy szívemet emésztették. Oh édes csendes kis szobácskám, első és forró szeretetemnek temploma! mely elevenen állasz most is képzelődésem előtt. Az a tükör, mely alatt asztalkám állott, az az ablak, a melyen a majorba volt a kinézés és a mely mellett annyit varrogattam és ő melletttem állott — és a melynél én oly sokszor boldog voltam . . . az a kanapé, melyen vele sok órákat töltöttem, — mind ezek előtttem állnak. Ki nem tudom vetni fejemből ezeket a képeit rövid boldogságomnak és csak annál jobban, annál világosabban látom jelenvaló boldogtalanságomat! Sirass engem, szerelmes barátném! az én örömeim eltemetettek.

LI.

Mártiusban.

Derül a kikelet. Elevenség és élet terjed mindenfelé tőle. Én bennem az éltető erő napról-napra fogy. Elestek tetemeim, szegény szívemet durva héj borította be . . . Mint repdesett másszor tavasz eljöttére! a legelső fecske, mely mellettem elcsapongott, a legelső gólya, mely a levegőbe' evezett, édes andalodásba hozott . . . A pacsirta fennen járó csavargó éneke öröm-hírmondó volt. A rózsabimbó, a kikircs, melyet legelőször megláttam, örvendező kiáltásra fakasztott. Most megrezzent a fecske, a gólya képzelődésem' félrevezeti és a messzeség, elválás, elreppentés képeit támasztja fel bennem. A pacsirta halálos éneket dalol. A kikircs és a rózsabinibó (így sohajtók) talán a jövő tavaszkor síromon nyílik. — Hová lettél gazdag képzelődésem! a mely akkor is gyönyörködtető valál, midőn édes szomorúsággal árnyékoztál be! kipadott-e szép folyamatod? — vagy ki zavarta meg tiszta kristályodat? — A tavaszi fellegek, melyeket a magasság üregében a szellő renget, bús árnyékot hánynak a csirádzó mezőre és széjjel-szaladoznak zöld tábláján . . . Mint ezek, egy pillanatban, úgy múlik el az én életem is. A mulandóság szomorú képei követnek itt, a hol lábam alatt, fejem felett s körültem ezer élet ered és minden új életre felkél.

LII.

Nem találom őtet sehol . . . Reggel, midőn egész éjjel vele voltam, vele mulattam és szinte az erőtlenedésig vele tépelődtem, szememet felnyitom, és őtet sehol sem találom.

LIII.

Hiába! nincs más gondolatom, csak ő . . . Bocsáss meg, szánakozó Isten! midőn téged imádlak, midőn hozzád felnyögni akarok egy kis enyhülésért, csak egy perczenésnyi szabadulásért — akkor is közbe lép az ő ábrázatja és elragadja, csak magának, egyedül csak magának, minden érzésimet . . . Hová, háová visz ez a dühös indulat? Mikor két-három órát egy helyben mozdulatlanul ültem, forró képzelődésem az elmúlt örömeket minden apró körülállásaiva! festette, ő előttem áll, egészen úgy mint volt, minden mozdulatja, minden fordulása szemem előtt van — azonba' nekem úgy tetszik, mintha csak a más szobába' volna, én felugrom, utána indulok — és azután látom, hogy magamat megcsaltam és sírok megcsalattatásomon — mikor így emészttem magam: akkor, oh akkor látom, hogy így nem soká viszem . . .

LIV.

Bezárom számat és nem panaszkodom. Ne tudja más, hogy én szerencsétlen vagyok. A legalacsonyabb parasztleány bir atyjának szívével, én tőlem az is el van ragadva. Hallgatni tudó papiros! te egyedül zárd magadba könnyeimet, melyek reád hullnak atyám keménységéért . . . Mit vétettem én, hogy az ő szeretetét elvesztettem. Rosz néven veszi, hogy szomorkodom, és minden órában kifacsarja könnyeimet . . . Szilaj és kényeztetett testvéreim gúnyoló győzedelmeskedéssel tapodják fájdalmaimat, és ő azt — jóvá nem hagyja, de elszenvedi . . . Kiméletlen anyám gyönyörködik keserítésemen és ő — Istenem! ő tódítja keserveimet . . . Ha fejemre melyemre vonja a fájdalom — őtet — őtet hányják szememre. Ha gyengülésem az ágyba szegsz — szerelem betegének csúfolnak! . . .

Oh annak a betege vagyok, az igaz! de annak a halottja is leszek... Ez a gyenge kéz, a szerelem, a koporsóhoz vezet és megszabadít kínzásaitoktól...

LV.

Báró L—néhez B—ra.

Hazulról, mart. 17...

Előre láttam, előre éreztem, hogy így történik. Nem fojthatom magamba, ki kell panaszolnom szégyenvallásomat; megöl, ha magamba zárom!... Nem hagytak békét, míg ki nem vonszoltak csendes magánosságomból, a melyben legalább kínjaimon legeltem meghasadt szívemet. Kirángattak az emberek közé és még gyógyíthatatlanabbá tették sebemet.

A szomszéd városkába bementek, hogy unalmokat rövidítsék. Házallottunk egész délután, én is velők csavarogtam. Tudod, mennyi itt a nemes ház, mindenikhez be kellett egy kicsinyt kukkanni. *né, innepnap lévén, összehívta a fél várost és vacsorát adott, minket is megtartóztatott. Én nem akartam okot adni gonosz örömöknek, hogy ne hizlalják magokat szomorúságomon, összeszedtem erőmet, hogy azt elpalástoljam, hol egygyel, hol mással beszéltem... Hideg és hátráló volt mindeniknek viselete.

Esméred **nét, a ki oly híres ájtatosságáról. Itt volt ő is két gyáva leányival. Ő beléjök is belebotlottam. Édes asszonyanyjok lakodalmi köntöse volt rájuk szabva és mint a karóba húzottak mozdulni sem mertek, mert minden szempillantásban várhatták édes asszonyanyjok jobbító komor tekintetét. Alig kezdek velők egy-két szót szólni, láttam, integet a tisztos matrona — én azt nem értettem, és azok zavarodva voltak s még merőbben tartották magukat. Tovább szólok — és észrevehetőképen láttam, hogy intése azt

jelenti, hogy tőlem távozzanak! . . . Megütődtem rajta és feltettem magamba', hogy abba' nem hagyom a beszélgetést. Folytattam tehát és még annál inkább igyekeztem őket belevezetni a csevegésbe, melyet oly örömetest tettek volna, ha nem féltek volna a komor tekintetektől . . . Egyszerre mint a felboszontott furia felugrék édes asszonyanyjok székéről, felénk rohan és mindkét leányát, a kik nagy figyelemmel hallgattak, két anyai taszítással elkergeti mellőlén . . . Megzavarodtam. Nem tudtam, mit gondoljak és nem érthettem el, mit akar jelenteni ez a gorombaság! . . . De mikor az egész frequentia ábrázatajn olvastam a sokféle indulatokat, láttam sok lapító anyának jóváhagyó szájfacsarását, soknak kártörülő örömét, némelynek üres fején a bámészkodást — ekkor kezdett a dolog bántani, ekkor kezdtem látni, mit akar jelenteni az a történet . . . Mintha kést forgattak volna szívembe'. Nem tűrhettem és kimentem, elrejtettem magamat és keserves könnyeit sírtam a megsértett ártatlanságnak.

«Itt, látod-e, haszna esmértségednek, gaz leány! egész házam csúfjára vagy . . . Szegény ártatlan testvéreidnek is szerencsájöket összerontod. Ládd szaladnak előled az emberek. Bújj el, szemtelen! bújj el! ne is mutasd magad többé az emberek előtt» . . .

Így öntötte reám szítkait az anyám, a ki utánam jött és magánkívül volt a harag miatt. Minden szó általjárt szívemet, mintha ketté metszették volna . . . Ezt a gyalázatot értem, és még én élek. — Mint a döglletes nyavalyában kínlódótól, úgy futnak-e már én előlem? Mint a ragadó méreg olyan-e az én társalkodásom? Mint erkölcstelenl úgy mutassanak-e engem az anyák leányaiknak, engem, a ki a jobb nevelés példája voltam? . . . Ez a szégyenvallás lerontja, tudom, még kevés hátralevő erőmet. Legyen bár! mint vőlegénynek, úgy megyek a halál angyalának elejébe. Háládással és öleléssel fogadom el ezt a szabadítót. Nem! nem az a rettentő váz ez, mint a hogy ötet nekünk festik: egy szép és kedves ifjú, a

ki barátságosan általvezet innen a keservek közzül a nyugodalmomra.

Miért hallgatsz, egykori barátném! hát csakugyan igaz az, hogy a szerencsétlennek nincs barátja? Nálad is igaz az? Lásd édesem, T—ai sem ír. Mióta elváltunk, nem felelt. Hát ő is? — ő is? — lehetetlen! — csak egy szót, nyugodalmamra kényszerítelek, írj csak egy szót róla és rólad.

LVI.

Ha én az övé lehetnék! — Istenem! elérem-e én valaha azt a boldogságot! Ne kísértsetek, hasztalan vágyódások! . . . Ő az enyim! a legszebb, a legtökéletesebb ifjú az enyim! Egy tisztas, érdemes férfi az én férjem . . . Ne nyögj, tündérképektől elámított szív! Ez a borzadás, a mely hátamot általfutja, ez a jövőendő sejdítés, hogy őt — örökre elvesztetted . . .

LVII.

Mindennapi estvéli fohászkodásom lett ez: bár nem érném holnapot. Ez a gondolat kísér ágyamba, és reggel midőn felébredek, szomorkodom azon, hogy fohászkodásom meg nem hallgattatott . . . Jól van! az én óráim még el nem érkezett. — Mire vagyok én itt? A sírverem oly hives, oly csendes, oly megnyugtató. A földbe' a gyötrelmek mind elmúlnak! mikor a fű megnevekedik sírhalmomon, melynek ölébe én elrejtetem, és azt a szél lengeti, ott — vége lesz gyötrelmimnek!

LVIII.

Körüitem minden eltávozott. Hiába éled a fatalos, hiába sarjaz a rét! nekem nem kékülnek többé a

domború hegyek, nekem nem csereg a patak, nem virít a rózsabokor... Nem lehelnek ezek többé nyugtatást ebbe a széjjelmorzszolt szívbe, nem folynak belőlök többé örömek... Oh ártatlan édes örömek! Mikor a természet kebelében feküdtem, mikor azokat hörpölve szívtam jóltevő poharából — édes örömek! oda vagytok! Kedves helyem ezután a temetőkert... Ott a hol a bodza boltos galyaival egy sírhalmot árnyékoz, ott ülök most legörömostebb és szívszakadva kívánnék oda leszállani, a hol gyökere eltűn.

LIX.

Nem zúgolódom! az én mértékem még meg nem tölt. A keserű pohár még ki nincs ürítve... Nem! ne múljon az el én tőlem! legyen meg a te akaratod!

LX.

Elfelejtetni!... Lehet-e elfelejteni?... Miért nem tudok én elfelejteni?

LXI.

Itt — szívem mellett, itt rágja egy féreg... Érzem, mint mardossa azt!... A halált én magammal hordom! — Szárazak szemeim, mint a mező az aszály idején, orczám sárga, mint az érett kalász. Érelődöm én is a betakarításra. Lehullott testem, mint a megszedett szőlőtő. Közel van a lemetzés ideje. Legyen meg a te akaratod...

LXII.

Miért költöttek fel álmomból? Oly csendesen aludtam és szunnyadozásomba' a legszebb álmok lézengettek előttem. Oh miért vertek fel?... De mi az, hogy tollamat nem foghatom? Miért nem volt ez a jó álom megnyugtató? miért reszketek?... Azt mondják. hogy egész éjjel a forróhideg kínozott, és én — oly jól aludtam; hogy tépelődtem s vigyázóim kezéből kiragadtam magamat — és én mégis oly jól aludtam... Az én oszlatásom közelget...

LXIII.

Utoljára teszem reád, titkaim meghittje! sorvadó kezeimet — és csak azért, hogy vele szóljak... Egyetlenem! midőn ezek a jegyzelékek kezeidbe jutnak, akkor már engem a híves föld takar... Bepecsételve hagyom neked azokat a könnyeket, a melyeket ide hullattam, ezeket a gyötrelmeket, melyeket ide kiöntöttem... és neked hagyom azokat. Érted szenvedtem azokat... Nem szemrevetésül mondom azt! sírom széléről mondom, hogy örömet szenvedtem... Azzal a gondolattal szállok le csendességem boltjába, hogy hív voltál... és ha az nem voltál — én megbocsátok... Ott, a hová én megyek, nincs haragtartás! Ott majd összetalálkozunk, és ott majd — bátran szerethetünk.

Franklin Tarsolat

R. H. N. fec.

Berseny-Daniel

BERZSENYI DÁNIEL

1776—1836

Gessnerrel társalkodtam; korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, én azt többé kisebbekre függeszteni nem tudtam.

Nem valószínű, hogy otthon egy egész évet töltött volna, mint életírói rendszerint állítják; mert 1794 őszén már megint Sopronban van, mint a rhetorika növendéke. Maga irta be nevét és jelmondatát az anyakönyvbe: „Daniel Bersenyi e Cottu Castrifer. Hetye venit ex scholis inferioribus, viiturus ex symbolo. Video meliora proboque, deteriora sequor”. A rhetorika vezetője, egyúttal az iskola igazgatója Wietorisz Jonathán volt, az intézet legműveltebb tanára, a ki századának fölvilágosult bölcséletét nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is érvényesítette és főleg a tehetségesebb tanulókat, így Berzsényit is, kiváló jóakarattal és szerető figyelemmel gondozta. Költőknél nem nagy sikerrel: az ifjú szilaj és fegyelmezetlen maradt és nem igen tanult. A tantárgyak többsége most már egyáltalán nem érdekelte őt, vagy a tanárok nem tudtak benne érdeklődést kelteni, s így, egy-két kedvelt tárgyat nem tekintve, alig felelt meg az iskola követelményeinek. Lehet, hogy már ekkor nemcsak szorgalmasan olvasta a költőket, hanem maga is próbált verselni, — hisz kétségtelen, hogy az ifjúkor leghatalmasabb műzsája, a félénk, titkolt, merengésre csábító szerelem őt is fölkereste; de fölkereste ennek kevésbé ideális válfaja is: „első szeretője”, a ki az erőtől duzzadó ifju «karjai között elalélt» (Kazinczynak 1811 márcz. 11.), a mi talán nem szó szerint veendő, valószínűen még Sopronban boldogította őt. A soproni magyar társaságnak azonban, melyet Kis János 1790-ben alapított, sohasem volt, mert nem is lehetett tagja; de a tár-

saság munkássága, melyről természetesen értesült, buzdító és lelkesítő hatással lehetett ő reá is.

Sopronban töltött utolsó ideje elég homályos; nem tudjuk, mily tetteivel vonta magára tanárainak neheztelését; mily csínyei, vásottságának és elkapatottságának mily kifakadásai tették lehetetlenné, hogy az iskolának továbbra is növendéke maradhasson. Az anyakönyv e szavakkal jelzi távozását: «1795. in jul. valedixit, vel patvarista vel oeconomus futurus. Mores non probavit». Azaz: nem zárták ki, de eltanácsolták az iskolából; Sopronban nem folytathatta tanulmányait.

De sem ő, sem atyja nem is tervezték a tanulmányok folytatását. Berzsenyi Lajos gazdává akarta nevelni fiát, a ki ellentállás nélkül fogadta atyja határozatát. Az 1795-diki nyáron tehát hazatért a tizenkilencz éves ifju, a ki Sopronból kevés ismeretet, de elég tapasztalatot hozott magával. Latinul és németül jól tudott; a latin írókat, főleg Horatiust, jól ismerte, a német írók közül főleg Gessner, Matthisson és Salis, talán már Schiller is, voltak kedveltjei. Valószínűen ismerte a korabeli magyar irodalom termékeit is, a francziás iskola vezető férfiainak, Bessenyeinek és Bárócynak, Orczynak és Barcsaynak munkáit, valamint az ó-classikus iskolának ép a nyolczvanas években megjelent alapvető műveit: Baróti Szabó Dávidnak 'Uj mértékre vett külömb-külömb verseknek három könyveit' (1777), Rájnisi Józsefnek a 'Magyar Heliconra vezérő kalauzát' (1781) és Révai Miklóstól az 'Elegyes verseket' (1787); Virág Benedek és Kis János, kiknek összegyűjtött költeményei azonban csak később jelentek meg, könnyen fölismerhető nagy hatással voltak a fiatal poétára. Mert maga is verselt már,

ezen most már nem kételkedhetni; de lehetetlen megállapítani, hogy fönnmaradt és nyilvánosságra került költeményei közül melyek keletkezettek már Sopronban, — lehetetlen, mert ennek megállapítására hiányzik minden alapunk. Az egyes költemények nyelve, verse, stílje, hangulata sem szolgálhat e tekintetben alapul, mert Berzsenyi, a ki műveinek szenvedélyes 'correctora' volt, folyton javítgatta költeményeit és bizonyára többé-kevésbé erélyesen átdolgozta azon csekély számú ifjúkori kísérleteit, melyeket később gyűjteményébe fölvelt. Csak annyi kétségtelen, hogy különösen érzelgős, németesen ábrándos, Matthiisson-féle hangulatú költeményei tekintendők legrégibb műveinek és Toldy utóbb ezeket foglalta össze, általában talán helyesen, Berzsenyi verseinek «első könyvében». De ezek közt sincsen egy is, melyről biztosan állíthatnók, hogy még Sopronban jött létre; ellenben, ha volna ilyen köztük, kétségtelen, hogy csak tetemesen átdolgozott alakban bírjuk.

Tehát Berzsenyi 1795 nyara óta ismét a szülei ház lakója volt Hetyén. Állapota nem lehetett sem kellemes, sem további fejlődésére kedvező. Atyja nem ismerte fiát, uralkodni akart fölötte, megtörni erélyét és makacsságát, pedig e tulajdonokat Dániel ép atyjától örökölte volt. 'Én őt nem vádolom', írja róla a költő 1810 szept. 1-én Kazinczynak, 'sőt azt vallom, hogy ő tanult, okos és igen jó ember, s minden hibája csak az volt, hogy engem nem ismert és az én szilajságomat nem mérsékelni, hanem zabolázni akarta. Ebből harcz lett s örökös idegenség. Az ő háza nékem Munkács volt, melyet csakhamar el is hagytam'. Berzsenyi Lajos minden baj kútforrását a költőkben vélte fölismerhetni, kikkel fia annyi szeretet-

tel foglalkozott és ezért mindenekelőtt Dániel költői hajlamait törekedett elnyomni. Ily körülmények közt apa és fiú között békétlen, feszült viszony támadt, melyet nem mérsékelhetett a jószívű anya, ki egy évvel előbb költözött el az élők sorából, de nem mérsékelte az a körülmény sem, hogy a fiú készséggel és kedvvel állt atyja kívánsága szerint gazdának, mert Dániel a gazdálkodásban is a saját önálló belátását óhajtotta érvényesíteni. E folytonos 'harcz és örökös idegenség' légköréből el-elmenekült az ifjú Niklára és Sömjénre, édes anyja testvéreire, kik őt szívesen látták és aligha meg nem erősítették atyjával szemben folytatott magatartásában. Négy évig (1799-ig) tartott e voltaképp tarthatatlan viszony, melyben az egymásra utalt felek sem hajlandók, seim képesek nem voltak egymást megérteni és álláspontjaik viszonylagos jogosultságát elismerni. Hogy ezen szomorú években a költészet és a szerelem, melyek már a soproni diákot boldogították volt, most is enyhítették a daczos jellemű, de lágy és érzelgős kedélyű ifjút, a ki a csendes magányt kereste, a természet szépségein andalgott, a mulandóság képeivel tépelődött és titkos, rejtélyes ideálok után epegett, — ebben nem kételkedhetnénk még akkor sem, ha saját nyilatkozataiból nem tudnók is. De ez időből esetleg fönmaradt versei kevésbé reális alapuak és irányuak semhogy azokból messzebb menő következtetéseket merhetnénk vonni. Annál bizonyosabb, hogy ez időben, a század végeig, egészen és majdnem kizárólag német költők befolyása alatt állt, ép úgy mint legközvetlenebb magyar mintája, Kis János is és az egész soproni 'magyar társaság', melynek Kazinczy 1793 jul. 27-én megírta, hogy 'a német írók munkáinak ismerete nélkül haszontalan igyek-

szik valaki hazai literatúránkat boldogítani'. Sőt, midőn Berzsenyi, már a XVIII. század legvégén, Virág Benedek hatása alá kerül, — ennek 'Poétai munkái' 1799-ben jelentek meg, — továbbra is, sőt élete végeig érvényben maradnak költészetében a Matthisson és Schiller műveiből származó elemek, melyek helyzetének és hangulatának annyira megfeleltek.

Matthisson, Schiller s utóbb Horatius voltak halála napjáig főmintái, mit versein kívül számos levele és értekezéseinek idevágó helyei bizonyítanak, 'Horácztot, Matthissont, Schillert követni, nem hiba, hanem dicsőség, s a ki ezeket nem követi, az későn jár', írja 1816 nov. 10-én Horváth Jánosnak, és ugyanezen három költővel találkozunk Kis Jánost dicsőítő ódájában:

Te Schiller mélységét, Matthisson himzését
S a tiburi phoenix magas ömledézését
Egy alakban mutatod.

Matthissontól származik leíró hajlama és az érzelgős epekedés, mely még legutolsó verseiből sem hiányzik, Schillertől bölcselkedő iránya és az emberiség sorsán aggodása (pl. 'Hymnus Keszthely isteneihez').

Hogy Schillert milyen jól ismerte, mutatja az is, hogy Kölcseynek szemére vethette, hogy 'Schillert nem ismeri s rosszul karakterizálja'. De nem volt német mintáinak vak bámulója; egy ízben (Kazinczyhoz 1809 május 5.) pl. említi 'Schiller dagályait és Matthisson piperéjét' és mestereitől való nagy függése semmi esetre sem terjedt ki a kifejezett érzelmek és gondolatok valódiságára vagy igazságára is. Nem, Berzsenyi már ifjúkori költményeiben is a saját egyéniségét és belső világát juttatta

kifejezésre, ha e kifejezés stílje és formája kölcsönözött volt is. Hisz maga is mondja, hogy „első ömledézéseit” dalolta el, a melyekre a „szerelem és epedés tanították”. Semmi sincs ez ifjúkori verseiben, a mi a későbbi férfi és költő jellemével és világnézetével ellentétben állana és akárhány van a fiatalkori versszakok közt, melyekben a későbbi nagy óda- és epistola-költőnek legjellemzőbb vonásaira ismerünk. Fenkölt idealismusa, az erkölcsi nagyság kultusza, zárkózott komorsága, lágy és érzékeny szíve, ábrándos emésztődése, — később hatalmasabban és sajátosabban foglalta egyénibb alkotású sorokba és szakokba, de később is főelemei maradtak imponáló és egyúttal szeretetre és benső részvételre méltó egyéniségének, úgy az életben, mint a költészetben. Legelső kísérleteiben Matthisson híve, de még a formában sem rabja: a magyar zene és táncz rhythmusát élénken érezte, a nemzeti magyar verselést is kezdettől teljességgel átérzi és művészien alkalmazza. Az időmértéknek a rímmel való kapcsolatát sohasem helyeselte vagy alkalmazta; mindig csak a nemzeti hangsúlyos rhythmussal élt, ha nem öntötte érzéseit antik szabású versszakokba. Legjobban dalain és elégiáin érzik a német költők hatása, de nem egyazon mértékben. Dalai legkevésbé sikerült művei, mert a dal megkövetelte báj és kellem erősen ellenkezett komoly és fenséges, könnyen erős felindulásba átszapó természetével; ellenben elégiái irodalmunk legjobb e fajta termékei közé tartoznak.

És megnyilatkozik az atyai házban a Berzsenyi nagy alakjának másik, a szerelemnél még hatalmasabb alapérzelme is: a hazafi fájdalom. Volt-e édes atya ez irányban hatással reá, nem tudjuk; de kétségtelen, hogy a

kornak nagy eseményei, első sorban a francia forradalom tényei és hatásai, hazánkban a Martinovics-féle összeesküvés, a fölkelő nemességnek büszke föllépése és a napi politika izgató tényei az ő szemét is oda fordították, hová legjobbjaink a század utolsó tizedében, József császár halála óta, egytől-egyig mind mély fájdalommal tekintettek: a ,romlásnak indult hajdan erős' magyar nemzetre, és háborgott a ,nagy ősi vér' ereiben. És mikor kereste az elkorcsosuló ivadék romlásának okait, nem az apák vétkeiben ismerte föl azokat, hanem nemzedéke sülyedésében, erkölcsének elfajulásában, a nemes eszméktől elpártolásában. Ez Horatius theoriája, — és ime, ,A felkölt nemességhez' (1797) és ,Herczeg Eszterházy Miklóshoz' (1797) cz. költeményeiben a Matthisson tanítványa mint Horatius növendéke, mint nagyszabású óda-költő áll előttünk. Iskolai emlékei, magános olvasmányai és tépelődései, atyjának példája, Virág Benedeknek érdemes és nem kicsinylendő kezdeményezése már régebben elvezették őt Horatiushoz, — de mesterének csak most fogadta, mikor kortársainak útmutatása szerint is, fölismerte, hogy a római költő az akkori magyar nemzet számára is írhatta volna hatalmas ódáit, mert a romlásnak indult magyar nemzetben méltó párját látta az elkorcsosuló római népnek, melyet Horatius lángoló hazafisággal iparkodott fölrázni tespedéséből.

Atyjával és helyzetével folytatott küzdelmeiből Berzsenyi győztesen került ki: nem csüggedt, sőt annál nagyobb tetterőt érzett lelkében (Kazinczynak 1810 szept. 1.). Elhagyta az atyai házat és Sömjénre ment, hol visszavonultan, csendesen élt gazdaságának, mely örvendetesen gyarapodott, és náuzsájának. Már 1799 május 22-én,

23 éves korában, nőül veszi egyik rokonát, Dukai Takács Zsuzsannát, D. Takács Ferencz és Saáry Éva 14 éves leányát, a ki egyszerű, igénytelen, jó és csinos nő volt, kit a költő, együgyűségben talált és abból föl sem szabadított, de mégis valószínűen lebecsül, midőn Kazinczy-nak 1809 márcz. 12-én azt írja róla, hogy „középszerű mindenben”. A költő családi élete boldog volt: 1808-ig, míg Sömjénben laktak, három gyermeke született: Lidia, Farkas és Antal (utóbb még egy negyedik, László), kiket az erélyes, de egyúttal gyöngéd atya maga kezdett tanítani, játszva és lassan, fősúlyt, saját példája nyomán, a testi fejlettségre helyezve. Bizonyára fokozta boldogságát, hogy ez időben valahogy jobb viszonyba került atyjával is, kit házi ügyeiről, főleg gyermekeiről is örömmel értesít. Így pl. 1807 szept. 15-én Nikláról: „Magunk egészségesek vagyunk s Lidi már asztal- s ágyvető szobaleányunk, a Farcsi csupa vasék, a Toncsi pedig szakasztott mása; szépek, deliek, minden kívánságaimat fölülmúlták és az én mindennapi gyönyörűségeim”. De e családi örömei mellett azért folyton voltak kellemetlenségei, első sorban sógoraival, a kik irigyen nézték a fiatal házaspár anyagi gyarapodását (Kazinczynak 1812 aug. 15.) Hogy e viszonyokon való elkeseredése mily fokig emelkedhetett, mutatja 1814 jún. 18-án Kazinczyhoz intézett levele: „Az emberek veled rosszabbul nem bánhattak, mint velem; harcz és dühösség volt életemnek legszebb ideje; tajtékos ajakkal csókoltam azt, kiért szívem reszket; törös kézzel ölelém barátomat, vértel elegyítve ittam örömminek poharát, mint egy részeg pandur a pálinkát az ütközetnek veszélyén, mert nem tudtam azt, hogy az embereknek gonoszsága nem egyéb, mint gyarlóság, bolondság”.

Családi boldogságán kívül csak a múzsa tette az életét tűrhetővé. Titkon, az éjjel óráiban — neje nem jó szemmel nézte, hogy férje a gyertyát fogyasztotta — javítgatta és simítgatta régi verseit és írt ujakat, melyekben majd szívének lágy érzéseit, majd hazafias fájdalomnak heves kitöréseit foglalta most már többnyire antik szabású hatalmas szakokba. De a nyilvánosság elé vagy nem mert, vagy nem akart lépni, és csak a véletlen műve, hogy ez mégis és mindenesetre jóval előbb történt, mint Berzsenyi maga eszközölte volna. Kis János ugyanis, kit a költő még Sopronból ismert, 1802-iki július végén Kővágó-Örsről Nemes-Dömölkre költözött, mely község félórányira van Sömjéntől. Kis János, ekkor már elismert író és költő, Kazinczyval 1793 óta volt bizalmas baráti viszonyban és igen érdeklődött az irodalomnak minden legkisebb mozgalma vagy mozzanata iránt. Berzsenyit, „a jó lelkületű s józan eszű ifjú földesurat”, sokszor meglátogatta, hisz komája is volt (B. Farkas keresztatyja), de csak 1803-ban, márczius havában, tudta meg véletlenül, hogy ifjú barátja verseket ír. A meglepett költő azonban csak három nap múlva vitte el hozzá három költeményét („A reggel”, „A magyarokhoz”, „Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás”), melyeket Kis János, „oroslának látva itt körmeit”, határtalan bámulattal s elragadtatással fogadott és nyomban, Berzsenyi kívánságára is, Kazinczyval közölt (Kis János Kazinczynak 1803 márcz. 27.): „Közlöm veled egy ifju földesurnak s hallgatómnak, Ber'senyi Dánielnek egy pár versét, még pedig minden változtatás nélkül, kivéven a tudatlan copistának (ez persze a költő maga volt) gyermeki írásbeli hibáit. Ez a szép reménységű költő nagy tisztelőd; mindeddig senki sem

tudta, hogy ő verseket írt, jólehet már szép számmal készített. Itéletedet kéri általam, s nagy jót téssz vele s reménylem a litteraturával is, ha hibáit kimélettél s szépségeit dicsérettel fogod felfedezni'. És a mester már április 6-án még nála is szokatlan lelkesedéssel felel: „Betegen vettem leveledet, de feléledtem s bajomat nem érzem többé. Íme, midőn azon kesergek, hogy az a szent tűz, mely már csak kevesek szívében tápláltatik, közelít elalvása felé, egy dicső lángot látok fellobbanni véletlenül. Hálaadatosan borulok a azent anyának, a Természetnek lábaihoz, s tisztelettel imádom hőicseségét, hogy a történetek fonalán oly szorosan fűzte a segédet a veszély mellé... Nem tudom, mit csudáljak inkább a mi új barátunkban, a szép, noha néhol hibás magyarságot-e, vagy a poétai bátor és harsogó ömlődözést? ezt a jól elkészült nagy lelket s tanulását-e, vagy azt, a mi nélkül mindezt semminek venném, az ő szent hazafiságát?'

Az ifjú költőben a mester lelkesedése és lelkesítése önbizalmat keltett, Kazinczy tanácsát pedig, hogy az ódák útjáról le ne térjen, örömmel vette és készséggel követte. Most Horatius teljesen kiszorítja szívéből Matthissont, kinek hangja csak itt-ott elvéve tűnik föl Berzsenyinek 1803 után írt költeményeiben. És Horatiussal a kornak nagy eseményei és a haza veszedelme lesznek költészetének főtárgyaivá. Lelkének középpontja ezentúl imádott hazája és nemzete; ennek sorsából indul ki és innen jut a nagy világ és az egész emberiség hivatásának, sorsának, jövődjének kérdéseihöz, melyeket aggódó szívvel megfontolása, tépelődése tárgyává tesz és mélyen átértzett rhythmusokban megalakít. Egyéni érzéseit ezentúl alig hogy érinti verseiben, házi boldogságához a világnak

semmi köz. Mert szerény fődele alatt boldog férj és atya volt és maradt Berzsenyi, a ki megelégedéssel szemlélhette házának növekedő jólétét is.

Berzsenyiék kedvező anyagi helyzetben voltak, midőn 1807 végén elhagyták a Kemenesalját, a költő gyermekjátékainak és ifjúkori ábrándjainak kedves színhelyét (*'Búcsúzás Kemenesaljától'*, 1808), hová sóvárgó lélekkel vágyott vissza, és Niklára (vagy Miklára), Somogy-megyének egy csinos kis falujába költöztek. Anyagi jólétének bizonyítéka, hogy anyai nagybátyjától visszaválthatta elzálogosított birtokait, úgy hogy vagv ezerkétszáz hold földnek és egy negyven hold területű szőlőnek lett birtokosává. Niklán lett Berzsenyi nagy költővé, innen lépett be az irodalomba, itt vívta férfikora lelki és testi küzdelmeit, itt alussza örök álmát.

Már 1808 nyarán küldi verseinek gyűjteményét a már akkor Sopronban élő Kis Jánoshoz: tegyen velők, a mit akar; nem bánja, ha azok kinyomatnak is, ha tűzbe vettetnek is'. Sopronban vette át a Bécsből hazautazó Kazinczy Berzsenyi verseit Kis Jánostól, a ki fölkeri, hogy 'találjon módot a kinyomatásra'. És Kazinczy már 1808 október 31. lelkesedéssel üdvözlí a harmincz éves költőt, kit 'minden, a kinek ízlése van, örömmel fogadnak el szent koszorújokban', Kis Jánosnak pedig azon év novemb. 12-én azt írja: hogy 'újabb poétáink közt egy sincs, a ki Berzsenyit utólrérje'; egyszersmind hozzáfog a versek letisztázásához, mert nem osztozhatott a költőnek furcsa helyesírásába. Kazinczy levelére a költő decz. 13. mély megilletődéssel felel; a mester levele 'igen szent innepet jegyzett életének napkönyvében', és nem szégyenli bevallani, hogy egy pár forró férfit cseppet nyo-

mott ki szemeiből'. Azután fogadást tesz, hogy minden erejét nemzetének és a tudományoknak fogja szentelni. (V. ö. 'A múzsához', 1809. cz. ódával, melyben büszkén említi, hogy neki Kazinczy, keze szent örömmel nyújta borostyánt'). Ezzel megindul a két jeles férfiú levelezése, mely 1815-ig igen sűrű volt és úgy tartalom mint alak tekintetében irodalmi levelezéseink sorában kitűnő helyet foglal el.

De Kazinczy nemcsak a költőt magát lelkesítette, tett ő még többet: mindenfelé küldözgetett mutatványokat Berzsenyi költeményeiből és mind a két hazában hirdette dicsőségét, úgy hogy a költő nevét és hírét már széles körökben ismerték olyanok is, a kik még egyetlen corát sem olvasták. E hírnév vette rá Teleki László grófot, Somogy megye főispáni helyettesét, hogy Berzsenyit 1811 novemberében a megye táblabírájává kinevezte (V. ö. 'A balatoni nympa, gróf Teleki Lászlóhoz', 1812. cz. ódáját), és Prónay Sándor bárót, Teleki sógorát, hogy 1812 márcz. 18. a rendeknek fényes estei gyülekezetében 'az egész közönség jelenlétében megköszöntötte a magyar Parnassus diszét' (v. ö. a 'Báró Prónay Sándorhoz' 1812 cz. ódát); — 'Ily tiszteletet' — írja atyjának 1812 márcz. 20. 'nem tudom, ki kapott, minek előtte munkája közre kelt volna'; — Erdélyben pedig, hol Döbrentei Gábor terjesztette a költő hírét, gróf Bethlen Ádámné kőlapra véseté 'Melancholia' cz. költeményét s kertjében állíttatá föl az emléket; — 'ily temjéneket, ily megtisztetéseket', — írja atyjának 1812 júliusában, 'magyar író nem kapott! Az ilyenekkel dicsekednem Atyám Uram előtt nékem szabad és kötelesség is, mert én kívülem ennek senki inkább nem örülhet, mint Atyám Uram'.

De a költemények kiadása késett. Már 1809-ben, mikor versei Szemere Pál kezében voltak, Pestre készült, hogy műveit sajtó alá rendezhesse; de súlyosabb testi baja nemcsak e tervét akadályozta meg, hanem betegesen komorrá tette a költőt és elcsüggesztette. „Még eddig a mulandóságnak semmi magvát sem éreztem ereimben, de most érzem egész semmiségemet és csüggedek“, írja a csak 33 éves férfiú Kazinczynak 1809 május 5. Fokozták izgalmát a francia háborúk okozta zaklatások, melyek főleg a Dunántúlt sújtották. De azért serényen javítgatta régi verseit és írt újakat: „a politikai zaj rettenthet, de talán nem akadályoz. Friedrich Rossbachnál is verseket csinált, mi se nemuljunk el igen hirtelen“ (Kis Jánosnak 1809 febr. 18.); sőt szívesen fogadta Kis János meghívását, a ki egy tervezett évnegyedes folyóirat („Magyar Tárház“) dolgozótársának akarta megnyerni. Midőn a háborús idők miatt e vállalat nem jöhetett létre, Kazinczy tanácsára 1810 jan. 20. csakugyan Pestre indult, hogy versel számára kiadót keresse. De most is üldözte a sors: „Laknál egy hitvány hídról ledőlt s sántán, bénán tért vissza.“ Jobb kezét úgy megütötte, hogy csak egy hónap múlva foghatott újra tollat (Kazinczynak 1810 febr. 25.). Végre 1810 márcziusában mégis Pestre került, a hol az írók, első sorban „Kazinczy triásza“ (Vitkovics, Szemere Pál és Horvát István) lelkesen fogadták és ő Szemerével, Vitkovicssal, Kölcseyvel, Horvát Istvánnal frigyet kötött, míg Helmezyt csak 1813-ban látta először. De az emberkerülő és magánossághoz szokott költő nem érezte magát a legjobban e szokatlan körben; az eleven társalkodás „lankadtá tette“ (Kazinczynak 1810 ápr. 8.), hisz’ még az írás is nehezebbre esett: „ha néha levelet nem írok,“

védekezik atyjának 1816 szept. 21., „azért meg ne szomorodjél, mert én beszélni sem tudok sokat, annyival inkább írni.” Azért sietve átvette Szemerétől kéziratát, megnyerte Kiss Istvánt kiadónak és futott haza, hogy verseit a Kazinczy javaslatai szerint javítgassa: „használni fogom azokat, valamint csak ízlésem és poesisom természete megengedheti” (1810 ápr. 8.). Alig is teljesítette a mesternek minden kívánságát, mert „minden iparkodása mellett is sokakat kénytelen volt meghagyni az eredeti nyersségben” (u. o.). De saját belátása és ízlése szerint folyton javíttatott, talán kelleténél túl is költeményein, hiszen „a ki egy ódán (írja Bárány Boldizsárnak 1817 febr. 1.) hét számra dolgozni nem tud, az poeta sohasem lesz. A mely vers hamar készül, rövid életű az, mint a Varga Péter boeskora. Nonum prematur in annum, azt mondja Horáitz, ha jó akar lenni a vers; mert a ki stante pede in uno önti a verseket, az nevetségessé teszi magát az okos előtt.”

De a versek kiadása még mindig késett, a mi a költőt erősen elkedvetlenítette. Ehhez járultak anyagi bajai, házának összedülése, jégeső, a pénz értékének egy ötödére leszállítása, rokonainak rosszakarata. „A sorsnak csapásai megszomorítottak, de az ily s több efféle emberi gonoszságok egész lelkemben megháborítottak.” (Kazinczynak 1812 febr. 5.). Végre elkészült új háza és most lemond régi kedvelt tervéről, hogy szülőföldjére valaha visszatérjen: „Ma rakodtam új szobáimba”, írja Kazinczynak 1812 ápril. 2., „letettem nyoszolyámat azon szegletben, melyben én haldokolni fogok, elgyújtottam kandallómat, melynél életemnek örömeit, bolondságait gyakran vissza fogom kérődzni s vénségemet melengetni.” És végre dűlőre ke-

rült a versek kiadása is. A censor, Madarassy Ferencz, egy betűt sem változtatva, megadta az imprimaturt, Helmecczy Mihály pedig a kiadás költségeire a pesti, fehértvári és zágrábi papnövendékektől * mintegy ezer forintot gyűjtött össze, mihez tanítványa, Siskovics József, még vagy száz forintot adott. A büszke költő, a ki kész volt a kiadás költségeit maga viselni, kezdetben nem szívesen vette e „becsületet és dicsőséget“, mely könyörületes adománynak is volt tekinthető; de utóbb belenyugodott a dologba, mert úgy vélte, hogy az adomány nem az ő magán személyét, hanem az irodalom érdekét illeti. Ily értelemben megköszönte a növendékpapoknak lelkes adományukat, a kik (sajnos, elveszett vagy lappangó) levelét lelkes örömmel fogadták, Most Berzsenyi magát Bécsben újra lefesteté és rézre metszeté arczképét, mire versei végre 1813 tavaszán (77 költemény) megjelenhettek.

* Névszerint adakoztak: Baricz Mihály debreczeni káplán, báró Barkóczy László az egri, Fábri Ignác a kassai, Fejér Antal az erdélyi, Fliszár György a veszprémi, Hering Ignác és Kotró Pál a szatmári, Schwarz József a veszprémi, Tatay János a szombathelyi, Vojvodich Mihály a diakovári, Zombori János a kalocsai megyéből; Keller Kelemen, Szabó János czisztarczita, Dér Engelbert és Guzmics Izidor benczések. Ezek adtak összesen 740 frtot (Kazinczy levele 1812 ápril. 2.) A székesfejérvári növendékpapság Farkas Imre társuk buzdítására 100 frtot adott össze, Tonicza zágrábmegyei kispap 50 frtot. (Döbrentei, p. VIII. és XI.). — Berzsenyi a kötet címlapján kitenni kívánta az adakozók neveit, de az ifjak tiltakoztak e terv ellen és Kazinczy helyeselte e maguktartását: „Nem ártunk-e a dolognak is“, írja ez ügyben Berzsenyinek 1812. júl. 2., „ezeknek a fiúknak is a kihirdetéssel? A nemzetiség ellenségei szemmel tartják az így buzgólkodókat s félek, nehogy megtiszteltetésekkel nekik ártsunk.“

A czímlap Helmeczyt hirdeti kiadónak, de rajta kívül Tatay János és Bilkei Pap Ferencz is fáradoztak a kiadás körül. A kiadás hamar elkelt és Helmeczy 1839-ben (I), Berzsényi régi óhajtása (l. Kazinczyhoz 1812 decz. 20. kelt levelét) értelmében befizette a tiszta hasznót, kétszáz forintot, „magyar könyvkiadásra” az Akadémia pénztárába.

A kiadás nagy hatást tett, de Berzsényit kellemetlenül érintette Helmeczynek önkényes eljárása, a ki néhány jelzőjét és sajátos szolamát megváltoztattatta (v. ö. ez ügyben Berzsényi levelét Döbrenteihez 1814. jan. 5., melyből kitűnik, hogy Helmeczy csak igen keveset változtattott a költő szövegén, de meghagyott a kiadásban jó sok sajtóhibát). Annál örvendetesebben lepte meg a közönségnek általános tetszése, melyet félig komolyan, félig tréfásan vett tudomásul: „Verseim mindenütt kedvességet találtak, de félek, hogy igen közönségesek, minthogy igen közönségesen tetszenek”. Helmeczy, a kire a költő, úgy látszik, még sem neheztelt oly nagyon, már 1814-ben sürgeté az új kiadást és kéri Berzsényi új darabjait. A költő 1815 vége felé csakugyan megküldi neki a bővített gyűjteményt (v. ö. a „Helmeczy Mihályhoz” cz. rövidke epistolát). Az új kiadás 1816-ban jelent meg (87 darabbal) és benne hirtük Berzsényi költői működésének jóformán összes termékeit. Döbrentei ugyan még 19 és Toldy újra még 18 költeménynyel szaporította e gyűjteményt, de az általuk közzétett darabok is legnagyobb-részt az 1816-iki évet megelőző korszakból valók.

Költeménycinek második kiadásával elérte Berzsényi költői dicsőségének magaslatát. Most búcsút vett a műzsáktól és részben saját elhatározásából, részben külső

körülmények nyomása alatt, beállott prózairónak. De az 1816-iki év életében is jelent forduló pontot: csak negyven éves volt, mégis félreismerhetetlenül lassú és szakadatlan hanyatlásnak indul. Kedélyét megrontja a magányosság és elszigeteltség, a testét a gyakori idegláz, életének egész második felét a tanulatlanság emésztő tudata és a tanítás lelkes vágya. Költői erejének hanyatlását nagyon érezte és fájlalta. Már 1810 nov. 23. írta volt Kazinczynak: „Engem az én isteneim elhagytak” és 1814 jul. 5. Dukai Takács Juditnak. „Engem elhagynak lassanként a Helikonnak minden nyájasabb szűzei s forróbb kebelbe sietnek, mint a szerelem tündér istenei”, 1815 máj. 15. pedig Horvát Istvánnak: „Az én poézisom csak egy idegen ég alatt sinlődő alog, csak igen ritkán ad holmi kis bilingeket.”

Alkotó erejének hanyatlásához járult tanulatlanságának tudata. A korabeli írókkal való személyes érintkezése fölbresztette benne a tanulás vágyát, hisz észre kellett vennie, hogy azok mennyivel műveltebbek, sokoldalú ismeretekben gazdagabbak, mint ő, a ki voltaképp sohasem tanult semmit. Már 1811 január 1. írja Szemere Pálnak: „Én most sem írni, sem énekelni nem tudok, de olvasok és tanulok. Ugy tetszik, érzéseim már éppen kiforrták magokat és azoknak helyét gondolkodás foglalta el,” és ugyanazon évi febr. 15. Kazinczynak: „Verseket most tőlem ne várj, mert én most szünet nélkül tanulok.” Tanul, hogy taníthasson és használhasson. „Én nem tudok megszabadulni azon nevetséges bolondságtól, mely engem szüntelen arra ösztönöz, hogy használjak és tanítsak, pedig látja az Isten, hogy bolondság! Ha a római lelkét sem Cato mennydörgése, sem Tibur zengése fel nem tud-

ták ébresztetni, mit nyikorgok én az én hordómban! (Kazinczynak 1809 nov. 25.). És tanulása a legfőbb és legnehezebb problémákat veszi célba: a világ törvényei, az ember rendeltetése foglalkoztatják, a tudásnak legfőbb kérdésein évdők. Már 1813-ban belekezd egy vallás-bölcséleti dolgozatba, melynek megírására Volney ismeretes műve (‘Les ruines,’ 1791.) is serkentette; de készületlensége lehetetlenné teszi neki e mű befejezését, mely így töredék maradt, de e tökéletlen alakjában is rendkívül megnyerte Kazinczy tetszését, a ki 1813 okt. 31. Bersenyihez intézett levelében így ír róla: ‘meg nem tudom magamnak mondani, mit csudáljak inkább benne: a gondolatot-e, hogy ily dolgokat nyomozgatsz és írsz, — a valót-e, melyet oly szerencsésen eltalálál, jó könyveket választván vezérül, — az igaz és józan ítéletet-e, melyet a dolgok felől ejtesz, — vagy azt a férfias, velős, szép előadást és magyarságot, mely minden rendeidből szól... E szerint szorulj mellemre, kedves barátom, hadd csókoljalak össze ezen szolgálatért, melyet vele az emberiségnek nyújtasz.’

‘Használni és nem csillogni!’ ez most jelszava. És használni nemcsak nemzetének, hanem az egész emberiségnek, melyet meg akar javítani. ‘Légy barátom, nemes lelkű ifjú,’ írja igen jellemzően a fiatal báró Wesszlényi Miklósnak 1814 novemb. 23-án, ‘s légy barátjok mindazoknak, kik velünk az elnyomatott emberi értelmet szabadítani s terjesztetni óhajtják; végy részt e nagy munkából, segéld építeni e szent alkotmányt ritka talentomoddal, tekinteteddel, gazdagságoddal, s hidd, hogyha az egyik pólustól a másikig terjedne a birodalmad, ennél lelkedhez illőbb s méltóbb tárgyat nem választhattál magadnak.’

Ez álláspontján már 1809 óta, Kazinczy példáján is buzdulva, örömmel ragadta meg az epistola kényelmes alakját, mely a költőnek is nemcsak megengedi, hanem egyenesen tisztává teszi a tanítást. Hiszen már ódaköltésze is többé-kevésbé a tanítás szolgálatában állt. 'Már mint gyermek úgy gondolkodtam, hogy a poétának nemcsak hangicsélni, hanem használni is kell' (Kölcsey ellen); most, egészen Schiller szellemében, egyenesen kimondja (Horvát Istvánnak 1815 máj. 25.): 'A ki ír, el kell annak minden tekinteteket s kapcsolatokat vetni s egyedül úgy kell magát nézni, mint az emberi nemzet tanítóját.' Így keletkeztek 1809 és 1815 közt epistolái, melyekben 'hasznos igazságokat' akar hirdetni. E költői levelek legérdekesebb és legbecsesebb művei közé tartoznak; de megelégedést a költő ezekben sem talált: 'Százszor felveszem tollamat s százszor leteszem; mit írjak? cui bono? a bolondokat tegyem okosakká vagy a gazembereket jókká?', (Kazinczynak 1811 jan. 1.).

Még mielőtt költeményeinek második kiadása megjelent, Döbrentének 1814-iki pályázata a színműírára csábítja Berzsenyit, a ki e téren úgy az elméletben mint olvasottság tekintetében teljesen tájékozatlan volt. Már 1814 decz. 15. tanácsot, témát és útmutatást kér Kazinczytól, mert 'az erdélyi theatrum számára' óhajt valamit írni. De a mester felelete (1815 jan. 10.) kitérő volt: hazai történelmi tárgyat nem talált ajánlhatónak. Az év végén (1815 decz. 2.) újra Kazinczyhoz fordul: ismertesse meg vele Kotzebue hibáit, a kit Berzsenyi rendkívül nagyra becsült, és Kazinczy csakugyan (már decz. 15.) kiemeli Kotzebue néhány (épen nem jelentékeny) gyöngéjét, de úgy találja, hogy 'egészben véve nem áll hátrább Schillernél'!

E fölvilágosítással nem mehetett Berzsenyi sokra; egyúttal, ugyancsak Kotzebue ügyében, Döbrenteit is megkereste (1815 deczemb. 3.): tudni óhajtja, „hol s mint vét az ízlésnek és mesterségnek törvényei ellen, mert én ezt az embert annyira szeretem, hogy az ő hibáinak megismerésére elégtelen vagyok.” Döbrentei, elég csodálatosan, csak 1820 márcz. 15 felel Berzsenyinek ezen kérdésére és Kotzebue helyett Voltairet ajánlja neki mintául. Ezalatt a költő már hozzáfogott drámájához, sőt már búcsút is mondott a színi költészetnek. Ugyanis már 1816 febr. 8. értesítette Kazinczyt, hogy „a somogyi Kupát akarja a játékszínre állítani s már ötven lapig terjedt.” De „resten és kedvetlen” dolgozik, mit kéziratának számos törlése és javítása is bizonyít. Nem csoda, hisz’ nincs világos terve, nem tudja, hogy voltakép mit akar. Kétszer is írja az első felvonást (az átdolgozásban egy humoros jelenetet is kísért meg); de a második felvonás közepén leteszi a tollat: érzi, hogy oly feladat megoldásához fogott, melyhez sem hivatása, sem tudása nem volt.

„Kupa támadása” (mert úgy látszik ez volt a tervezett dráma tervezett címe) töredék maradt, mely eddig még nem jelent meg nyomtatásban. A fönmaradt, részben összefüggéstelen, részben zavaros foszlányokból nem alkothatunk képet a darabról, melyről természetesen ítéletet sem mondhatni. Az I. felvonás Szent István körét mutatja be: a király hű magyarjaival és melléje állott idegen vitézeivel fegyvert fogott a haza és a keresztény vallás megvédésére: „minthogy a leghatalmasabb ország sem lehet tartós külső szövetség nélkül (mondja), szükség, hogy nemzetemnek vallását, erkölcsét a körülte levő népekével megegyezőbbé formáljam, mert e nélkül azokkal

szövetséget gondolni sem lehet.' A 11. fölvonás Kupa körébe vezet és megismertet a másik küzdő féllel, a pogány magyarokkal. Itt egy fiatal házaspár lép föl, Aladár és Deli. A nő nem akarja férjét harczba bocsátani, míg a férj alig árja, hogy a hazáért küzdhessen. A nő hába kérleli; de ekkor megjelen dajkája karján kis gyermekök, s most a férj ellágyul és lemond a harczról, mire az egész család távozik. Nem sejthetni, hogy e Kotzebue-ízű epizódnak volt-e a költő tervében (?) indokolt szerepe, mert az érzelgős házaspárról nincs többé szó. Kupa csak az 5. jelenetben lép föl, mikor embereivel vérszerződést köt a haza védelmére. Itt pogányok babonáival és egyéb szokásaival ismertet meg a költő, de sehol igazi drámai élet. A párbeszéd is köznapi prózában folyik és csak egy-két hazafias kifakadás emlékeztet, de elég halványan, az óda nagy mesterére. Hogy e gyöngé kísérlet kidolgozásánál még a vers is milyen nehezére esett Berzsenyinek, mutatják a darabba beleszórt költeményes részletek. A 11. felvonás Hercules és Attila bálványképei előtt játszik, melyeket a 'varázsló' így üdvözl:

Idvez légy, Hercules! és te, nagy Attila!
 Legyetek hazánknak őrjei s kőfala.
 Tekintsetek reánk, Atyáink Isteni!
 Midőn oltártokon bárdom fog vérzeni.
 Fedezzétek Kupát, Bendegúz nagy vérét,
 Az igaz Magyarok bajnokát, vezérét.
 Őrizzétek Kupát, mint Álmost s Árpádot,
 Hogy megtartsa karja a szent szabadságot.
 Vezessétek karját, hogy megrettenjenek
 És kiirtassanak a rút idegenek,
 Kik Attila s Árpád vitéz unokáit
 Üldözik s lerontják őseink bálványit.

Adjatok tört, paist igaz Magyaroknak,
 Hogy megtörjék fejét a korcs fajzatoknak.
 Rontsátok templomait az új Isteneknek,
 Kik Honunkra ezer kárt s veszélyt hintenek.

S ugyanez a 'varázsló' üdvözli a megérkezett Kupát is a következő dailal:

Hős Atyáink nagy Isteni!	Kevély tyran' vas jármái
Halljátok kérésünket:	Török szabad vállunkat,
Ne hagyjátok elveszteni	Rút istenek rút papjai
Szép magyar nemzetünket!	Förtőztetik honunkat.

Pór idegenek tapodják	Hős Atyáink nagy Isteni!
Vérünkön nyert földünket,	Halljátok szózatunkat:
Idegenek ragadozzák	Ne hagyjátok elveszteni
Kezünkől kenyereinket.	Véren nyert szép honunkat!

Vége az I. felvonás átdolgozásába beleszótt humoros jelenetben Tsaba föltartja a pohárát s énekel:

Katonának kápolnája a pintze, a pintze,
 Imádságos könyvecskéje az itze, az itze;
 Korcsmárosné arra való hogy töltsön, hogy töltsön,
 Katonának nagyon pénze, hadd költsön, hadd költsön.

A 'lángelme eltévedése' (mint Toldy e drámai töredéket nevezi) csakugyan tanulságos: Berzsenyit sem kizárólag lyrai természete, sem hiányos elméleti készsége a drámaírássra semmikép sem képesítették. Maradt még tőle egy monológféle töredék 'Wesselényi Muránynál,' mely talán szintén egy tervezett színmű részlete; de ez sem ígér semmit. Drámai belátása később sem lett alaposabb, hiszen még élete vége felé (írja Döbrentének 1830 márcz. 8.) 'gondolt egy kinyitó játékot, mely a magyar öltözeteket Attilától korunkig kimutathatja; csak

szabónk legyen, ki azoknak az ideális pompát meg tudja adni'. E furcsa 'gondolattal' végkép elbúcsúzott a nagy óda-költő a színi költészettől.

Költői erejének megcsapparásán kívül külső hatások is szorították arra, hogy prózát írjon, hogy 'tanítson és használjon'. Első sorban a 'Mondolat', mely 1813-ban jelent meg és Berzsenyit úgy tünteti föl, mint Kazinczy túlzásainak leglelkesebb részesét. Pedig sohasem volt az: lelkében mindig orthologus volt, de a mester tisztelete és a költői nyelv követelményei hajlandóvá tették a nyelvújítás némely vívmányainak elfogadására. Így voltakép közép-helyet foglalt el az ellentétes pártok közt, de tanulatlanságánál fogva, a mit korabeli levelei is bizonyítanak, elméleti belátásra vagy állásfoglalásra sohasem emelkedett. A 'Mondolat' támadását, főleg hangja és modora miatt rosszalta, de nem vette az ügyet komolyan és megvigasztalta az elkeseredett Kazinczyt (1814 jun. 18): 'Te gyermekek közé keveredtél s a gyermekek játékait eltiportad s most bosszankodol, hogy azok téged porral dobálnak s utánad kámpolódva kiabálnak.' De komolyabb természeténél fogva nem helyeselte a 'Felelet' hangját és modorát sem: 'A kámpoló gyermeket (írja Döbrentének) nem kellett volna visszakámpolni, hanem oktatni s dorgálni, a publikumnak pedig nem nevetséget kellett volna szerezni, hanem meg kellett volna mutatni, hogy Bohógyi a sok igaz közé sok hamist is kevert s következőképen vagy bolond, hogy azokat meg nem tudta választani, vagy gazember, hogy azokat összekeverte. 'A sok igaz közé'! Ime, már ekkor mindjobban eltávolodott Kazinczytól és Kölcsey bírálata csak fokozta e visszavonását. Könnyen érthető, hogy ily körülmények közt fölháborodott

a Helmeczy értekezésén, melyet ez az 1816-iki kiadás-hoz csatolt (‘Értekezés az úgynevezett Ujításokról a Nyelvben,’ III—XLIX. l.) s melyet Berzsenyi helyesen ‘szörnyű tudósnak és szörnyű bolondnak’ mondott. Elméleti belátásának zavaros voltái különben semmi sem mutatja jobban, mint hogy 1834-ben beállt az akadémiai ‘Philosophiai műszótár’ dolgozótársai közé és ez alkalommal erélyes neologusnak bizonyult.

Kedélye ez időben mindjobban elborult. ‘Meggyőzhetetlen hidegség s munkátlanság fog el napról-napra,’ írja Kazinczynak 1816 febr. 8., ‘s mind azon ösztönök, melyek valaha lelkemet izgatták, lassanként kialusznak. Barátom, én téged egykor [1814 jun. 18.] megdorgáltalak, hogy az emberiséget gyűlölni kezdéd; gyűlöld, kérlek! én azt megvetni kezdém s érzem, hogy mind magamnak mind az emberiségnek meghaltam.’ Egészsége is megrendült és az esztelen gyógyítás örökre teljesen aláásta. Nem igen vidámsította fel kedélyét az első helikoni ünnepély (1817 febr. 12.) sem, melyre gróf Festetics György meghívta és hol kitüntető fogadtatásban részesült, annál kevésbé, mert a nyelvújítás vitái itt is izgatták az embereket és Berzsenyi a Kazinczy védelmében erősen összetűzött Kisfaludy Sándorral.

E testi és lelki állapotban találta őt Kölcsey bírálata (‘Tudományos Gyűjtemény’ 1817), mely Berzsenyit hihetetlen módon elkeserítette és ‘egész természetét fenékkal feiforgatta’ (Kazinczynak 1820 decz. 13.)

Méltán. Igaza volt, hogy ezt a bírálatot (Kölcsey saját szavai szerint) ‘keménynek, fanyarnak, igazságtalannak’ találta. Mert a bíráló egészen röviden elismeri ugyan, hogy Berzsenyi valódi lyrikus és nagy óda-költő, kiben

erős hév és erős érzés nyilatkozik; de az egész bírálat tenorja hideg és merev, összességében pedig tényleg igen kedvezőtlen. Kölcsey gáncsaiban és kifogásaiban kétségtelesen sok az indokolt megjegyzés; így igaza van abban, hogy „a poétai kitételekben gazdag Berzsenyi gyakran (?) dagályos, feleslegvaló és értelemről üres expressiókra téved el”; hogy „minden kifejezésbeli bősége mellett is a gondolatokban s érzésben szegénynek látszik”; hogy „néhány darabok teljeselek lévén ragyogó kitételekkel, csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménnyel s minden értelemről általában üresek”; nem egészen alaptalanok még az olyan túlzott vádjai sem, hogy pl. az *Epistolák*, „a pcézisnek ezen korcsneme, durva jambusokba öntött deklamatiók” vagy hogy nemzeti verselése igen kifogásos, mert „minden nyomon” (1) bosszankodó nevetést s nevető bosszankodást okoz. De hol marad e bírálatban a költő fényes érdemeinek igazi elismerése és kellő méltatása? nagy szellemének, gazdag képzeletének, meleg szívének, erkölcsi fenségének, nemzeti mély lelkesedésének hangsúlyozása és beható ismertetése? és hol annak a föltüntetése, hogy Berzsenyi költészete tartalom, alak és nyelv tekintetében korszakos jelentőségű? Vagy elég erre, hogy Kölcsey őt Dayka és Kisfaludy Sándor mellé teszi? — pedig helyesebben hasonlított volna össze Virág Benedekkel, a kinek vállán áll, de a kit minden tekintetben óriási mértékben felülmul.

Fokozták Berzsenyi elkeseredését Kazinczy higgadt nyilatkozatai (1817 okt. 12. és 18.), a ki a bírálatot egyáltalában nem találta gorombának, sőt azt állította, hogy annak minden sorából a költő személyének szíves tisztelete szól; szerinte a bíráló megfontolásai érettek és

a bírálat nemcsak nem fog ártani, de inkább használni íróinknak is, a főrendűeknek is. Könnyen érthető, hogy a betegesen izgatott költő ily hidegen megfontoló megjegyzések alapján Kazinczyt is részesnek hitte a bírálatban és hogy idővel összes barátait mind ellenségeinek nézte. Berzsenyi most nyomban æsthetikai tanuimányokba fogott, hogy megsemmisíthesse kritikusat; de „zavart fővel, dühödt szívvel” lassan haladt az „óriási munka”. Végre 1820-ban elkészült, — és ez évben írja Berzsenyiné egyik fiának, Lászlónak: „a komorság annyira uralkodik nálunk, hogy maholnap mindeniknek fáj a szája, ha el találja nevetni magát”. Berzsenyi elküldte a rendkívül személyeskedő ellenbírálatot a „Tudományos Gyűjtemény” szerkesztőségének, de „veszedelmes nyavalyája” enyhültével nyomban megbánta e lépését és ismételve visszakérte a szenvedélyes cikket (Döbrentének 1830 júl. 15.). A szerkesztők nem adták ki, de vissza sem küldték. Most lelkiállapota lassanként nyugodtabb lett; kezdte bánni fölindulását, főleg Kazinczyra vetett alaptalan gyanuját; de kedélye azért végkép elkomorult. „Élni kezdek ugyan újra”, írja Kazinczynak 1820 decz. 13-án, legfontosabb és legszebb levelében, „de lelkem régen megholt s annak helyét egy új, ismeretlen lélek szállotta meg, mely sötét és hideg, mint az éj, s nyugodt, mint a sír. Azon irtóztató zavarnak, mely egész természetemet fenékiig felforgatta, nem lehetett egyéb következése, mint ez a félhalál. És mivel ez a félhalál könnyen egészszé válhatik, s mivel főm zúgása most is gyakran zengeti a halál harangját fülemben, nem akartam úgy elveszni, mint képzeltem ellenséged, hanem tudtadra kívántam azt adni, hogy valamit tettem ellened, azt mind a legmélyebb hypochon-

driában tettem. Ugyanazért szánj vagy neved, a mint tetszik, de ne gyűlölj, hanem tulajdoníts mindent kegyetlen nyavalyámnak, mely engem gyakran félbolonddá s féldühössé tett'. Csak öt év múlva készültek el Kölcsey bírálatára írt 'Észrevételei' (Tudom. Gyűjtemény 1825, Élet és Literatura 1829), melyekben jóval nagyobb mértékben tartózkodván a személyeskedéstől, inkább költői gyakorlatát igazolni és Kölcsey felfogásának elméleti tarthatatlanságát kimutatni törekedett. E célja szolgálatában huzamosabb æsthetikai tanulmányokba és dolgozatokba merült. Az 'Észrevételeknek' egyes pontjait bővebben kifejti, 'A versformákról' cz. cikkében (Tudom. Gyűjtemény 1826, IV.), melynek éle a Kazinczy és iskolája által használt rímes mértékes verselés ellen van intézve, és 'A kritikáról' írt értekezésében (hat szakasz), melyet 1835 júl. 25-én előre jelzett Döbrenteinek (kinél e cikk 1835 szept. 24-ike óta állítólag 'szabad külön rendelkezésére' volt): 'Most a kritikáról készítek egy kis értekezést. A publicum józanabb része egész literaturánkat harlekinádnak nézi; s hogy én ezen harlekinádnak kedvelője nem vagyok, ki akarom jelenteni, mert valójában nálunk ma-holnap gyalázat lesz az írók közé tartozni'. Berzsenyi elismeri e cikkében a kritika jogos és hasznos voltát; de ne legyen 'perkritika', mely bántani, sérteni, elnémitani akar és (bizonyára önmagára gondolva) durvasága által némely embert arra kényszerít, hogy olyan tanulmányokkal foglalkozzék, melyek hozzája nem valók. Ugyanez időben, 1829 és 1834 közt írt (kilencz) 'Kritikai levele' szintén az ó-classicismust védik az új irodalmi irány ellen és a korabeli irodalom termékeit (az 'Aurora' 1831. és 1832. évi köteteit, valamint a 'Nefejejts' és 'Urania'

1832-iki évfolyamait) tárgyaló bírálatai, melyek egyes helyes megjegyzések mellett mégis nagy elfogultságát mutatják, elméleti fejtegetéseikben újra Kazinczy, Kölcsey és Szemere ellen fordulnak, persze általában az újabb nemzedék ellen is. A nyugateurópai verseléssel szemben, melyet igen helytelen szempontokból támad, folyton lelkesen védi a nemzeti rhythmust, melynek azonban lényegét és törvényeit csak sejti, de kifejezni nem tudja, pedig e versformákban írt költeményei mutatják, hogy a magyar rhythmus iránt erős érzése volt.

A költészet új iránya, élén Kisfaludy Károlylyal és Vörösmarty Mihálylyal, mind jobban távolodott az ő irányától és fölfogásától: a classikus szellem uralma lehatnyatlott és helyét a nemzeti szellemben gyökerező romantikus irány foglalta el. Berzsenyi mélyen fájlalta e fejlődést, melynek törvényes voltát föl nem ismerte. Megakadályozására összes æsthetikai elveit jóformán tankönyv alakjában kívánta összefoglalni, hogy a fiatal nemzedéknek útmutatóul kezébe adhassa. Így keletkezett legterjedelmesebb prózaműve, a 'Poétai harmonistika' (20 fejezetben), mely egyúttal akadémiai székfoglalója volt (M. Tudós Társaság Évkönyvei I., 1833). Itt alapgondolata kettő van; egyoldalról: az erkölcsi és poétai szépek, valamint egy kútfejből, a szeretetből erednek, úgy a tetőn, vagy legfőbb szépben mulhatatlanul egyesülnek, tehát a 'legfőbb poétai szép nem más, mint a szépnek, jónak, hasznosnak és czélirányosnak harmoniás vegyülete'; — és más oldalról: a classicismus szellemének védelme a nemzeti iránynyal szemben, melyet élete végeig sem megérteni, sem méltányolni nem tudott. Így érthető, hogy az antik classicismushoz való visszatérést melegen ajánlja.

Berzsenyi æsthetikai Dolgozatai (elsőknek tekinthetők sógornőjéhez, Dukai Takács Judithoz 1814 júl. 5. és Bárány Boldizsárhoz 1817 febr. 1-én írt levelei) csekély értékűek és nem is voltak jelentékenyebb hatással irodalmunk fejlődésére. Szerzőjükre azonban az elméleti vitás kérdések tanulmányozásába való huzamos és teljes elmerülés igen kedvező hatással volt: nyugodtabb lett, nézetei tisztultak, szemköre tágult, — de elfogultsága nem igen szállt alább és szíve fenekén megmaradt a régi keserűség. Kazinczyt még mindig titkos ellenségének nézte. Az 1820-iki év második és az 1821-iki év első felét Sopronban töltötte, hogy teljes nyugalmat élvezhessen és ott tanuló fiatalokhoz is közelebb legyen. Itt élt Kis János is, a ki hiába iparkodott a neheztelő költőt kiengesztelni, a ki minden társaságot került. E hangulata csak a következő években fordult jobbra, mikor ismételve fölkereste a budai és balatonfüredi fürdőket, melyek testi és lelki állapotára a legkedvezőbb hatással voltak (v. ö. „A füredi kúthoz” 1826 cz. költeményét).

És örömmel tapasztalta, hogy a legifjabb írói nemzedék és ennek leghatalmasabb tagjai is tisztelettel tekintenek föl hozzá. Kisfaludy Károly fölkeri dolgozótársnak az „Aurora” számára és Berzsenyi megküldi neki legújabb költeményeit („Szilágyi”, „Víg Chloe” és „A poéta”), sőt Kisfaludy halála után még Bajzának is igéri, hogy a mit a költő pályán még tehetne, „mindent az Aurora föntartására” teszi. És fölkeresték őt műveinek német fordítói, Majláth János gróf, Toldy Ferencz és Zádor (Stettner) György, mindnyájan a legnagyobb tisztelettel, sőt Majláth avval a nyilatkozattal, hogy őt tartja „a magyar poesis legragyogóbb hősének, egyszóval hazánk legragyogóbb

poetájának. De a régi harczok is meg-megújultak. Szemere Pál, a ki jól tudta, hogy Berzsenyi visszavonta Kölcsey ellen írt első ellenbirálatát, melyet ismételve, de siker nélkül visszakért volt, — kiadta 1826-ban (*Élet és Literatura* III. 171. és 233. l.) és 1827-ben (u. o. X., 277. l.) e heves cikknek egyes töredékeit, melyekhez Kölcsey kemény megjegyzéseket csatolt, — a *Felső-magyarországi Minervában* pedig ugyanezen évben kitört szonett-háboru szintén ellenszenvesen érintette az érzékeny költőt, a kit Bajzáék kritikai modora és iránya is bántott. E körülményekhez járult Döbrentei Gábor politikája, a ki befolyása alá kerítette az elszigetelt költőt és mindenkép azon volt, hogy Berzsenyit régi és új híveitől elszakítsa s kizárólag a saját pártjának foglalja le. Ez főleg azzal sikerült neki, hogy gróf Széchenyi István barátságával dicsekedhetett, kit Berzsenyi oly nagyra becsült, és hogy a magyar tudós társaság őt választotta meg titkáranak. Ő értesítette Berzsenyit 1830 nov. 17-én, hogy a magyar tudós társaság philosophiai osztálya nov. 1-én vidéki rendes első tagjává 300 pengő forint évdíjjal a legnagyobb magyar óda-költőt választotta meg. E megtiszteltetést a legnagyobb örömmel vette Berzsenyi, a ki első fölhevülésében lakását is a fővárosba szándékozott áttenni. Ez azonban egyelőre nem volt kivihető, de az 1832., 1834. és 1835. évi nagygyűléseken jelen volt a költő, székfoglalóját pedig (*Poetai harmonistika*) már 1832 július 2-án megtartotta.

Életének utolsó éveiből alig van fontosabb adatunk. Utolsó költeményét (*Gróf Majláth Jánoshoz* 1830) gróf Széchenyi István dicsőítésére írta, a ki viszont lelkes tisztelője volt Berzsenyinek. Nem sokkal ez ódájának

megjelenése ('Aurora' 1831) után vette Kazinczy halálának hírt. Berzsenyi teljes tudatával bírt a Kazinczy önzetlen munkásságának korszakos jelentőségéről és rég meggyőződhetett azon régi gyanujának alaptalanságáról, mintha az elköltözött mester valamikor titkos ellensége volt volna; mégis képes volt róla, a ki ideálja, mestere, barátja volt, Döbrentének (1831 szept. 5.) e megbocsát-hatatlan sorokat írni: „olyan ember dőlt ki közülünk, ki tekintetével sok hitvány embert védelmezett s ki a maga hibáinak alacsony védelmezése mellett minden alacsony-ságra kész vala vetemedni”.

Élete végén Széchenyi bámulatos tevékenysége, első sorban 'Hitel' cz. műve, melyet a legnagyobb magyar 1830 január. 15-én kelt levelével maga küldött meg a nagyrabecsült költőnek, egy utolsó irodalmi kísérlette ösztönözte Berzsenyit: megírta, 'A magyarországi mezei szorgalomról' cz. dolgozatát, melynek alapgondolata, hogy hazánk boldogsága a mezei gazdaság rendszerének czél-szerű kifejtésétől függ. De a szükséges reformok kitűzésére már nem volt elég tanultsága, sőt voltakép elég tapasztalata sem; egyes helyes megfigyelésekben és gyakorlati tanácsokban azonban nem szűkölködik ezen érte-kezése, mely mérsékelt becse daczára talán kedvező hatás-sal is lehetett volna kortársaira, ha a maga idejében nyilvánosságra kerül. De ez nem történt, mert Berzsenyi évek óta járt összes munkái kiadásának tervével és erre tartogatta utolsó prózai dolgozatait is. Költeményeinek második kiadása rég elfogyott, és Helmezy 1828-ban ajánlkozott is a harmadik kiadásnak sajtó alá rendezésére, a következő évben pedig megismételte ajánlatát. Ugyancsak 1829 ápril. 14-én Kazinczy is hajlandónak nyilatkozott e

kiadás eszközzésére: „szeretném bizonyosságát adni, hogy te és én egymást mindenkor szerettük”. Berzsenyi nem akarta Kazinczy kívánságát teljesíteni és Helmeccyt is, a ki 1832-ben harmadszor is fölkereste ajánlatával, ildomos módon utasította el: esztendőre a Rudas-fürdőben el fogja készíteni művei gyűjteményét és akkor kérni fogja „kedves uraöcscsét”, hogy „bővebb tapasztalása szerint a kiadásban tanácsával élnie engedje”. Sőt 1834-ben Bajza is ajánlkozik a költemények kiadására. Berzsenyi ezt az ajánlatot sem fogadta el, talán azért sem, mert az összes ajánlkozók csupán a versek kiadására vállalkoztak, pedig a költő most nagy súlyt helyezett prózai dolgozataira, melyektől nagy hatást várt, hiszen, írja Döbrenteinek 1831. aug. 8-án, „a legszentebb akarattal írtam minden betűmet s lehetetlen, hogy munkám haszontalan legyen”. Azonban minden igyekezete daczára csak lassan haladt a kiadás munkája s már 1831. aug. 8-án kelt levelében úgy rendelkezett, hogy ha „előbb dülne”, Döbrentei vegye pártfogásába az ő „árváit”. Még 1835. júl. 25-én panasz-kodik ez egyetlen barátjának, hogy milyen szomorú az állapota: „fiaim elhagytak, s magam viszem a régi megunt terhet [a gazdaság gondjait] s nincs elegendő erőm vagy elszántságom, magamról azt lerázni . . . Fájdalom, hogy én minden szabad birtokom mellett csak oly szegény helóta vagyok, kinek ritkán jut egy félig szabad óra is”. És decz. 3-án újból kijelenti, hogy májbaja miatt okvetetlenül fölkeresi a jövő nyár elején a budai fürdőket: „ottan tudok a legnyugodtabban dolgozni s reménylem, ott el is tudom munkáimat az új kiadásra készíteni”. De újra csalódott. Állapota mind súlyosabbá vált; 1836. januárjában már aggasztóra fordult betegsége, február

közepén pedig „előbb álmatlanságban s gyomorgörcsökben időnként sokat szenvedvén, lábain kezdődött és lépcsőnként a test felsőbb részeire szétterjedt szélütés” siettette halálát. „A közeli kimúlástól mit sem tartva, családjával és orvosaival az utolsó perczig férfiúi szilárdsággal, nyugalmas lélekkel beszélgetvén” (írja fia, Farkas) hűnyt el 1836 febr. 24-én életének hatvanadik évében. A niklai sírkertben nyugszik és Somogy vármegye már 1843-ban elhatározta, hogy „nagy társuknak” nyugvó helyét emlékekkel jelöli meg. Ez emléket 1860 junius 14-én állították föl és ekkor Székács József, „az ország papja”, remek beszédben dicsőítette „az emberiség ósvágyainak legavatottabb tolmácsát”; utóbb, 1876-ban, születésének századik évfordulóján hetyei szülőházát emléktáblával jelölték meg; végre Szombathelyen 1896 decz 8-án fényes ünnepélylyel leplezték le ércszobrát, Kiss György sikerült alkotását. Az Akadémiában Kölcsey Ferencz emlékbeszédét, az „engesztelő szózatot”, 1836 szept. 11-én olvasta föl Helmeczy Mihály. Van ez emlékbeszédben néhány inelegebb vagy mélyebb nyilatkozat; így, hogy „Berzsenyi minden kétségen túl egyike azoknak, kiket a való költészet szelleme élesztett”; hogy a költő „a lyrai költészet szokatlan magasságát érte el”; hogy Berzsenyi egészen új és ifjúilag virító, páratlan ragyogású költői nyelvet alkotott magának; de egészben véve e beszéd gyenge általánosságokban mozog és távol sem méltatja a költőt igaz érdeme szerint. Berzsenyi egyénisége és költészete most sem volt Kölcseynek rokonszenves, mint nem volt az húsz évvel korábban.

Berzsenyi költeményei, mint említve volt, első és másodizben Helmeczy Mihály kiadásában jelentek meg

1813-ban (három könyv) és 1816-ban (négy könyv). A harmadik (igen rossz) kiadást (a prózai művekkel együtt) Döbrentei Gábor eszközölte 1842-ben, egyszerre ugyanazt a szedést három 8 r. és egy 4 r. kötetben bocsátva közre. A költeményeket Döbrentei a Helmeczy második kiadása szerint adja (csupán az első darabot, „Küprishez,“ hagyta el) és csatolt hozzá egy V. könyvet, melyben 19 új költeményt közöl. Az ötödik kiadás, a Magyar Mihályé, 1859, jogtalan és értéktelen. A hatodik kiadást Toldy Ferencz rendezte sajtó alá 1860-ban, „a megrongált szöveget az eredeti kiadások- és kéziratokhoz egyengetve, a mennyire lehetett, idő szerint rendezve, kiadatlanokkal és életrajzzal bővítve, a költő örökösei megbízásából“ (a prózai munkákkal mint második kötettel 1864-ben). Toldy fölbontotta Helmeczy, illetve Berzsényi fölosztását, a mennyiben az egyes könyvekbe új költeményeket vett föl, összesen 18 darabot. Döbrentei és Toldy kiadásai csak egy-egy kiadásnak számíthatók és önálló kiadásnak nem számítható az „Olcsó Könyvtár“ kiadása (1879) sem, mely Toldy kiadásának lenyomata, csupán két költeménnyel (Berzsényi levelezéseiből) bővítve. Végre a hetedik kiadás, a Bánóczi Józsefé (1902, „Remekírók Képes Könyvtára“), mely a Helmeczy-féle kiadás négy könyvét megtartja, ötödik és hatodik könyvtől pedig a Döbrentei, illetve Toldy által első ízben közzétett költeményeket közli.

Az én kiadásom ragaszkodik Helmeczynek 1816-iki kiadásához, mely kétségtelenül magának a költőnek rendezését adja; egy ötödik könyvben összefoglaltam én is a Döbrentei és egy hatodikban a Toldy által első ízben közzétett költeményeket. Berzsényi „Összes Munkáinak“

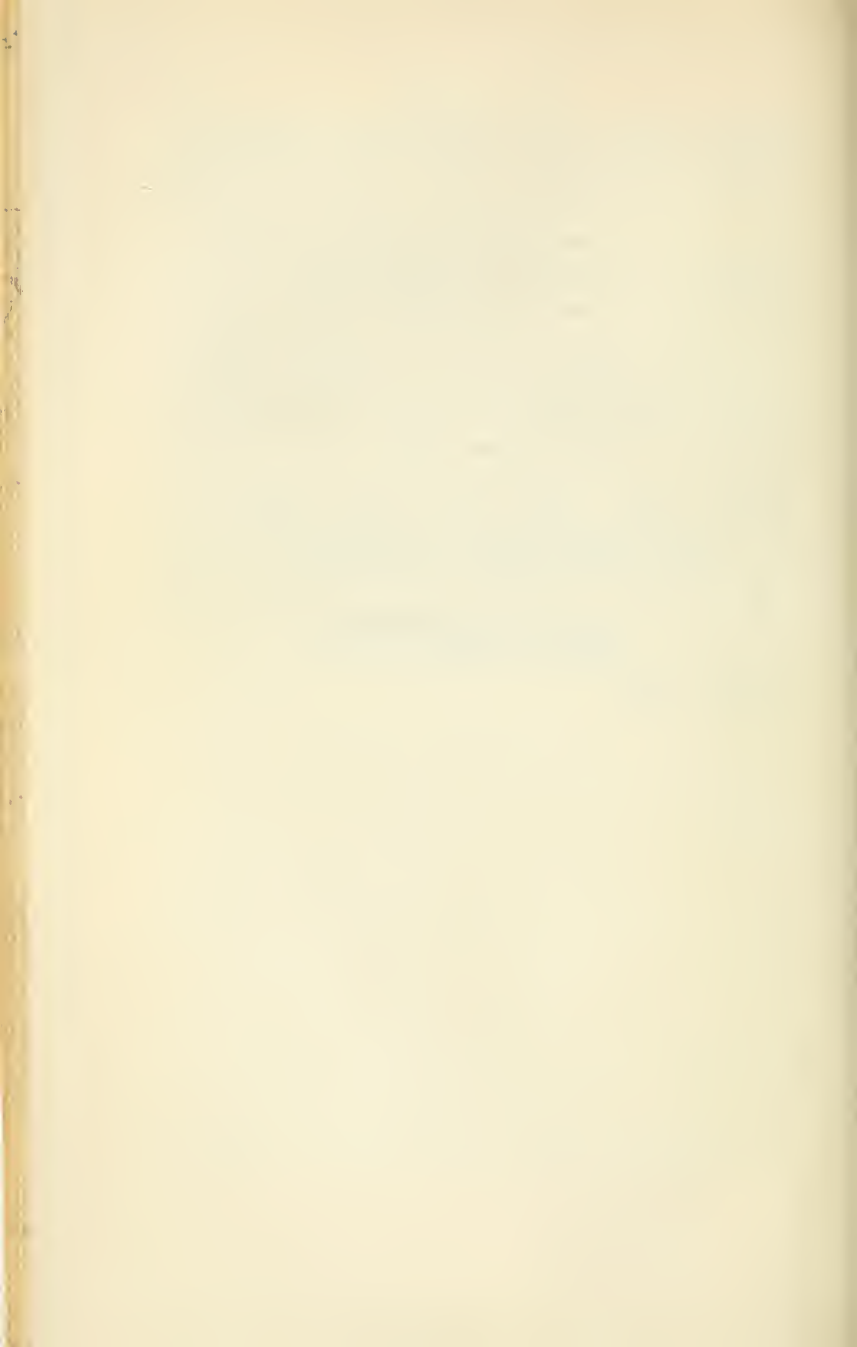
rég óhajtott kritikai kiadásában, mely tőlem nemsokára sajtó alá megy, számot adok a költeményekre vonatkozó minden kérdésről.

Berzsenyi legterjedelmesebb életrajzát Váczy János írta, 1895. A régiebb dolgozatok közül még ma is figyelmet érdemel Kemény Zsigmond tanulmánya (Pesti Napló, 1860), Angyal Dávid tanulmánya, 1879. Erdélyi János ismeretes értekezése, mely Berzsenyit összeveti Horatius-sal (Szépirodalmi Szemle, 1847), szűk látkörű és elavult, de egyes finom megjegyzésekben gazdag; jóval sikerültebb ugyanazon viszony tárgyalása Csengeri Jánostól (Középiskolai Szemle, Arad, 1882) és Hörli Gyulától (kalocsai főgymnasiumi Értesítő, 1895). Érdekes kis könyv Berzsenyi ódáinak magyarázata középiskolák számára Versényi Györgytől (Jeles Írók Iskolai Tára), 1885.

Heinrich Gusztáv.

BERZSENYI DÁNIEL

KÖLTEMÉNYEI

AJÁNLÁS.

1808.

Mint a világnak hajdani díszei,
Csendes meződben rejtet el éltedet,
Hogy ott magadnak s nemzetednek
Élj Eratód arany édenében,

Kazinczy! s mérész aetheri szárnyakon
Felleng sas elméd Hella dicső egén,
A dithyrambok lángkörében
S a Kegyek életadó virányin.

Plátói nyelved s lelked idézte le
Hozzánk az ép íz szebb geniusszait;
Nyelved mosolygó gráciája
Önti belénk Helikon malasztját.

Pólyádba' paeán ringata tégedet!
Már ott tapodtál sok buta undokat,
Melyek zavarták Pindusunknak
Szent ereit s ege tiszta fényét.

Boldog vagy Áon szűzei kedvese,
S nagy, mint hazádnak legnemesebb fia!
E két remek dísz kéri méltán
A Ganymed poharát az égben.

Te lelkesítéd szunnyadozó erőm,
Kebledbe öntöm zsenge virágimat:
Iktasd dicsően tört utadra
Nyomdokidon lebegő Camœnám'!

ELSŐ KÖNYV.

KÜPRISZHEZ.

Küprisz! ledülök berkeid alkonyin
S eldanlom első ömledezésimet,
Eldanlom, a melyekre engem
A szerelem s epedés tanított.

Lebegj körültem, Mennyei, óh lebegj!
Varázsövednek bájjal ékesíts,
Fedezz el ambrás lombjaiddal,
S Lolli szelíd keze nyújtsa bérem'.

A MELANCHOLIA.

Te a setét erdők vadonjain
Szeretsz álmodozni, ó melancholia,
A puszta vár bús omladékain
Nyögdező lágy szellő néked harmónia.

A felhőkbe nyúlt gránit ormai
S az elzárt völgy néked legkedvesb nézőhely,
A halvány hold s gót falak kormai
Bájoznak tégedet máguszi erővel.

A mohosúlt sírkövekre ledülsz,
S mély lelkesedéssel emeled hárfádat.
Az őszült kor képeibe merülsz,
S édesen elsírod bús elegiádat.

A Vidámság csak a valóságnak
 S szűk jelenvalónak szedheti rózsáit;
 De te, karján a szép álmodásnak,
 Éled a jövőndöt s a múltnak óráit.

Oh, te voltál eddig biztos társam!
 Te intéztél engem józan útaidon,
 Ha a földi vígságtól megváltam,
 Sátorodba intél csendes alkonyidon.

Te vontad bé az ifjú húrjait
 Egy csendes búsongás gyászos fátyolával:
 Te derítsd fel a férfi gondjait
 Magányos örömid szép holdvilágával!

A SZERELEMHEZ.

Psyche bíbor kebeléből
 Repülj le felém,
 Eged fényes aetheréből
 Csöpögtesd belém,
 Oh szerelem! malasztaid
 Mennyből eredt balzamait.

Hol van lelkem rokonfele?
 Jer, jelentsd ki már!
 Repülj kebelembe vele,
 Szívem alig vár;
 Repdez, mint ló az galambja,
 De enyhelyét nem láthatja.

Bennem mélyen metszve lelem
 Szép ideálját,
 Pygmalionként ölelem
 Kedves bálványát,
 De meg nem lelkesíthetem:
 Csak tűnő képét kergetem.

Hozd el, hozd zephyr-szárnyakon
 Már valahára,
 Ki ágyamhoz mécset gyújtson
 Psyche módjára;
 S ha majd a szent forrást iszsza,
 Ismét add öleimbe vissza.

A JÁMBORSÁG ÉS KÖZÉPSZER.

Más az Atridák ragyogó dagályát
 Tarka pórázon mosolyogva nyögje
 S Tantalus-szájjal magas asztaloknál
 Üljön epedve.

Ó ti, elrejtett kalyibák lakói,
 Régi Jámborság s te arany Középszer!
 Üljetek mellém küszöbömre: vígan
 Látlak, ölellek.

Üljetek mellém ősi tűzhelyemre!
 S majd Szabínám hív keze-főzte mellett
 Mártsatok vidám ajakat mosolygó
 Bükkfa-kupámba.

A ki keblében helyet ad ti néktek,
 A szerencsének letapodja kényét;
 S szíve épségét soha semmi bájszín
 Törbe nem ejti.

Nem von az fényes rabigát nyakára,
 Sem majomnévért kenyerét nem adja;
 Kincseket sem gyűjt, hogy azokra árvák
 Könnye kiáltson.

Tiszta lélekkel s megelégedéssel
 Látja csúrében keze míve bérét;
 S izzadásának gyönyörű gyümölcsét
 Éli örömmel.

Nyájas orczával szegi meg falatját
 A barátságnak s jövevény szegénynek ;
 S asztalánál, mint az öreg Philemon,
 Égieket lát.

Háza szent templom, maga áldozópap,
 És az áldásnak poharát kezében
 Istenek töltik kimeríthetetlen
 Égi itallal.

GRÓF TÖRÖK SOPHIEHEZ,

MIDŐN GOETHE ÉS SCHILLER MUNKÁIVAL MENT
 SZÉPHALOMRÓL KÁZMÉRBA.

A ki a Múzsát veszi útítársul,
 Mint te, szép vándor, kies annak útja ;
 A hideg polus s szomorú Sirocco
 Díszit nyer előtte.

Tánczoló Horák, nevető Napaeák,
 Tegzes Istenkék koszorús Kegyekkel,
 Szózatok lombok mosolyogva intik
 Ott is örömré.

A magányosság rideg alkonyában
 Paphius fényes csalatásit éli ;
 Égi népekkel repes andalogva
 Kronos ölébe.

Schillered s Goethéd geniussza lengjen
 Véled, és fáklós keze fedje pályád' ;
 Mágiás képek s arany álmodások
 Fátyola leljen.

S mely Zephyr Ámor jegyesét emelte,
 Az vigyen téged, felölelve gyengén,
 Vissza hívedhez bibor illatok közt
 Aetheri szárnyán.

MELISSZÁHOZ.

Más tárogasson maeoni kürtöket
 Alcíd s Pelídesz isteni tettein,
 Fellengjen a dircéi harsány
 Hattyu szerént az Olymptetőken:

Én itt, az elzárt béke homályain,
 Itt e romános Tempe vidámjain
 Öntöm ki szívem gerjedését
 Sokrat ölébe Anakreonnal.

Ki tudja méltán festeni a huszárt
 S bús arczulatját harczi közt, midőn
 A megzavart renden keresztül-
 Rontja magát dühödött haraggal?

Ki tudja méltán írni az öklelő
 Hajdú vivását, a mikor a lovast
 Dárdája szórja s mennykövek közt
 A meredek falat ostromolja?

Múzsám szelídebb tárgyakon andalog.
 A csendes erdő boltjaiban szeret
 Víg lantja zengni, s rettegéssel
 Néz az erős hadak Istenére.

A csergedő vízpartokon énekel
 Vidám enyelgést s gyenge szerelmeket,
 S tőled, tetőled, szép Melissa,
 Kér koszorút epedő ajakkal.

Édes jutalmam verseimért te légy!
 Tűzz egy virágszált barna hajam közé!
 Nem kell borostyán, nem kiáltó
 Pároszi kő nyugovó poromra.

A KÖZELÍTŐ TÉL.

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.
 Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
 Nincs rózsás labyrinth, s balzsamos illatok
 Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
 Nem bűg gerlicze, és a füzes ernyein
 A csermely violás völgye nem illatoz,
 S tűkrét durva csalét fedi.

A hegy boltozatin néma homály borong.
 Nektárthyrusain nem mosolyog gerezd.
 Itt nem rég az öröm víg dala harsogott:
 S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
 S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
 Minden csak jelenés: minden az ég alatt,
 Mint a kis nefelejts, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
 Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
 Nektárját ajakam, még alig illetem
 Egy-két zsenge virágait:

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom.
 Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
 Sem béhunyt szememet fel nem ígézheti
 Lollim barna szemöldöke!

HORÁCZ.

Zúg immár Boreás a Kemenes fölött.
 Zordon förgetegek rejtik el a napot.
 Nézd, a Ság tetejét hófuvatok fedik,
 S minden bús telelésre dőlt.

Halljad, Flaccus aranylantja mit énekel:
 Gerjeszd a szenelőt, tölts poharadba bort,
 Villogjon fejedén balzsamomos kenet,
 Melyet Bengala napja főz.

Használd a napokat, s a mi jelen vagyon,
 Forró szívvel öleld, s a szerelem szelíd
 Erzésit ki ne zárd, míg fiatal korod
 Boldog csillaga tündököl.

Holnappal ne törődj, messze ne álmodozz.
 Légy víg, légy te okos; míg lehet, élj s örülj.
 Míg szólunk, az idő hirtelen elrepül,
 Mint a nyíl s zuhogó patak.

OSZTÁLYRÉSZEM.

Partra szállottam. Levonom vitorlám,
 A szelek mérgét nemesen kiálltam.
 Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
 Izzada orcám.

Béke már részem: lekötöm hajómar,
 Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
 Ó te, elzárt hely, te fogadd öledbe
 A heves ifjút!

Bár nem oly gazdag mezeim határa,
 Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissa,
 S nem ragyog szentelt ligetek homályin
 Tíburi forrás:

Van kies szőlőm, van arany kalászsza!
 Biztató földem: szeretet, szabadság
 Lakja hajlékom'. Kegyes istenintől
 Kérjek-e többet?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem :
Mindentűtt boldog megelégedéssel
Nézek az égre !

Csak te légy vélem, te szelíd Camoëna !
Itt is áldást hint kezed életemre,
S a vadon tájék kiderült virány lesz
Gyenge dalodra.

Essem a Grönland örökös havára,
Essem a forró szerezsenhomokra :
Ott meleg kebled fedez, oh Camoëna,
Itt hűves ernyőd.

EGY HÍVTELENHEZ.

Mely zöld Tempe fedez, Chloe ?
Mily bájos ligetek rejtekiben lebegsz ?
Kit lát gyenge öledbe' most
A szép esttünemény s Délia csillaga ?
A mély tengereket hinár,
A jégszívet alakszín fedi álnokúl.
Megcsalt engemet is tehát
Kisded mézajakad s kék nefelejts-szemed !
Megcsalt ! s rózsabilincsed
Más boldog csalatott néz mosolyogva rám.
Oh nem véli, mi tör lesi
A zengő labyrinth ernyei közt szegényt !
Galyról galyra vigan repes
És üdvezli az ég reggeli lángjait.
Majd elhallgat örömszava,
Lépvesszőre ragad, s fészke kalitka lesz ;
Vagy vergődve kitépdeli
Hímzett szárnyait, és nyögve fut énvelem.

AZ ÉN MÚZSÁM.

A kit Cypris ölel s delphusi láng hevít,
 Nem szállít ki hajót Bengala öblein ;
 Tajtékos paripát sem zaboláz keze
 Harsány trombitaszón a hadi arcz előtt :
 Bájoltan heverész ernyeitek között,
 Ó édes Szerelem s pieri gyenge szűz !
 S ott énekli vidám lanttal az isteni
 Szépet, jót s Amathus berke virányait.
 Hippokrene szelíd völgye homályiban
 Leltem gyenge korom kellemes édenét ;
 Ott leltem gyönyörű elmerülésimet
 A szent lelkesedés s képzelet árja közt :
 Nem mérkeztem arany lanttal az ó világ
 Bámult dallosival : nem ragad énekem
 A maeoni madár szárnyain ég felé,
 Sem Pindár riadó hymnusa repteként
 A félisteneket zengeni nem meri.
 Mint kis méhe csak itt a vizerek körül
 Döngécsel mezeink zsenge virágain,
 Hol néktek, nemesek, ritka Kazinczy s Kis,
 Bokrétát szedeget nimbusitok közé.
 Tí két Tyndaridák lettetek a magyar
 Pindus fellegi közt s hajnali csillagok
 Hosszú éje után : én philomélaként
 Üdvezlém az arany nap piruló egét.

CHLOE.

Láttam ! látta Chloét andalodó szemem !
 Oh mint lenge felém, s mint mosolyodt reám !
 Mint a latmusi szép szenderedő felett
 Rezgő Cynthia csillaga !

Tündér ambroziát hinte lehellete,
 Mint a heszperi kert menyeyi lombjai.
 Nincs oly illat egész Tempe virányain,
 Sem, Kallirhoe, partidon.

Szép, mint a ragyogó nap s fecske virág;
 Szép, mint a fiatal Cypria, a midőn
 A tenger kiadá isteni kellemit
 Ég föld ünnepelése közt.

Oh ti lengedező híves Etéziák,
 S rózsás esti szelek gyenge fuvallati,
 Jertek gyúlt kebelem lángjait oltani:
 Égek! szívem elolvadt!

A TAVASZ.

A tavasz, rózsás kebelét kitárva,
 Száll alá langyos levegőn mezőnkre.
 Balzsamos fürtjén Zephyrek repesnek
 S illatot isznak.

Alkotó æthert lehel a világra,
 Melyre a zárt föld kipihenve ébred;
 Számtalan létek lekötött csirái
 S magvai kelnek.

Flóra zsenget nyújt mosolyogva néki,
 Nyomdokin rózsák s violák fakadnak,
 A vidám Tréfák, Örömek, Szerelmek
 Lejtnek utána.

Én is üdvözlő dalomat kiöntöm,
 S egy virágbimbót tűzök, édes Ennim,
 Gyenge melledhez: valamint te, oly szép,
 S mint mi, mulandó!

EGY SZILAJ LEÁNYKAHOZ.

Miért rettegsz kebelemben,
 Miért? félénk leányka?
 Mit félsz te, mint a kegyetlen
 Vadtól fél a báránka?

Nem vagyok én ellenséged,
Sem hitszegő csapodár;
Hív lelket adok én néked,
Míg koporsóm bé nem zár.

Tiéd leszek, míg e kedves
Rubint-ajak csókot kér,
Tiéd! midőn már e kegyes
Szív csak akadozva vér.

Halld, mely édesen csatináz
A völgy zengő csermelye,
A víg madár mint leng s trilláz
S mint nyögdel a fűlmile!

Majd ha a bús tél közelget,
Ezek mind elnémúlnak,
Elrepül a szép kikelet,
S örömeink elmúlnak.

AZ ÖROMHEZ.

Édes Öröm! oh tündérek
Mosolygó szűz leánya!
Kacsingatsz, s ha hozzád érek,
Eltűnsz, lelkem bálványa!

Mint egy kaczér leánykának
Nyitva int bájos kebled,
Szerelmem kívánságának
Lángjait úgy ingerled.

S midőn csókolni akarom
Ajakidat, elrejtet,
Elvadúlsz, s ölelő karom
Közül magad kifejtet.

S csak messzűnnek kínákozol,
 Ha gerjedelmim sejted:
 De közel megkomorodol
 S szeretődöt megejted.

A MÚZSÁHOZ.

A te ernyődnék kies alkonyában
 Andalog szívem, Helikon leánya!
 Álmaim tündér ligetit te hímzed
 Bájos ecsettel.

A szökő Hórák mosolyogva lengnek
 Büszke hullámin magas énekednek,
 S halhatatlanság koszorúi nyílnak
 Könnyü nyomokban.

Megszeged reptét az örök tünésnek;
 Néma hamvvedrek mohait biborral
 Fested, és a bús ravatalba fényes
 Életet öntesz.

A derék tőled nyeri szíve bérét.
 Hektor és Alcíd dalod égi szárnyán
 Hágtak a Dörgő palotája ázur-
 Bérczein által.

A te berkedben szedi laurus-ágát
 Théba felséges koszorúsa, Pindár,
 És az ömlő lant fejedelme, Flaccus,
 S Lesbos alakja.

Mély sugallásod kiemelt magamból,
 Sátorod csendes kebelébe intett,
 Hol Kazinczydnak keze szent örömmel
 Nyujta borostyánt;

S Lethe áradt rám! elenyészik a föld,
Lelkes étellel ragad édenébe
Delius, s mellem magasabb erőkkal
Kezd dagadozni.

LINON.

Mint egy árva madár, Lini,
Melyet fészke helyett néma kalitka zár,
Nyögdecsepsz, epedő kegyes!
S vas békódra szemed gyöngyei hullanak.
Megcsalt a ragyogó hinár:
Süllyedsz, s nincs ki kezét nyújtsa kezéd felé.
Későn nyílt szemed árjai
Rabságod kötelét meg nem emészthetik!
El kell ásni szerelmedet
Bimbózása előtt, zsenge csiráiban.
Ah, így játszik az ég velünk:
Szívünk ösztöneit fájdalom oltja el.
A kit lelked epedve kér,
Attól messze szakaszt, hogy soha el ne érj:
A kit félve kerülsz, utálsz,
Annak jégkebelén hervad el életed.
Boldog, boldog az, a kinek
Pártáját szerelem myrtusa váltja fel,
S egy kedvelt rokon-érező,
Egy kedvelt szerető oldja le szűz övét!

A SZERELEM.

Mi a földi élet s minden ragyogványa,
Nélküled, oh boldog szerelem érzése?
Tenger, melyet ezer szélvész mérge hánnya,
Melynek meg nem szűnik háborgó küzdése.

India kincsével légyen tömve tárod,
 S Cæsar dicsősége ragyogjon fejedén:
 Mit ér? ha vágyásid végét nem találod,
 S nem lel szíved tárgyat, hol megelégedjen.

De te, édes érzés, egek szent magzatja!
 Az emberi lelket bétöltöd egészen,
 Bájudnak ereje az égbe ragadja
 S a halandó porból egy félisten lészen.

Te a Szerencsének játékát neveted,
 Mert hatalma néked semmit nem ad s nem árt;
 A nagyság álképét mint bábót elveted,
 S nem szab semmi földi erő néked határt.

Mosoiyogva rohansz te habnak és lángnak:
 Meg nem rémít ég föld reád rohanása;
 Te a hús koporsót menyasszonyi ágynak
 Nézed s elenyésszik rettenetes váza.

Te a szegénységnek mohos kalyibáját
 Márvány palotává tudod változtatni,
 S mezei gyűnölccsel rakott asztalkáját
 A mennyei nektár-illatban úsztatni.

Tegyen mást boldoggá a sors csalfa kénye:
 Nékem te légy dajkám s ápolóm, Szerelem!
 Zöld myrtuskoszorúd pályám szép reménye,
 S könnyyel ázott kendőd légyen szemfedelem.

BARÁTOMHOZ.

Íme lassanként lefoly a virágkor,
 S gyenge rózsáink vele elvirítnak;
 A kies Tempék, Örömek, Szerelmek
 Véle enyésznek.

Mely rövid s kedves! valamint az első
Éjjelünk, melyet szeretőnk ölében
Életünk legszebb örömében égve
Kóstola szívünk.

Elrepül tőlünk, soha vissza sem tér!
Sem Galenusnak tudományi titka,
Sem kegyességünk ezer áldozatja
Vissza nem adja.

Minden órának leszakaszdi virágát:
A jövődönék sivatag homályit
Bízd az Istenség vezető kezére,
S élj az idővel.

Elmarad tőlünk szeretett barátnénk,
Itt hagyunk mindent, valamit szeretttünk,
Semmi nem kísér szomorú koporsóink
Néma ölébe.

A piros hajnal derülő sugára,
A barátságnak kegyes ápolási,
A legesdeklőbb szerelem siralmi
Fel nem idéznek!

MAGÁNYOSSÁG.

Égi csendesség fedező homálya
Leng reád, ó szent Egyedülvalóság!
S szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.

A világ lármás vigadó-helyéről,
Mint az elfáradt utazó, pihegve
Térek ernyődhez s fejemet lehajtom
Lágy mohaidra.

Itt vagyon bátor menedéklakása
 A szabadságnak s nemes érzeménynek,
 Itt nem aggathat rabigát reájok
 A buta köznép.

Itt fakad laurus-koszorúja minden
 Bölcsnek és minden magasabb daloknak,
 Itt az ártatlan szerelem s vidámság
 Zöld amarantja.

Légy, Magányosság! vezetőm s barátom.
 Csendes ernyődhez sietek nyugodni.
 Itt lelem Plátót, Xenophont s Ilissus
 Myrtusa berkét.

Téged óhajtlak, ha szemembe' reszket
 Bánatos lelkem kiütő panaszsa:
 Téged a legszebb fiatalka édes
 Oldala mellett.

AZ ESTHAJNALHOZ.

Emeld fel bíbor képedet,
 Csendes Esthajnal!
 Enyhítsd meg a természetet
 Harmatillattal.

Hozd alá a fáradt szemnek
 Kívánt álmait,
 Fedezd bé a szerelemnek
 Édes titkait.

Titkon nyílnak az életnek
 Legszebb rózsái,
 Mély titokban csörgedeznek
 Legszebb órái.

Ah, nékem is van egy titkom
 Szívembe rejtve!
 Nem szabad azt kimondanom:
 El van temetve.

Nem szabad kijelentenem,
 Mely boldog vagyok;
 S hogy ki az én egyetlenem,
 Kiért hervadok.

Csak a néma hold mosolyog
 Rám szemérmesen,
 Mikor az örömcsepp ragyog
 Forró szememen.

A SZONETTHEZ.

Cypris rózsalehellete
 Nemzett Laura ölen téged, alak Szonett!
 Zengvén lelkes ezüstszavad,
 Megnyílt a buta kor százados éjjele;
 Hellász napja dicsőn derült,
 S paeánt ömledezett a Capitólium.

Paeán! újra születesz nekünk;
 Ott, hol Kosz koszorús húga, az ősz Tokaj
 A Bodrogra könyöklék, és
 Eos lángjaival keble bujálkodik.
 Hallom Dácia halmain,
 Hallom zengeni már æoli lantodat;
 Fürtöd mádi arany gerezd
 S tündöklő amazon-párta ölelgeti.

Üdvezllek, Helikon kegye!
 Jer csókold, koszorúzd a te Kazinczydat!
 Pólyád szebb örömébe mártsd
 Lelkét, cyprusidat húrjaitól kizárd.
 Múlass, zengj, enyelegj vele!
 Vaocluse s Laura leend — Széphalom s angyala.

AMATHUS.

Mit főz magában Gallia Sándora,
 S a zordon éjszak rettenetes feje?
 Mely öblöket zár, merre tart s ront
 Anglia nagy koszorúsa, Nelson?

Nem gondom. Így volt, így marad a világ.
 Forr, mint az ádáz tengerek, a midőn
 A szélvészek bérczodvaiknak
 Vaskapuit s reteszt leszórván,

A bús haboknak zúgva rohannak, és
 A képtelen harcz itt hegyeket temet,
 Ott új világot hoz fel; — egymást
 Váltja örök romolás s teremtés.

Mint a setét völgy csermelye, életem
 Elrejtve lappang, s halkva csörögdegél
 A laurus-erdők szent homályin,
 Illatozó Amathunt ölében.

Nincs itt kegyetlen had s veszedelmes ércz,
 Melyért halandók véreket ontanak;
 Nincs itt gonoszság czimborája,
 Sem nyomorúlt fene nagyravágyás.

Itt Amor ápol, s píeri gyenge szűz
 Nektárpohárt nyújt s ambroziás kebelt,
 S a lelkes élet játszva felleng
 Hesperidák bibor ætherében.

BÚCSÚZAS.

Elszakadsz tőlem, szeretett barátném!
 Hasztalan zárlak kebelembe: eltűnsz,
 S mint az álomkép, örömim, reményim
 Véled enyésznek.

Jaj! sem a sérült szerelem nyögése,
 Sem kegyességem, sem az ég hatalma
 Téged énnékem soha vissza többé,
 Vissza nem adnak.

Élj szerencsésen! valamerre fordúlsz!
 Légyen áldásom veled és vezérljen!
 Légyen a végzés utain szerelmünk
 Angyala társad.

Élj szerencsésen, s ne felejts el engem!
 Menj az égtartó Pyrenéken által,
 Menj az éjszaknak havasin keresztül,
 Csak ne felejts el.

Ott is, oh ott is tied e sebes szív,
 Mindenütt kísér, veled él, veled hal;
 S sárga képemnek halovány vonásin
 Festve neved lesz.

A CSERMELYHEZ.

Oh csermely, arra térsz, látom,
 Csendes csörgedezéssel,
 Merre az én sóhajtásom
 Repül epedezéssel.

Vedd buzogó könnyeimet
 Szapora vízeidhez,
 S vegyítsd bús nyögéseimet
 Lassú csörgéseidhez.

Vidd el szomorgó zúgással
 Ama kisdéd kert felé,
 S nyögd ki egy fohászkodással,
 Szívem kinek szentelé.

Tán most is ott múlatozik
 A rózsák árnyékában,
 S rólam nem is gondolkozik
 Kevély nyugodalmában.

Tán habjaid mosogatják
 A szép tündér lábait,
 S nem tudja, mint csókolgatják
 Hív könnyeim tagjait.

Mutasd meg halvány képemet
 Néki tűkröd fényében,
 Mutasd meg égő szívemet,
 Mint vergődik vérében.

Mutasd neki, mint hervadok,
 Szemem miként sírdogál,
 S mondd, hogy érte ellankadok,
 Mint egy gyenge virágszál.

Mondd: töltsön kegyes írt sebhedt
 Lelkemre hív kezéből,
 Vagy egy szánakozó cseppet
 Gördítsen szép szeméből.

EGY LEÁNYKÁHOZ.

Régen sohajt utánad
 Szívem, kegyes leányzó!
 Régen! de ah, nem érzed
 Ámor szelíd hatalmát.
 Vígan lebegsz körültem,
 S mint a Zephyr tavaszkor
 A rózsailatokkal.
 Bájos tekintetidben
 Vidám öröm sugárzik,

S mint a nap égi lángja
 A bús homályt elosztja:
 Tündér szemed mosolygván,
 A társaság feléled.
 Minden derül tevéled,
 Minden: de én, de oh én
 Némán lehajtom elholt
 Orczámat, és szororgó
 Keblem döbög, szemem sír.

MÁSODIK KÖNYV.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Éván! merre, hová ragadsz?

Mely szentelt ligetek boltjai fednek el?
Tíbur völgyei rejtnek-e?

Vagy Lesbos kiesült berkeit álmodom?
Pindár, Stesichor isteni,

S Alcæus magasabb lantjai zengnek itt?
Honnom Flaccusa, oh Virág,

Itt szegdelsz te dicső delphusi ágakat.
Itt kent fel Polyhymniád,

S eddig nem töretett hellai szirtokon
Nyitsz utat, koszorús vezér,

S a Vértest Helikon hangjai töltik el.
Példád élteti mellemet.

Jer, jer, légy kalauz pályafutásomon!
Fáklyád mennyei lángjai,

Mint Phárus lobogó oszlopi, fénylenek.
Jer, jer, karjaidon segélj

Ösvényedre! akármerre vezérlsz, megyek.

A TUDOMÁNYOK.

Allegoria Plato után. (Németből.)

Midőn e földet elhagyá Saturnus,

S a nagy Minden keblébe rejtezett,

Két égi szűz maradt az embereknél:

A szent Igazság és a szűz Szemérem;

Kik mint az égnek hív küldöttjei,
 A jámbor népek kormányit vezették.
 Örök békesség és arany szabadság,
 Vig ártatlanság s minden égi jók
 Lakoztak vélek a boldog világban.

De a halandók csakhamar megúnták
 Ezen jóltévő égi védeket;
 Mert sokban ellentálltak a nagyoknak,
 A büszke nagyravágyás kényeit
 S a rút gonoszság titkos céljait,
 Mint órálló birák, meggátolák;
 Melyért is ők az emberek közül
 Kizáratván, dicsőbb honjokba tértek.
 Már így sokkal szebben folyt a világ.
 Most a hatalmas már hatalmasabb lett,
 A víg vigabbnak érezé magát,
 A dús pediglen sokkal gazdagabbnak.

De csak rövid volt e hiú öröm.
 A gyenge csakhamar kezdé érzeni
 Kevély nyomását a hatalmasoknak;
 Az erő nemlétét pótolá ravaszság,
 S rettentővé lett láthatlan keze;
 A sok hasznos csekély romlása által
 Kiszárad a bőség s dúskálkodás ere;
 Fortély ellen fortély, erőszak ellen erő,
 És fegyver ellen fegyver volt szegezve;
 S mármár kiveszni tért e balgatag faj.

De megszaná a földet Juppiter.
 Menj! így szólítja bölcs lyányát, Minervát,
 Menj! s hozz ki táram titkos rejtekéből
 Észt s bölcseséget e vak fajzatoknak.
 Nem észt, hanem ravaszságot lopott,
 S csak azt adott nekik Japet fia;
 S most a Szemérem és a szent Igazság,
 Kiket nekik küldék, im visszatértek.

Készült tehát az ægis asszonya,
 A bölcsesség dicső szövéténekével
 A földre szállni és az embereknek
 A tudomány szent kincsét osztani.
 S minthogy saját komolyságát tudá,
 S a földi gyarlóságot ismeré:
 Az ő ifjabb s vidámabb hűgait,
 A nyájas Múzsákat küldé elől,
 Hogy készítsék kedves játékaikkal
 A vak szilaj lelkekhez útjait.

Diszlett e mód. Mert ámbár voltak oly
 Múzsák, kik a kedveskedést fölösleg
 Űzvén, lettek nagyok kaczerjai:
 De mások, kik megtartották tovább is
 Az ő mennyei ártatlanságjokat,
 Az emberekbe szent szikrát leheltek,
 Kikben tüstént gyuladt az ætheri rész,
 Mely egy rokon kötél az égiekkel;
 S hálás kezekkel kezdék elfogadni
 Minerva égi áldomásait.

Most láták, hogy dobzódások veszély,
 És a pusztítás ádáz balgatagság;
 Hogy minden emberek csak egyneműek,
 S minden közjó az egyesből ered!
 Ázolta van remény, hogy a halandók,
 Mennél több fényt nyernek Pallas kezéből,
 Annál forróbban fogják majd ölelni
 A szent Igazságot s a hív Szemérmet.
 S akkor majd ismét Krónos boldogabb
 Századja hozzánk visszatér az égből.

GÖRÖG DEMETERHEZ.

Midőn a koronaherczeg nevelőjének választatott, 1803.

Mennyi országok s koronák reményét
Vetted, oh boldog nevelő, kezedre!
Mennyi népnek nyujt bizodalmat a te
Chironi lelked!

A nagy álláspont köre nem telik meg
Áldozat nélkül; de ki honja híve,
Mint Görög, mindent mosolyogva áldoz
Honja javának.

Róma undokját s Senecát felejtsd el!
A Nemes legszebb diadalmi bére
Minden ádázna s alacsony tyrannak
Kénye felett van.

Konnidas márványt nyere Parthenonban,
Adj Trajánt nekünk s kegyes Antonínust,
Véreid hálás kebelébe márványt
Nyersz te s örök fényt.

A te munkádnak gyönyörű gyümölcsét
Századok várják, diadalmi pæant
Századok zengnek, s maradékainknak
Áld maradéka.

Hajdan, óh bús sors! nemesült atyáink
Mennyi belső tűz s fene üldözések
Ostorát nyögték! de az égbe ért már
Ábeli vérök.

Már ma nem félek. Sem idők zavarja,
Sem gonosz vádak soha fel nem oldják
A magyar szívnek kötelit. Királyunk
Ismeri népét!

ORCZY ÁRNYÉKÁHOZ.

Mely méltó koszorút, mely diadalmi bért
 Adjon néked örök míveidért hazád?
 Oh bajnok s koronás mennyei lantverő!
 Voltaire érdemének szép köszönet vala
 Páris tapsai közt a fejedelmi csók,
 Petrarcat ragyogó győzödelemszekér
 Jútalmazta: kinyílt a Capitolium
 Hellász szűzeinek, mint mikor a világ
 Hódítói előtt zengtenek ormai.
 Hát Néked, ki az ő útjaikon vezetsz
 Minket Delphi magasb pálmavirányihoz,
 Oly buzgón törekedsz s gátokat ostromolsz,
 Hogy fáklýáddal egünk fellegeit higítsd,
 És napját az idők lelke szerint emeld —
 Néked vajjon ezért lészen-e pályabér?
 Vagy tán csak csalatás minden elötörés?
 E nép nem veti el már soha fékjeit
 S vak rögzése örök hályogiban marad?
 Hagyján: a ki úgy élt, mint te s úgy énekelt,
 Nem kér lelke hiú gyermeki bábokat;
 Önérzése dicső Pantheon annak, és
 A jók szíve alatt fenmaradand neve;
 A némúlt ravatal zárait eltöri
 S a villámvezető sashoz emelkedik.
 Nem hal meg, ki úgy élt, mint te, nagy Orczy! nem!
 Általküzdi sötét Aeacus öbleit:
 Mint Alcides, erős fegyverein ledúl,
 S a tűzből az Olymp lángküszöbére hág.

A MAGYAROKHOZ.

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar!
 Nem látod, Árpád vére miként fajúl?
 Nem látod a bosszús egeknek
 Ostorait nyo.norúlt hazádon?

Nyolcz századoknak vérzivatarja közt
 Rongált Budának tornyai állanak,
 Ámbár ezerszer vak tüzedben
 Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
 Erkölcsöd: undok vípera-fajzatok
 Dúlják fel e várt, mely sok ádáz
 Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet egykoron
 A vad tatár khán xerxesi táborá,
 S világot ostromló töröknek
 Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
 Századja, s titkos gyilkosaid keze:
 A szent rokonvérben füresztő
 Visszavonás tüze közt megálltál:

Mert régi erkölcs, spártai férfikar
 Küzdött s vezérelt fergetegid között;
 Birkózva győztél, s Herculesként
 Érczbuzogány rezegett kezeden.

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
 Nézd: a kevély tölgy, melyet az éjszaki
 Szélvész le nem dönt, benne termő
 Férges erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge szélről földre teríttetik!
 Így minden ország támasza, talpköve
 A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
 Róma ledúl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? — Rút sybarita váz.
 Letépte fényes nemzeti bélyegét,
 S hazája feldúlt védfalából
 Rak palotát heverőhelyének;

Eldődeinknek bajnoki köntösét
S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt,
A nemzet örlelkét tapodja,
Gyermeki báb puha szíve tárgya.

Oh! más magyar kar mennyköve villogott
Atilla véres harczai közt, midőn
A félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
Szerzője Árpád a Duna partjain.
Oh! más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát!

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszontság járma alatt nyögünk,
Tündér szerencsénk kénye lány vet,
Játszva emel s mosolyogva ver le.

Felforgat a nagy századok érczeze
Mindent: ledúlt már a nemes Ílion,
A büszke Karthago hatalma,
Róma s erős Babylon leomlott.

A MEGELÉGEDÉS.

Nem kér kínai pamlagot,
Sem márványpalotát a Megelégedés.
Többszer múlatoz a szegény
Földműves küszöbén s durva daróczain,
Mint a dáma kigyöngyözött
Keblén s ambroziás mellpatyolatjain.
Csendes szalmafedél alatt
A víg pásztori kor gyermeki közt lakik;
A természet ölébe dől,
Annak nyújtja kezét s mennyei csókjait.

FELSŐBÜKI NAGY PÁLHOZ.

Az országgyűlés alatt, 1807.

Már midőn a föld letapodva hódol,
 S Róma felséges geniussza eltűnt,
 Mint egy ór Cato feded a világot
 S mennyköveket szórsz.

A közembernek neve vész magával;
 Kincs, kevély márványpaloták homályba
 Dőlnek, elmúlnak, s heverő uroknak
 Híre enyészik.

A derék nem fél az idők mohától,
 A koporsóból kitör és eget kér,
 S érdemét a jók, nemesek, s jövődő
 Századok áldják.

Láttalak fényes hadi öltözetben,
 Látlak országunk ragyogó gyűlésén:
 Ott merő Hektort s Kinizsit mutattál,
 Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink közt fiatal korodban
 Pálmaágakkal koszorús fejedre
 A kitündöklő magas elme s lélek
 Égi sugárt vont.

Nagy, midőn tündér paripádra szöktél,
 Nagy, hazánk kormányvezető tanácsán:
 Itt az érdempolcz! ez az égnek útja,
 S régi magyar dísz!

AZ ULMAI ÜTKÖZET.

1805. october 14.

Mit hallok! Árpád honja határain
Agyúk dörögnek! rettenetes veszély
Zúg, mint dagadt felhők morajja
S Bosporusok zokogó nyögése.

Egy nagy csapással mindeneket levert
A harcz s dicsőség kénye, Napoleon,
S mint Juppiter mindent lerontó
Mennyköve, egy riadással elszórt.

Látom hazámnak fegyveres őreit
Rémült futásban; látom az éktelen
Vert had zavarját tébolyogva,
S Bécs s Pozsony érczkapuit vivatlan

Kitárva. O sors! oh csuda nap! mi ez?
Nincs hát remény már? – Itt az idő, magyar!
Mely majd szabad-lelked-nem-ismert
Jármot akaszt te szilaj nyakadra.

Nyolcz száz repült el már Budavár felett;
Villámok ádáz zápora, vérözön
Toldúlt s rohant rád számtalanszor:
Ám de te, mint az egekbe ötlő

Kriván, mosolygál a zivatar között.
Rémíthetetlen melled aczélfalat
Vont fel körülted, s vakmerően
A haragos buzogányt ragadván

Gígaszerővel harczra szegült karod.
Vívál ezerszer többel ezer csatát:
Menj, most mutasd meg Zrínyi lelkét,
Zrínyi dicső remekét, halálát!

Merj! a merészség a fene fátumok
 Mozdíthatatlan zárait átüti,
 S a mennybe gyémánt fegyverével
 Fényes utat tusakodva tör s nyit.

FÉLTÉS.

A bézárt Danaét ércztorony és aczél-
 Závárok s iszonyú őredek őrizék.
 A pajkos Szerelem mint kaczagott ezen!
 Mert ő csak mosolyogva győz.

Féltő! tompa szemed látta-e míveit?
 Állítsd meg, nyomorúlt, a dagadó Dunát,
 Gátold meg Boreas vad dühe harczeit
 S a villám rohanó tűzét!

A tündér Szerelem befedi a napot
 S Argus száz szemeit; majd lebegő Zephyr,
 Majd szélvész s fenevad. Fojtva erősödik,
 Mint a puskaapor és harag.

HORATIUSHOZ.

Róma felséges szavu Pindarussa,
 Flaccus! eldőlt már az Olympig ötlő
 Róma, s a roppant Capitóliumnak
 Szent tüze elhúnyt.

Ám te élsz most is! neved és Camœnád
 A dicsőségnek tetején ragyognak.
 A halandóság köde fel nem érhet
 Fényes egedre.

Oh te buzdítsd fel magas énekeddel
 Gyenge Mízsámat! te emeld magadhoz
 Lantomat! fűzd rá tüzes ömledésed
 Aetheri szárnyát:

Hogy tehozzád felvigyen, és tevéled
Tíburoid csendes ligetébe rejtsem,
Hol te oly sok szép örömet találtál
Blandusiádnál.

Ott taníts engem nemes érzeményid
Tiszta forrását hurainra csalni;
Ott taníts: mint kell az idővel élni
S bölcsen örülni.

Ott taníts nyugodt megelégedéssel
A dicső virtus menedéköléből
A vad orkánok s habok üldözését
Nézni mosolygva.

AZ ÉLET DELE.

Felhágsz, éltem napja, eged délpontjára,
Ragyogva ömlik rám fényed hev sugára.
S ah tudom! valamint fölért szép delére,
Szintoly gyorsan leszáll nyugovóhelyére
Hanyatló pályád!

Nem volt ekkorig is felhőtlen futásod:
De hamar felderült rövid elhunyasod.
Csak azért rejtezel néha fellegekben,
Hogy fátyolod alól annál kedvesebben
Mosolyogjon orcád.

Nem adtál szüntelen tüskétlen rózsákat,
Nem lengettél mindég lágy Etéziákat:
De adtál víg elmét, erőt, barátságot,
Angyali érzéssel tölt édes órákat
Cypris ölében.

Mit várjak ezután, nem látom előre;
Könnyes szemmel nézek a múltra s jövőre

Annak örömeit sírva emlegetem,
 Ennek komor képét előre rettegem
 Setét ködében.

KISHEZ.

Nézd: az igaz Virtus feláldozza magát,
 S nem kéri senkitől érdeme jutalmát,
 Mert azt magában érzi.
 A bajnok mosolygva rohan a halálnak;
 Hogy vére gyümölcsöt teremjen honjának,
 Éltét örömmel végzi.

A bölcs, kebeléből szívét kiszakasztja,
 Néma falak között hervad arczulatja,
 Fejét mély gond epezsti;
 Álmatlan szemei mécseknél virradnak,
 Kizárja örömit a ragyogó napnak:
 Az áldást úgy terjeszti.

Barátom! érzed-e? Képed festegetem,
 De el nem érheti eléggé ecsetem
 Az eredeti szépet.
 Bölcselkedő Múzsád, sokratesi lelked
 Mennyei kincseit rózsák közé rejtéd,
 Hogy megfoghasd a szívet.

Te Schiller mélységét, Matthisson hímzését
 S a tífuri phoenix magas ömledését
 Egy alakban mutatod;
 Bájos színnel fested az erkölcs szépségét,
 Az álorczás bűnnek felfeded rút képét
 S töreit elszaggatod.

Az ész az érzéshez remeken csatolod;
 A csapongó elmét szelíden oktatód,
 Mint fellengjen az égen.

Nagy érdem: de bérét e föld meg nem adja;
Csillagkoronáját csak ottfen várhatja
Mnemosyne keblében.

BÚCSÚZÁS KEMENES-ALJÁTÓL.

Messze sötétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejtí a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet:
Megállok még egyszer s reád visszanézek.
Ti kékelő halmok! gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását,
S ácsorgó ajakam első mosolygását
Szülém forró kebelén;
Ti láttátok a víg gyermek játékait,
A serdülő ifjú örömit, gondjait
Éltem vidám reggelén.

Mélyen illetődve búcsúzom tőletek;
Elmegyek: de szívem ott marad véletek
A szerelem lánczain,
Hímezze bár útam thessali virulmány,
Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
A Szerencse karjain;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
Ti szelíd szerelmek s vidám nyájasságok
Örömmel tölt órái!
Nem ád vissza nékem már semmi titeket!
Evezzem bár körül a mély tengereket,
Mint Magellán gályái.

Ó gyakran a szívnek édes ösztöneit
S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
Egy tündér kép elvágja!

A szilaj vágyások gígászi harczait,
 E bujdosó csillag ezer orkánjait
 Bévont szemünk nem látja.

Hív szívünk csendesebb intésit nem halljuk,
 Az előttünk nyíló rózsát letapodjuk,
 Messzebb járnak szemeink;
 Bámúlva kergetjük álmunk tarka képét,
 Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,
 S későn hullnak könnyeink.

KESZTHELY.

Itt a kék Balaton partja virányain,
 Hol minden mosolyog, mint az arany világ;
 Hol dús búzakarász rengedez a mezőn,
 S a halmok koszorús oldalain ragyog
 A százféle gyümölcs s a zamatos gerezd;
 Itt, a keszthelyi zöld parton emelkedik
 A csendes Helikon. Iőjete, oh szelíd
 Áon szűzei! és verjete itt lakást!
 Nézzéte, mi kies sorhegy ölelgeti
 A tér telkeit és a vizenyős lapályt;
 Itt leltek gyönyörű thessali berkeket,
 Bérczforrást, susogó völgyeket és homályt.
 Gyakran múlatoz itt zöld hinarak között
 Nereus, sáskoszorús nympa-leányival;
 Gyakran zengeti itt Ávion énekét
 A hold fénye alatt gerjedező vizen.
 S nézzéte, hol ama már feketült faiak
 Látszatnak, menedékváratok ott vagyon:
 Ott vár títeket egy bölcs, s kebelébe zár
 Egy nagy férfi, kinek lelke periklesi
 Századnak született, s a ki virágkorát
 Rómának ragyogóbb színre deríténé.

BACCHUSHOZ.

A te rettentő karodat Lykurgus
Veszte, és Pentheus letörött királyi
Polcza, s vad Rhaekus szomorú halála
Hirdeti, Éván.

Hát reám mit sujt haragod, hogy eddig
Édes áldásod megutálva néztem,
S éltető lángját poharadnak ajkam
Még nem izelte?

Megvetőd lelkét örökös komoly gond,
Néma bágyadtság, megölő hidegség
Gyötri, s e szép föld örömit mogorva
Homloka fojtja.

Ám de kit Cypris kegyel és Camœna
Lelkesít, nem kér örömet tetőled;
Égi nektárt nyújt Aganippe néki
Ámor ölében.

TÉTI TAKACS JÓZSEFHEZ.

Édes éneklő! ligeten, virágon
Andalog Múzsád vegyes illatok közt,
Ám de nem mint egy üresen csapongó
Lepke tavasszal.

Mézet és nektárt szedegetsz te, mint méh,
Minden elrejtett violán s kükürcsön;
Halkva döngécselsz, de szelíd hurodról
Aetheri hang foly.

Szívet és elmét magasít Camœnád,
Sokrates karján mosolyogva oktat,
A vidám Erkölc s vezető Okosság
Kincseit osztja.

A ki a széppel köti össze a jót,
 Oh Takács, az bölcs, az igaz poéta.
 Ez dicső érdem, s ez az égi bélyeg
 A remek elmén.

A FELKÖLT NEMESSÉGHEZ.

1805.

Mint majd midőn lángszárnyakon eljövend
 A nagy birónak cherubi angyala,
 És kürtje harsány hangja a mély
 Sírba leszáll hidegült porunkhoz;

Mindenfelé dob s tárogató riad:
 Így tetszik elhúnyt párduczos őseink
 Támadtanak fel hamvaikból
 Véreiket fedező karokkal.

Toldúlva jönnek bajnoki népeink:
 Erdély kegyetlen székelyi, a fene
 Hajdúk, az áldott tér mezőkben
 Megfeketült haragos kunokkal;

Az ütközet közt állni tudó, kemény
 Horvátok és vad ráczok erős hada
 Táborba szállott, hogy kövesse
 A magyarok rohanó lovagját.

Örvendj hazám! nézd: mennyi jeles sereg
 Kész érted önként ontani életét.
 Oh bátran örvendj! mert megőrzi
 Hantjaidat született vitézid!

Magyar nemes vér bére jutalma vagy,
 Vértő magyar kar tarta meg eddig is,
 Csak hív szülöttid vérpatakja
 Áradozand ezután is érted.

Nézd, mint buzognak szép deli ifjaid;
Mind annyi harczost s Márst mutató vitéz
Tüzelg szemökből; felkelend még
Bátori, s él *Kinizsinek* ezekben!

Tud győzni e nép! Attila magva ez!
Ez dúlta Árpád hajdani harczain
A föld legelső tartományit
S lánczra füzé sok ezer vitézit.

E nép csatázott nagy Hunyadink alatt,
Mikor kevély Bécs tornya lerontatott,
S roppant Budának győzhetetlen
Ormai közt diadalmi kürt szólt.

Hát bölcs királynénk, Trézia! trónusod
Nem a magyar szív vívta ki *Pálffyval*?
Nem a magyar s *Nádasdy* kardja
Tette dicső koronád' fejedre?

Hat nagy királyok fegyvere omla rád,
Tűzláng borítá Ausztria tájait,
S nem volt ki terhed *Herculesként*
Tartsa: egész birodalmad ingott.

S ím mint midőn bús Aeolus éktelen
Barlangja torkát Kaukazu oldalán
Feltárja s ádáz szélveszekkel
Fellegeket hasogatva pusztít:

Felkél az ébren szunnyadozó magyar,
S elszórja villámkardja eged ködét;
Megtörte, földhez verte mint egy
Bellerophon, hat agyú Chimaerád'.*

* Toldy kiadásában itt a következő versszak áll még:

Menj hát, vitéz faj! Őseid Istene
Legyen vezérlőd vérőzőnöd között!
Rakj zöld borostyánt kalpagodra,
Vagy nemesen pazarold el élted'.

Menj most vitéz faj! Nézd mikor a vadak
 Királya felkél Júba vadonjain,
 Szavára megrémül az erdő
 S futnak ezer vadak odvaikkal

HERCZEG ESZTERHÁZY MIKLÓSHOZ,

MIDŐN A SZOMBATHELYI TÁBORBAN COMMANDÍROZÁ
 A NEMESSÉGET, 1797.

Árpád virágzó magva te, fő magyar!
 Eldődeidnek fegyvere népeket
 Győzött s hazánkért számtalanszor
 A viadal mezején csatázott.

Ők voltak a harcز vérzivatarjain
 S a béke napján bölcs vezetők, atyák,
 S kormányra termett őrszemekkel
 Szélveszeket zabolázva tartók.

Mely áldozat volt a vezekényi harcز!
 Bús tisztelettel könnyezi a magyar
 Négy bajnok Eszterházy véres
 Porba kevert ajakit, halálát.

Láttam tebenned buzgani véröket
 S orczádra öntött nemzeti lelköket;
 Láttam szemed villámsugárát
 S ősi dicső vasadat kezedben.

Rémülve megszűnt a fene háború.
 Int a kegyetlen tengerek Istene
 Képével a forró haboknak,
 S tűnik az Oceánus dagálya.

Szép a borostyán s győződelemszekér,
 Szép a vitéznek sebhelye homlokán.
 Félisten, a kit nimbusával
 A hatalom s tudomány ragyogtat.

Minden nagy és szép, melyet az ó világ
És e jelenkor művei közt csudálsz:

Bajnok, dicsőség, fényes ország,
A tudomány gyönyörű gyümölcse.

Ez hozta mennyből földre az isteni
Szikrát, ez oldott a butaság alól.

A bölcs Athenaet s győzhetetlen
Róma fejét ez emelte égre.

Hát nemzetednek mért fakad ily soká
A rég ohajtott laurus? Ezer nemes

Vállvetve törtet s gátokat ront;
Ah de aczélhegyek állnak ellent!

Téged, hatalmas herczeg! az Istenek
Fő polczra tettek: véreidet segélld!

Vidd a dicsőség templomához:
S ajtaja zára lehull előtted.

A MAGYAROKHOZ.

1807.

Forr a világ bús tengere, ó magyar!
Ádáz Erinny's lelke uralkodik,

S a föld lakóit vérbe mártott
Tőre dühös viadalra készti.

Egy nap lerontá Prusszia trónusát.
A balti partot s Ádria öbleit

Vér festi, s a Cordillerákat
S Hæmusokat zivatar borítja.

Fegyvert kiáltnak Baktra vidékei,
A Dardanellák bérczei dörgenek,

A népek érczkorláti dőlnek,
S a zabolák s kötelek szakadnak.

Te Títusoddal hajdani őseid
 Várába gyűltél, hogy lebegő hajónk
 A bölcs tanács s kormány figyelmén
 Állni tudó legyen a habok közt.

Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!
 Ordítson orkán, jöjön ezer veszély:
 Nem félek. A kürt harsogását,
 A nyihogó paripák szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
 Lelek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
 Ez tette Rómát föld urává,
 Ez Marathont s Budavárt híressé.

A FELKÖLT NEMESSÉGHEZ

A SZOMBATHELYI TÁBORBAN.

1797.

Él még nemzetem Istene!
 Buzgó könnyeimen, szent Öröm, ömledezz!
 Állsz még, állsz, szeretett hazám!
 Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
 Méltán búslakodám előbb,
 Hogy hérósz eleid nyomdokiból kitérsz,
 S régen félt veszedelmidet
 Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.
 Hála! mást mutat e sereg,
 Mely most, régi magyar módra, nyeregben ül.
 Nem szállt Trója alá soha
 Ily szép spártai had, sem Hunyadink kevély
 Zászlóit nem emelte volt
 Rettentőbb hadi nép Bécs letörött falán.
 Csak sаст nemzenek a sasok,
 S nem szűl gyáva nyulat Núbia párducza.
 Thétis nagy fia nem maradt
 Chíronnál, mikoron kardra veté szemét:

Árpád vére se' húlhet el,
 Ámbár rég heverész a puha pamlagon.
 Nézd: most felköti fegyverét,
 Csákóján lobogó kolcsag emelkedik.
 Buzdító katonás ruhát
 Öltvén, lelke nemes lángja kigerjedez.
 Majd kardjára felesküszik,
 Mindent ront s megemészt, mint heves Afrika
 Búsult tigrise, a midőn
 Ordít kölykeiért s körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
 Oh József! nagyanyád Trézia bajnoki,
 S bátran mégy, szeretett vezér,
 A jégálpeseken s Ádria öblein.
 E nép nem gyülevész csoport,
 Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
 Önként áldoz ez életet,
 S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
 Míglen hősi bibor süveg
 Tündöklék fejedén, Hunnia csillaga,
 Eszterházy, dicső magyar!
 Míg győző eleid pallosa czombodon
 Csattog: győzni fog a magyar,
 S Andrásnak ragyogó napja le nem menend.

WESSELÉNYI HAMVAIHOZ.

1810.

Leomlom én is szent porodon, nemes!
 A jókkal együtt könnyeket áldozok,
 S hamvvedredet bús cyprusággal
 Illeti Melpomeném zokogva.

Nem úgy jelentél meg te hazád egén,
 Mint egy szökőfény, mely mosolyog s kivész,
 Mint egy szivárvány tarka párák
 Kölcsönözött ragyogásaikkal:

Te, mint az orkán s mint az olympi láng,
 Megráztad a gőztorlatok álpesit;
 S villámszavad megszégyeníté
 A gonoszok s czudarok dagályát.

A jók csudáltak, mint az Egész javát
 Titkon segítő mennyei tűneményt:
 Neved, dicsőült Wesselényi,
 Rettenetes vala és inádott.

Ritkán talál itt enyhhelyet a derék.
 A virtus útját szörnyetegerk lesik.
 Pályája küzdés; ám de végre
 Talpa alá szegi a chimærát.

Mint hajdan a szép Aethra jeles fia,
 Felbírtad ifjú karral az éktelen
 Márványt; s atyáid pallosával
 Győződelem vezetett az égbe.

Tekints le hozzánk hős eleid közül!
 Lebegj körülünk, légy szeretett hazád
 Védlelke, s oh add vissza fényes
 Díszeidet deli magzatodban!

GRÓF FESTETICS LÁSZLÓHOZ.

1809.

Kevély örömmel kérkedik a magyar
 A *Festetics* név tölgykoszorúival;
 Kevély örömmel látja rajtad
 Híres atyád deli lelke mívét,

Nagyságos ifjú! Böics nevelőd keze
 Bélyegzi, látjuk, már feselő korod';
 S méltó remekkel gazdagítja
 Benned örök neve Pantheonját.

Dicső előkép várja figyelmedet.

Nagyságra hinak minden előjelek.

S nem kétli Pannon, hogy te léssz majd
Legnemesebb fia, híve, dísze:

Akár szilaj mén vért s hadi port dagaszt

Alattad a megtört csatarend előtt,

Akár mosolygó Keszthelyedben

Élj az igaz nagyok enyhelyében.

Megnyílt előtted fényes Olympiád.

Indúlj vezéred zöldkoszorús nyomán,

A nem halandók pályabérét

A haza szent keziből kinyerni.

A nagyra termett áldozatokban él.

Felmúlja bézárt léte határait,

A századok bús omladékin

Állva marad, s az örök tűnésnek

Fennen parancsol, s megtöri a halált.

Köz lelkeket fojt a buta semmiség

A Tartarus mély tengerébe,

S híröket és nevöket kitörli.

A kincs ha bájol pórcsapodárokat,

Büszkén körül néz a sybaríta kény.

Mint egy aranyborjút imádják

A czudarok, de kaczagja a bölcs.

A nagy csak a jók tiszteletére vágy,

Melyet nem a fény bábja szerez, hanem

A virtus, a mely nagy nemének

Czímjeihez magasítja lelkét.

Ezt áldja méltán s hirdeti a világ.

Minerva gyémántægise befedi,

Mely Juppiter villáma mérgét,

Mint valamely buta zajt, elosztja.

A BALATONI NYMPHA
GRÓF TELEKI LÁSZLÓHOZ,

MIDŐN A BALATONRA SZÁLLOTT.

1812.

Üdvözlek, *Teleki*, nádligetim között,
S vígan nyújtom ezen tölgykoszorút neked.
Vígan zengeti el nádsipom énekét,
S e szent csészeviz áldozik.

Hósek magva l nemed' tiszteli a magyar:
Él még benned ama régi Szilágyi vér,
Mely Pannon letörött thrónusa talpkövit
Még egyszer leraká dicsőn

Corvínban, ki hazánk Bellerophonja lett
S a vakságba merült századok éjjelén
A mennyből lehozá Delphi szövétnekét
S meggyújtá Buda ormain.

Ennek fénye fajod nemzeti bélyege.
Ez buzgatta ama főpapi lantverőt
Pécs szent erdeiben, szent palotáiban,
S ez gerjeszti te melledet.

Minos rejteke volt a te nagy iskolád:
A villám ura ott iktata Parthenon
Felsőbb pitvariba, s béavatott szemed
Függött palladiumjain.

Láttad Deukaledon fennen uralkodó
Hullámit s koronás Albion árboczt,
A bölcs nép felemelt lelke csudáit és
A törvény diadalmait.

Lásd e tájakat is, melyeket e napon
Kormányodra bizott a haza Istene;
Nézd a puszta virányt s tunguzi vad lakost,
S a szörnyek fene nyomdokit.

Nem tenger, nem egyéb helyhezet alkotá
A nagy népeket és nagy birodalmakat:
Minden nép, ha javát ismeri, nagy, szabad
S boldog minden időn s helyen.

A nép, hogyha szabad s virtusi nincsenek,
Gyermek, mely kezében kést s üszököt visel;
S egy rút törpe, gigászkarddal: az éget, öl,
Ez vázkép s kaczagást okoz.

A fényes Latium s Sparta kevély feje
A virtus meredek hérczein ötle fel;
Pallas fegyvere nyít utat oda, s lehull,
A mit nem fedez ægise.

Tedd a durva getát a Tiberishez, és
A hét hegy lakosit Bosporus öblihez:
Barlang lészen amott a Capitólium,
S itt új Róma emelkedik.

Menj! megcsillapodott a zaj előtted, és
Szendergő suhogás váltja fel a morajt;
Nézd, a kék Badacsony lassu Favont lehell,
S nem küzd a Tihany ősz foka.

BÁRÓ PRÓNAY SÁNDORHOZ.

1812.

Mint a szerencsés harczos, Olympián,
Kit megtapsol egész Græcia, s Pindarus
Megzeng, magát félistenekhez
Méri s az ég özönébe fürdik:

Mosolygva nézi lelkesedett szemem
A hősek ragyogó szobrait és halált,
Mióta tőled pályabért nyert,
Oh haza bölcs fia! szűz Camœnám.

Győztem! lerázták czombaim a fővényt,
 Izzadt fürteimen szent olajág lebeg,
 Nevem kivívtam mély porából
 S általadám maradékaimnak.

Hová, hová ránt ömledező hevem?
 Oh érzem gyönyörű bérem egész becsét,
 Érzem tetőled nyerni laurust
 Mely diadal s mi kevély dicsőség!

Tőled, ki a jót tiszteled és nemest,
 S általhatsz az igazt-fátyolozó színen,
 Mely annyi visszás képzetekkel
 Tölti, zavarja szemünk homályát;

Tőled, ki pályánk tárgyait ismered,
 És nagy fényű atyád s híres ipad szerint
 Ösztönt, paizst, tört nyujtva munkálsz
 A haza, nyelv s tudomány ügyében.

Jer, jer, borúlj le Pythia zsámolyán,
 S honunk Isteninek áldozatot vigyünk!
 Te tulkokat, bort, drága myrrhát,
 Én amarant-koszorút s virágot.

BARÁTIMHOZ.

Én is éreztem s tüzesen szerettem,
 Éltem a szép föld örömit, barátim!
 Barna fürtim közt szerelem s vidámság
 Myrtusi nyíltak.

Repdezett szívem kies édenében:
 Mint ama boldog ligetek lakója,
 Már midőn a porkötelet lerázta
 Lethe virányin.

A szilaj lélek, rekeszét kitörvén,
A nap útján túl magasan csapongott
S mint az ætherben lakozó rideg sas
Földre se' nézett.

Mennyi tündérbáj s ragyogó kilátás,
Mennyi andalgó öröm és reménység
Rengetett, édes Csalatás! öledben
Mágus erővel.

Álmaim tűnnek, leesik szememről
A csalárd fátyol, s az aranyvilágnak
Rózsaberkéből sivatag vadon kél
Zordon időkkal:

Hol csak a külszín fedí a valóság
Pusztá országát bibor állepelben;
Ámde a bölcsnek beható szemével
Játszani nem mer.

Látja a Virtust letapodva nyögni,
Látja a Bűnnek koronás hatalmát,
Sokrates méregpoharát, s Tibérnek
Trónusa mocskát;

Látja és keblét szomorún bezárja:
Nem szeret semmit, de nem is gyűlölhet;
Szíve óhajt még, de üres vadonban
Hal ki nyögése.

FOHÁSZKODÁS.

Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A legmagasb menny s æther Uránjai,
Melyek körülted rendre keringenek,
A láthatatlan férgek, a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldököd
Ronthat s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamit kiméri.

Téged dicsőít a Zenith és Nadír,
A szélveszek bús harcza, az égi láng
Villáma, harmatcsepp, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotását.

Buzgón leomlom színed előtt, dicső!
Majdan ha lelkem záraiból kikél,
S hozzád közelb járúlhat, akkor
A mi után eped, ott eléri.

Addig letörölöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm s inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád: ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.

HARMADIK KÖNYV.

A MÚZSÁHOZ.

Szelíd Múzsá! ki keblemet
Égi lángra gerjeszted, [met
Felvonsz a porból, s szeme-
A nap felé függeszted;

Ki mennyei balzsamiddal
Öntözgeted fejemet,
S örökké zöld pálmáiddal
Feded bé ösvényemet;

Me oltárodra nyújtom
E pindusi szálakat,
Tömjénem, myrrhám meggyúj-
Fogadd el illatjokat! [tom,

Te vetted fel karjaidra
Gyenge esztendeimet,
Te osztod fel vállaidra
Még most is terheimet.

Ha a gond jeges kezei
Szívemet elcsüggesztik,
Aon myrtusligetei
Öledben felélesztik.

Ha balsors zivatarain
Reszketnek kormányaim,
Illissus virulmányain
Rengetnek szép álmaim.

Az ifjúság örömei
Lassanként elrepülnek,
A szép orcza kellemei
Komor ránczokra gyűlnek.

A mi most ifjú szívünknek
Érzeményit bájolja,
Utóbb hideg értelmünknek
Homlokát megránczolja.

Minden gyönyörű Tempéink
Lassanként elhervadnak,
Legforróbb képzelményeink
Egyszerre majd megfagy-
[nak:

De te, kegyes tündér, végig
Ragyogsz búséjtszakánkon,
S a Lethe csendes révéig
Kisérsz setét pályánkon.

Bibor fátyollal fedezed
Az élet halvány képét,
Rózsaszínekkel hímezed
A sír gyászos környékét.

Oh engedd, hogy napjaimat
Tenéked szentelhessem,
S örökimet, gondjaimat
Kebledbe kiönthessem.

ESDEKLŐ SZERELEM.

Ím a nap leereszkedik
Thétis bíbor kebléhe,
S mosolyogva emelkedik
Lúna szemérmes képe.

Az esti szellő fuvalma
Édes álmod lengedez,
Az ég békés, s nyúgodalma
Hegyvet völgyet befedez.

De ah, az én siránkozó
Szememre nem hullatja
Balzsamát az illatozó
Esthajnal csillagzatja!

Lehajtom árva fejemet,
De gondjaim felköltik,
S nyughatatlan kebelemet
Fájdalmakkal eltöltik.

Bágyadtságom ha bészárja
Néha fáradt szememet,
Kinyitja könnyeim árja
S mossá halvány képemet.

Jaj, semmi nem enyhítheti
Sérült szívem sebeit!
Mert a szerelem égeti
Minden titkos ereit.

Csak nálad van gyógyító szer,
Te, ki azt megsebzetted,
Ki a szerelemnek ezer
Törét rám lehelletted!

Téged várnak kiterjesztve
Reszkető két kezeim,
Téged az égre függesztve
Sirdogáló szemeim.

Egy tekinteted gyilkosom
S boldogítom tud lenni,
Szánj meg, kegyes! légy orvo-
Nehagyj holtig epedni. [som]

Süllyedek! nyújtsd karjaidat,
Míg el nem fogy életem,
Míg elhervadt ajakimat
Ajakidra tehetem.

LOLLIHOZ.

Lolli! deli kellemmiddel
A rózsára homályt vetsz,
S szívégető szemeiddel
Belém ezer tört nevetsz.
[Hébe]

Szebb vagy te, mint a szép
A Dörgő lángöklében,
Szebb, mint a szép Erycéne
A kellem bájövében.

Képed szelíd vonásiban
Szerelmek nyíladoznak,
Tested minden mozgásiban
Tündérek múlatoznak.

Szép, mikor édes éneked
Syrenhangja zengedez,
S angyali érzékeny szíved
Harmoniát ömledez.

Szép, mikor pihegő kebled
Mint egy galamb epedez,
S lankadó nefelejts szemed
Harmatgyöngyöt görges-
[dez.

Szép vagy te, mikor csintalan,
Mint könnyű Zephyr ját-
S titkaidról vigyázatlan [szol,
Le-lereppen a fátyol.

Szép, mikor a gerjedelem
Andaiódásba merít,
Szép, mikor a szűz szemérem
Bíborlángszínbe borít.

De Lolli! a test szépségét,
Hidd el, csak úgy imádoni,
Ha a szép lélek épségét
Tiszta kebelben látom ;

Ha angyali leplegídben
Angyali szív verdegél,
Nemes tűz ég ereidben,
S lelked a porból kikél.

AZ EST.

Jer Daphne! hol e nyers patak
A bérczből kiforradoz,
S mohosúlt kősziklafalak
Közt a völgyre szakadoz ;

Hol jegenyék hajladoznak
Égig nyúlt sūdárokkal,
S bokrostölgyek árnyékoznak
Terepély zöld ágokkal :

Ott függeszszük szemeinket
Az ég dicső képére,
Ott nyissuk meg szíveinket,
A szépnek érzésére.

Nézd, már a nap sugárai
A hegyekbe merülnek,
S Hesper piruló lángjai
Alkonyaton derülnek.

Égi bíbor festengeti
Az aranyos felhőket,
Esti szellőcse lengeti
Az illatos ernyőket.

A setét bükk felett ragyog
A hold csendes fényében,
S rózsabokrok közt mosolyog
A patakok tükrében.

Nézd, minő mennyei szépség
Nyílik meg most előttünk,
Minő mennyei csendesség
Lelke lebeg körülünk.

Elysium kiessége
Mosolyogva tér hozzánk,
S az Istenek békessége
Nyugalmat harmatoz ránk.

Ily szent csendesség ölében
Hallgatott minden sígyállt,
Midőn gyöngyházszekerében
Anadyomene szállt.

Szíved haszontalan eped
A földi vak lármában,
E szentséget nem lelheted
Semmi tündér hívságban.

Cynthia így ragyogtatta
Latmus virulmányait,
Hogy Endymionra rakta
Isteni szűz karjait.

Ott a dicső természetet
Gyarló ecset majmolja;
Itt a csoda szépségeket
Alkotó kéz rajzolja.

Oh Daphne! a szép lelkeknek
Legkedvesb ünnepe ez,
Hol a forró ézelmeknek
Lángja önként gerjedez.

Ott a bölcslet elkábítja
A balgatag sokaság:
Itt a szívet s észet megnyitja
A józan magányosság.

Hol a szív önként megnyílik
A gyönyörű érzésre,
S Plátó karján emelkedik
Égi lelkesedésre.

Ott az érzékeny szeretőt
Csapodár kar öleli,
Nem talál rokon érezőt,
Nyugodalmát nem leli:

Hol lelkünk legszebben derül
Eredeti fényében,
S legtisztább örömbe merül
A természet ölében.

Itt az ég örömét úszsza,
Mely úgy buzog keblében,
Mint a kies Arethúsa
A hold ezüst fényében.

A HALÁL.

A gonosznak, a gyáva szíveknek
Rettenetes vázkép a halál,
Mint a félénk kába gyermekeknek
Rémítő az éjjeli homály.

Az erősek mosolyogva néznek
Porfedzők oszlatójára,
A jámborok békés szívvel dőlnek
A bús cyprus szent árnyékára.

A bölcs nyugodt elmével búcsúzik
 E játékszín álorczájától,
 Szabad lelke feljebb ohajtozik
 E bujdosó csillag hantjától.

Érzi, hogy itt isteni szárnyait
 Eléggé nem hégáztathatja;
 Érzi, hogy rab, míg testi lánczait
 Hordozza és le nem rázhatja.

Oh, de mitől válunk oly nehezen?
 Mi tündér báj vonz úgy magához,
 Hogy mennyei lelkünk ne siessen
 Eredete dicső honjához?

Nincs itt tiszta öröm bánat nélkül,
 A jó rosszal van összefonva:
 Itt a gazdag nyomva van szükségtül,
 S a dicsőség fátyolba vonva.

Mihez ragad szívünk édesebben,
 Mint tehozzád, szent gerjedelem?
 Mi tölti bé lelkünk' teljesebben,
 Mint te, édes boldog Szerelem?

Mégis gyakran csak kínzó örömmel
 Fojtogatod nyögő kebelünk'!
 Hol örömmel, hol bús könnyözönnel
 Édes kelyhed itatod velünk. —

Csak repülő álmkép s csalódás
 A halandó ember élete!
 Rövid öröm, hosszú gond s bánkódás
 Bús életünk szűk kerülete.

Rablánczok a földi szenvedések,
 Melyeket csak a halál szakaszt:
 Rózsaszálak a gyönyörúségek,
 Melyeket egy őszi szél hervaszt!

Boldog, ki a reá mért lánczokat
 Itt nemesen tűrve viseli,
 S a hervadó gyenge virágokat
 Az erkölcsnek s észnek szenteli!

MULANDÓSÁG.

Hol a mohos szirt öbléből
 Ezüstforrás ömledez,
 S a patakok csörgésétől,
 A setét völgy zengedez;

Hol meredek tar kösziklák
 Az egekkel mérkőznek,
 S a százados roppant tölgyfák
 A felhőkbe verődnek;

Hol a vadonnak csudái
 Pompájokat mutatják,
 S a természet nagy scénaí
 Az érzőt felborzasztják;

Hol a váromladékokon
 Az őszült kor lelke leng,
 S a bészakadt sírboltokon
 Bús halotti ének zeng;

Itt lakik a képzelődés,
 Képekben elmerülve,
 Itt a forró lelkesedés
 Plutarch karjára dűlvz.

Itt emeli fel fátyolát
 A Visszaemlékezés,
 Itt rakja le zöld sátorát
 A bölcs Magábatérés.

Itt tévelygek a világi
 Lärmától különválva,
 Képzeletim forrósági
 Között magamba szállva.

Amott egy magas szirt fokán
 Egy puszta vár dőledez,
 Melynek szomorú homlokán
 Bús régiség epedez.

Hajdan ez a dicsőségnek
 Volt fényes palotája,
 S a legerősb vitézségnek
 Győzhetetlen hazája;

Hajdan felséges tornyai
 A felhők közt ragyogtak,
 S íme most kevés ormai
 Rakásra omladoztak!

Ott az eldőlt sírköveknél,
 Hol most lelkek támadnak,
 S a mély csendű éjféleknél
 Bús nyögések hallatnak:

Ott nyugosznak a bajnokok
 Mélyen a föld gyomrában,
 A töredezett oszlopok
 Között örök homályban.

Ama kormos ablakoknál,
Hol most repkényszövődik,
S a mohosúlt kőlaboknál
Iszolog tekerődik:

Ott búcsúzott szívszakadva
Az ékes hölgy férjétől,
Mikor a kürtök riadva
Elszakaszták keblétől.

Ott nézett le borzadózva
Bajvívó kedvesére,
Ott dőlt ismét lankadozva
A győzőnek keblére.

Amaz ijesztő boltoknál,
Hol most baglyok huhong-
S a rémítő nyílásoknál [nak,
Szárak kórók suhognak:

Ott hörpölték egymás vérét
A párduczok magyarok,
Ott nyerték el a harc bérét
A győzhetetlen karok.

Ama bérczfalakon álltak
A vár pártás szűzei,
Mikor ellenségbe vágtak
A haza erősei.

Ama vár roppant kapuján
Zengtek a tárogatók,
Mikor a véres harc után
Megtértek a hóditók.

S ott, hol a győzedelmesek
Toborzan vígadoztak,
S az érzékeny szerelmesek
Szívekben olvadoztak,

Most a gyászos romladékon
Bús éjtszakák borongnak,
És a borzasztó tájékon
Bágyadt szellők zokognak.

Így múlik el a világnak
Minden gyönyörűséggel
Így minden tündér nagyság-
Veszendő dicsősége! [nak

Hősek márvány sarampóit
Az idő eltemeti,
S a fél világ hóditóit
Feledékeny por fedi.

A bölcs, ki ma nagy lélekkel
A naphoz emelkedik,
Holnap gyáva gyermekekkel
Egy sírba ereszkedik!

VÍGASZTALÁS.

Mindég csak sírsz? csak bús siralomra
Nyílnak most is bágyadt szemeid?
Mindég csak e gyászos sírhalomra
Öntözgeted néma könnyeid'.

Tudom, legszebb örömid reggelét
E szomorú hant alá zárád;
Tudom, árva szíved kedves felét
Kéri vissza epedő orczád.

Oh, hárítsd el ázott fátyolodat
Bús szemedről, kegyes szenvedő!
Nem fedí már szeretett tárgyadat
E porhalom s mohos temető.

Ott lebeg már az öröm szárnyain,
Hol a békés Lethe csörgedez,
S virágzó zöld pálmák árnyékain
Örök élet lelke lengedez;

Hol a myrtus- s amarantszigetek
Felett arany aether mosolyog,
S illatozó balzsamos ligetek
Közt az élet forrása ragyog;

Ott békesség s isteni nyugalom
Harmatozva száll mindenekre,
Nincs ott bánat, sem gyász, sem sírhalom,
Sem bús fátyol halvány képekre.

Nem szakad el a hív szerelemnek
Ottan többé rózsakötele;
Ott virrad fel a sokat sírt szemnek,
Bíborszínben, kívánt reggele.

Vár tégedet is e dicső tájék!
Ezentúl szent hantjait járod;
Vár szeretőd, vár e kedves árnyék,
S nem sokára szívedhez zárod.

Akkor égi csókok törölgetik
Gyöngy orczádról kegyes könnyeid,
S rég ohajtott karok ölelgetik
Rég ohajtott szűz tetemeid.

Ölelkezve fogtok leborúlni
 Dicső atyánk szent zsámolyánál,
 S édes örömlángokra buzdúlni
 Cherubimi harmóniánál.

A REGGEL.*

Nézd a napnak derülő sugára
 Mint ébreszti a természetet,
 Mint önt uj bájt a virág fodrára
 S mint zendíti a zöld ligetet.

Újult öröm s újult életerő
 Száll hegyekre, száll most völgyekre,
 Csak az örök homályban heverő
 Bagoly siet bús rejtekekre.

Nem mosolyog néki a szép reggel,
 Sem az élet harmóniája:
 Kedvesb néki a szomorú éjjel,
 Mint az egek dicső pompája.

Igy van minden! változhatlan renddel
 Ki van szabva éltünk pályája;
 Egyik rokon a félistenekkel,
 A másiknak por a hazája.

* Az első kiadásban a kezdő versszak helyett a következő két strófa áll:

Már keleten pirulnak az egek,
 A virradó hajnal mosolyog,
 S a tündöklő aranyos fellegek
 Közt ragyogó fáklyája lobog.

A pacsirta hangicsálva repdez,
 Vig örömet zengve kiönti,
 A kis fecske s elefánt örvendez
 S a feljövő napot köszönti.

A rablelkek örök setétségben
 Bolyongnak a denevérekkel :
 Nem nézhetnek a dicső napfénybe
 Örök éjhez szokott szemekkel.

A nagy lélek önként az ætherben
 Héjáztatja szabad szárnyait,
 Nem tartja itt fojtva porkötélben
 Az égi tűz nemes lángjait.

Nem tébolyog gót épületeken
 Az éjjeli vak madarakkal :
 Feljebb evez a nagy Álpeseken
 A nap felé úszó sasokkal.

NELLI.

Hát a szerelem szent lángja
 Csak ily mulékony?
 S Nelli is, mint minden lyány-
 Csak változékony? [ka,

Egy pillanat tűneménye,
 Múló örömünk ;
 Csalatásunk szüleménye
 Játszadoz velünk.

Hív szeretőt az ég alatt
 Ne kérj, kebelem!
 Ha a szelid Nelli csalhat,
 Hol a szerelem?

Jaj, de hát én mért epedek?
 Lelkem miért ég?
 Szünet nélkül mért szeretek?
 Ha nincsen hívség!

A kép angyalvonásai,
 A kegyes szemek,
 Nem a lélek tolmácsai :
 Csak csalfa szerek!

Kínomat mért nem olthatja
 Sem idő, sem ész ;
 Sőt sebeimet faggatja
 Minden orvoskéz.

A szerelem esküvését
 A hagymáz teszi :
 A szív forró döbögését
 A vértől veszi.

Éjjelimen őtet látják
 Beteg álmaim,
 Nappal ő nevét kiáltják
 Sohajtásaim.

Philomele panaszai
Nevét zokogják,
A csillagok fénySORAI
Nevét rajzolják.

Valamerre járok-kelek,
Üldöz árnyéka,
Meg nem menthet a tengerek
Végső tájéka.

Van igaz, van hív szerető,
Érzem keblemben :
Csak te vagy, Nelli, hitszegő !
Csak te kegyetlen !

FANNIM EMLÉKE.

Sírásra vonúlt képemmel
Hűs öledbe sietek,
Csendes liget ! keservimmel
Mert itt magam lehetek.

Te láttad szép örömit
Fannim forró keblében :
Te rejtsd el hűs könnyeimet
Alkonyatod leplében.

Itt, hol árnyak árnyékoznak
A setét völgy ölébe',
S csörgő vizek omladoznak
A vadrózsák tövébe' ;

Itt nyögtem ki epedezve
Beteg szívem sebeit,
Itt szorítám esedezve
Hozzám gyenge térdeit.

Itten mosolygott szemembe
Szelíden elpirúlva,
Itt dőlt égő kebelembe
Édesen elájúlva.

A liget zöld sudarai
Halkva körül susogtak,
A hold játszi sugarai
Könnyeinken ragyogtak.
[nek

Minden megszűnt, s az estvé-
Nyugalmában hallgatott,
Csak szíveink verésének
Döbögése hallatott,

Csak a szerelmek angyala
Élt s repdezett körülünk,
Csak az öröm szép hajnala
Virradozott felettünk.

Örökké virúlj, kedves hely !
Hintsen bé virággal [ge!
Minden tavasz, s minden reg-
Legfrissebb harmatival.

Gyakran fog bánatos lelke
Tekörülted lebegni,
Hozzád vonz árva szerlelem
Kínom elkeseregni.

Gyakran éjféli órákon
 Látsz te itt sírdogálni,
 S nyögdécselő furulyámon
 Bús nótát fújdogálni.

PHYLLIS.

«Még most teljes orczáimon	Vidám szerelmet mosolyog
Rózsabimbó fakadoz,	Még most minden körültem ;
S alabastrom vállaimon	Szívem csak örökre dobog :
Barna hajfürt ingadoz.	De ah, még nem örültem !
Éden virágzik mellettem,	Mi haszna szívom ætherét
Szemem rózsán tévedez,	Éltem szép tavaszának ?
Érzem, örökre születtem,	Nem szívhatom lehelletét
S íme szívem epedez.	Az öröm balzsamának.

A galamb is csak úgy örül
 A kedves kikeletben,
 Ha szerelmes párja körül
 Búgdozhat a ligetben.»

AZ ÉN KEGYESEM.

Az én kegyesem nem nemes,	A módit ő nem ismeri,
De deli és szép,	Sem piperéit,
Mint egy Grácia, kellemes	Ah, még is oly szépen szedi
Szíve tiszta s ép.	Könnyű lepleit !
Félénk szeme nem mosolyog,	Barna fürtje sodradéka,
Csak dagadó melle dobog,	Fátyola csendes árnyéka
Midőn felém lép.	Festi kecséit.

Szép, ha képén a szerelem
 Rubintja pirúl ;
 Szép, ha könnyét törölgetem,
 S vállamra simúl ;
 Szép, ha ölel, fohászkodik,
 Színe százfelé változik,
 S nyelve elnémúl.

GLYCERE.

Alkonyati homály terjed A csillagok boltjára, S pirholagos lánggal gerjed Az esthajnal sugára.	De én komoly szemet vetek A hold ezüst képére, S csak szomorú dalt pengetek Hesperus intésére.
---	---

Szűz Cynthia sárkányait Fényszekerén vezeti. S a Balaton hullámjait Rubintláng festegeti.	Túl jár elmém a Badacsony Kies virulmányain, Túl a rengeteges Bakony Setétellő ormain.
--	---

Örömrre int a természet S éltem tűnő tavasza ; Szerelemre az enyészet S philomele panasza :	Ott, hol zsenge érzéseit Ifjú szívem gerjeszté, S az öröm s bánat könnyeit Legelőször ereszté.
--	---

Hol, Glücz, veled karöltve
Néztem az est csillagát,
S lelkem, örömmel megtöltve
Itta Hébe poharát.

SZERELMES BÁNKÓDÁS.

Itt, hol e bújdosó csermely A bús búkkben tévedez, S búslakodó énekemmel Csak a kőszirt epedez,	Ha a hajnal bíborszínnel Az égen pirosodik : Árvád lankadozó szívvel Terólad gondolkodik.
--	--

Megjelsz, oh kegyes lélek ! Epdedző szívemben, S hív kebledbe visszatérek Forró képzeletemben.	Ha bús völgyek rejtekében Kínom előtt bujdosom, A vadon bús zengésében Édes neved hangozom ;
---	---

Ha a bús hold sugárai A vizeken reszketnek : Bágyadt szemem záporai Csak téged emlegetnek ;	Ha magányos kamarámban Keservemmel zárkozom, Könnyelázott nyoszolyámban Utánad óhajtozom.
--	--

Minden reggel siralomra
 Nyitom fáradt szememet,
 Siratlak, ha nyugalomra
 Hajtom árva fejemet.

Oh, siratlak, míg könnyeim
 Forrása el nem apad,
 Míg bém nem húnynak szemeim,
 Míg szívem meg nem szakad.

LILIHEZ.

Jer, Lili! nézd langyos szellők
 Lengetik a ligetet,
 S illatozó híves ernyők
 Mérséklük a meleget.

Gyönyörűség és vidámság
 Folyja körül ösvényed';
 Mert még a szűz ártatlanság
 Oltárán ég tömjéned.

Jer e szép juharlugosnak
 Dőlünk le árnyékára,
 S míg a gerliczék búgdosnak,
 Vigyázz lantom szavára.

De ki ne térj ez ösvényből,
 Melyen most rózsát szag-
 [gatsz ;
 Oh vigyázz, mert az örvényből
 Soha ki nem gázolhatsz.

Kedves gyermek! fakadoz-
 Kellemeid bimbái, [nak
 Pihegnek már s dagadoznak
 Melled hattyúhalmai.

Ha elveszted az erkölcsnek
 Intéző fonálait,
 Számtalan veszedelmeknek
 Leled labirinthjait.

Az ifjúság kellemei
 Mosolyognak orczádon,
 S az életnek örömei
 Viritnak zöld pályádon.

El ne hagyd őrangyalodat,
 Hív szelid erkölcsödet ;
 Nyújtsd neki gyenge karodat,
 Hadd vezérljen tégedet.

Olyan vagy, mint egy szűz ró-
 Mely még csak tavaszt látott,
 Melyet csak harmatgyöngy

Csak ő menti meg szemedet
 Ezer könnyhullatástól,
 Ő menti meg szépségedet
 A kora hervadástól.

[mosa,
 S csak lágy szellőkkel ját-
 [szott.

Mint egy zephyr, mely virá-
 Ligetek közt lengedez, [gos
 Illatokkal él s balzsamos
 Violákon tévedez.

Ő intézget karjaival
 Páphus virulmányain,
 S hífedez hív szárnyaival
 Az öröm hullámain.

Oh ezer örvény és hinár	Szíved kedves rokonfelét
Fogja pályád majd körül!	Neked ezek választják,
De ha észszel s erkölccsel jár	S földi éltednek édenét:
Hidd el, egybe sem merül.	Karjai közt megadják:

Ezek legyenek őrei, [nek]	Hol szelíd öröm s vidámság
Kedves gyermek, szíved-	Lelke fog ápolgatni,
Így a hiúság törei	S az aranykori boldogság
Meg soha nem ejthetnek.	Angyala csókolgatni:

Ezek ismertetik veled	Addig is, míg homlokodon
A syreni hangokat;	Aranyüstök omladoz,
Ezek mutatják meg neked	Akkor is, ha majd arczodon
A gaz csapodárokat.	A rózsaláng hervadoz.

A REMETE.

Egy őszült remetét a Tihany oldalán
 Ismértem. Sivatang sziklaüregben élt.
 Már két századokat hordoza vállain,
 S mellén lengedezett hosszú feje szakáll.
 Gyakran, bölcs szavait hallani elmenék
 Barlangjába, vidám gyermekidőm alatt.
 Sok történeteket hordogatott elő
 A bölcs ősz az idők régi homályiból.

Egy szép alkonyaton meileje ültetett,
 Ősz pillái alól könnye kicsordula,
 S így kezdé szavait: Látod amott, fiam,
 A mint a Balaton habja locsogva küzd
 A bércz öbleiben, s rengeteges vadon
 Zöld pártája körülűfűzte az ormokat?
 Ott, hajdan ragyogó tornyok, erős falak
 Állottak sudaras sorjegenyék között.
 S ím ott egy feketült klastrom, az ó világ
 Buzgósága dicső temploma s szent helye.
 Sok távollakozók s messze zarándokok

Csókolták küszöbét s szentjei zsámolyát,
S a hymnusba vegyült orgona hangjai
Buzgón ömledezék a hegyeket körül.

Hány szív harczola szent boltja homályiban,
Míg eltépte magát ösztöne lánczain,
S lángérzése szelíd búslakodásra vált!
Hány szép hervada ott élete hajnalán,
Mint egy gyenge virág a havasok között,
Mely látatlan alak díszeivel kivész!

Ott lankadt, epedett Váradi Lóra is
Érző lelke tüzes gerjedezésiben.
Nem fojthatta meg azt a feledő idő,
Sem más isteni kéz mennyei balzsama.
Legszebb szűz vala ő Hunnia térein.
Sok fényes lovagok néztek ohajtva rá:
Sok nagy gazdagokat Lórika megvetett,
Mert szívét szeretett Sándora bírta már,
S oldhatlan kötelek közt vele egyesült.
Sándor régi nemes faj, de szegény vala;
Melyért Lóri kemény atyja csikarva dült,
S e klostromba dugá a szerető leányt.
Kábultan maradott Lóri sokáig itt,
S mint egy álmodozó csendesen elmerült.
Míglen végre beteg szíve felébrede,
S a kétségbeesés töreivel vivott.

Már négy bús kikelet látta siralmait
S lassanként kihaló kellemet, a midőn
Egy bús óra alatt ajtaja megnyílék,
S a régen siratott karja közé rogya.
Testek rándulatit festeni nem merem,
Sem tördelt szavokat s ömledezésiket.
Megdöbbent kebeleik nyögve szorútlak el,
S benne minden erő s élet eloltatott.
Míglen végre, sebes könnyeik árjai
Megnyitván lekötött nyelvöket, így zokog

Forró csókjai közt a pihegő leány:
 Oh kedves, kit az én lelkem epedve várt
 Minden perczeneten, s érted imádkozott!
 Oh ifjú, kit az én szívem ezer közül
 Választott! de az ég szívemet eltöré!
 Eljöttél, hogy ezen néma falak között
 Esdeklő szeretőd könnyeiben füredj?
 Eljöttél, hogy alélt lelkem előtt kinyisd
 Elvesztett örömünk hajdani édenét?
 S hogy még egyszer örömkönnybe borúlt szemét
 Lóridnak karodon zárja be a Halál!

SÁNDOR.

Nincs szóm, nincsen erőm! végy kebeledbe,
 S olvasd e halovány orcza vonásain, [végy!
 Olvasd e szomorún béapadott szemem,
 Mint szenvedt nyomorúlt életem ekkorig.
 Bujdostam hegyeken, völgyeken és habon,
 Míg felleltelek, óh angyalom! édesem!
 Im áttörte aczélezáraidat karom.
 Jer most, merre karom s a szerelem vezet.
 Jer, menjünk oda, hol senki nem ismer és
 Egy csendes kalyibánk, egy nyoszolyánk leszen.
 Menjünk! int az idő; oh ne habozz! kövess!

LÓRI.

Menjünk! nyújtsd karodat! légy vezetőm!
 A bús Kaukazuson s tengerek árjain [megyek
 Lángnak, habnak, ezer fegyverek élnek.
 Isten véletek itt, oh szomorú falak,
 Itt hagylak! szeretőm karjain elmegyek!
 Menjünk a szerelem szárnyain. . . Oh, de mit,
 Mit hallok? elalél lelkem. — Egek, mi ez?
 Halld a lármaharang! nézd! közelítenek
 A fáklyák. Ti kemény istenek! — el vagyunk
 Árultatva tehát! — Oh, te csalárd öröm!
 Eltűnsz-e valaminthogy hiu bűborék?

Már hát nem lehetek, kedvesem, a tiéd
 E földön! de tiéd leszek az égbe' majd!
 Oh kedves szeretőm! hogyha szeretsz, ne hagyj
 E mélységbe'! ne hagyj! ölj meg ezen helyen;
 Ölj meg, hogy kezeden fogyjon el életem.
 Hah jőnek! Szeretőm, hív szeretőm, ne hagyj!
 Csókolj meg, s vasadat döfd ide, oh ne szánj!
 Döfj, ím itt kebelem. Én örömet halok.
 Add meg nékem ezen leggyönyörűbb halált!

Ekkor Sándor előrántja hegyes vasát,
 S a vállára borúlt szűz kebelébe döf.
 Elsőhajtva repül bánatos élete,
 S egy bágyadt *köszönöm* / volt lebegő szava.

SÁNDOR.

Hah, menj, menj, te nemes lélek! ez a világ
 Nem méltó tereád, menj! követőd leszek.
 Hah, már látlak! az ég fényözönén lebegsz,
 Intesz, hívsz, mosolyogsz, karjaidat nyitod.
 Oh kedves szeretőm, Lóri, te hívsz: megyek.

Ekkor Lóri hideg karjai közé borúlt.
 Csókokkal befedé kedvese tagjait,
 S mélyen mártja sebes szíve alá vasát,
 S forrón összevegyült vörök eláradott.

Ott egy nyárfa alatt lett temetőhelyök.
 Egy szép gerliczepár jött ki porokból, és
 E csendes ligetek sátorában szállt.
 Gyakran látni sötét éjjeleken fejr
 Fátyolban lebegő lelköket e helyen:
 Gyakran hallani itt lassu melódiát
 Éjjel, mint valamely gyenge furuglyaszó
 Messzünnen kihaló gerliczehangjait.

CZENCZIMHEZ.

Czenczim! repül az élet,
Mint egy sebes sohajtás.
Tünik tavassza s hervad
Mint gyenge rózsabimbó.
A mely Zephyr kinyitja
Langyos lehelletével,
Az tépi el mosolygó
Diszét kis életének.

Még most mi is virágzunk
Mint a libáni Tempék,
Szívünk öröme repdez
Lelkünkben égi láng ég.
Majd eltűnik szerencsés
Éltünk arany tavaszsa.
E barna fürt lehull majd,
Mely büszke válladon csügög;

Villámkaczér szemednek
Fényét homály borítja;
Kebled csudás alakja
S e szép ajak rubintja
A vad halál kezében
Porban heverve sorvad.
Éljünk tehát s örüljünk;
Mert ah, csak egyszer élünk!

FŐ ÉS SZÍV.

Mit? s hát azért epeszszem
Éltem tűnő tavaszszát,
Hogy megvetett az álnok?
Biblis szerént nem olvaszt
Vizzé szerelmem engem:
Nem mossa gyáva könnyel
A férfi arczulatját.
Tán hímes Hybla berkén
Egy szál virág mosolyg rám?
Tán Ámor egy leánynak
Képére nyomta csókját?
Nem, csak Chloe fejről
Folynak le barna fürtök,

Nem, csak Chloe szemében
Villognak égi tegzek. [már:
Menj, menj! szabad vagyok
Hálá! kinyílt kalitkám!
Hálá! — de jaj, mi fojt el?
Bús könnyeim buzognak:
Jaj, szívemet nem oltja
A fő hideg tanácsa!

Édes Chloém! szeretlek
Mint méhek a virágot,
S mint a folyót az őzek!

ESZTIHEZ.

Szép, szép az élet, Eszti!	Száz diadalmi pæán :
A myrtus-illatokban	Én véled, édes Esztim,
Ámor s Dióne karján	Véled kívánok élni
Be édes élni, Eszti!	Elrejtve a világtól,
Más félje a szerencsét	Hol senki nem vigyáz ránk,
S a tengerek haragját ;	Hol semmit én ne látnék
Golkonda drága kincsét	Csak édes angyalorczád',
Rakásra gyűjtse öszve ;	Csak téged, édes egyem!
Villogjon a dicsőség	Hol mást ne hallanék én,
Polczán Napoleonnal ;	Csak szád kegyes sugását
Hirdesse győzedelmét	S hív szíveink verését.

A TÁNCZOK.

Nézd a táncz nemeit, mint festik játszi ecsettel
 A népek lelkét s nemzetek ízleteit.
 A német hármás lépéssel lejtve kering le,
 S párját karja közé zárja s lebegve viszi
 Egyszerű a német mindenben s csendesen örvend,
 Egyet ölel mindég, s állhatatos szerető.
 A gallus fellengve szökik s enyelegve kacsingat,
 Párt vált, csalfa kezét majd ide, majd oda nyújt.
 Ez heves és virgoncz, örömében gyermeki-nyájas,
 Kényeiben repdez s a szerelembe' kalóz.
 A magyar egy Pindár : valamerre ragadja negéde,
 Lelkesedett tűzzel nyomja ki indulatit.
 Majd lebegő szellő, szerelemmé olvad epedve,
 S búja hevét kényes mozdulatokba szövi ;
 Majd maga fellobbanva kiszáll a bajnoki tánczra
 (Megveti a lyánkát a diadalmi dagály),
 S rengeti a földet : Kinizsit látsz véres ajakkal
 A testhaltnok közt ugrani hőseivel.
 Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
 Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
 Ember az, a ki magyar tánczhoz jól terme, örüljön!
 Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.

EMMIHEZ.

Emmi! nékem sem fedi szívemet jég.
 Láng az éneklő, heve forr dalában;
 Ömledő bőség, magasabb csapongás
 Önti ki lelkét.

A ki vért zengett s haragos Skamandert,
 A ki a zordon Rhodopén parancsolt
 Kőnek és vadnak s Rhadamanth kezének:
 Hév szerető volt.

Dirce zengőjét, ki Olympiának
 S Peliont égig ragadó gigásznak
 Harczait dörgé: szerelem dagasztá
 Cypris övében.

S azt, ki ezt mérész utain követte,
 S büszke reptével ragyogóbb vidékre
 Hívta Rómának koszorús leányit,
 Grácia szülte.

A lyrát felkent kezek érdekelték:
 Húraim gyengék magas égi hanghoz,
 A szelíd Páphus kiesébe' nyögdel
 Lesbosi hárfám.

Jer, vegyűlj hozzám epedő szavaddal,
 Édes esdeklőm! öröm-ömlédéssé
 Olvad e bús dal, s koszorúzva dülök
 Gyenge öledbe.

Énekeld Chárist velem, és Diónét!
 A hol e kettő mosolyogva múltat,
 Ott az ég minden kegyes Istenével
 Harmóniát zeng.

ÉLETPHILOSOPHIA.

Én is örökre születtem
 Arkádia berkében,
 Rózsapárnán szenderegtem
 Cypris ambrás ölében.
 Az arany század Istene
 Pásztorai közé kene.

Ah! de mint az arany világ,
 A rózsakor elrepül!
 Olympusra más Isten hág,
 S Dodona berke dördül.
 Elvirít a szép kikelet,
 S vele a hesperi liget.

Az enyém is elvirúlt már!
 Pályám vége közelít:
 Hol a gígászi Örök vár
 S chaoszába elmerít,
 Mint egy cseppet az oceán.
 Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
 Bátran megyek elébe,
 Mint egy elfáradt utazó
 A vadon enyhelyébe.
 Mert ha bíró: nem furdal vád,
 Mert ha álom: nyúgalmat ad.

Ember voltam, csak gyarlóság
 Létem fényes bélyege,
 Ha virtusom nem hiúság,
 Forró vérem melege,
 Ha szívem nehezebben vert,
 Önmagában méltó bért nyert.

Sírnak-e, hogy életemet
Jól használni nem tudtam,
S legkiesebb ösvényimet
Álmodozva folytattam?
Ha ezt újra elkezdhetném:
Ismét a múltat követném.

Az ifjúság örömeit
Lelkesedve öleltem,
De szívem szebb ösztöneit
Soha bé nem tölthettem.
Ithakám partját elértem:
S ah, hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
Visszaélni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni ne fájlalnám;
Megcsókolgattam rózsáját,
Megizzadtam vaspályáját.

Láttam a mosolygó tavaszt,
Láttam az égető nyárt,
Láttam minden időszakaszt
S minden földi láthatárt:
Ha örök időket élnék,
Ezeknél többet nem érnék.

Tűnő éltem rövidségét
Én tehát nem síratom,
S a jövőendő kétes képét
Előre nem borzadom.
Minden kornak van Istene,
Nem zúgolódom ellene,
S kebelemben marasztom.

LEVÉLTÖREDÉK BARÁTNÉMHOZ.

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm időmet,
 S távolléted alatt kedvem miben lelem?
 Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
 Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Lefestem szüretem estvéli óráit,
 Ha már cselédimet nyugodni eresztem.
 És csak alig hallok a vígság lármáit,
 Agg diófám alatt tűzemet gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökömre dülök,
 Kanóczom pislogó lángjait szemlélem,
 A képzelődések álmába merülök,
 S a lelkesedésnek szent óráit élem.

Az őszibogárnak busongó hangjai
 Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
 S az emlékezetnek repdező szárnyai
 Visszahozzák éltem eltűnt örömeit.

Életem képe ez. — Már elestvéledtem,
 Béborúlt az élet vídám álorczája!
 Még két mulatótárs van ébren mellettem:
 A szelíd szerelem hamvadó szikrája,
 S bús melancholiám szomorgó nótája.

BARÁTIMHOZ.

Már-már félre teszem lesbosi lantomat,
 Érzésim felesét s néhai biztosát.
 Nem pendíti meg azt már soha semmi tárgy.
 Sem nagyság ragyogó nimbusa, sem Chloém
 Andalgó szemein gerjedező hevem.
 Forró ömledezés csalta ki hangjait

A víg reggeli kor rózsavirányaín.
Hervad már tavaszom, s himbai hullanak:
A szép álmodozás kedves alakjai,
A tündér Amathus bájai oszlanak
Éltem gondjai közt, a komoly ész előtt.

Nem kíván koszorús hírt, nevet énekem.
Kész bérem, ha nemes lelkeket érdekel,
És néktek, szeretett nemzetem ékei,
Laurussal fedezett bölcsei! tetszhetik.
Épít, ront az idő lelke, ezer csudát
Szül, s ismét repülő szárnyaival ragad:
A ti érdemetek s míveltek élni fog,
A míg egy magyar él a Duna partjain.
Alkotmánytok örök talpkövihez teszem
E morzsát, s az idők harczeit közt megáll.

NEGYEDIK KÖNYV.

A BONYHAI GROTTA.*

Lebegjenek, oh grotta, feletted
Ölelkezve pálmák s myrtusok lombjai.
Hintsenek szent árnyékot körülted,
Hintsenek illatot Ilissus bokrai.

S ha majd csendes mohaidon ledül
A hősek leánya magányos óráin,
S a szebb lelkek gondjaiba merül,
Oh fedezd könnyeit s szárítsd el orczáin.

S midőn karján «Melancholiámnak»
Az ének nektáros érzésére hevül,
Légy temploma a szelíd Muzsáknak
S a sphaerák zengése ömledezzen körül.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS KÉPE.

1814.

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos
S a tetején örökös tűzörvény s aetheri fagy küzd;
Arczaidat derülő tavaszod szép hajnala festi, [ből. —
Jég fedi homlokodat, s láng csap ki komoly szemeid-
Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm, áldozz!

* Döbrentei a 3. kiadásban ezt tette a cím alá:

Özv. gróf Bethlen Ádámné gróf Gyulai Katalinnak 1814.

A TEMETŐ.

Elrémülve tekint, oh temető, reád
A tündér hatalom s a ragyogó dagály.
Látásodra szemek vázai s a világ
Álorczái lehullanak.

Te a durva tyrann bíborit elveted,
Mint a koldus utált élete terheit,
S a szent emberiség jussa szerint nekik
Egy rangot s nyugodalmat adsz.

A kit szíve emészt s elhagya a remény,
Annak még te reményt adsz s magas enyhülést.
Jer, adj nékem is, adj! ím leereszkedem
Szentelt hantodon s álmodok.

Mit? s hát kell-e nekem álmodozás, remény?
Agyváz altat-e vagy pólyadal engemet?
Oh ismérem ezen phantomi lét körét
S nem szédül küszöbén fejem!

Minden szálfü, virág, melyre tekintek itt,
Érző szív vala, mely ömlede mint enyim;
Minden porszem úgy élt, úgy szeretett, örült
Mint e gerjedező kebel!

Minden kődarabon, melyre szemem vetem,
A nagy Persepol és Palmyra képe int;
Látom Theba kevély tornyait omlani
S a márvány Babylon falát.

Látom hangyabolyi míveidet, világ!
Mint szórja s temeti a nagy Örök' keze,
Látom, hangyasereg! mint tusakodsz s tolongsz
Sírod partjain és porán.

Jertek, bámulatos bajnokok és nagyok!
 S ti, kik nem meritek nézni az elmulást,
 És ti porba-nyögők, jertek ide s velem
 Élni s halni tanuljatok.

EPISTOLÁK.

A PESTI MAGYAR TÁRSASÁGHOZ

1815.

Ki kétli s kérdi, hogy csak a dicső ész
 Emel ki minket a barmcok sorából?
 Ki kétli azt, hogy minden érdemünk,
 Minden szerencsénk, ezzel nő s hanyatlik?

Az ész az Isten, mely minket vezet,
 Az ő szavára minden meghajul,
 Hegyek lehullnak s olvadnak vizekké,
 S örök helyéből a tenger kikél;
 Ez alkot minden szépet és dicsőt,
 Az egyes embert mint a milliokat
 Ez áldja s égi boldogságra inti.

Miért utálja hát szövétnekét
 Az ember, és mért nem terjeszti fényét
 A vak halandók néma éjjelén?
 Aegyptus áldott földé kérkedik
 Az ész legeiső nyílt virágival;
 De ott fakadtak egyszersmind azokkal
 A hit vakító szentelt maszlagi,
 Melyek korunkig hintik mérgeket
 S örök zavarba dönték e világot.

Az ég ürébe felható tudós
 Az égi zsákmányt barlangokba zárta,

S az embereknek bábót s vázt vetett,
 Melyek vakabbá tették a vakot,
 És a lenyűgözött józan értelem
 A szarvas Isten áldozatja lett.

Így a görög nép s Róma bölcsesége,
 Melyet csudálva tisztelünk ma is,
 Csak a tudósok székiben lakott:
 A nép szemébe nem hatott sugára,
 Előtte el volt rejtve mindenütt,
 Míg végre a vad barbarok dühétől
 A föld színéről eltörültetett.
 Éj fedte a föld pusztaságait,
 Éj, melybe számos századok merültek.
 S ha most miköztünk kezd is fényleni,
 Mely szűk határba önthet áldva éltet,
 S az éj csudái mint süvöltnék arral
 S hány népek élnek még ma is körülünk,
 — Tekintsük által a föld részeit —
 Kik a baromság aklában hevernek,
 És semmi Isten nem tekint ügyökre!

Ez, Istenének a barmot hiszi,
 Imádja a föld ocsmány férgeit,
 S azoknak embervérrel áldozik;
 Emez, vakító papjának ganéját,
 Mint szent ereklyét tisztelvén, eszi;
 Amott az odvas fákban éhezik
 Az embereknek görhes Istene,
 S a legnagyobb bűnt batkákért lemossa;
 Imitt hamúban kotlik a herélt szent
 S bámészkodása Istenné teszi;
 Itt, a mosódás módja szent titok
 S a félvilágot embervérbe mártja,
 Mert azt az egyik párt az ujjain,
 Másik könyöknél szokta kezdeni,
 Melyért is egymást öldözik halomra;
 Ott a falukban s városok piarczin

Jár kóborolva a sok meztelen szent,
Szabad kezekkel élelmet rabol
S az asszonyokba önti szent dühét,
S a férj, az égnek hálát adva, nézi,
Ha hitvesével szent bujálkodik.

Így a világnak legkiesb vidékit
Ádáz bolondság tölti, ostorozza
S undok zshiványi barlanggá teszi;
Erynnis üszket hányja városinkra,
Az öldöklő kést egyaránt füreszti
A reszkető ősz tűztelen szívébe
S az anyja keblén ácsorgó szopóba,
És csontjainkból thrónust rak magának,
Melyet dög, inség, sárga félelem
S kinokkal élő bánat fog körül.

Hol van tehát a józan értelem,
Hol a tudósok annyi izzadása?
Remélhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e oly időt, mikor
Az ész világa minden népeket
Megjózanít és öszveegyesít,
S kiirt közülünk minden bűnt s gonoszt?

Reménylek. A mit század nem tehet,
Az ezredek majd megteendik azt.
De hinnem is kell; mert midőn, barátim!
Buzogni látom lelketek hevét,
Mely e nagy ügyre felken titeket,
S e szent szövetség lánczába csatol,
Előre látom: mint terjesztitek
Hazánkban Delphi égi kincseit
S az értelemnek nagy törvényeit;
Előre látom: mint leheltek éltet
A sziklamellbe és a holt agyagba,
S mint jámborodnak a vad állatok

Előttetek, s mint omladoz rakásra
 Az ész s igazság menydörgő szavára
 A zordon ínség óriási tornya,
 S mint hullanak le durva lánczai.

Fogadjatok hát engem is, barátim!
 Szent frigyetekbe; íme esküszöm,
 Hogy áldozatlan kézzel nem jövök:
 S ha gerliczéim és virágaim
 Kedvelni hajlandók az Istenek,
 Tömjénetekhez szívesen teszem.

DÖBRENTÉI GÁBORHOZ.

Ne véld, barátom, hogy nyugalمامat
 A sandaságnak gáncsa megzavarja;
 Ismérem én azt s megmosolygni szoktam,
 Mint csürhe gyermek kámpolásait,
 Midőn legázolt bábjaít boszúlja.
 Nem úgy tanultam Sokrat iskoláját,
 Hogy a köz ember változó eszének
 S ítéletének rabja lenne Múzsám.
 Gúnyolja bizvást mívemet s gyalázza,
 Galád szidalma rám homályt nem ejt:
 Sőt a bohóktól kárhoztatni fény.

Azok, kik a szent Catór pökdözik
 S a bölcsek atyját méreggel megölték,
 Élnek ma is még s mérget öntve marják
 Mind azt, ki odvok mellett elmegyén.
 S csudáljuk-é, hogy ránc morogni mernek?
 Gyűlöljük-é, hogy nem barátaink,
 Kik önmagoknak ellenségeik,
 S az Istenekkel perbe szállni készek?
 Vagy tán az orvos hagymázos betegjét
 Üldözzé azért, ha tőle öklözést kap?
 Nem, mert az ember nem véthet, ha józan,

Minden gonoszság hagymázból ered.
 Előbb lehetne a lángból víz és jég
 S az égi fényből vastag éjtszaka,
 Mint a valódi bölcsből rút gonosz.

Az Isteneknek egyik legnagyobb
 Csudájok az, hogy szintúgy lelkeink
 Mint arczainknak számtalan vonási
 A milliók közt másokat ne leljék.
 Miért utálnánk hát ezt és amazt,
 Hogy teste-lelke hozzánk nem rokon?
 Hiszen magától egyikünk se' van.
 Nézd a tövis szúr, és csíp a csalán,
 S a gyenge rózsa illatot lehel:
 Az emberekben végtelen különbség
 S megérthetetlen visszás értelem van.
 Ez a hiú fényt s rangokat vadászsza,
 Kuczorgva koldul s pénzen vesz tehert;
 Emez dühödve pusztít, öl, rabol,
 Az átok és jaj hymnus vad fülének,
 S bűnében virtust s érdemet keres!
 Amaz magától s mástól megtagadva
 Kaparja a pénzt s hasznát nem veszi,
 Mint a perúi rab mindég aranyt ás
 S aranyja halmán izzad, éhezik;
 S im ez becsülni a pénzt rúttnak érzi,
 Pazérlija s fogytán a fejébe lő.

Igy a tudósok tarka serge is
 Bizarr agyakkal rakva tömve van.
 Az egyik a szent régiség barátja,
 S utálja mindazt, ami új s nem ó:
 A Himfy verse néki konyhadal,
 Akárki mit mond, mert cadentiás.
 A másik újat s csak honit szeret,
 Kitiltja Hellász nyájas Isteneit,
 S igaz keresztyén verseket kohol.
 Van, a ki minden új szót megkaczag,

Ha azt tudóstól hallja s nem fonóktól,
 Mert néki a nyelv csak fonóba' készül,
 S ahhoz Kazinczy és Virág nem ért.
 Van, a ki mindég új szót fúr, farag,
 A leghelyesbet százfelé csigázza
 S abból viaszként majd Istent csinál,
 Majd tücsköt s azzal mint nagygyal dicsekszik.
 Van, a ki mint egy szemtelen kofa
 Rohadt gyümölcsét lármásan dicséri
 S az átmenők közt majd ezt, majd amaszt
 Betyár gunyokkal megtámadni kész,
 És, a becsület úgy hozván magával,
 Űstökre, pofra kél akárkivel.

Elég. Az ember a hány, annyiféle
 S változhatatlan főbb vonásiban.
 Ki gondja mindazt egy kaptára vonni?
 Bárányt, oroszlánt egy rekeszbe zárni;
 S ki gondja minden agynak tetszeni?
 Elég, ha néktek tetszhetem, barátim!
 Elég, ha czélom s szívem tisztaságát
 A józanabb rész érti és becsüli;
 A részegekre nem figyelmezek.
 S letettem ámbár lantomat kezemből,
 Hogy kedvesimnek adjam életemet,
 S nyaram kalászszal biztató szakát
 Telemre gyűjtve éldegéljem el;
 De oh nem élet a múzsátlan élet!
 Maradjon a föld! minden kincse gőz.
 Sietve térek vissza Istenimhez,
 Kik ifjuságom zöld virúlatin
 Keblökbe zártak nektáros kezekkel,
 S kik bár nem adnak kincset és hatalmat,
 De megtanítnak vígan élni, halni
 S nevetni a föld balgatagjait.

Nevesd te is, jer, őket; s vívj dicsően
 Az éj sülvöltő vak hydráival!

Paizst s aranytört nyújt Apoll neked,
 S veled buzogva felkél Wesselényid,
 A szörny-ölőknek szörny-ölő fia;
 Lehull előtte majd egünk köde,
 S paeánt riadnak Erdély bércei,
 És én utánok zengetem dalom.

DUKAI TAKÁCS JUDITHOZ.

1815.

Hogy a szelíden érző szép nemet
 Letiltva minden főbb pályáiról,
 Guzsalyra, töre kárhoztatni szokta
 A férfitörvény, vajjon jól van-e?
 Igen: ha az csak úgy tekintetik,
 Mint ösztöninknek szenvedő edénye
 S nyers kényeinknek játszó eszköze.

De hát, csak erre vagynak-é teremtvé
 Azok, kik embert szülnek és nevelnek;
 Kik életünknek gyöngé bimbait
 Dajkálva őrzik forró keblökön
 S véröknek édes nedviből itatják;
 Kik szebb korunknak ékes napjain
 Rózsás kötéllel kapcsolnak magokhoz
 S lelkünket égi érzésben füresztik;
 Kik ősz korunkban reszkető fejünket
 Ismét ölükbe vészik s dajka karral
 Vezetnek éltünk véghatárhoz,
 S ölelve tésznek a halál ölébe,
 Míg ott is újra vélünk egyesülnék?

Oh, nagy dicső czél van nekik feladva,
 S rendeltetések szebb mint a miénk!
 De mint mehetnek nagy pályájokon
 Bevont szemekkel s békös lábakon?
 S kívánhatunk-e tőlök oly csudát,

Hogy céljainknak megfeleljenek
És lelkeinkkel összezengjenek,
Ha őket a vak gyermekségbe zárjuk?
A míveletlen föld csak gazt terem:
A lélek is csak úgy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Ha Delphi Isten önt sugárt belé,
Mely úgy kifejti lelkünk díszeit,
Mint éltető nap a virágkebelt.

Midőn csapongva ömledő dalod
Klavírod érző hangjain lebelg,
Midőn nyilazva repdez ajkidon
Az íhletett szív s nyílt ész lángigéje,
Mely szívet-elmét egyaránt hevít:
Akkor, barátném, akkor érezem,
Mit veszte a föld durva gyermeke,
Hogy a teremő legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szívünk adva van,
Játéka kénye rabjává alázta!

Te megboszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szűk korlátiból,
Melyekbe zárva tartja vad nemem;
Kihágsz s merészen fényesb útra térsz,
Melyen csak a nagy férfinyomdokok
Vezetnek a szép tiltott táj felé;
Hol a vakító fénybe vont igazság,
Ámbár szemünket kápráztatja is,
De megmutatja a virtusnak útját,
Mely halhatatlan Istenekhez int;
S hol a poesis nyájas Istenei
Szemünkhöz illő földi öltözetben
Enyelgve zárnak karjaik közé,
S a symboláknak hímes fátyolában
Öleltetik meg a nagyot s dicsőt,
S belénk mosolygják rózsás szájaikkal
Az égi szikrát s égi tiszta kényt.

Érzed hatalmas íhletésöket,
 S hevült kebelt nyitsz szép sugalmaiknak,
 S mint a kalitka zárát elhagyó
 S ismét szabadban lengő fülmile
 Örökre gerjed s harsány csattogással
 Repül az erdők zöld árnyékiba
 S üdvezli a rég óhajtott galyakról
 A tarka völgyet s viradó eget:
 Meglelkesedve s égi szárnyra kelve
 Lengsz vígan Áon szent virulatin,
 Hol a teremő Pindár dithyrambjá
 Harsogva zúg le Pindus ormain,
 S a gyenge Sappho esdeklő dala
 Nyögdelve reszket gyöngé húrjain;
 Hol új meg újabb szépségek csudáit
 Bájolvá látja repdező szemed,
 Hol új meg újabb zengzetű melosz
 Lángolva járja által lelkedet
 S zengésbe hozza gyöngé lantodat.

De, oh leányka! még itt nincs határ!
 A képzelődés szép játéka,
 Az érzemények édes ömledési
 Szépítik ámbár boldogságodat,
 De nem tehetnek boldoggá magok.
 Kettősen érzed a jót és gonoszt,
 S a sorsnak ádáz kényén függ nyugalmad.
 Nézd a magasban fénylő bölcseséget,
 Körúragyogva csillagnimbusával
 Az Isteneknek békés sátorában,
 Hová nem érhet semmi földi tör:
 Ott, ott tanuld meg a bölcsék nyugalmát
 Ismérni, s győzni a föld szörnyeit,
 Indulatinknak pusztító dühét
 És a szerencse játékot nevetni,
 Használni élted szűk kerületét
 S bátran letenni a halál kezébe.

Int a dicső táj. Járd zengő ajakkal.
 Vezessen érző kebled Istene.
 Őlelje myrtus barna fürtidet.
 Az égi Múzsák s Gráczíák ölén
 Álmodd el élted rózsálmait,
 S védjen Minerva pályád zajjain,
 Mint Áriont a tenger Istenei,
 Midőn zenegve szállt a delfinen.

VITKOVICS MIHÁLYHOZ.

1815.

Midőn mosolygó bölcseségedet
 Belém enyelgi szép epistolád,
 Melyet barátunk Horvát érdemelt,
 Melyben Horáczczal fested a mezőt,
 S annak szelíden bájoló nyugalmát;
 Vigabban érzek s boldogabb vagyok.
 Szebbnek találom pusztá lakhelyem,
 Kertem virági szebben illatoznak,
 Szebben nevetnek szőlőm fürtői,
 És kazlaimnak árnya hívesebb.

Igen, de minthogy minden verselők
 Homér atyánktól fogva ekkorig
 Falut dicsértek, engedd meg nekem,
 Hogy én Budáról s Pestről énekeljek.

Midőn Budának roppant bérczfokáról
 Szédülve Pestnek tornyait tekintem
 S a száz hajókat rengető Dunát,
 A nagy Dunának tündér kertjeit
 És a habokkal küzdő szép hidat,
 Melyen zsibongva egy világ tolong:
 Midőn körültem minden él s örül
 S újabb meg újabb érzelemre gyújt:
 Itt a tanult kéz nagy remekjei,

Ott a dicső ész alkotásai
 Az élet édes bájait mutatiák,
 S mindezt előitem testesülve látom,
 A mit magamban csak képzelhetek:
 Kivánhat-e még többfélét szemem?

Hát a midőn majd véled s Helmeczynkkal
 Virághoz együtt ballagunk karöltve,
 S a bölcs öregtől új lelket veszünk!
 Onnét tehozzád s nyájas asztalodhoz,
 Hol a kinyílt szív s józan ész kinál,
 S vidám szabadság s tréfa a szakács;
 Onnét Palinkhoz, Péczel dallosához,
 És mindazokhoz, kik barátaink
 S velünk egyenlőn tudnak érezni;
 Hol majd hazánknak ó s új dolgait,
 Majd a világnak főbb történeteit
 Száguldjuk által, és mustrára intjük
 A föld királyit s büszke nagyjait;
 Vagy majd Kopernik égi útjain
 Vizsgáljuk e nagy minden titkait,
 s a világok systemáit oldjuk;
 Majd a morálnak mély törvényein
 Plátónkkal újabb s szebb respublikákat
 Alkotva, Solont s a dicső Lykurgust
 Lehozzuk embert boldogítani.

Ha azt megúnjuk, mert mindent megún
 Az ember, s édes a változtatás,
 Szemünk legelhet Thespiis bájvilágán
 S a tánczolóknak szárnyas rendein,
 Szívünk öröme olvadozva repdez
 A zengzeteknek szép concertjein;
 S ha kell, közel van kert, szőlő, liget,
 Horáczczal untig ott kapálhatunk,
 S nevetni fognak ott is a bohók.

Mi kell tehát több? Élni és örülni
S használni, célunk, nem pedig heverni;
S a bölcs nyugalma háboríthatatlan
A pesti bálban s csörtetés között,
Mint a magányos rejtek árnyain.

Nyugodni, enni, inni és alunni
Lehet mezőn is; oh de mint örüljek
Fákkal, füvekkel, ökrökkel sokáig?
Csupán szememnek tárgyi mindezek.
Szívemnek ember és rokon kebel kell,
Kivel vegyítse érzeményeit;
Elmémnek elme, mely megértheti,
S melyben sugárit tükröztetheti.

Van itt is ember, mond'd, de milyen ember?
Inség, gonoszság néz ki vad szeméből,
S lesujt pipádért, hogy ha nem vigyázzsz.
Szemét sötétség, vállát terh sanyarja,
S utálja mind azt, a ki boldogabb.
S mi szép mulatság látni izzadását?
Mi szép nekem még rajta szántanom
S aszott kezéből lesni sütemet?
Nem szebb-e Pesten vígan perleni
Verbőczi hajló nyelvén és merészen
A szent igazság mellett harcra kelni?

Barátom! a bölcs boldog mindenütt,
Az Hortobágyon, az Pesten, Budán,
Mert ő magával hordja kincseit;
De boldogabb ott mégis, hol körülte
A nyájas élet hinti kellemeit,
És szíve, lelke tárgyát lelheti:
Mint hol magába zárva él magának,
S csak álma tündérképét kergeti,
Mint egy vadonban bujdosó fakír.

Rendeltetésünk nem magányos élet
 S örök komolyság és elmélkedés,
 Hanem barátság és társalkodás.
 S nem a világi jókat megtagadni,
 De józan észszel vélek élni tudni
 A bölcseségnek titka és jele.

Maradj s perelj te Pesten, s élj vidáman
 Barátid édes társaságiban,
 S ne kérj az égtől többet mint adott.
 Van annyi, mennyi kell, s ha ez kevés,
 Kevés lesz a föld minden kincse is.
 A vizikórság szomját el nem oltja
 Minden Dunáknak s tengereknek árja;
 S az ép gyomornak egy pohár elég.

Ha van mit ennünk, innunk és szeretnünk,
 Ha józan elménk, s testünk nem beteg,
 Kivánhatunk-e s lelhetünk-e több jót,
 S adhatnak-é mást a királyi kincsek?
 Így ír, így érez, így él most batátod,
 Ki téged, édes Miskám, megkeres
 Az új zephyrrel s első fülmilével,
 S veled csevegni és nevetni fog.

BARÁTNÉMHOZ.

Tudom, hogy a szív nem vigyáz tanácsra,
 Kivált az első fájdalom hevén;
 Csak könnyek és csak bús nyögések adnak
 Szorúlt kebelnek édes enyhülést.
 De hát te meddig sírsz még Dencsidért?
 Mikor találsz te már vigasztalást?

Siralmaidban lát a felkelő nap,
 Siralmaidban hágy, midőn leszáll;
 Siránkozol, ha rózsát nyujt kezedbe

S ha illatot hint rád a szép tavasz ;
 Dencsid' keserged, a midőn az ősz
 Lehelletével hervad a virány,
 S előtted intve sárga lombja hull.

Nem így, barátném! itt is van határ,
 A melyet átalhágni nem szabad.
 Szép lélek, a mely könnyen kap sebet,
 S a fájdalomnak önti könnyeit,
 S magát kisírván szenved csendesen ;
 De kényes, a mely sebjét nem felejtí,
 Sem orvosolni nem bátor s kemény,
 Hanem lecsügged s önmagát emészti ;
 S hiú, ha még mély sebjével dicsekszik,
 Ha fájdalomban édeset keres,
 S veszett gyönyörre változtatja a kint.

Táguljon a szív könnyek által, a míg
 Feszíti, fojtja a nyers fájdalom.
 A férfiszem sem bírja könnyezetlen,
 A bölcs is érzi a csapást, midőn
 Szerelme édes láncza elszakad ;
 De már ha első kínjait kiforrtá,
 Az észnek égi balzsamát veszi.

Mi haszna vívjuk a kemény eget
 S a bús koporsó gyémántzárait?
 Nem hat siralmunk s jajsavunk oda!
 Mi haszna sírsz hát, és miért siratjuk
 Azt, a ki békes révre jut korán,
 Ki csak tavaszsa kellemit szedé
 S itt hagyta a tél pusztá napjait?

Nem szívja többé Dencsid ajkidon
 Az élet első gerjedelmeit,
 Nem érzi többé csókjaid hevét,
 Sziveddel öszve nem döbög szíve :
 De már nem érzi a fájdalmat is,

E földi élet számtalan veszélyit,
 A test fenéit, a lélek dühét
 S nem a halálnak irtózásait;
 Nem játszik a sors kéje övele,
 Sem a hatalmas durva büszkesége,
 Nem csalja ötet áruló barát,
 Szerelme kínja nem szakítja szívét,
 S nem látja a bűn győzedelmeit.

Ki tudja éltünk számtalan csapásit
 Leírni? Minden óra újakat szül,
 Újabb veszélyt hoz minden perczenet.
 Itt a mosolygás sirással vegyül,
 Itt minden édes mérget rejt magába,
 S gígászi harczot minden nyúgalom.

Oh, hadd nyugodjék magzatod tehát
 A boldogoknak csendes enyhelyén,
 Túl a veszélyen s földi harczokon,
 S fedezze béke kedves hamvait!
 Követni fogjuk ötet nem sokára;
 De már követjük és útban vagyunk!
 Nem veszti azt el, újra megtaláljuk,
 Csak egy kevéssé ment előbbre tőlünk.

HELMECZY MIHÁLYHOZ.

Mit írnak, édes Helmeccym, neked?
 Nemes tüzedről énekeljek-é,
 Vagy ifjuságod ért gyümölcsiről
 S baráti szíved érzeményiről? —
 Ha én terólad gondolkodni kezdek,
 Csak egyet érzek, egyet gondolok,
 Csak azt, barátom! hogy téged szeretlek;
 Csak azt: hogy édes a szelíd barátság
 Még akkor is, ha csak képét öleljük
 Annak, kit óhajt szívünk messziről.

Ím, gyűjteménykém vedd baráti kegygyel,
 Érezze ismét gyámoló kezed'.
 S láttasd világgal, mint már láttatád.
 Kevés virággal szerzi meg Camoénám:
 Oh! elvadúlnak a komoly szemektől
 Áon mosolygó gyenge szűzei,
 Mint a szerelmek édes Istenei.
 Te még virágzol. Dőlj szép karjaikra!
 S az égi nektárt idd rózsás ajakkal.

VANDAL BÖLCSESÉG.

A vandaloknak ferde bölcsesége
 Ismét divatba jó s csudáltatik:
 Ezek, hogy a nagy Rómát dőlni látták,
 Vesztének abban lelték fő okát:
 Hogy ottan írni és olvasni szoktak;
 S ez okra nézve ők a könyveket
 Elégeték mint ördögségeket:
 S hogy most kiforrt a Párizs régi mérgét,
 Mi szülte azt más, mint könyvek, tudósok?
 Égetni kell hát minden könyveket,
 Égetni mind azt, a ki gondol és lát!

Oh vandaloknak sanda bölcsesége!
 Méltó, királyi fülbe zengeni.
 Tenéked a nagy Róma csüggedése
 S Párizsnek ádáz harcza egy eset?
 Tenéked alma s makk egy fán terem? ---
 Hát vandalok közt nincs-e pártütés?
 S nem félt-e Caesar a vad Galliátót?
 Hát a szeraillok öldöklései
 És Ázsiának végtelen zavarja,
 A Dózsa, Hóra gyilkos pórhada
 Mind a tudósok s könyvek mívei?
 Hát Prussziának s Bécsnek thrónusát
 Csak a vak észnek fékje tartja fent?

S azért nem omlik ott királyi vér?
S tán Angliának népe balgatat,
Azért parancsol a föld tengelyének?

Így van! ha szél fúj s fergeteg leend,
Ha a buzában konkoly és vadócz van,
Ha nyájainkat métely szállja meg,
S a szürke kancza vemhét elveti,
Azt mind tudósok s könyvek mívelik.

Bölcsen! Dicsően! Inach és Numa,
Ninus, Zoroaster így okoskodának,
Tehát mi is! — Oh de nagy hézag ez!
A makkos ember és mi, nagy különbség.
A makkal elmúlt a szilaj szabadság,
Az ember önként hordja most nyögét,
A békes élet bájit ismeri,
S a marhafékre nincs szüksége többé.
Lám Titus, Aurel s Fridrik nem valának
Sem istenek, sem a nap öcscei:
Imádtatának mégis a világtól;
De a tyrannok, bár istenfiaknak
Neveztetének, bárd alá jutának.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A POETA.

Mint majd ha lelkünk Lethe vizébe néz,
Minden földi tehert róla lehullva lát,
S újjá születve nyílt karokkal
Elysion rokon árnyihoz leng:

Így, a ki Kastal vedreiből merít,
Új tündéri világ bája ragadja el;
Magát felejtvén, élve meghal,
S egy melegebb nap alatt lel éltet.

Ott gerjed abban a csuda lánggerő,
Onnét hinti alá égi virágait;
Ne nyúlj azokhoz durva kézzel:
Megfagy az égi hideg kezekben!

FELSÉGES KIRÁLYUNKNAK

KESZTHELYRE VÁRATÁSAKOR.

Keszthely mosolygó völgyei, bérczei!
Czsásárunk közelít, hintsetek illatot;
Simúlj tükörré, büszke zengő,
S tükreidet biborozza Phoëbus!

S ti csendes ernyők pásztoril gyújtsatok
Tömjént hölgyeitek s gyermekitek között
Annak, ki gunyhótok paizszsa
S emberi jussaitoknak őre;

S ki, mint dicső nap fergetegink után,
 Áldást szórva, körüljárja hazánk egét,
 S a mit levert a hosszú szélvész,
 Újra felélteti égi tűzzel.

Örülj te is hát, Festetics, és pazarlj!
 Mútasd: mint szereti a magyar a királyt;
 Mutasd: hogy annak szíve, kincse
 A haza s atyja kezébe' vagynak.

Mutasd: hogy a szent honszeretetet heve
 S a jobbágyi szelíd tisztelet egybe fér;
 Mutasd: hogy e két virtus együtt
 Tesz fejedelmeket és nagy embert.

SZILÁGYI 1458-BAN.

«Ledült Hunyaddal a haza véd fala!»
 Így zeng hősei közt a diadalmas ősz.
 Körültüzelgve bús szemekkel
 A had erős fain, Szilágyi.

«Ledült, s az undok czimbora, lánczait
 Elszaggatva, kitör szent düledékein,
 S habzó agyarral tölti újra
 Béhegedett sebeinkre mérgét.

A tiszta ifjak lelke gyanútalan
 Hódolt a gonoszok csalfa siralmának,
 Kik mind Hunyadnak, mind hazánknek
 Békepohárba halált adának.

Ezt nyerte a nagy hős atya, virtusán:
 Megkímélve magas szívvel irigyeit
 Ön gyermekébe dőfte tórét,
 S a czudarok diadalt kaczagnak.

Ezt nyerte a mi balga hitünk, midőn
 Oly körmökre bizánk a haza zálogit,
 Melyekre honnunk vére csorgott,
 S hív Hunyadink vasa bélyeget vert.

A csejt utáló így veti gyilkosa
 Hálójába magát: így fedi tornyait
 Földünkön a bűn, míg Molochnak
 Áldozik a nemes önmagával.

A virtus a jók horga, ha czéltalan:
 Féltünk rossz rokonink véribé' fürdeni,
 S a jóknak ártánk: az kegyetlen,
 A ki szelíd, mikor ölni szentség.

A százfejű szörny új fejeket terem,
 Posványával együtt vesztethi Hercules
 A gaz lenyesve még bujább lesz;
 Írtani kell gyökerestül a bűnt!

Így adta vissza Sulla az életet
 Rómának, s így adom vissza hazámnak én.
 Vértorral alkot új világot
 Sylla-Szilágyi haragja: jertek! »

HYMNUS KESZTHELY ISTENEIHEZ.

1817. febr. 12.

Ki zengi e nagy század erőseit
 S omló thrónusait? ki Agamemnonát
 Korunknak, s Aulis áldozatját
 S Iphigenia szemérmes arczát?

Feldúlt világunk üszkeit, a Tridenst,
 S villám ostromait, a lerogyott gigást,
 A megrepesztett Kalpe szírtját,
 Pindari láng-ajak ömledezze;

Ti, oh szelidebb égiek! a kiket
 Keszthely béavatott szent palotáiba,
 Ti, élető Ceres s dicsőebb
 Lelket adó Helikon leányi,

Vidám avénám titeket énekel.
 A szebb emberiség bennetek él s tenyész,
 Ti adtok annak testi-lelki
 Jobb eledelt s magas égi éltet.

Ceres! te hívtad erdeiből elő
 A vadságba merült emberi nemzetet,
 A makk s gyökér helyett az édes
 Búzakalászt neki megmutattad.

A társas élet szent szövédékeit,
 Az erkölcsi világ új elemementomit
 Te fűzted egy nagy kapcsolatba
 Célra vivő örök ösztöninkkel.

Munkált az ember s tárgyaihoz jutott:
 Bátorságba' szedé műve gyümölcsseit,
 Vigan nyugodtan éle csendes
 Sátoriban az arany világnak.

De még lefojtva szűnyada kebliben
 A szebb ætheri rész. Múzsza! te illetéd
 Nektáros újjal, égi lantod
 Zengzete gyúlt erein keresztül.

Zúgván felébredt a lekötött erő,
 S mint új lény leveté állati nyűgeit,
 S a még nem ismert lelki élet
 Képei közt lebegett örömmel.

Főbb létre lobbant lelke feloldozá
 A szép, jó s az igaz mennyei csirjait;
 Zengtél s körülte új világ nyílt
 S Elysion, szomorú vadonján.

Zengtél! s szívének húrjait illetéd:
Forró melle dagadt, homloka virrada,
Elméje szárnyalt, s a tudásnak
Békertülé sivatag határit.

Zengtél s dalodra Thébe felépüle,
S a boldog görög ég csillaga felderült:
Te zengsz, ha Rómát a kerek föld
Rettegi, és te, ha azt lerontja;

Te zengsz, ha Franklin lelki merész keze
Villámot leragad s sceptrumokat leszeg;
Ha Newton és Kant a teremtmő
Titkait oldja s világot alkot.

Kronos leányal s Delphi nagy Istene!
Tí munkátok azon titkos örök kötél,
Mely a halandó port s az Istent
Egy csuda mívbe csatolva tartja.

Oh lakjatok hát e kies ég alatt,
Bájoljátok ide Enna virányait,
És a virágzó Attikának
Hajdani szép idejét s Saturnust,

Hogy vérrel ázott századaink nyomán
A szent pálma arany bimbai nyíljanak,
S e kis magyar Weimar öléből
Lássa hazám kiderülni napját.

Oh látja! s im a harcz deli nemzete,
Mely még csak hadi zajt ismere és halált,
Lerakja harsogó aczélit
Színed előtt, ragyogó napisten!

Lerakja s áldoz, s mint mikor a Bakonyt
Messzünnen riadó mennykövek és szelek
Csattogva rázzák, zeng fölötte
Tegzed aranynyíla és az ægis.

HEKTOR BÚCSUZÁSA.

ANDROMACHA.

Elmégy, Hektor, tőlem hát örökre
 Oda, hol már Achilles fegyvere
 Patroklusnak áldozik vérrel?
 Ki fogja majd kisededünk tanítani
 Istent félni és dárdát hajítani,
 Ha téged a bús Orkus elnyel?

HEKTOR.

Drága hölgyem, parancsolj könnyidnek,
 Tiszttem, hitem engem harczba visznek,
 Ezen karok őrzik Pergamust;
 Tiértetek, hazánk Isteniért
 Bátran vívok, hősien ontok vért
 S nem rettegem a setét Orkust.

ANDROMACHA.

Nem hallgatom többé kardod hangját,
 Itt hever majd, rozsdá lepi vasát,
 S Priám bajnok nemzete kivész.
 Oda mégy, hol nap többé nem ragyog.
 A Kocytus bús vadonban jajog,
 S szerelmed a Lethében enyész.

HEKTOR.

Minden vágyom, minden érzeményem
 A Lethe szent árába merítem,
 De hív szerelmemet nem.
 Halld! az ádáz dúlja már a falat,
 Fűzd rám kardom, szüntesd fájdalmadat,
 Hektor hal meg, de szerelme nem.

NAPOLEONRA.

1820.

Nem te magad győztél, hanem a kor lelke — szabadság,
 Melynek zászlóit hordta dicső sereged.
 A népek fényes csatatásba merülve imádtak,
 S a szent emberiség sorsa kezébe került,
 Ámde te azt tündér kényednek alája vetetted,
 S isteni pálmádat váltja töviskoszorú.
 A mely kéz felemelt, az ver most porba viszontag;
 Benned az emberiség ügye boszúlva vagyon.

A FÜREDI KÚTHOZ.

Japet fiának sassa dulá vesém,
 S a mennyből lehozott szikra emésztve ölt,
 Midőn, dicső forrás, sebimre
 Aeglei balzsamot áldva öntél.

Mint a ki a szent Lethe vizébe néz,
 Minden földi tehert róla lehullva lát,
 S újjá születve nyílt karokkal
 Elysion rokon árnyhoz lép;

Igy adta vissza életadó ered,
 Oh kútfő! nekem az életet és reményt,
 Így ébredék fel, s így ölelt meg
 Partidon új öröm, új rokon kéz.

Itt leltem a jó Vajkit, az édes őszet,
 Itt a téli szelíd énekelőt, ki már
 A boldogúlt lelkek körében
 Iszsza az ég örömit, jutalmát.

Kikhez vegyülve hársaid ernyein
 A bús felleg alul hajnali pirjait
 Az élet újra rám mosolygá,
 S holt kebelem hideg éje virradt.

Itt leltem a szép lelkű nemes magyart,
 Pázmándit, s szeretett szive kegyes felét,
 Ki vélem együtt cseppeidben
 Enyhületet keresett magának.

Enyhítsd meg ezt is, a kora szenvedőt!
 Márvány oszlopidat felkoszorúzom im,
 Enyhítsd meg ezt is, mert ha szenved,
 Nem leszek én is egész kigyógyult.

ELEGIA

GRÖF FESTETICS GYÖRGY HAMVAIRA.

Keszthelyi partnak evez ladikom, mosolyognak előmbé
 A szeretett tájék öblei s árboczaí.
 Nyugszik az ég, lebegő zephyrek ringatva vezetnek,
 Csak kebelem zajlik s hányja halála jegét;
 Hányja, midőn lehajult fővel révedre kiszállok,
 S nyomdokidon, nagy holt, nyögve előre megyek.
 Minden mozdulatom közelebb visz szent tetemidhez,
 S míveiden lebegő árnyad előmbé tűnik.
 Látlak, mint öleléd kegyes arczczal, nyájas örömmel,
 A kiket a szeretet nyílt kapuidba hoza;
 Látlak, mint fogadád szent csókkal megkoronázva
 A piruló Múzsá gyermekí áldozatit.
 Mint Görögországnak nagy dæmona gyermekalakban,
 Gyermeki játékban alkota embereket,
 Úgy te is ősz fővel közibénk enyelegve vegyúltél
 S játszva nyitál pályát isteni czélod előtt.
 Míg mások honnunk javait vesztünkre kiszórják
 S a nemzet lelkét s életerét kiölik:
 Közbe Te keltél fel, s valamerre kifordula arczád,
 Áldást hinte reánk s életet önte belénk.
 Mint egy hősi Pelops oltárt, pályákat emeltél
 A görög ég, Helikon, hajdaní Isteninek.
 Ünnepeket, muzsikát, tánczot, játékokat adván,
 A nagyot a széppel kedvesen összekötéd.

A zengőt koszorú emelé és gazdag ajándék,
 Minden ideg kifeszült, s büszke futásnak eredt.
 Így alkotta örök remekét amaz égi Lykurgos,
 A mikor összeszedé Ilion énekeit;
 Spárta szilaj lelkét, énekre tanítva, emelte
 S a dalok Isteninek áldozza harczaiban;
 Így született Hellász, így szülte az élisi pálma
 A csuda helleneket s Pindaros énekeit.
 Így született Korybant, zengzetben az égiek atyja,
 Így hordott eledelet nékie méhe, galamb.
 A buta nép e zajt látá, s a tölgyet emelte,
 Látni a mennyrázót nem vala néki szeme.
 Ámde ki fenjáró elmédnek látta arányit,
 Nyájas alakjaiban látta nagy Istenidet —
 Elfolya szép élted s veled a szép gondolat eltűnt,
 Mint ama gyenge virág, napja lehúnyta után.
 Eltűntél, de ha majd palotád márványi lehullnak
 S romjaiból valaha baglyok üvöltnek alá,
 Mint a büszke Csobáncz szomorú dűledékin az útas
 A múlt bajnoki kor képzeletébe' mereng:
 Így merül el majdan magasabb rémletben az érző,
 Hamvaidon hálát, könnyeket adva, velem.

WESSELÉNYI, A NÁDOR, MURÁNYNÁL.

TÖREDÉK.

Mely édes andaly int, Murány, feléd,
 Midőn tetődre felvetem szemem!
 A várvivásnak jöttem nézni tervét
 S kimérni a tűz égi útait,
 És íme mint egy elbájolt lovag
 Andalgva nézem a tündéri várt,
 Andalgva látom ékes asszonyát.
 Kit már feledni véltem évek óta,
 Előmbé tűnni látom újlag;
 Látom, miként őt láttam egykoron
 A bajnok-ifjak büszke tánczkörében

Lebegni pártás fővel a delit,
 A nyílni kezdőt angyal-kellemében.
 Döbbenve váltam tőle és szorongva:
 De megpillantván újra kardomat,
 A hősi szellem újra megragadt
 S vitt a dicsőség fényes útain,
 Vitt élni-halni bajnokok sorában.

És íme már most mint dicső vezér
 Előttem állok, oh magas Murány,
 Letörni ormod büszke tornyait,
 Rablánczra fűzni ékes asszonyod'
 S rablánczra véle a pártos magyart.

(Meg-megállva s gondolkozva járdat.)

Rablánczra téged, lelkes árva hölgy,
 Rablánczra téged, édes árva hon!

(Gondolkozik.)

Mi ez? mi új zaj dúlongat szivemben?
 Oh érzem, a tiszt s a szív harcza ez:
 A szív fog, érzem, győzni tisztemen,
 Kirántja győző kardomat kezemből
 És életemnek új irányt mutat.

FELSŐBÜKI NAGY BENEDEKHEZ.

1821.

Oh te, ki mind névvel, mind testi s lelki kegyekkel
 Áldott és Nagy vagy, deli ifjú, mint ki Athéne
 Díszei közt paizsán viselé a mennyköves Ámort,
 S mint ama nagy rokonod, ki javunkért megvet arany-
 Hozzád szól Múzsám. Illesd őt lángajakiddal, [fényt,
 Hogy hozzád bájló nyelveddel szólni tanuljon,
 Nyelveddel, melyről diadal zeng s mennykövez Ámor.
 Menj, nagy pályádon fénynyel, hatalommal övedzve,
 Mert az erény hatalom nélkül csak gyámtalan árva;
 Öltöztessd fénybe, hogy az álnok bukjon előtte.
 Így fogsz lenni hazád s fejedelmed híve, szabad bölcs.

Menj, de mutasd, hogy bölcs Montesquieu látta szived-
Trézia bajnokait, mikoron koszorúzta dicsően, [ben
Kik hont és koronát egy szívvel védni tanultak.
Férfiakat nemző Pannon szüle téged örömmel.
Törpét törpíthet, de nagyobbá tesz nagyot a polcz,
Mely gyávát szédít, de mezítláb hág oda Cato.
Légy te Aristippus: bírij fényt, de ne bírjon az álfény.
Szentegyházzá lesz tündér palotája előtted,
Mint szentegyház lón kalibám, mikor abba beléptél,
S váteszi lélekkel láttam már büszke jövendőd'.

VIG CHLOE.

«Húnyik a nap, pirúl az ég,
Intesz édes enyhelyem!
Megyek, megyek, ah elég rég
Vonza feléd kebelem.

A bús cyprus árnyékában
Az urnák s nefelejtsek,
A két hív szívek lánczában
A viola-bilincsek.

Te vagy az én kis világom,
Virágim szép ligetel
Gyermeki víg munkásságom
S elmém első képze.

Így alkota ifjú lelkem
Egy szebb virányt magának,
Hol égi gyönyör s szerelem
Szebb rózsái nyílnának.

Hozzád jövök, ha szívemet
Aggodalom terheli,
Hozzád, ha rám öröm nevet,
S kezem lantját emeli.

De csakhamar felriadtak
Rémlendező szemeim,
S karom között eloszlottak
Tündér álmképeim.

Szép alakid szemlélete
Új világba andalít,
Nyílt kelyheid lehellete
Illatozónbe merít.

Oh, mint sírtam, barátnéim,
A szerelem könnyeit!
Mint ittátok, virágaim,
Szívem égő cseppeit!

Itt élnek eltűnt rémeim
Gyermeki jelképekben,
S kedves titkos két betűim
A mindig zöld szívekben.

Hervadtatok, hervadtam én,
Míg rablánczom szaggatám,
Míg a csalfa büszke remény
Bábjait elhányhatám.

Oh, nem jó, halandó szemnek
Az eget megmutatni,
S a lepkeszárnyú gyermeknek
Égi szárnyakat adni.

Nem álmodni, hanem élni
Illik e szép világon:
Méh-ajakkal mézet lelni
Lehet minden virágon.

Nehéz a mennyet elhagyni,
Pedig le kell hullanunk!
Jobb a hív földön maradni,
S rózsákat itt szagatnunk.

Egyik hervad, másik nyílik,
Mindenik csak tűnemény;
Annak nyílik a legszebbik,
A ki szabad s víg mint én.

Szabad pedig kiki lehet,
Míg fejét, — de hol vagyok?
Álman még Istenné tehet,
Legyen, legyen, hallgatok.»

A KRITIKÁNAK TÁRGYA.

A kritikának egész szép tárgya, barátaim, a mű,
Nem pedig a művész. E kettőt összezavarni
Rút lelkek szokták; s a rútból felhat-e a szép?

ÚJ GÖRÖGORSZÁG.

A Múzsák s Charisok szép honját éjtszaka fedte
S templomi néma halál szomorú hajlékai lettek,
Büszke tatár lovagok patkói tüzelgtek az elszórt
Spárta, Athéne dicső körein már századok óta.
A földnek legszebb, legemeltebb népe bilincsben
Izzada Solonnak szent hamvain égre sohajtva.
Mint mikor a vasból ordítva kiront az oroszlán
S Núbia erdeiről iszonyún emlékezik és dúl:
Így riad álmából az eloltott hajdani Hellász,
És Mohamet hadait tengerbe meríti örökre.
S íme az ég kinyílik! száz évek-fedte porából
Felkele phoenixként maradékit védni Lykurgos,
S elszórt hamvaiból Marathon nagy bajnoki váltak.
Menjetek, oh Múzsák s Charisok, koszorúzva elejbe,
Hajdani napjaiban néktek tömjéneze Hellász.

A LEGFŐBB.

A legfőbbre akarsz törekedni hatalmas erőddel?
 A legszélsőbbet ne tekintsd azonba' tetőnek,
 Mert tetejére, középpontjára közép ut emelhet.

A POESIS HAJDAN ÉS MOST.

Halljuk! miket mond a lekötött kalóz:
 Tündér változatok műhelye a világ,
 Mint a poesis bájalakja:
 Ámde csak egy az igaz, nagy és jó,

Melyek mosolygó jelczime lett a szép,
 Hogy mint a szerelem játszi gyönyör kezén
 Folytassa titkon a teremtés
 Műve örök folyamát gyönyörrel.

Ennek teremtmő ihlete alkotá
 Hellász rózsakorán a vitor életet,
 Midőn mosolygó égieknek
 Innepein lebegett az ének.

A szépet érző emberek ajkain
 Szívből szí be gyönyört zengve s vidám erényt;
 Midőn a nyájas áldozóknak
 Nyájas örömbe jelent meg a menny.

Oh a poesis rózsaszín ujjai
 Fonják azt az öröm gyenge virágiból;
 Örökre intve csalta össze
 A vadonok ridegült lakóit.

Most a halandó mint ama büszke lyány,
 Villámfénybe vonúlt Isten öiény enyész:
 A szent poesis néma hattyu
 S hallgat örökre hideg vizekben.

Szűnj meg te is hát zárt fület és kebelt
 A szép ifju világ bájira inteni :
 Halottas ének zúg felette,
 Mint mikor Afrika sámielje

A port az éggel összezavarva dúl.
 Forró porvihara fojtja az életet.
 Oh a halandó lyánka szíve
 Emberi szép kebelén virúljon.

Mint a mosolygó Hellenisé, midőn
 A félisteneket szülte szerelmiben;
 Gyönyörre nyílt sziv nyíladozza
 A szeretet csuda két virágít :

A szent poesist és a dicső erényt,
 Melyek hajdan öröm ünnepivé kenék
 A nagy görög nép boldog éltét
 S létre hozák örök ideálit.

ANGLIA.

Ész, pénz ad mindent, de csak együtt osztanak áldást.
 Nép esze a törvény, mely nélkül pénze veszélyt hoz.
 Míg törvényidnek hódolni fog, angol! a pénzed,
 Addig hódol a pénz neked és pénzednek a tenger.

AZ ÚJ NEMZEDÉK.

Éveket átvirraszt a művész, még se talál czélt :
 A pehelyes kis nép álmaiban kitanul.
 A mit tegnap alig hallott, azt már ma tanítja :
 Oh mely kurta belük e hadarász uracsok.

A KÖLTŐ ÉS A SORS.

Honnét van, hogy az ég, a fátum vagy görög Áte
 Majd minden jámbor költőt és büszke genieket
 Annyira üldöz most, hogy azok majd mind siralommal
 Töltik el a Helikont s czivakodnak fátumaikkal?
 Én nem tudhatom azt; s hogy az Atét gyártja-e költő,
 Vagy pedig a költőt gyártná bárdjával az Áte,
 Azt se' tudom; de igaz, hogy azok jól ismerik egymást:
 Mégis azonba' nehéz őket jól össze egyezni!
 Ámde akármin van, zugolódnunk ellene nem kell,
 Sőt mint a karaib hajnok harsogja halottas
 Énekít a kinzók keze közt mosolyogva, boszontva,
 Gyáva csapási alatt víg dalra fakasztva köszöntsük.
 Zengi, mosolyogj neki, majd víg lantod tánczra ragadja,
 Mint Orpheus hajdan vadakat, fát, Thrácia bérczét.

GRÓF MAILÁTH JÁNOSHOZ.

1830.

Mailáth! poétád éneke leng feléd,
 Nem mint a rohanó Vág, mikor árjait
 A Kárpátok közt zúgva szórja,
 Tört jeget és köveket sodorván;

Csak mint az alkony enyhületén kalász-
 Párnáján pihenő lyányka szelíd dala
 Üdvezli a várt est nyugalmát,
 S a hegyek ormai közt mosolygó

Holdat, midőn már csend födi a mezőt,
 S a pásztorkalibák gőze a völgybe szállt.
 Mailáth! poétád napja húnyik,
 S nem ragadoz dala árja többé.

Tündér tükörben nyílt nekem a világ,
S mint egy Pygmalion szobra, ölem hevén
Életre gyúlva lenge honnom,
S annak ivá kebelem sugalmát.

Mellembé' mint egy Ilion éneke
Zengett a haza szent lángja; Olympia
Istenfiakkal küzdve tűnt fel
Isteni bájba merült szememnek.

Eltűnt a rémkép. Ámde ha szózatom
Szép lelkedre hatott, nem vala pusztá hang,
Nem, mely tudatlan gyermek ajkán
Lelket emelt; koszorúm ne bánd meg.

S ha szépnek érzed férfias énekim,
Benned vagynak azok, benned a honni szív,
Melyet magasztalsz, benned a hív
Honszeretet daliás erénye.

Menj, énekeld hát e magas égi lényt!
Ezt harsogta örök Pindaros és Horác, z,
Ez isteníté a világnak
Hajdani váteszít és erősít;

S ez nyit nekünk ím éliszi pályatért
Rákos hős mezején. Hallom a pályazajt,
S a pályazajban Széchenyink hős
Hágdozatit, lova könnyü győztét.

Oh énekeld őt, a diadal fiát!
Eurus-szülte pején mint viva nyerve díjt;
Mint áldozá fel ezreit, hogy
Ész művein kecsesülne nyelvünk,

Mely újra szülje a lerogyott magyart,
S Pannon férfi diszét. Engem a Villitáncz
Int már; de honnom új virúltán
Vert dalodat porom érzi majdan.

HATODIK KÖNYV.

VENUSHOZ.

Oh szerelmek szép tündére!	Te intézed a szíveket,
Jövel gerliczéiddel!	Egymáshoz te forrasztod,
Hozz írat szívem sebére,	A tüzet jéggé teheted,
S könnyeimet . . .*	A jeget meggyújthatod:

Ámor törei égetnek,	Oh olvaszd el Naczám szívét,
Lobog minden cseppvérem,	Szívemhez hadd forradjon;
Fájdalmaim eltemetnek,	Mosolyítsd rám szép kék
Ha tárgyam el nem érem.	[szemét,
	Kebledbe hadd ragadjon.

NACZÁMHOZ.

Beteg szívem törbe esett,
Fornak minden ereim,
Békességem elenyészett,
Hervadnak kellemeim.
Nem bír magával kebelem,
Sebeimet nem rejthetem,
Hullnak néma könnyeim.

Ne légy kemény, édes Naczám!
Töröld le bús cseppjeit,
S vedd szívedre halvány orcám
Titkos esdekléseit.

* Toldy így egészíti ki: . . . szárazd el.

Szakaszd le a kinyílt rózsát,
Míg el nem veszti illatját
S fodra bíbor díszeit.

A szerelem az Istenség
Jöttevő lehellete;
Boldog, a kibén tisztán ég,
S rokon lelket lelhete.
Kivel magát vegyítheti,
Lelkét lelkébe öntheti:
Édes annak élete.

Jövel, te nékem születél,
Érzi minden csepp vérem,
Miolta rám tekintettél
Nyugalmam nem esmérem;
Benned élek, benned halok,
S hogyha tőled elszakadok,
A koporsó lesz bérem.

AZ ELVÁLÁS REMÉNYE.

Nem oh! csak nem hat az égig
Beteg szívem nyögése!
Bús fejemen lesz mindvégig
Sorsom kemény végzése.

Látom, hasztalan epedek
Mint egy bús filemile:
Tied, lelkem, nem lehetek,
Lelkemnek édes fele.

Látom, csak azért forrtanak
Össze árva szíveink,
Hogy holtig sírdogáljanak
Záporozó szemeink.

Tépd el édes bilincsemet!
Hadd repülhessek tőled,
Vagy ölj meg, hogy hív lelke-
Nyöghessem ki körüléd. [met

Nyújtsd ki angyal karjaidat,
Véggy meg egyszer öledbe;
Vedd búcsúzó csókjaimat,
Zárj örökre szivedbe.

De bár tőled elszakadok
S mint ez árva nefejejts
Érted, lelkem, elhervadok,
Oh szivedből ki ne ejts.

Hiszen majd mikor porunkból
Phœnixként felkelendünk,
Tied leszek, ha sirunkból
Új életre menendünk.

Szánja Vénus szíveinket,
S majd fényes édenében
Összeviszi lelkeinket
Hiv gerliczék képében.

GROF FESTETICS GYÖRGYHÖZ.

Festetics! boldog, kit az ég kegyelme
Anyja méhében kijegyez magának,
S a szerencsének ragyogó ölében
Rengeti a sors.

S a ki jóltévő kezeit kinyújtván,
Mint az Istenség, valamerre fordúl,
Hinti áldását s kebelében érzi
Tettei bérét.

Akkor irígylem fejedelmi kincsed',
A midőn áldó kezeid kiszórják,
Akkor, oh akkor vetekedve törnék
Véled az égre.

Mint te, oly gazdag vagyok én magamnak,
S mint te, oly forrón szeretem hazámat,
Ámde nincs kincsem, s csak ezen betűkben
Ömledez a szív.

HORVÁTH ADÁMHOZ.

Mely a mæoni bölcs lelkét levezette az Orkus
Tornáczába, hogy Ithakának lássa királyát,
Lássa, kihozza erős Achillest és Agamemnont
A feledékeny idők torkából bajnoki kiáltással,
Múzsza! te Horváthot hajdan szárnyadra emelted,
A mikoron Hunyadit lantján hirdette s az Árpád
Vére dicsőséget magyarul harsogta közöttünk.

Oh te hevítsd lelkét, hangját régolta sohajtjuk.
 Vidd el karjaidon lobogó fáklyákkal az elzárt
 Régi sötétségnek titkos küszöbére, atyáink
 Szentelt hamvaihoz, te fedezd fel előtte hazánknak
 Hajdani hősöit, kik bölcs intézetek által
 A lebegő kormányt csendes révpartra vezetvén,
 Spártai erkölccsel s törvénynyel örökre lerakták
 A magyar alkotmány bérctalpaait a maradéknak.
 S kik, mikor a haragos villongó Visszavonásnak
 Lelke kitörte aczél závarát a fene hadnak,
 Mint hajdan Marathon nagy bajnoki vívtak ezerrel;
 S vagy diadalmi öröm közt tértek vissza Budára
 Vagy pedig a haza szent oltárán áldozva vérek.
 Mennyi nemes hamvak vagynak még néma homályba
 Zárva, kiket méltán lantjára vehetne Homéros!
 Múzsza! hevítsd Horváth lelkét, ne felejtse hazáját,
 Szent kötelességét, szép híre arany koronáját.

A BALATON.

(MATTHISSONHOZ.)

Jer te, ki a szép genfi tavat s szép genfi virulmányt
 Oly eleven színnel festéd, s Eratódnak ölében
 A roppant Bernhárd falain múlatni szeretted,
 Jer: nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja
 Tükrözetén reszket, s mikor a hold fénye alatt ég;
 Nézd a kék hegyeket, mint állnak sorba körülte,
 Melyeken a nektár csorog és az öröm dala harsog.
 Itt meredek sziklák tetein sok régi erős vár
 Omladozó falain lebeg a múlt hajdani képe,
 S elnyeli a döbbent elmét a fényes előkor;
 Itt a századokat látott vadonok feketednek,
 Melyek ezer meg ezer gőbölt kényünkre nevelnek;
 A szilaj Arkászok heverészve legeltetik a nyájt,
 S a kies estvéken nyögdéccsel lassu furullya.
 Itt a sárga mező s kiterült láp terjed előnkbe,
 Hol dús búzakalász hullámos tengere játszik,

S a barnult arató víg dal közt hosszú képét rak.
Nézd, valamerre veted szemeid, szép minden előtted,
S a koszorús Tellus kosarit mosolyogva üríti;
És valamint boldog Helvetia népe örömmel
Szántja szabad földjét: itt is szabad a magyar és víg;
A gazdag palotát itt lakja királyi szabadság,
S a gunyhók lakosit szent törvény jobb keze védi.

MAGYARORSZÁG.

Itt hol szőke vizét a Duna rengeti,
Árpád gazdag arany hantjain, oh hazám!
Ceresnek koszorús homloka illatoz,
S a bővség ragyogó kürtje mosolyg reád.
Termékeny mezeid mennyei harmatok
Mossák, s csűreidért Európa írgyed.
Itt édent mutató sorhegyek oldalán
Bacchus tölt poharat, s néked az isteni
Nektár legnemesebb vedreiből merít.
Itt Arkádia zöld halmai nyillanak,
Hol Pán legjelesebb barmok után dalol,
Barmok, milyeneket boldog Arábia
Nem látott, sem egyéb nemzet az ég alatt.
Kárpátidnak arany gyomra kevés Perút
Felmúlván, örökös kincseit önti rád.
Minden jót, valamit hint az Olymp ura,
Minden jót, valamit Tellus az emberi
Táplálásra teremt, néked az istenek
Bőv mértékje pazarl büszke határidon.
Boldog népeidet Titusok őrizik,
Kik mindannyi atyák és kegyes istenek,
S kiknek trónusokon Trézia lelke leng.
Törvényed s koronád Cherubim őr fedi,
Nem fertőzteti meg durva tyrann keze:
Törvény, nem hatalom kénye, uralkodik
Rajtad, s régi dicső nemzeti díszed áll.
Oh bár vajha kies gyöngykoszorúd között

Még egy illatozó rózsza fakadna ki:
 Szállnának le reád Græcia isteni,
 Kik hajdan lehozák Attika földre
 A nagy mestereket s bölcs tudományokat.
 Akkor csillagokat hatna kevély fejed,
 S elbámulna reád a zenith és nadir.

A TIZENNYOLCZADIK SZÁZAD.

Század hanyatlik. Már küszöbén vagyunk
 Bámult korunknak, századok Istene!

Buzgó örömmel feltekintek,
 S titkaidat huraim csudálják.

Népek születnek, thrónusok omlanak
 Lehelleteddel, s a te szemöldököd

Világokat ronthat s teremthet,
 A nagy idők folyamit vezérlvén.

Hány századoknak szélveszes ostromin
 Harczolt szerettem nemzetem ekkorig!

Hány száz Charybdis s mennyi örvény
 Várta nemes remeked halálát!

Már sírba szállott hajdani nagy nevünk,
 Már-már lecsüggött győzni szokott karunk,

Mikor hatalmas szárnyaiddal
 Béfedezéd lebegő vitorlánk.

Megszántad e nagy bajnoki nemzetet,
 Mely annyi harcz közt vívta ki hantjait,

S véráldozattal kérte vissza
 Ósei szent viadalma bérét.

Révpartra hoztad: Trézia karjain
 Köztünk Perikles napjai nyíltanak;

Saturnus áldott lelke jött fel,
 S vérbe merült mezeinkre szállott.

Dicső szabadság temploma lett hazánk,
 Nem dúltak ádáz pártot ütő hadak,
 A szent rokonvér nem kiáltott
 A babonák tüze közt az égbe.

Áldás virágzott a Duna partjain,
 Áldásba' ferdett a Tisza síkjain,
 Áldásba' a vad Dráva berkin
 S Fáttra kopár farain lakó nép.

S már most Ferencznek títusi thrónusa
 Fénylik közöttünk: jer, magyar, e napon:
 Nyisd meg dicsőült szent királyid
 Templomait s leborúlva áldozz.

Nézd, mely hatalmas népeket eltörült
 Körülted e nagy s ritka időszakasz!
 Nézd, mely viszonság kénye játszott
 A legerősb szegeletkövekkel.

Téged megőrzött őseid Istene.
 Trajánok s áldott Marcusok álltanak
 Kormányokon, kiknek királyi
 Homlokokon ragyogott az erkölcs.

Mindenható kar méri ki sorsodat,
 Kar, melyen ég s föld sarkai forganak,
 Kar, mely dicsőült őseidnek
 Rettenetes hadait vezette.

Bízzál, virágzóbb századokat remélj,
 Eldődeidnek szép kora visszatér;
 Csak lelken tartsd: mennyi sok szent
 Vérbe került az igaz dicsőség.

AZ ELSŐ SZERELEM.

Szívem zsenge szerelmeit
 El nem törli tehát a repülő idő,
 Sem más lyányka kaczer szeme
 Fel nem bontja, Dudim! rózsabilincsemet,
 Mely még szép fiatal korom
 Boldog napja alatt összeszövött veled!
 Mint egy számkivetett sohajt
 Édes honja felé, hol csecsemő szopott
 S ifjú élte virágozott:
 Hozzád vissza-ohajt szívem s epedve kér.
 A csendes liget ernyein,
 A zúgó Balaton déli vidékein
 Látják hullani könnyemet
 A csendes patakok s Délia csillaga.
 Gyakran kellemes álmaim
 Bájos leplegiben véled ölelkezem;
 Elgyengülve borúlsz reám,
 Haldokló ajakam szívja lehelleted,
 Szíved verdezi szívemet;
 Majd ismét bucsuzó csókjaid éltetmet
 Oltják s földre rogyom veled,
 Majd eltűnsz s repülő képed után futok,
 Míg lankadva felébredek,
 S a forró szerelem könnyei buzganak.

NAGY LAJOS ÉS HUNYADI MÁTYÁS.

Ki vagy te, fényes csillag az ó világ
 Sötét ködében? Századok éjjele
 Nyugszik terajta: mégis égő
 Arczulatod közibénk sugárzik.

Ki vagy te, bajnok s rettenetes király
 Gyémántsiskban mennyei fény között?
 Ki úgy ragyogsz, mint Pharos égi
 Lángja az éj sivatag homályán.

Corvin, ki h  r   atyjai nyomdokin
Árpád szerencsés fegyverivel vivott,
Midőn az országos Dunának
Partjaib  l Helikont idézett.

A bölcs s v  t  z kar, mint az idős Halál,
Mindenhatóság fegyverivel csat  z:
  n  ki a b  rczb  stya csak por
S r  zslev  l Boreas kezében.

Két nagy királyunk nyert koszorús nevet
A régiségben: mindenik a szelíd
Múzsák barátja, s mindeniknek
M  zsa szelíd keze t  rt borostyánt.

Egy Nagy Lajos bölcs szárnya alatt hazánk
R  m  t s Ath  n  t látta felállani,
Atilla roppant városában
Mars, tudomány, hatalom virágzott.

S mikor ragyogtak tornyaid, oh Buda!
Fels  gesebben, mint mikor a dicső
Király s Apollo tisztelője
Bölcs Hunyadink kezein vir  gz  l?

Mint hajdan a nagy Delius oszlopit,
Delphus csudáit napkelet, alkonyat
B  multa, s a fáradt zarándok
Ormai közt iszonyodva állt meg:

Sok messzi ország bölcsei, bajnoki
Jöttek haz  nk  nak látni dicső eg  t,
Rémülve nézett a világ ránk
S nemzeteket tapodó er  nkre.

S egyszerre e nép, mely Hunyadink alatt
A legkev  lyebb polczra emelkedett,
A durvas  gban veszni t  rt, s ment
K  t megutált cseh király kezébe.

Pallas s Apollo nemzik az istenibb
 Bölcsét s erősebb bajnoki lelkeket,
 Ők nemzik a Mars pallosával
 Bírni tudó fejedelmi embert.

A durva nép közt sorvad az emberi
 Legszebb tehetség, nem születék soha
 Ott Sokrates, s nagy Tulliusnak
 Nem szabad ott nemesen buzogni.

Cato temérdek lelke legörbedett,
 Nem áldhat a föld bölcs fejedelmeket,
 Nem támad ott Titus s Trajánus:
 Durva Nerók vasigája büntet.

KISFALUDY SÁNDORHOZ.

Mi kellemes hang reszket, ezüsthuron
 Concerteket zeng! Aeoli hárfa ez
 A Rába partján. Oh mi tündér!
 Álom-e vagy csalatás ragadt el?

Nem; nem csalódtam. Honnom alakjai!
 Balzsamlehellő hyblai fürtöket
 Hószín kezekkel homlokára!
 Kisfaludynk koszorúkra méltó.

Pengesd szerencsés lesbosi lantodat!
 Édes keserved menyeyi hangzati
 Petrarca, Sappho hervadatlan
 Érdemeit tereád ruházták.

Oh hogy mosolygjon rád Amathusia,
 S pályádon Eros myrtusi lengjenek!
 Oh énekelj még nemzedednek:
 Mézajakad dalait kívánja.

Oh énekeld még gyenge szerelmidet :
Sírhalmodon majd zöld amaranth fakad,
S hangját kegyesebb zengedéssel
Hamvaidon nyögi philoméle.

GRÓF FESTETICS GYÖRGYHEZ.

Örvendj hazánknak bölcs fia, Festetics!
Győztél, leomlott a buta czimbora;
Gyémántpaizsban sérhetetlen
Áll az igaz, valamint egy Isten.

A földnek ádáz kölykei bérceket
Szórtak, de Pallas mennyei segyvere
S a szent Igazság titkon égő
Mennyköve porba temette őket.

Örvendj: szerencsénk talpköve szirton áll:
Nyelvünk, atyáink ajka, feloldatott,
Virrad hazánk várt napja, virrad,
S a denevérek előtte futnak.

Nyelvünk hazánkból számkivetett vala,
A régi vakság lánczaiban nyögött,
A durva ellenség haragja
Néma homály kebelébe zárta.

Sok nagyjainknak balgatag udvarin
Már a magyarnak híre se' hallatott,
Nem módi, úgymond. Oh gyalázat!
Oh vak idők szomorú gyümölcse!

Ez szülte a sok kárt s nyavalyát reánk,
Ez fojtja bennünk a geniust s erőt,
Ez rontja erkölcsünk, s hazánkhoz
Zárt szeretet kötelét feloldja.

Ezt végre látván a haza bölcsei,
 Gátokba zárták a veszedelmes árt,
 S őrangyalunkat visszahozták
 A diadalmi kapun Budára.

Nagy rész Te munkád, a Te eszed s erőd.
 Mely példa voltál! Esmeri nemzeted,
 Mennyit köszönhet Néked e nép,
 Nyelv, tudomány, magyar ősi erkölcs.

Gályánk ohajtott tárgya mosolyg reánk:
 Vár a dicsőség thrónusa, menj s vezérlj!
 A véghetetlen századoknak
 Nagy neved érdemét általadtad.

GRÓF SZÉCHENYI FERENCZHEZ.

Astræánk koszorús papja! Polymniám
 Példés érdemidet merje-e zengeni?
 Hív Múzsám adaját meg ne utáld, hazánk
 Őszült Nestora, Széchenyi!

Nem kincs, nem ragyogó polcz tűneményei,
 Nem mászó csapodár kába reményei,
 Mozdítják ajakát, mert csak az istenibb
 Erkölcs csalja ki énekét.

Fényes birtokaid kénye le nem köti
 Munkás életeredet: terhek alá veted
 Atlaszállaídat, hogy szemeid hajónk
 Kormányára vigyázzanak.

A törvény sivatag rejtekiben lakó
 Elméd pharusi láng a szövevény között:
 Kővár s szent menedék minden igaznak és
 A bűnnek kegyes ostroma.

S hogy mindent megelőzz, a tudományokat
Szárnyaddal takarod, s a haza kincseit
Buzgón gyűjtögeted, s felkel az alkotó
Corvin tára Teáltalad.

A polgári töl-ág s delphusi laurusok
Kettősen fedezik homlokod érdemit.
Méitán áldja nemes lelkedet a magyar,
Mert jó atyja, vezére vagy.

AZ IFJÚSÁG.

Mint az aranykornak boldog századja virágzó
Képe, szelíd tündér Fiatalság! visszanevetsz rám;
Felfeded ártatlan kebelednek rózsaaalakját
S szívemet a múltnak gyönyörű örömébe meríted.
A te fejednek aranyfürtjén mosolyogva virítnak
A tavasz illatozó zsengéi vegyes koszorúkban,
Pázsitos ösvényed violák közt tévedez és foly,
Mint a csergedező Arethusa s tiszta Mæander.
Társaid, a mindig nevető Kedv, Tréfa, Barátság,
Édes enyeltéssel repdeznek játszva körülte,
A szerelem mennyét feltárja Dióne előtted,
S karjain andalgó örömében renget az égnek.
A te vidám orczád, valamint egy hajnali csillag,
A repülő élet napját felujítja, bezárja;
Mig te az élet eget ragyogó lángszínbe' fereszted,
Elysium myrtusligetévé változik a föld,
Hol minden kiderült, hol minden szép s nagy előttünk,
Álmodozó lelkünk nem sejt ily pusztá jövődöt,
Melyben az életnek volt kedvesi mind elenyésznek,
S csak szomorún egyedül hűjdossa világi futását,
Mint az alélt utazó az oroszán durva hazáját.
Légy bölcs, légy te vitéz, kardod villáma hasítson
A földtengelyekig s a föld nagy tengerein túl,
Homlokodon híred csillagkoronája ragyogjon,
Tetteidet fél föld leborúlva csudálja, imádja,

Halmozd kincseidet, dúld, pusztítsd Bengala partját,
 Úszsza körül gályád a földet százszor, ezerszer:
 Oly szent tiszta öröm nem reszketi szívedet által,
 Mint mikor a boldog fiatalság rózsavirágyin
 Andalódó lelked legelőször kezde hevülni,
 S a gyönyörű álmoképet csókolva ölelted.

KAZINCZY FERENCZNÉHEZ,

SZENDREI GRÓF TÖRÖK SOPHIA ANTONIÁHOZ.

1809.

Repdező kényeink rózsát legelésznek
 E tündérkert képein;
 S ah ezek a lelkesb csókkal elenyésznek,
 Csak árnyékot adnak az ölelő kéznek,
 S tűnnek a szem könnyein.

Te kedves Amazon, Kazinczym szép bére!
 Öleled a Múzsákat;
 Öleld! a Charisok legszebbik testvére
 A Múza karján szed a dísz kellemére
 Legigézőbb rózsákat;

Rózsákat, melyek nem a Hórák fürtjein
 Nyílnak és elhervadnak,
 Nem a deli termet múltó szépségein,
 Hanem a lelkeknek édes kötelein
 A Lethéig virítanak.

Teremts Idáliát s Áont Széphalmodon,
 Égi harmóniával!
 Eros amaranthja leng majd homlokodon,
 S befed Áon kegye virágpályáidon,
 Elysium bájával.

Vegyítsd Kazinczydnak kevély koronáját
 Szelíd myrtus-ágakkal;
 Csókold vissza képén tavasza pompáját,
 S zendítsd meg körülte az élet lármáját
 Szerelmes alakokkal.

Úgy folyjon életed, mint híved éneke,
 Édes symphóniákkal;
 Takarjon virtusod angyali leplege,
 Legyezzen Amathunt ambrósiás ege
 Nyájas Etésiákkal.

KAZINCZY FERENCZHEZ.*

Deczember 31. 1809.

Az a józanság, mely előmli mívedet,
 S melytől te félsz, nekem legszebb poesis.
 Mit ér a szép virág gyümölcs nélkül?
 Mit a bölcsesség a bezárt ajakban?
 S ah, édes az nekem, midőn Kazinczy
 Úgy szól, mint egy bölcsnek kell szólni honjához,
 Midőn az erkölcs vész, s reánk veszélyt kiált.

Forrón magasztalod Zsibó díszzeit,
 Hogy a nagyság dicső példájával
 A virtus magvát plántáld szívünkbe.
 Majd mint egy Sokrates nyájas bölcsességgel,
 Majd Flaccus lelkével s élesb kacajával
 Dorgálsz a vakság romlott korcsait,
 Hogy a bolondság álképét levond,
 S mint hajdan Rómának vigyázó Censora,
 A köz romlás ellen fegyvert szegezsz.

Lelkedhez illő tárgy a nép erkölcsé!
 Az erkölcs-alkotó teremti népet,

* E vers inkább csak fogalmazvány; végleges kidolgozásban nincs meg.

Az erkölcs minden polgártestnek lelke,
 E talpon áll létünk, alkotmányunk,
 Ezen függ mind egyes, mind köz szerencsénk;
 Minden népek, kiket csak esmerünk
 Most és a múlt kor történeteiben,
 Az erkölccsel nőttek s viszont fogytak.

A fényűzés és a bujálkodás
 A nagy polgártestben lassú méreg;
 De ily csekély népben, mint a magyar,
 Nem csak betegség az, hanem halál.
 Más nép erős temérdekségében,
 Ezt a fekvés, amazz kereskedés
 Gazdaggá és hatalmassá teszi:
 De nekünk részünk mindezekbe' nincs.
 Mi az hát, a mi a magyart emelheti?
 Valóban nem más, mint az ész s erkölcs:
 Csak úgy állhat meg a mi testünk,
 Ha az lélekkel s erővel teljes.

A régi jámbor erkölcsöt megúnták
 Más népek is, színtúgy mint a magyar,
 De azt azok más jókkal pótolják:
 Az ész s a kéz műveltségével,
 Mely által ők a legfőbb polczra hágtak.
 De mi, kizárván minden régi díszet:
 A spártai lelket s népi bélyegünket,
 Melyekkel eddig e marok nép állott,
 Mit nyertünk? tán cravátot s gillétet,
 S más ily bolondság hitvány bábjait,
 Melyekkel rút kacszaj tárgyai lettünk?
 — — Kérdezd az ily cravátos emberkét:
 Ha úgy ohajt francz és anglus lenni,
 Mért nem kedvelli úgy a tudományokat,
 Az elme s a kéz remekjeit,
 Mért nem becsüli ő nyelvét és nemzetét
 Úgy mint azok, kiket rabúl majmol?
 Vagy tudja-e, midőn ezt nem teszi,

Mit és ki ellen vét? — Nem tudja, hidd el,
 Mert Verbőcziben arról egy szó sincs,
 Más könyv pedig nem kell gavallérnak.
 Elég, ha tudja, hány falúja van,
 S minden jobbágy helyétől hány robotja.
 — — Bétölti udvarát s jószágait
 Százféle népek pórszemetjével.
 Azt vélnéd, egy világgyőző király,
 Kinek minden nép udvarlókat küld.
 Pizseg körülte ánglus, francz, olasz,
 Ki mennél csúfosb, annál kedvesebb.
 Magyar nem kell, mert a magyar bolond:
 Nem tud pumit, szajkót tanítani,
 És nem tud lopni, sem pillét vadászni,
 S más ily nagy dolgokhoz nem alkalmas.
 Kincsét ezen czudarkáknak hányja,
 Résztént pedig külföldön költi el;
 Talám, mondom, hitében áll néki,
 Hogy honjának csak egy fillért se adjon.
 — — De mit nevetjük a fenét testünkben!
 Hogy ily kéz dül a nép verejtékén:
 Az ily bolondság oh nem gúnyolást,
 Hanem boszús siralmat érdemel!

A míveletlen föld csak gazt terem;
 A lélek is csak úgy emelkedik
 A józanság tisztább világához,
 Ha a tudományok és ismeretek
 Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.
 Mit vársz oly agytól, melyben nincs egyéb,
 Mint kártya, bor, pagát, szeles dagály?
 Ne véld, hogy ez nagy polczának körét
 Méltón betöltse; elszédül azon,
 Magán alúl esvén, sárban fertőzik,
 Azt a tölt túrja, mely őtet táplálja,
 S az áldás átokká válik kezében.
 S nézd a Keszthely s a Czenk bölcs nagyjait,
 Kikben Minervánk védjeit csókolja,

Mint ellenkeznek ezzel mindenben;
 Mint terjesztnek fényes pályájokon
 Áldást, dicsőséget magokra, honjokra!
 Tudják, hogy a szent erkölcs törvénye
 Nem más, mint önjavok feltétele;
 Tudják, mi szolgál honjok javára;
 Tudják, hogy a nemzetnek sorsával
 Saját hasznok szoros függésben áll;
 Tudják, hogy a hiú dagály s pazarlás,
 Nem fény, hanem adáz bolondság:
 S azon kincs, mely kezekre van bízva,
 Nem bábra, nem czudar majmokra kél;
 Hanem hazánk kincstárában nől,
 S gazdag kamatját a közjó szedi.

Az ész minden! s ebből foly minden jó,
 Nincs e nélkül virtus, sem semmi boldogság.
 Azért becsüli minden józan nép
 Az ész szövétnekét gyújtó Minervát
 S annak minden munkás tolmácsait;
 Azért formálja a saját nyelvet,
 Azért avatja azt Pallas szentségébe:
 Mert a nélkül remélleni sem meri,
 Hogy józsanság istenibb szavát
 Az elbutúlt község megfoghassa.
 Csak a magyar szúnyad mély rögzésben,
 Midőn minden népek felébrednek
 Az égi szent paizs villámjára,
 Nem fut versenyt a szent Olympián,
 Csak a győzők pálmáit bámulja.

Hányat találsz gazdagjaink között,
 Kik áldozó kézzel járulnának
 Hermionénk szentelt oltárához?
 Hányat találsz, kik édes nyelvünket
 Hiven kegyelnék és buzgón ápolnák,
 Hogy sírja szélén még egyszer szelid
 Szózatját, mint a haldokló hattyu,

Áon forrási közt elkezdené?
 Miért? — azért-e, hogy nem érdemli?
 Vagy hogy már éltéhez nem bízhatni?
 Vakság! magáért nem kell azt becsúlnunk,
 Hanem magunkért szükség gyámolnunk;
 S ha eltörlődik e föld színéről,
 Nem más, hanem hagymázunk törli el.

De félre mind ezzel ha Cato villám-
 Szózatja s Pharsal vérpatakjai
 A római lelket fel nem ébreszték;
 Mit vívjak én csekély az ár ellen?
 Az én szavam ki nem hat völgyemből
 S a dúsokhoz fel nem lövélkedik.
 Te nagy fényű barátom s nagy díszem!
 Te szólj, légy oly nagy ember, mint dallos!
 Neked sajátod a nagy világ nyelve,
 S hol én tanácslok, ott parancsolsz te;
 S ha bér helyett gyakran bürök vár is
 E földön minden nagyra és bölcsre,
 Szólj! és ne csüggedj a jók pályáján!
 A virtus, hidd el, nem hiú agyváz,
 Hanem boldogságunk védistene,
 Mely a méltó bért a jóknak megadja
 Még a tömlöczben s a kereszten is.
 Te is megkóstolod szent nektárját
 Mind itt, mind Orczyd s Rádayd keblén.

HOL VAGY TE SZÉPHALOM . . .

Hol vagy te, Széphalom? — Phantásiám bája!
 Jer, mutasd meg elmémben,
 Mutasd meg a virtust mennyei mátkája
 Jutalmazó ölében;
 Mutasd meg Kazinczyt, s házi isteneit,
 Hadd olvassam lelke bérét, örömeit
 Sabinája szemében.

Hadd lássam, mint éli Plátónk szebb világát
 Áon myrtushalmain,
 Mint öleli kedves Eugeniáját,
 Mint csügg hölgye csókjain;
 Mint él Antónia szép házi körében,
 Mint bucsúzik, mint megy Kázmér ernyejébe
 Schiller s Goethe karjain;
 S mint repül majd vissza édes feleihez,
 A szelid gerlicze fészke kisedihez
 A szerelem szárnyain.

KAZINCZY FERENCZHEZ.

Barátom! a gonosz czakó megcsalt téged.
 Hogy várt fiú helyett ismét leányt hozott,
 Azért-e, hogy nem lelt a minden méhében
 Oly magvat, mely hozzád méltó lehetne
 — Nem mindenkor lel ám Kazinczyt a czakó! —
 Vagy tán azért, hogy még ne légy vágyás nélkül,
 Mert a ki semmit sem kíván, nem boldog az.
 Akármint van, nyugodj 's örülj barátoddal!
 Mert nékem a czakó ismét fiút hozott,
 Ki oly hasonló hozzám mint magam;
 Zömök, szelíd, barna, gödörkés állú,
 Hogy nagy poéta lesz, már is jelenti.
 Mert mennél éhesb, annál szózatossb,
 S mihelyt megtelik, néma mint a hal.
 Miért nem adhatom néked leánykádért!
 Hogy édes versedet megmenthetném vele
 S vágyásid legfőbb pontját betölthetném! —
 Hagyján! Remélj! s versed tedd el jövődre!
 Ne bánts! Ily szépet változtatni bűn.
 Ha kell, ha nem, kérlek, hadd, úgy a mint van,
 Tovább fog élni ez minden leányaidnál.

TARTALOM.

I.

KÁRMÁN JOZSEF.

Bevezetés, írta <i>Heinrich Gusztáv</i>	Lap 7
---	----------

KÁRMÁN JÓZSEF MUNKÁIBÓL.

Urania (1794. A folyóirat programja)	25
A nemzet csinosodásáról	33
Fanni hagyományai	58

II.

BERZSENYI DÁNIEL.

Bevezetés, írta <i>Heinrich Gusztáv</i>	117
---	-----

BERZSENYI ÖSSZES VERSEI.

Ajánlás, 1808 (Kazinczy Ferencznek)	157
---	-----

ELSŐ KÖNYV.

Küprishez	159
A melancholia	159
A szerelemhez	160
A jámborság és középszer	161
Gróf Török Sophiehez, midőn Goethe és Schiller munkáival ment Széphalomról Kázmérba	162
Melisszához	163

	Lap
A közelítő tél	164
Horác	164
Osztályrészem	165
Egy hívtelenhez	166
Az én Múzsám	167
Chloe	167
A tavasz	168
Egy szilaj leánykához	168
Az örömhöz	169
A Múzsához	170
Linon	171
A szerelem	171
Barátaimhoz* (Ime lassanként lefoly a virágkor)	172
Magányosság	173
Az esthajnalhoz	174
A Szonetthez	175
Amathus	176
Búcsúzás	176
A csermelyhez	177
Egy leánykához	178

MÁSODIK KÖNYV.

Virág Benedekhez	179
A tudományok. Allegoria Plato után (németből)	179
Görög Demeterhez, midőn a koronaherceg nevelőjének vá- lasztatott, 1803	182
Orczy árnyékához	183
A magyarokhoz (Romlásnak indult)	183
A megelégedés	185
Felsőbüki Nagy Pálhoz. Az országgyűlés alatt, 1807	186
Az ulmai útközet, 1805. okt. 14	187
Féltés	188
Horatiushoz	188
Az élet dele	189
Kishez	190
Búcsúzás Kemenes-Aljától	191
Keszthely	192
Bacchushoz	193
Téti Takács Józsefhez	193
A felkölt nemességhez, 1805	194
Herczeg Eszterházy Miklóshoz, midőn a szombathelyi tábor- ban commandirozá a nemességet, 1797	196
A magyarokhoz. 1807. (Forr a világ)	197

* Toldy kiadásában : Káldi Pálhoz.

	Lap
A felkölt nemességhez a szombathelyi táborban, 1797 ..	198
Wesselényi hamvaihoz, 1810 ..	199
Gróf Festetics Lászlóhoz, 1809 ..	200
A balatoni nympa gróf Teleki Lászlóhoz, midőn a Balatonra szállott, 1812 ..	202
Báró Prónay Sándorhoz, 1812 ..	203
Barátimhoz (Én is éreztem) ..	204
Foházkodás ..	205

HARMADIK KÖNYV.

A Múzsához (Szelíd Múzsá! ki keblemet)	207
Esdeklő szerelem ..	208
Lollihoz ..	208
Az est ..	209
A halál ..	210
Mulandóság ..	212
Vígasztalás ..	213
A reggel ..	215
Nelli ..	216
Fannim emléke ..	217
Phyllis ..	218
Az én kegyesem ..	218
Glycere (Alkonyati homály terjed) ..	219
Szerelmes bánkódás ..	219
Lilihez ..	220
A remete ..	221
Czenczimhez ..	225
Fő és szív ..	225
Esztihez ..	226
A tánczok ..	226
Emmihez ..	227
Életphilosophia ..	228
Levéltörédék barátnémhoz ..	230
Barátimhoz (Már-már félretettem)* ..	230

NEGYEDIK KÖNYV.

A bonyhai grotta ..	232
B. Wesselényi Miklós képz, 1814 ..	232
A temető ..	233

* Az I—III. könyv teszik Berzsényi költeményeinek első kiadását, 1813.

Epistolák.

	Lap
A pesti magyar társasághoz, 1815	234
Döbrentei Gáborhoz	237
Dukai Takács Judithhoz, 1815	240
Vitkovics Mihályhoz, 1815	243
Barátnémhoz	246
Helmeczy Mihályhoz	248
Vandal bölcsesség	249 ¹

ÖTÖDIK KÖNYV.²

A poeta	251
Felséges királyunknak Keszthelyre várátásakor	251
Szilágyi 1458-ban	252
Hymnus Keszthely isteneihez 1817. febr. 12.	253
Hektor búcsúzása (Schiller után)	256
Napoleonra, 1820	257
A füredi kúthoz	257
Elegia gróf Festetics György hamvaira	258
Wesselényi, a nádor, Muránynál. Töredék	259
Felsőbüki Nagy Benedekhez, 1821	260
Víg Chloe	261
*A kritikának tárgya	262
Új Görögország	262
*A legfőbb	263
A poe'is hajdan és most ³	263
Anglia	264
*Az új nemzedék (Schiller után)	264
A költő és a sors	265
Gróf Mailáth Jánoshoz, 1830	265

HATODIK KÖNYV.⁴

Venushoz	267
Naczárhoz	267
Az elválás reménye	268
Gróf Festetics Györgyhez	269

¹ E IV. könyvvel bővült Berzsenyi költeményeinek második kiadása, 1816.

² Tartalmazza a Döbrentei Gábortól 1842-ben első ízben közzétett költeményeket.

* A csillaggal jelölt darabokat Toldy F. a «Töredékek» alatt cím nélkül közli.

³ Címe Toldy Ferencztől származik. (Döbrenteinél: A poesis hajdanta.)

⁴ Tartalmazza (az utolsó két vers kivételével) a Toldy Ferencztől 1860-ban első ízben közzétett költeményeket.

	Lap
Horváth Ádámhoz	269
A Balaton. Marthissonhoz	270
Magyarország	271
A tizennyolczadik század	272
Az első szerelem	274
Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás	274
Kisfaludy Sándorhoz	276
Gróf Festetics Györgyhez	277
Gróf Széchenyi Ferenczhez	278
Az ifjúság	279
Kazinczy Ferencznéhez, Szendrei gróf Török Sophia Antonia- hoz, 1809	280
Kazinczy Ferenczhez, 1809. deczember 31.	281
Hol vagy te, Széphalom	285
Kazinczy Ferenczhez	286

BERZSENYI VERSEI NEK KEZDŐ SORAI.

	Lap		Lap
A bészart Danaét ércztorony	188	Égi csendesség fedező ho-	
A gonosznak, a gyáva szí-		málya	173
veknek	210	Egy őszült remetét a Tihany	
A legföbbre akarsz törekedni	263	oldalán	221
A ki a Múzsát veszi úti-		Él még nemzetem Istene	198
társúl	162	Elmégy, Hektor, tőlem hát	
A kit Cypris ölel s delphusi		örökre	256
láng hevít	167	Elrémülve tekint, oh temető,	
A kritikának egész szép tár-		read	233
gya	262	Elszakadsz tőlem, szeretett	
A Múzsák s Charisok szép		barátném	176
honját	261	Emeld fel bibor képedet	174
A tavasz, rózsás kebelét ki-		Emmi, nekem sem fedí szí-	
tárva	168	vemet jég	227
A te ernyődnék kies alko-		Én is éreztem s tüzesen sze-	
nyában	170	rettem	204
A te rettentő karodat Ly-		Én is örömré születtem	228
kurgus	193	Ész, pénz ad mindent, de	
A vandaloknak ferde bölcse-		csak együtt osztnak áldást	264
sége	249	Évám, merre, hová ragadsz	179
Alkonyati homály terjed	219	Éveket átvirraszt a művész	264
Árpád virágzó magva te, fő		Felhágsz, éltem napja, eged	
magyar	196	délpontjára	189
Astraeánk koszorús papa,		Festetics, boidog, kit az ég	
Polymniám	278	kegyelme	269
Az a józanság, mely előmli		Forr a világ bús tengere,	
szívedet	281	oh magyar	197
Az én kegyesem nem nemes	218	Halljuk, miket mond a le-	
Barátom, a gonosz czakó meg-		kötött kalóz	263
csalt téged	286	Hát a szerelem szent lánga	216
Beteg szívem törbe esett	267	Hervad már ligetünk s díszei	
Cypris rózsalehellete	175	hullanak	164
Czenczim, repül az élet	225	Hogy a szelíden érző szép	
Édes éneklő! ligeten, virá-		nemet	240
gon	193	Hol a mohos szirt öbléből	212
Édes öröm! oh tündérek	169		

	Lap		Lap
Hol vagy te, Széphalom?		Már midőn a föld letapodva	
Phantasiám bája	285	hóddol	186
Honnét van, hogy az ég. a		Más az Atridák ragyogó	
fátum vagy görög Áte	265	dagályát	161
Húnyik a nap, pirúl az ég	261	Más tárogasson maeoni kür-	
Ím a nap leereszkedik	208	töket	163
Íme lassanként lefoly a virág-		Még most teljes orczáimon	218
kor	172	Mely a maeoni bölcs lelkét	
Isten, kit a bölcs lángesze		levezette az Orkus	269
fel nem ér	205	Mely édes andaly int, Mu-	
Itt a kék Balaton partja vi-		rány, feléd	259
rányain	192	Mely méltó koszorút, mely	
Itt, hol e bújdosó csermely	219	diadalmi bért	183
Itt, hol szőke vizét a Duna		Mely zöld Tempe fedez, Chloe	166
rengeti	271	Mennyi országok s koronák	
Japet fiának sassa dúlá vesém	257	reményér	182
Jer Daphne, hol e nyers patak	209	Messze sötétedik már a Ság	
Jer, Lili, nézd langyos szel-		teteje	191
lők	220	Midőn e földet elhagyja Sa-	
Jer te, ki a szép genfi tavat	270	turnus	179
Keszthelyi partnak evez la-		Midőn mosolygó bölcsesé-	
dikom	258	gedet	243
Keszthely mosolygó völgyei,		Mi a földi élet s minden	
bérczei	251	ragyogványa	171
Kevély örömmel kérkedik a		Miért rettegsz kebelemben	168
magyar	200	Mi kellemes hang reszket,	
Ki kétli s kérdi, hogy csak		ezüst húr	276
a dicső ész	234	Mindég csak sírsz? Csak	
Ki vagy te, fényes csillag az		bús siralomra	213
óvilág	274	Mint a szerencsés harczos	
Ki zengi e nagy század erő-		Olympián	203
seit	253	Mint a világnak hajdani dí-	
Küprisz, ledűlők berkeid al-		szei	157
konyin	159	Mint az aranykornak boldog	
Láttam, látta Chloet anda-		századja	279
lodó szemem	167	Mint az egekbe merült Aetná-	
Lebegjenek, oh grotta, feletted	232	nak az alja virányos	232
Ledűlt Hunyaddal a haza		Mint egy árva madár, Lini	171
véd fala	252	Mint majd ha lelkünk Lethe	
Leomlom én is szent poro-		vizébe néz	251
don, nemes	199	Mint majd midőn lángszár-	
Lolli, deli kellemiddel	208	nyakon eljövend	194
Mailáth, poétád éneke leng		Mit írjak, édes Helmezcym	
feléd	265	neked	248
Már keleten pirúlnak az egek	215	Mit főz magában, Gallia	
Már-már félreteszem lesbosi		Sándora	176
lantomat	230		

	Lap
Mit hallok? Árpád honja	
határain ~ ~ ~ ~ ~	187
Mit? s hát azért epeszszem	225
Ne kérdezd, barátném, mint	
töltöm időmet ~ ~ ~ ~ ~	230
Nem kér chinai pamlagot	185
Nem oh, csak nem hat az	
égig ~ ~ ~ ~ ~	268
Nem te magad győztél, ha-	
nem a kor lelke ~ ~ ~ ~ ~	257
Ne véld, barátom, hogy nyu-	
galmamat ~ ~ ~ ~ ~	237
Nézd a napnak derülő su-	
gára ~ ~ ~ ~ ~	215
Nézd a táncz nemeit ~ ~ ~	226
Nézd, az igaz virtus felál-	
dozza magát ~ ~ ~ ~ ~	190
Oh csermely, arra térsz, lá-	
tom ~ ~ ~ ~ ~	177
Oh szerelmek szép tündére	267
Oh te, ki mint névvel, mint	
testi s lelki kegyekkel ~ ~	260
Örvendj hazánknak hőcs fia,	
Festetics ~ ~ ~ ~ ~	277

	Lap
Partra szállottam. Levonom	
viterlám ~ ~ ~ ~ ~	165
Psyche bíbor kebeléből ~ ~	160
Régen sóhajt utánad ~ ~ ~	178
Repdező kényeink rózsát le-	
gelésznek ~ ~ ~ ~ ~	280
Róma felséges szavú Pinda-	
rusa ~ ~ ~ ~ ~	188
Romlásnak indúlt hajdan erős	
magyar ~ ~ ~ ~ ~	183
Sírára vonúlt képemmel ~ ~	217
Század hanyailik. Már küszö-	
bén vagyunk ~ ~ ~ ~ ~	272
Szelíd Múzsza, ki keblemet	207
Szép, szép az élet, Eszti ~ ~	226
Szívem zsenge szerelmeit ~ ~	274
Te a setét erdők vadonjain	159
Tudom, hogy a szív nem vi-	
gyáz tanácsra ~ ~ ~ ~ ~	246
Üdvezllek, Teleki, nádlige-	
tim között ~ ~ ~ ~ ~	202
Zúg immár Boreas a Keme-	
nes fölött ~ ~ ~ ~ ~	164

PH
3132
M3
köt.9

Magyar remekírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

LESZIK K. KÖNYVKÖTŐ BUDAPEST